

МІНІСТЕРСТВО
ОХОРОНИ
ЗДОРОВ'Я
УКРАЇНИ

Міністерство внутрішніх справ України
Міністерство охорони здоров'я України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Національний фармацевтичний університет

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Міжнародна науково-практична конференція
(м. Харків, 26 лютого 2021 року)

Харків 2021

УДК 346.2:[616-036.21:578.834](477)(06)
А43

*Друкується за рішенням оргкомітету
відповідно до доручення Харківського національного університету
внутрішніх справ від 03.02.2021 № 18*

А43 Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19 : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26 лют. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків : ХНУВС, 2021. – 348 с.

До збірника ввійшли матеріали і тези доповідей, подані учасниками міжнародної науково-практичної конференції (26 лютого 2021 року, Харківський національний університет внутрішніх справ) до її Організаційного комітету. Тексти публікуються в авторській редакції. За науковий зміст і якість поданих матеріалів відповідають автори.

УДК 346.2:[616-036.21:578.834](477)(06)

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори. Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі на сайті Харківського національного університету внутрішніх справ (<http://www.univd.edu.ua>) у розділі «Видавнича діяльність. Матеріали науково-практичних конференцій, семінарів тощо», а також у репозитарії ХНУВС (<http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/>).

© Харківський національний університет
внутрішніх справ, 2021
© Автори статей, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 11

СЕКЦІЯ 1.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

СОКУРЕНКО В. В.

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19..... 14

КОТВИЦЬКА А. А.,

СУРІКОВА І. О.

АНАЛІЗ ЗМІН У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ
ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19..... 18

ЄФРЕМОВА І. О.

ПРАВОВАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ 20

БАНДУРКА О. М.

ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ 24

ГУСАРОВ С. М.

РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ПОРУШЕННЯ
ЗАПРОВАДЖЕНИХ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ СУБ'ЄКТАМИ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 28

ШВЕЦЬ Д. В.

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ
В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19..... 32

БОРТНИК С. М.

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА
ПРОДУКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ
ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19..... 35

КЛОЧКО А. М.

ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ..... 40

МОГЛЕВСЬКИЙ Л. В.

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ
ТА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ
ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ (COVID-19) 44

ЄФРЕМОВ А. О.

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ COVID-19 48

МОСКОВЕЦЬ В. І. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ЗАВДАННЯ ПРОФСПІЛОК.....	51
БРУСАКОВА О. В. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	54
АЛЕКСЄЄВА-ДАНИЛЕНКО Ю. В. КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	58
АНАНЬЄВА Є. А. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАХОДІВ ПІДТРИМАННЯ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19: СВІТОВИЙ ДОСВІД.....	61
БАНДУРКА О. М., ХАРЧЕНКО С. В. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ТА ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЙОГО ЗМІНИ, В УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ COVID-19.....	67
БЕЗУСИЙ В. В. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	69
БОРОДИНА Ю. Д. ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ	72
БРИГАДИР І. В. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ХІМІЧНИХ ДЖЕРЕЛ СТРУМУ В ГАЛУЗІ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ	74
ВАСИЛЕНКО М. Є. ВПЛИВ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ НА ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ ЕПІДЕМІЇ.....	79
ВОЛИК Д. С. СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	82
ГЕТМАНЕЦЬ О. П. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	85
ДОНЧЕНКО А. С. ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РАДИ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА.....	90
ЄВДОКІМЕНКО С. А. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ COVID-19	91
ЖОРНОКУЙ В. Г. ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «РЕОРГАНІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ»: ЗА ТА ПРОТИ.....	94

КАНІБЕР Ю. М. ФАРМАЦЕВТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ НАРКОСИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ	98
КАСЯН І. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	104
КИРЄЄВА І. В. ДЕРЖАВНЕ ГАРАНТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПОНЯТТЯ І ЗАВДАННЯ	107
КИРИЧЕНКО Ю. М. АДМІНІСТРАТИВНІ ДОГОВОРИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	110
КИСЕЛЬОВ В. М. МАЛИЙ І СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ, ВИКЛИКАНОЇ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19	116
КОРОБЦОВА Д. В. АДАПТАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА ПОСПАНДЕМІЧНОМУ РИНКУ	121
ЛЕЛЮК Б. В. ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	124
МАЙСУН І. В. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДІВ КРАЇН ЄВРОПИ ЩОДО ДОПОМОГИ МАЛОМУ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС COVID-19	126
МЕЛЬНИК В. В. ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СТАН КІБЕРБЕЗПЕКИ	130
МІЩЕНКО Л. В. ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	133
ПОДОРОЖНІЙ А. Ю. ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ (COVID-19)	136
ПОЧАНСЬКА О. С. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	139
ПУСТОВЄТОВА А. О. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	142

РЕЗАНОВ С. А. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦІЄЮ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПОРУШЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ	145
РОМАНЧЕНКО Д. І. ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ АНТИКОНКУРЕНТНИМ УЗГОДЖЕНИМ ДІЯМ СУБ'ЄКТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ	148
СИНЯВСЬКА О. Ю. ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	150
СИЧОВА В. В. ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ	153
СМАЗНА Т. М. ВПЛИВ COVID-19 НА ДОГОВІРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ	157
СУЩ О. П. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ КАРАНТИНУ	159
СЯДРИСТА І. І. ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМАТИЧНОСТІ ЯК ОЗНАКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	163
ТЕРНИЦЬКИЙ С. М. ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	165
ЮШКЕВИЧ О. Г. ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ	170
ХАЧАТЕРЯН А. Г. НАБУТТЯ СТАТУСУ РЕЗИДЕНТА ТА НЕРЕЗИДЕНТА ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА	174
ШУМІЛО О. М. ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19	176
KOŠČ I. NEW ISSUES AND IMPORTANCE OF COOPERATION IN THE STATE OF EMERGENCY AND CRISIS MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF COVID-19 PANDEMIC	181

СЕКЦІЯ 2.

**НОРМАТИВНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ СЕКТОРІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ
COVID-19**

БОЛДАРЬ Г. Є. АНАЛІЗ ФОРМ ПРОЯВІВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	186
ВОЛКОВА А. В., КОРЖ Ю. В., ТЕРЕЩЕНКО Л. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРІВ ПРОТИЕПІДЕМІЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	190
ВОЛКОВА А. В., РИЩЕНКО О. О. АНАЛІЗ ЗМІН У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ РОЗДРІБНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	194
ВОЛКОВА А. В., ЧЕРКАШИНА А. В. АНАЛІЗ ЗМІН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	197
КАЛАЙЧЕВА С. Г., КРАВЧЕНКО В. М., ШОВКОВА О. В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	200
КАРПЕНКО Л. А., СКРИПЧЕНКО Є. М. ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ПРОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ КОМПАНІЙ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	204
ОВАКІМЯН О. С., СЕВРЮКОВ О. В. АНАЛІЗ СВІТОВОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ	207
ТЕРЕЩЕНКО Л. В., КОРЖ Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	212

ФИЛЬ Р. С. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	216
ФИЛЬ С. П. ВІДЧУЖЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ	219
ЧОРНА А. М. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	223
СЕКЦІЯ 3.	
ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	
АЗАРЕНКОВ Г. Ф. ЗМІНА ТРУДОВИХ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ: ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ТА ОБЛІКУ	226
БЕЗКОРОВАЙНА Л. В. ВПЛИВ COVID-19 НА ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	231
БОЧАРОВА Н. А., ФЕДОТОВА І. В. ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	235
ВАРФОЛОМЄЄВА О. М. НАПРЯМКИ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	240
ГУР'ЯНОВА Л. С., КУЧУК А. О. МОДЕЛІ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ШОКУ, ІНДУКОВАНОГО COVID-19.....	243
МАКОВОЗ О. С., ПЕРЕДЕРІЙ Т. С. АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ПІДГОТОВКИ ДО ДРУГОЇ ХВИЛІ COVID-19 У КРАЇНАХ ЄВРОПИ	249
МАРКОВА О. О. ТУРИСТИЧНА СФЕРА І ПАНДЕМІЯ.....	255
МАТВЄЄВ С. П. РОЛЬ СУЧАСНИХ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ НЕФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПОПИТУ	

В ПОЖВАВЛЕНІ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ.....	258
НАЙДЕНКО О. Є., БОБРОВСЬКА Я. І.	
МИТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМОК РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД.....	260
НАЙДЕНКО О. Є., ІВАНОВА Д. С.	
СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ФОРМИ ТА ВИДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ.....	265
НАЙДЕНКО О. Є., КОЖУШКО К. С.	
УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ З УРАХУВАННЯМ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	270
НАЙДЕНКО О. Є., КУЛИК Ю. С.	
АНАЛІЗ НАДХОДЖЕННЯ МИТА ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	275
НАЙДЕНКО О. Є., ПЕТРЕНКО А. А.	
ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ (НА ПРИКЛАДІ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ).....	279
НАЙДЕНКО О. Є., НЕЙМИРОК Л. М.	
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНТРАБАНДА», ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	284
НАЙДЕНКО О. Є., ТЕРТИЧНА А. С.	
УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ ПРИ МИТНОМУ КОНТРОЛІ НАПІВФАБРИКАТІВ І КОМПЛЕКТУЮЧИХ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ.....	289
НАЙДЕНКО О. Є., ТИХОМИРОВА Д. В.	
ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ	292
НАЙДЕНКО О. Є., ЧЕРЕДНИЧЕНКО А. А.	
ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ КОНТРАБАНДІ	298
НАЙДЕНКО О. Є., ЧЕРНОВА А. І.	
ПРОБЛЕМИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	303
ОСТАПЕНКО В. М.	
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ВИЩУ ОСВІТУ	308

ПИСАРЧУК О. В., МАРАЧЕВСЬКА А. В.	
ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ	314
САДИКОВ М. А.	
НАСЛІДКИ COVID-19 ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	319
САПИЧ Н. М.	
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	322
СВІДОВА О. В.	
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	327
ТКАЧЕНКО С. О.	
ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	330
ТУР О. В.	
ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ У КРАЇНАХ ЄС В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	332
ФУРСА В. А.	
ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19	335
ЧЕРНОІВАНОВА Г. С.	
ПОБУДОВА СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УПРАВЛІНСЬКИХ ФАХІВЦІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	338
SUPENO E., SKOKOV S., BORZYKH M.	
COUNTRY SME POLICY RESPONSES TO COVID-19.....	344

ПЕРЕДМОВА

Дослідження проблем, пов'язаних з охороною здоров'я та захистом права на здоров'я населення України, є складовою правоохоронної діяльності, оскільки захист прав та інтересів громадян є основним завданням поліції України. При цьому здоров'я і життя людини є основоположною соціальною та конституційною цінністю, напрямом політики держави та предметом здійснення її активної діяльності, так само, як і право на здійснення підприємницької діяльності.

Реалізація прав, свобод та інтересів громадян і всіх суб'єктів господарювання є конституційною цінністю, стан і захист якої має здійснюватися на правовій основі. Пандемія COVID-19 змінила життя, змусила обмежити права громадян у всіх галузях життєдіяльності суспільства і негативно вплинула на рівень економічного та соціального розвитку країни, міжнародні зв'язки та добробут її громадян. Питання забезпечення ефективного функціонування системи охорони здоров'я в Україні стає критичним, як ніколи. Водночас важливо відзначити певні обмеження, які накладають на суб'єктів господарювання заходи, пов'язані з охороною здоров'я під час пандемії.

Головним управлінням Національної поліції в Харківській області на виконання доручень уряду України, рішень регіональної комісії з питань техногенно-економічної безпеки та надзвичайних ситуацій Харківської області в напрямку протидії поширенню на території обслуговування гострої респіраторної хвороби COVID-19 у межах компетенції організовані та проводяться заходи з контролю за дотриманням карантинних обмежень і заборон.

Відповідно до завдань, визначених постановами Кабінету Міністрів України, підрозділами поліції контролюється:

- дотримання режиму самоізоляції;
- перебування у громадських місцях з документами, що засвідчують особу;
- масковий режим у громадських будівлях і транспорті;
- порядок роботи розважальних закладів, у тому числі нічних, ресторанів, барів, інших закладів харчування (як з організацією дозвілля, так і без);
- робота громадського транспорту щодо лімітів перевезень;
- робота ринків щодо дотримання карантинних правил;
- забезпечується публічна безпека в місцях перебування великої кількості громадян, зонах відпочинку, розважальних, торговельних закладах, закладах харчування, на автобусних та залізничних вокзалах і станціях, об'єктах метрополітену, а також на території лікарень із хворими;
- ведеться роз'яснювальна робота серед населення щодо необхідності дотримання карантинних правил і режиму самоізоляції.

Крім того, у взаємодії з підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Національної гвардії України, закладами охорони здоров'я в різні періоди часу (2020–2021 рр.) функціонували 14 карантинних постів.

На сьогодні **в середньому за добу до карантинних заходів залучається 1322 правоохоронця:**

- **Національна поліція – 1159 поліцейських** (у тому числі 398 поліцейських УПП), з яких 111 – у складі піших нарядів, 842 – у складі автопатрулів, 206 – у складі рейдових груп, 4 – у складі карантинного посту;
- **Національна гвардія – 116 осіб** і 5 службових собак;
- **Збройні сили – 47 осіб** (з них 11 ВСП ЗСУ).

Організовано роботу **97 рейдових груп**.

Під час проведення заходів із контролю за дотриманням карантинних обмежень підрозділами поліції станом на 10.00 18.02.2021 з початку карантину:

1) **задокументовано злочинів (ст. 325 КК України) – 56**, з яких:

- оголошено підозру – 4;
- направлено до суду – 4;
- закрито проваджень – 32;

2) **складено адмінпротоколів за ч. 1 ст. 44-3 КУпАП – 5887**, з яких стосовно:

- керівників підприємств, установ та організацій – 171;
- керівників торговельних закладів та установ харчування – 249;
- працівників підприємств, установ, організацій та інших осіб – 990;
- водіїв транспортних засобів – 792;
- фізичних осіб – 3685, у тому числі за порушення карантинних правил самоізоляції – 1410;

3) після внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення (відповідно до Закону України від 06.11.2020 № 1000-IX), починаючи з 20.11.2020 за ч. 2 ст. 44-3 КУпАП складено 6072 постанови про адміністративне правопорушення (порушення маскового режиму).

Пандемія COVID-19 заподіяла чималу шкоду не лише сфері охорони здоров'я, а і сфері господарювання. Було розірвано значну кількість виробничих ліній і торгівельних зв'язків. Обмеження карантину та локдаун негативно вплинули на більшість суб'єктів господарювання: скоротилися обсяги товарообігу та продаж, підприємці зазнали збитків. Тому першочерговим завданням держави має стати модернізація сфери господарювання та правового забезпечення відповідних відносин, щоб мінімізувати ризики та втрати вітчизняного товаровиробника й захистити як населення нашої держави, так і національних виробників продукції та послуг. COVID-19, безперечно, став фактором, що суттєво впливає майже на всі сфери національної економіки. Тому для ефективної протидії наслідкам пандемії слід залучати спеціалістів усіх сфер вітчизняної науки та іноземних дослідників.

Водночас низка досліджень щодо діяльності суб'єктів господарювання в період пандемії в нашій державі страждає певною односторонністю, оскільки здійснюється спеціалістами виключно окремої галузі. Це призводить до того, що прогресивні пропозиції та думки не отримують достатньої опрацьованості з погляду суміжних наук і потребують подальшого вдосконалення.

Саме тому вкрай важливим є проведення заходів, подібних до нашої конференції «Актуальні питання діяльності суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19», де фахівці з галузей охорони здоров'я, фармакології, економіки та права зможуть вільно зустрічатися і генерувати ідеї, що в подальшому сприятимуть правовому забезпеченню підвищення ефективності державного механізму охорони здоров'я та національної економіки. Ураховуючи стрімку динаміку розвитку пандемії COVID-19, саме такий формат заходів, як конференції та наукові дискусії, має стати основним для створення нових концепцій у сфері господарювання, оскільки лише завдяки координації зусиль фахівців різних галузей науки стає можливою швидка й ефективна модернізація національної економіки.

Створення таких майданчиків для обговорення критичних проблем має стати важливою формою проведення досліджень та обговорень у багатьох сферах життя, оскільки саме координація зусиль різнопланових фахівців допомагає досягти найбільш позитивних результатів.

Ця конференція стала можливою завдяки співпраці двох провідних для української науки закладів вищої освіти – Харківського національного університету внутрішніх справ та Національного фармацевтичного університету. Сподіваємося, що це буде вдалим початком подальшої плідної співпраці та створить традицію тісної взаємодії закладів вищої освіти різних напрямків навчання для вирішення актуальних і нагальних проблем сьогодення.

Валерій Васильович СОКУРЕНКО

*Ректор Харківського національного університету внутрішніх справ,
член-кореспондент Національної академії правових наук України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
генерал поліції третього рангу*

СЕКЦІЯ 1. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ

УДК [316.354:351.74](477.54)

Валерій Васильович СОКУРЕНКО,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України,

генерал поліції третього рангу,

ректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Забезпечення прав і свобод людини, протидія злочинності й підтримання публічної безпеки і порядку є головними завданнями діяльності поліції, які вона повинна виконувати в будь-яких умовах розвитку суспільства. Господарська діяльність є вагомим сектором економічного розвитку держави, і захист суб'єктів господарювання в складних умовах поширення коронакризових явищ загострює проблему захисту та підтримки правового порядку в діяльності суб'єктів господарювання. Виконання поліцією обов'язків у надзвичайній ситуації, спричиненій COVID-19, потребує відповідного правового забезпечення, що обумовлено такими причинами:

- необхідністю обмеження ведення господарської діяльності, що пов'язано із запровадженням карантинних заходів, локдаунів та інших обмежень;
- необхідністю запровадження засобів припинення розповсюдження вірусу та діяльністю поліції з перевірки їх дотримання;
- поширенням захворюваності серед працівників поліції; зокрема, за даними МВС України, всього з початку пандемії на COVID-19 захворіло 11 389 правоохоронців, одужало – 10 545, померло – 29 [1].

Указані умови, що склалися у суспільстві, за правовою оцінкою окремих юристів породжують суперечності, оскільки потребують відповідного правового забезпечення. На думку правозахисників, карантинні обмеження порушують права і свободи громадян, негативно впливають на господарську діяльність і як наслідок призводять до економічної та соціальної кризи. Посилаючись на низку статей Конституції України (статті

3, 21, 22, 28, 29, 32, 33, 35, 42, 43, 64), юристи вважають, що Постанова Кабінету Міністрів щодо введення карантинних заходів лімітує права та свободи громадян і суперечить конституційним нормам, оскільки «обмеження окремих конституційних прав і свобод людини та громадянина можливе лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [2].

Проте серед правників існує думка щодо небезпечності поширення інфекційних захворювань, що стала підставою для встановлення карантину відповідно до статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», яка визначає, що карантин установлює та скасовує Кабінет Міністрів України, а також відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України про встановлення карантину, що передбачає таке: «встановлюються тимчасові обмеження прав фізичних і юридичних осіб та додаткові обов'язки, що покладаються на них». Отже, теза про незаконність обмежень і можливість їх введення лише за умови запровадження воєнного чи надзвичайного стану є сумнівною [2].

Введення обмежень, спричинених пандемією COVID-19, безумовно, є потрібним і має за мету припинення розповсюдження хвороби, проте постає питання про ступінь доцільності та законності цих карантинних обмежень, зокрема в господарському секторі економіки країни.

Господарське право, регулюючи суспільні відносини (зокрема, пов'язані із забезпеченням безпеки підприємницької діяльності), обов'язково взаємодіє з іншими галузями права, що дозволяє здійснювати належний адміністративний захист порушених прав господарюючих суб'єктів, ураховуючи умови ведення бізнесу, що склалися. І з цього погляду є необхідним розумне і збалансоване рішення держави, яке врахує як потреби ведення господарської діяльності, так і дотримання правил захисту від пандемії, тобто забезпечить відповідний правовий захист. Досить поширеною в юридичній літературі є думка, згідно з якою правовий захист охоплює всю систему правових засобів, спрямованих на забезпечення та здійснення відповідних прав. Окремі представники правників, що її поділяють, зазначають, що правовий захист охоплює видання норм, які встановлюють права та обов'язки, визначають порядок їх здійснення та захисту і загрожують застосуванням санкцій, діяльність суб'єктів зі здійснення своїх прав та захисту суб'єктивних прав, попереджувальну діяльність державних і громадських організацій та діяльність з реалізації правових санкцій [3]. У цьому разі використовується широке тлумачення правового захисту.

Прихильники другої думки пропонують розглядати правовий захист як систему юридичних норм, спрямованих на попередження правопорушень та усунення їх наслідків. За такого підходу правовий захист фактично ототожнюється з правовим інститутом, норми якого забезпечують реалізацію захисних функцій щодо існування та здійснення відповідних прав [3, с. 757].

Проте діяльність поліцейських відповідно до вказаних вище нормативних актів повинна забезпечувати правопорядок і дотримання визначених урядом заходів боротьби з коронавірусом. За даними МВС України, з початку карантинних обмежень до органів поліції надійшло 134 067 повідомлень, пов'язаних із порушенням карантинних заходів. Поліцейські склали 52 003 адміністративні протоколи та розпочали 445 кримінальних проваджень [2].

У період карантину поліція має право перевіряти суб'єктів господарської діяльності та притягати порушників до кримінальної, адміністративної, фінансової і господарсько-правової відповідальності, зокрема можуть вилучатися дозвільні документи. З інформації МВС України випливає висновок, що в разі порушення режиму карантину порушника можна притягнути до:

- адміністративної відповідальності відповідно до ст. 42 Кодексу України про адміністративні правопорушення; санкція цієї статті передбачає для посадовців штраф у розмірі від 6 до 25 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (102–425 грн);

- кримінальної відповідальності згідно зі статтею 325 Кримінального кодексу України «Порушення санітарних правил і норм по запобіганню інфекційним захворюванням і масовим отруєнням» (штраф до 17 000 грн, арешт або обмеження волі).

Водночас варто зазначити, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень вироків за статтею 325 КК України майже немає.

Слід наголосити, що, крім державного адміністративного захисту підприємницької діяльності, існує також такий правовий аспект, як забезпечення безпеки підприємницької діяльності, що здійснюється самим підприємцем, і це в умовах світової пандемії може вважатися найбільш сприятливим.

Приватний підприємець може захищати і свої інтереси, пов'язані зі здійсненням права на підприємництво в будь-яких умовах ведення бізнесу. Така можливість зберігається за ним у межах охоронної правовідносини. Наприклад, якщо майно власника загинуло в результаті протиправних дій іншої особи, то захистити своє право власності він уже не може, оскільки цього майна немає в натурі. Натомість у нього є можливість захистити свій інтерес шляхом подання позову про відшкодування шкоди для відновлення свого майнового становища [4].

Окрім судового порядку, речові інтереси можуть бути захищені й в адміністративному порядку завдяки діяльності інших – несудових – органів державної влади. Можна назвати діяльність Антимонопольного комітету України як органу оскарження, до якого учасники цивільних відносин мають право звернутися відповідно до Закону України «Про здійснення державних закупівель» з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів з приводу рішення, дії чи бездіяльності замовника чи генерального замовника, що суперечать законодавству у сфері

державних закупівель і внаслідок яких було порушено право чи законні інтереси такої особи, тощо.

До найбільш доцільних форм взаємодії органів внутрішніх справ з органами місцевого самоврядування у профілактиці адміністративних правопорушень, які посягають на право ведення господарської діяльності в умовах коронакризи, можна віднести створення координаційних органів з питань захисту підприємництва на місцевому рівні, проведення органами внутрішніх справ та органами місцевого самоврядування спільних заходів та операцій щодо захисту підприємницької діяльності й забезпечення координаційного впливу органів внутрішніх справ та органів місцевого самоврядування на органи місцевої поліції. Указані заходи, безумовно, повинні проводитися з дотриманням усіх вимог, що забезпечують припинення поширення вірусної хвороби.

Важливо, що всі вищезгадані форми можна віднести не лише до сфери профілактики адміністративних правопорушень, які посягають на господарську діяльність в умовах пандемії COVID-19, а й до сфери забезпечення безпеки індивідуальної підприємницької діяльності в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Пандемія COVID-19: кількість нових випадків хвороби серед правоохоронців МВС за добу // Єдиний портал органів системи МВС України : офіц. сайт. 27.10.2020. URL: https://mvs.gov.ua/ua/news/35600_Pandemiya_COVID_19_killist_novih_vipadkiv_hvorobi_sered_pravoohoronciv_MVS_za_dobu.htm (дата звернення: 10.02.2021).
2. За добу поліцейські розпочали 9 кримінальних проваджень та склали 990 адміністративних протоколів за порушення карантинних обмежень // Національна поліція : офіц. сайт. 15.11.2020. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/preventivna-robota/za-dobu-policzejski-rozpochali-9-kriminalnix-provadzhen-ta-sklali-990-administrativnix-protokoliv-za-porushennya-karantinnix-obmezhen/> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
4. Форми захисту прав та інтересів господарюючих суб'єктів // Український юридичний портал : сайт. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/gospodar-pravo/36-kravchyk/586-92.html> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 615.21:339.37

Алла Анатоліївна КОТВИЦЬКА,

*доктор фармацевтичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
ректор Національного фармацевтичного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6650-1583>;*

Ірина Олександрівна СУРІКОВА,

*кандидат фармацевтичних наук,
асистентка кафедри соціальної фармації
Національного фармацевтичного університету;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5028-2112>*

АНАЛІЗ ЗМІН У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У період пандемії COVID-19 особливо важливим є забезпечення доступу пацієнтів до належної медичної допомоги та лікарських засобів (ЛЗ). Із цією метою навесні було ухвалено низку нормативно-правових актів, які передбачали оптимізацію механізмів оподаткування в цілях боротьби з коронавірусом. Серед іншого такі заходи стосувалися звільнення від сплати податку на додану вартість (ПДВ) окремих ЛЗ та медичних виробів.

Метою дослідження стало проведення аналізу змін у нормативно-правовому полі щодо оподаткування лікарських засобів в умовах пандемії COVID-19. Матеріалами дослідження обрано нормативно-правові акти та результати власних досліджень. Методами дослідження стали порівняльний аналіз та узагальнення.

За результатами узагальнення інформації щодо змін у законодавчому регулюванні оподаткування ЛЗ визначено, що до таких нормативно-правових актів віднесено:

- Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 № 540-IX;
- Постанова КМУ «Про затвердження переліку товарів (у тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та операції з ввезення яких на митну територію України та/або операції з постачання яких на митній території України звільняються від оподаткування податком на додану вартість» від 20.03.2020 № 224;
- Постанова КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» від 08.04.2020 № 271.

Так, відповідно до Закону України № 540-IX та Постанови КМУ (ПКМУ) № 224 операції з ввезення на митну територію України ЛЗ, медичних виробів та медичного обладнання звільнено від сплати ввізного мита та ПДВ, а Постановою КМУ № 271 було передбачено звільнення від сплати ПДВ операцій з ввезення та постачання цих категорій на території України. Тобто з моменту набрання чинності ПКМУ № 271 аптечні заклади мали змінити ціни, зазначені в ПКМУ № 224, шляхом зниження ставки ПДВ з 7 % до 0 % для ЛЗ та з 20 % до 0 % для деяких товарів аптечного асортименту. Отже, законодавчі зміни передбачали зниження ціни на визначений перелік ЛЗ, медичних виробів та медичного обладнання.

З метою дослідження ефективності цих заходів ми провели порівняльний аналіз закупівельних та роздрібних цін в аптечному закладі м. Харків до та після набуття чинності ПКМУ № 271.

Перелік товарів, які звільняються від оподаткування ПДВ відповідно до ПКМУ № 271 у редакції від 15.04.2020, містив 86 міжнародних непатентованих назв ЛЗ, а також низку товарів аптечного асортименту, як-то дезінфекційні засоби, антисептики, засоби індивідуального захисту тощо.

У процесі дослідження загалом ми проаналізували закупівельні та роздрібні ціни 223 позицій асортименту аптеки станом на 14 квітня та 1 травня 2020 р. Так, за результатами аналізу встановлено, що в середньому закупівельні ціни знизилися на 3,25 %, роздрібні – на 2,98 %. При цьому всі торговельні (роздрібні) надбавки були в межах допустимих згідно з ПКМУ від 17.10.2008 № 955 «Про заходи щодо стабілізації цін на лікарські засоби» та в середньому становили 22,3 % та 22,6 % до та після зміни ПДВ відповідно.

Цікавим є те, що у досліджуваному періоді для деяких ЛЗ спостерігалось зростання цін, зокрема для низки препаратів Dexamethasone – розчин для ін'єкцій (середній приріст ціни в групі +3,59 %), Azithromycin – таблетки/капсули 250 або 500 мг (+1,95 %). Максимальне зниження ціни спостерігалось для таких ЛЗ, як Atenolol – таблетки 50 мг (-9,7 %), Salbutamol – розчин для інгаляцій (-8,9 %), Sulfamethoxazole таблетки (-7,98 %), Sodium chloride – розчин для ін'єкцій/інфузій (-7,92 %), Furosemid – розчин для ін'єкцій (-7,76 %), Ambroxol – таблетки/капсули, сироп, розчин для ін'єкцій (-7,37 %), Ibuprofen – таблетки/капсули 200 або 400 мг (-5,38 %) та інші. Водночас слід зазначити, що станом на 1 лютого 2021 р. роздрібна ціна 86 % проаналізованого асортименту є вищою за ціну, що була до звільнення від оподаткування ПДВ. Окрім того, у професійній фармацевтичній спільноті виникають дискусії про доцільність звільнення від оподаткування на період пандемії усіх ЛЗ, що створило б рівні конкурентні умови для виробників.

Висновок. Отже, на період пандемії COVID-19 було ухвалено й впроваджено низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення доступності ЛЗ та медичних виробів для населення. Водночас

порівняльний аналіз цін на прикладі однієї з аптек м. Харків демонструє недостатню ефективність цих заходів.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження переліку товарів (у тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та операції з ввезення яких на митну територію України та/або операції з постачання яких на митній території України звільнюються від оподаткування податком на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2020 № 224 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2020-п> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2020 № 271 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2020-п> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Про заходи щодо стабілізації цін на лікарські засоби : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2008 № 955 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/955-2008-п> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Звільнення від ПДВ операцій з лікарськими засобами в умовах пандемії коронавірусної хвороби COVID-19: чи достатніми є заходи? // Ліки в Україні : сайт. 14.04.2020. URL: <https://xn--h1adc2i.xn--j1amh/news/140420-9.html> (дата звернення: 01.02.2021).

УДК 340.13:347.471

Ірина Олексіївна ЄФРЕМОВА,

кандидат юридичних наук, доцент,

голова Наглядової ради

Харківського національного університету внутрішніх справ,

член Центральної виборчої комісії України;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2542-6812>

ПРАВОЗАХИСНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАНЬ

Україну, як і весь світ, спіткало лихо раніше непередбачуваного масштабу – коронавірусна хвороба, розповсюдження якої призвело до застосування державами безпрецедентних заходів з обмеження діяльності насамперед юридичних осіб. У таких умовах постає питання про забезпечення належної реалізації конституційних прав і свобод громадян. Одним із таких прав є передбачене ст. 36 Конституції України право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за

винятком обмежень, установлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей [1]. Актуальність реалізації цього права обумовлюється необхідністю залучення громадськості до правозастосування у сфері охорони громадського порядку, підтримання заходів боротьби з коронакризовою хворобою, надання правової допомоги громадянам і суб'єктам господарювання та їх захисту тощо.

Фахівці, визначаючи правоохоронну діяльність як різновид правозахисної, до її суб'єктів поряд із державою виділяють громадські організації, об'єднання та окремих громадян, яким державою делеговано певні повноваження з урахуванням відповідного розподілу поміж ними компетенції, форм і засобів здійснення [2, с. 196]. Згідно із Законом України «Про громадські об'єднання» громадські організації є різновидом громадських об'єднань. Громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [3].

Отже, громадські об'єднання створюються і діють на добровільних засадах і є бар'єром для тотальної залежності громадян від держави. В умовах коронакризи захист громадян від захворювання надав уряду права щодо жорсткого обмеження прав і свобод громадян, призупинив підприємницьку діяльність і роботу державних установ. У цих умовах питання використання громадськими об'єднаннями своїх прав набуває вкрай актуального і важливого значення, оскільки вони мають можливість як реалізувати державні повноваження, так і протистояти владній позиції і підтримувати інтереси громадян.

Основним законодавчим актом, що регулює участь громадських об'єднань у правозахисній діяльності, є Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». До правозастосовних повноважень громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, визначених цим законом, можна віднести, зокрема, перевірку у громадян документів, що посвідчують їх особу, у разі підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів, спільне з працівниками органів внутрішніх справ та військовослужбовцями Державної прикордонної служби України затримання та доставляння до відповідних приміщень осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам їх членів і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення, складення протоколів про адміністративні правопорушення тощо [4].

Отже, і в цьому випадку передбачається правозастосовна діяльність з боку громадських об'єднань. Слід зазначити, що законодавство встановлює не лише загальні права та обов'язки громадських об'єднань як таких, а й конкретні права та обов'язки їх органів. Із цієї точки зору права та

обов'язки органу та його статус є похідними від прав, обов'язків і статусу організації. У сукупності вони становлять повний обсяг прав та обов'язків громадської організації. У діяльності органу реалізується статус організації в цілому.

Необхідно звернути увагу на відносну юридичну, але не організаційну самостійність органів як суб'єктів права, які можуть ухвалювати правозастосовні рішення від імені організації.

Крім того, відомо, що регулювання суспільних відносин здійснюється за допомогою регулювання поведінки суб'єктів права. Органи громадських об'єднань можуть діяти тільки за допомогою фізичних осіб, яким властивий вольовий елемент поведінки. Через них проявляється воля органу чи громадського об'єднання. В ухваленні правозастосовних рішень органами громадських об'єднань беруть участь члени цих органів, що працюють, як правило, на громадських засадах. Громадські об'єднання мають лише невелику кількість штатних працівників платного апарату, обраних для керівництва цими органами або прийнятих на роботу в них. В інтернет-ресурсах дедалі частіше виникають повідомлення про участь громадськості, наприклад, у черговому рейді з вилучення браконьєрських риболовних сіток з річки Дніпро в береговій частині колишнього села Червоне (Щурівка) Верхньодніпровського району. У рейді взяли участь депутати від ПП «Укроп», представники ГО «Дніпровська природна інспекція», громадською формування «Спецпідрозділ громадської безпеки» та місцеві активісти [5]. Цей приклад свідчить, що участь громадськості може бути ефективною в будь-якій сфері діяльності. Проте зараз досвід свідчить, що сфера залучення громадських об'єднань до правозастосовної діяльності є недостатньо широкою, що обумовлено як низьким рівнем правосвідомості представників громадськості, так і недостатністю нормативно-правового забезпечення.

Громадські об'єднання є одним із суб'єктів правозастосування, однак їх діяльність у цій сфері має низку особливостей. Нормативне регулювання правозастосування громадськими об'єднаннями характеризується поєднанням правових норм і статутних положень цих організацій, при чому саме норми права визначають права та обов'язки об'єднань у сфері правозастосування. Обсяг повноважень громадських об'єднань у зазначеній сфері відрізняється залежно від призначення громадського об'єднання, причому для більшості з них ці повноваження обмежуються внутрішньою сферою.

Серед громадських об'єднань, що мають правозастосовні повноваження у зовнішній сфері, можна виокремити громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, зокрема Союз юристів України. Союз юристів України – це об'єднання на професійній основі зусиль юристів України для сприяння побудові правової держави, охорони інтересів суспільства, захисту прав і свобод громадян, підприємств,

установ та організацій, забезпечення законності та правопорядку, а також усунення відомчої роз'єднаності юристів і захисту їхніх прав та інтересів. Серед напрямків діяльності цього союзу головними є два: участь у розробленні нормативно-правових актів і правова допомога громадянам, підприємцям та установам. Проте в умовах пандемії вкрай актуального значення набуває надання правової допомоги шляхом використання сучасних цифрових засобів спілкування, а саме онлайн-платформ, засобів діджиталізації тощо.

В умовах пандемії питання підвищення активності громадських об'єднань у правозастосовній діяльності у зв'язку з необхідністю підтримання правопорядку набуває вкрай актуального значення і потребує подальшого розвитку відповідного законодавства.

Поряд із цим слід наголосити, що визнання громадських об'єднань суб'єктами правозастосування у жодному разі не позбавляє цей вид реалізації норм права притаманного йому державно-владного характеру. Це пов'язано з тим, що статус окремих громадських об'єднань як суб'єктів правозастосування визначається виключно законодавством і надається лише із санкції держави, інакше кажучи, відбувається певне делегування правозастосовних повноважень органів державної влади громадським організаціям. Відповідно, як і в інших випадках правозастосування, чітко визначаються коло праводійств, права та обов'язки громадської організації в процесі її здійснення, її форми і методи.

Висновок. Актуальним є впровадження в діяльність громадських об'єднань сучасних засобів спілкування між владою та громадськістю з використанням засобів діджиталізації.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 08.02.2021).
2. Лукашевич В. Г. Поняття правоохоронної діяльності та органів, що її забезпечують: сучасні проблеми визначення. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Юридичні науки.* 2010. № 3. С. 194–199.
3. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> (дата звернення: 08.02.2021).
4. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14> (дата звернення: 08.02.2021).
5. Рейди по вилученню браконьєрських риболовних сіток продовжують набирати обертів // Верхньодніпровських район Дніпропетровської області : сайт. URL: http://www.verhn-rn.dp.gov.ua/OBLADM/vdnepr_rda.nsf/docs/314016F8AB3BA258C225813D002585BC?openDocument (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 342.951:351.74

Олександр Маркович БАНДУРКА,

доктор юридичних наук, професор,

академік Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України,

професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0240-5517>

ПРАВООХОРОННА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Реалізація норм Конституції України вимагає підкорювати діяльність держави, органів влади й суб'єктів господарювання інтересам народу, захищати права і свободи громадян у будь-яких умовах розвитку країни. Принцип верховенства права, що проголошується в нашій країні, забезпечує виконання державою власних функцій у будь-якій сфері суспільства як законної діяльності, що здійснюється з метою забезпечення прав громадян, зокрема на достатній життєвий рівень, працю, відпочинок, освіту, власність тощо, а також і прав на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Отже, правоохоронна функція держави реалізується як діяльність відповідних уповноважених суб'єктів у різних сферах суспільства з метою забезпечення їх стабільного, ефективного, законного й упорядкованого розвитку.

Світова криза, що виникла внаслідок коронавірусного захворювання, охопила різні галузі виробництва і напрями діяльності та створила загрозу встановленому в суспільстві правопорядку. За даними Міністерства охорони здоров'я на 01.02.2021 р. в Україні захворіло 1 227 164 особи, а одужало 1 045 473 особи. Дані Міністерства фінансів за 2020 р. свідчать про незаплановані зміни в економіці країни, породжені коронакризою, які призвели до таких негативних наслідків:

- надходження до Державного бюджету України за 2020 р. зменшилися на 11 % і за рік становили 975,8 мільярдів гривень, оскільки зменшилися очікувані суми надходжень від усіх податків і зборів, крім доходів державних підприємств і коштів Нацбанку (в оновленому бюджеті ці кошти збільшилися на 70 млрд гривень);
- видатки бюджету збільшилися на 7 % і склали 1 трлн 266 млрд грн;
- дефіцит бюджету зріс більш ніж утричі, майже до 300 млрд грн (або 7 % від ВВП);
- ВВП у 2020 р. зменшився на 3,9 % (прогнозували, що українська економіка зросте на 3,7 %);
- індекс інфляції становив 8,7 % [1].

Зазначені показники свідчать про падіння економіки країни, що породжує загрозу для всіх суспільних відносин, які встановлюються і

регулюються правом. У цих умовах концепція правоохоронної функції держави підлягає оновленню.

В юридичній науці зміст поняття «правоохоронна функція» досліджується з різних позицій. Прихильники однієї з них стверджують, що реалізація правоохоронної функції є пов'язаною з організацією діяльності відповідних суб'єктів із захисту, перешкоджання та боротьби з посяганнями на правопорядок. Інші дослідники вважають, що зміст цієї функції слід розуміти ширше, бо вона охоплює не лише діяльність, спрямовану на створення умов для оптимальної дії правових інститутів, ефективного здійснення прав і свобод особи та інших суб'єктів права, а також і на виконання ними юридичних обов'язків [2, с. 159]. Існують і інші аспекти розгляду цього поняття, проте спільним у визначеннях дослідників є те, що правоохоронна функція вважається головним напрямом діяльності держави, який забезпечує конституційний лад, захист прав, свобод, довкілля, правопорядку, конституційних інтересів громадян тощо.

Слід також визначити особливості реалізації правоохоронної функції в сучасних умовах трансформації економічних відносин і формування міжнародних економічних зв'язків. Наприклад, у багатьох наукових дослідженнях указується на необхідність боротьби з фінансовою злочинністю шляхом інтегрування завдань органів поліції різних країн [3, с. 843]. Проблеми, породжені пандемією, мають також міжнаціональний характер і впливають на стан національного правопорядку, загострюють фінансові й соціальні проблеми тощо. Отже, їх вирішення як на національному, так і на міжнародному рівні залежить від правового забезпечення діяльності органів влади, органів місцевого самоврядування і спеціального суб'єкта правопорядку в державі – Національної поліції України.

На Національну поліцію України держава покладає завдання із забезпечення правопорядку в усіх сферах життєдіяльності суспільства як у періоди стабільного розвитку, так і під час надзвичайних ситуацій.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у таких сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Зазначені мета та завдання Національної поліції серед інших форм реалізації проявляються у забезпеченні всього комплексу соціальних

завдань на основі органічного поєднання заходів охоронного, превентивного і захисного порядку, а також в об'єктивній необхідності забезпечення прав та свобод людини і громадянина як пріоритетного завдання.

Національна поліція України в період карантинних заходів намагається толерантно виконувати покладені на неї обов'язки, які перешкоджають поширенню хвороби, але водночас не шкодять реалізації законних прав та інтересів громадян. З початку карантинних обмежень до органів поліції надійшло 134 067 повідомлень, пов'язаних із порушенням карантинних заходів. Поліцейські склали 52 003 адміністративні протоколи та розпочали 445 кримінальних проваджень. Станом на 11.01.2021 р., за інформацією Національної поліції, до вжиття заходів щодо запобігання поширенню коронавірусу та посилення публічної безпеки і порядку на території держави залучено близько 20 000 правоохоронців. Наприклад, за добу (11.02.20 р.) зафіксовано, що працювали 1 542 рейдові групи, які перевірили понад 17 000 суб'єктів господарювання. У результаті припинено роботу 1 355 закладів господарювання, діяльність яких забороняється у вихідні дні, з них 891 закладів сфери торговельного і побутового обслуговування населення, 416 закладів громадського харчування, 21 дискотека та нічних клубів, 18 спортивних залів, фітнес-центрів і басейнів, 6 торговельно-розважальних центрів та 3 заклади, що надають послуги з розміщення осіб (крім готелів).

Водночас в умовах пандемії виконання правоохоронної функції держави як суб'єкта захисту суспільного правопорядку стикається з низкою проблем, породжених використанням пандемії, спричиненої коронавірусом, для посягання на верховенство права, посилення владних режимів та обмеження демократії. Важливо, щоб запровадження режиму надзвичайного стану не обмежувало свободу вираження поглядів, права громадян на соціальний захист, освіту, працю, вираження політичних поглядів тощо. Проте іноді уряди деяких країн використовують пандемію як привід для розширення владних повноважень і припинення дії конституційних прав та свобод громадян. Наприклад, парламент Угорщини наприкінці березня 2020 р. надав уряду Віктора Орбана практично необмежені повноваження щодо дій в умовах надзвичайної ситуації, запровадженої через пандемію коронавірусу. Відповідний закон, що не має часових обмежень, піддали жорсткій критиці міжнародні організації та правозахисники [4]. У міжнародному просторі є також приклади «недемократичних» держав, які іноді вважають, що заборона вживання слова «коронавірус» свідчить про відсутність захворювань у країні (Туркменістан). Про випадки зараження коронавірусом не надають відомостей Північна Корея, Південний Судан, Таджикистан і Туркменістан. Отже, вірусне захворювання, що охопило світ, не лише становить загрозу світовій економіці, а й демонструє необхідність посилення захисту економічних і соціальних прав людей у національному та міжнародному просторі.

Висновок. Захист демократичних прав і соціальних цінностей людини є головним завданням реалізації правоохоронної функції держави. В Україні це завдання реалізується в повноваженнях працівників Національної поліції України, які в складних умовах ведення господарської діяльності повинні не лише здійснювати заходи з попередження поширення хвороби, а і толерантно виконувати обов'язки щодо розвитку господарської діяльності з дотриманням усіх карантинних заходів, тобто захищати інтереси підприємців. З урахуванням обставин, які створює у світі пандемія, спричинена вірусом COVID-19, забезпечення реалізації правоохоронної функції держави як на національному, так і на міжнародному рівні потребує пошуку з боку уповноважених органів сучасних заходів захисту демократичних прав і свобод громадян. У цих обставинах оновлення повноважень правоохоронних органів з наданням прав поліцейським щодо урегулювання спірних питань шляхом переговорів і здійснення превентивних заходів з одночасним поширенням засобів захисту національних інтересів відповідно до Конституції України гарантує дотримання прав і свобод громадян.

Список бібліографічних посилань

1. Мінфін представляє детальний аналіз використання коштів Фонду боротьби з COVID у 2020 році головними розпорядниками // Міністерство фінансів України : офіц. сайт. 02.02.2021. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_predstavliaie_detalnii_analiz_vikoristannia_koshtiv_fondu_borotbi_z_covid_u_2020_rotsi_golovnimi_rozporiadnikami-2680 (дата звернення: 10.02.2021).
2. За добу поліцейські розпочали 9 кримінальних проваджень та склали 990 адміністративних протоколів за порушення карантинних обмежень // Національна поліція : офіц. сайт. 15.11.2020. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/preventivna-robota/za-dobu-policzejski-rozpochali-9-kriminalnix-provadžhen-ta-sklali-990-administrativnix-protokoliv-za-porushennya-karantinnix-obmezhen/> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Getmanets O., Reznik O., Kovalchuk A., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9, No. 3. Pp. 843–852.
4. Пандемія і права людини: не обмеження, а захист // Укрінформ : сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2913022-pandemia-i-prava-ludini-ne-obmezenna-a-zahist.html> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 340.13:347.471

Сергій Миколайович ГУСАРОВ,

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент Національної академії правових наук України,

заслужений юрист України,

професор кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8136-0694>

РЕАГУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ПОРУШЕННЯ ЗАПРОВАДЖЕНИХ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Станом на лютий 2021 р. Національна поліція України продовжує профілактичні відпрацювання та контроль виконання карантинних обмежень для запобігання подальшого розповсюдження вірусу COVID-19. Рейдові групи з поліцейських і представників інших державних служб та органів місцевого самоврядування перевіряють магазини, заклади харчування і пасажирський транспорт, проводять роз'яснювальну роботу з перевізниками та представниками торгівлі. Поліцейські ведуть роз'яснювальну роботу з громадянами про важливість перебування в громадських будинках, спорудах і громадському транспорті під час дії карантину з вдягнутими засобами індивідуального захисту, зокрема респіраторами або захисними масками, що закривають ніс та рот.

За інформацією управління комунікації Національної поліції України, до заходів із запобігання поширенню коронавірусу та посилення публічної безпеки і порядку на території держави за потреби залучалося близько 20 000 правоохоронців. Працювали понад півтори тисячі рейдових груп, які перевіряли за день більш ніж 17 000 суб'єктів господарювання [1].

Національна поліція з різних інформаційних майданчиків закликає всіх громадян із розумінням поставитися до встановлених карантинних обмежень та неухильно дотримуватися вимог чинного законодавства. Під час рейдів мобільні групи поліцейських роз'яснюють вимоги чинного законодавства та необхідність дотримання протиепідемічних вимог. За наявності заборони на роботу закладу поліцейські вимагають впустити їх у приміщення, попереджають суб'єктів господарювання про наявність такої заборони та вимагають припинити роботу.

Слід зауважити, що реагування Національної поліції України на порушення запроваджених обмежувальних заходів суб'єктами господарювання в умовах пандемії COVID-19 від її початку і зараз різняться. На початку запровадження обмежувальних заходів Національна поліція України багато зусиль витратила на те, щоб пояснити кожному суб'єкту господарювання, чому

важливо дотримуватися тимчасових обмежень. Представники Національної поліції України постійно наголошували, що головним завданням є не покарання правопорушника, а попередження правопорушення. Проте досить значна кількість суб'єктів господарювання вперто ігнорувала вимоги уряду і лікарів, тому чим більше часу минало від початку запровадження обмежувальних заходів, тим більше злісних їх порушників притягувалося до адміністративної відповідальності, про що інформувалося суспільство. Таке інформування також мало свій профілактичний вплив.

Нині поліцейські продовжують контролювати дотримання карантинних обмежень громадянами та суб'єктами господарювання. На початок лютого 2021 р. в режимі реального часу розгорнута статистична інформація про результати реагування Національною поліцією України на порушення запроваджених обмежувальних заходів суб'єктами господарювання не оприлюднювалася. Проте на офіційному сайті Національної поліції України періодично розміщуються інформація про результати такого її реагування за той чи інший проміжок часу та загальні показники.

Однією з останніх із цього приводу на сайті МВС розміщено інформацію щодо виявлення порушення карантинних обмежень у роботі понад 1,5 тисячі закладів за 3 дні після введення в дію посилені карантинних обмежень з 8 по 24 січня відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19» [2].

Особливу увагу поліцейські звертали на діяльність суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19. Так, лише за перші три дні поліцейські виявили порушення карантинних обмежень у роботі 1 658 суб'єктів. Найбільше порушень виявлено у суб'єктів торговельного та побутового обслуговування – 1 314. Крім того, виявлено 264 порушення в діяльності розважальних закладів та закладів харчування, 40 порушень у діяльності торговельно-розважальних центрів, 22 порушення в діяльності спортивних залів, фітнес-центрів і басейнів та 18 порушень у діяльності непродовольчих ринків. За виявленими порушеннями складено 848 адміністративних протоколів за ч. 1 ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення та винесено 3 658 постанов за ч. 2 ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Також відкрито одне кримінальне провадження за ст. 325 Кримінального кодексу України («Порушення санітарних правил і норм щодо запобігання інфекційним хворобам та масовим отруєнням»).

Усього ж станом на 11 січня 2021 р. впродовж дії обмежувальних заходів до органів поліції надійшло 154 200 повідомлень, пов'язаних з порушенням карантинних заходів. Поліцейські склали 68 035 адміністративних протоколів, із них 16 105 – на працівників підприємств, установ, організацій та інших осіб, 8 531 – на водіїв транспортних засобів, 7 023 – на керівників торговельних закладів та установ харчування, 2 015 – на керівників підприємств, установ та організацій [3].

У цілому ж до суду направлено 66 642 адміністративні протоколи. Поліцейські винесли 69 696 постанов про вчинення правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення [3]. Не вдаючись в аналіз зазначених показників, відмітимо лише, що, незважаючи на всі превентивні заходи, кількість порушень лишається значною.

Найбільш розповсюдженими серед виявлених порушень обмежувальних заходів в умовах пандемії COVID-19, вчинених суб'єктами господарювання, є такі:

- приймання відвідувачів закладами громадського харчування;
- невикористання засобів індивідуального захисту (захисних масок та рукавичок) персоналом;
- перевезення такої кількості пасажирів у громадському транспорті, що перевищує дозволу;
- відсутність контролю кількості відвідувачів на торговельній площі, відсутність витримування дистанції біля кас;
- відсутність антисептиків, паперових рушників та рідкого мила для забезпечення гігієни працівників;
- реалізація заборонених груп товарів у приміщеннях магазинів тощо.

Окремо відмітимо досить болюче питання контролю поліцейськими виконання обмежувальних заходів щодо пасажирських перевезень. Із співробітників патрульної поліції створюються спеціальні мобільні групи, які перевіряють, як надаються послуги пасажирських перевезень. Згідно з чинною нині нормою під час перевезення пасажирів громадським транспортом їх у салоні має бути стільки, скільки і місць для сидіння.

На початку запровадження обмежувальних заходів головним завданням було роз'яснення суб'єктам господарювання необхідності чіткого дотримання запроваджених алгоритмів. Однак широкомасштабна інформаційна робота та заклик до керівників профільних підприємств і підприємців, які надають послуги пасажирських перевезень, із розумінням поставитися до тимчасових заборон, не дали очікуваних результатів. Одним із найпоширеніших порушень стало перевезення більшої, ніж дозволено, кількості пасажирів. Причини порушення запроваджених обмежувальних заходів суб'єктами господарювання – перевізниками на початку їх запровадження є різними, починаючи від нерозуміння небезпечності пандемії COVID-19 і закінчуючи розумінням суб'єктам господарювання економічних втрат від їх запровадження. Однією ж з головних, на нашу думку, причин невиконання запроваджених обмежувальних заходів суб'єктами господарювання – перевізниками на початку їх запровадження стало те, що на місцевому рівні не вдалося донести до відома перевізників важливість таких заходів та невідворотність наслідків за їх порушення. Зокрема, водії приміських автобусів самоусувалялися від контролю кількості пасажирів, що, врешті-решт, призводило до зупинки руху транспорту та штрафних санкцій, що і змінило ситуацію з кількістю порушень. Із цього приводу відмітимо необхідність зосереджувати увагу

більшою мірою на превентивних заходах, що передбачає більш тісну взаємодію із суб'єктами господарювання – перевізниками.

В умовах пандемії актуальним є питання підвищення активності громадських об'єднань у правозастосовній діяльності у зв'язку з необхідністю підтримання правопорядку, що потребує подальшого розвитку відповідного законодавства. Моніторинг інформаційного середовища показує, що участь громадськості у протиепідемічних заходах є слабкою. Це обумовлено, серед іншого, і відсутністю належної нормативно-правової бази її забезпечення. Залучення громадських організацій до заходів протиепідемічного характеру шляхом розширення їх повноважень у сфері правозастосовної діяльності може відбуватися лише за допомогою внесення відповідних змін до національного законодавства. Зокрема, доцільно внести зміни до пп. 3 ч. 1 ст. 9 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» та викласти її в такій редакції: «сприяння органам Національної поліції у виявленні й розкритті кримінальних правопорушень, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій та громадян від кримінально протиправних посягань; участь у забезпеченні безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх; участь у забезпеченні протиепідемічних заходів, які проводяться органами Національної поліції, з метою дотримання вимог чинного законодавства».

До того ж необхідно проводити заходи з підвищення правосвідомості громадян і формування відповідальності перед суспільством з метою їх залучення до діяльності таких громадських організацій, сприяння підтриманню громадського правопорядку та недопущенню зловживання службовим становищем представниками Національної поліції під час проведення протиепідемічних заходів, що є особливо актуальним з погляду формування довіри суспільства до поліції як представника державної влади.

У контексті досліджуваної проблематики розглянемо судову практику з притягнення до відповідальності за ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення. Так, за період карантину до судів надійшло 50 594 протоколи, з яких більше восьми тисяч було повернуто на доопрацювання у зв'язку з неналежним оформленням. Із загальної кількості справ, що надійшли, було розглянуто 26 429 справ та накладено 2171 штраф за порушення карантинного законодавства. Отже, через завантаженість судів та помилки під час складання протоколів станом на 17 листопада 2020 р. лише у 8 % справ суд підтвердив правомірність накладення штрафу [4]. Зважаючи на тримісячний строк притягнення до адміністративної відповідальності з моменту вчинення порушення (дати складання протоколу) за ст. 44³ Кодексу України про адміністративні правопорушення та перевантаженість судів, підстав вважати, що цей відсоток істотно зросте, немає.

Отже, зазначимо, що реагування Національної поліції України на порушення запроваджених обмежувальних заходів суб'єктами господарювання

попри наведені статистичні показники не має виключно карального характеру. Ведеться масштабна інформаційна кампанія щодо необхідності дотримання обмежень, поліцейські проводять профілактичні бесіди, не складаючи адміністративні протоколи щодо суб'єктів господарювання, які вперше порушують протиепідемічні заходи й одразу усувають недоліки. Проте є багато фактів систематичного порушення зазначеними суб'єктами запроваджених обмежувальних заходів, у таких випадках поліцейські реагують відповідно – складають протоколи про адміністративні правопорушення чи вносять дані про них до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Список бібліографічних посилань

1. За добу поліцейські розпочали 9 кримінальних проваджень та склали 990 адміністративних протоколів за порушення карантинних обмежень // Національна поліція : офіц. сайт. 15.11.2020. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/preventivna-robota/zadobu-policejski-rozpochali-9-kriminalnix-provadjzen-ta-sklali-990-administrativnix-protokoliv-za-porushennya-karantinnix-obmezhen/> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 № 392 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-p> (дата звернення: 09.02.2021).
3. З 8 січня правоохоронці виявили порушення карантинних обмежень у роботі понад 1,5 тисячі закладів // Національна поліція : офіц. сайт. 11.01.2021. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/Informacziya/z-8-sichnya-pravoohoroncziviyavili-porushennya-karantinnix-obmezhen-u-roboti-ponad-1-5-tisyachi-zakladiv/> (дата звернення: 09.02.2021).
4. Оперативна інформація щодо розгляду справ за статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей» станом на 17.11.2020 // Державна судова адміністрація України : сайт. 18.11.2020. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/prescentr/news/1024681/> (дата звернення: 09.02.2021).

УДК 351.751

Дмитро Володимирович ШВЕЦЬ,

доктор юридичних наук, доцент,

заслужений працівник освіти, полковник поліції,

перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-9956>

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ІНФОРМАЦІЙНІЙ БЕЗПЕЦІ В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

У період поширення вірусу COVID-19 набуває великого значення захист інформаційної безпеки держави від цілої низки загроз. Сучасне

інформаційне суспільство є вкрай уразливим до зловмисних дій окремих елементів в інформаційному просторі мережі Інтернет та медіапросторі. Перш за все, йдеться про неправдиві повідомлення, що можуть розміщуватись як з метою спричинення негативних наслідків, так і для задоволення потреби певних елементів у відомості чи суспільному резонансі.

До таких загроз можна віднести поширення неправдивої інформації щодо самої хвороби (фейкова інформація про кількість загиблих/хворих, симптоматику, кількість ускладнень після хвороби тощо), лікування (фейкова інформація щодо ефективності певних ліків чи методик лікування, ефективності та небезпечності певних видів щеплень тощо), джерела хвороби (вже відомі фейкові повідомлення про розповсюдження COVID-19 завдяки використанню веж 5G, непідтвержені витоки щодо штучного поширення вірусу певними державами чи іншими суб'єктами, релігійний контекст розповсюдження вірусу тощо) та інших факторів, пов'язаних з протидією пандемії (фейкові новини стосовно умов лікування у лікарнях, умов у місцях примусової обсервації та цілої низки різних факторів).

Для вдалої протидії зазначеним загрозам інформаційній безпеці у цій сфері необхідно створити ефективно діючий механізм правових засобів протидії таким загрозам та законодавчо його закріпити.

Слід зазначити, що існує позитивний закордонний досвід протидії певним таким загрозам. Так, на одному з інформаційних ресурсів Європолу зазначено, що «злочинці швидко адаптували свої методи, щоб використовувати наші страхи навколо пандемії COVID-19, головна їх мета – отримання прибутку будь-якими необхідними засобами». Водночас на цьому ж ресурсі зазначається ціла низка засобів протидії такій злочинній діяльності [1]. Слід наголосити, що пропонується розширити визначення, дане Європолом, оскільки головною метою розповсюдження неправдивої інформації щодо COVID-19 не завжди є отримання прибутку. Це може бути стимулювання панічних настроїв, недовіри до наявної влади (як один з методів гібридної війни) і просто отримання позитивних емоцій від популярності постів злочинця в мережі Інтернет.

Також украй важливою частиною механізму протидії загрозам національній інформаційній безпеці в період пандемії COVID-19 має стати планування. Так, в Європейському Союзі були ухвалені Кодекс практики проти дезінформації [2] та План дій проти дезінформації [3]. Саме на основі цих документів пропонується розробити загальнодержавний план протидії інформаційним загрозам у період пандемії COVID-19.

Наразі законодавство майже не передбачає відповідальності за поширення неправдивої інформації щодо пандемії COVID-19. Водночас, ураховуючи його велику небезпеку для національних інтересів, слід посилити відповідальність за розміщення завідомо неправдивої інформації про COVID-19, яка може призвести до несприятливих наслідків. Слід зазначити, що правоохоронні органи нашої держави вже активно діють у

цьому напрямку – так, ще навесні 2020 року Служба Безпеки України почала активно притягати до відповідальності осіб, що поширювали завідомо неправдиву інформацію стосовно пандемії COVID-19 (зокрема, інформацію стосовно кількості хворих, кількості померлих, кількості койкомісць у лікарнях тощо) [4].

Крім того, під час пандемії COVID-19 багато суб'єктів перейшли на дистанційний режим роботи (зокрема, заклади освіти). Наприклад, усі освітні заняття перейшли у відеоформат з широким використанням таких сервісів, як «Moodle», «Discord», «Zoom» і «Skype». Водночас усі сервіси можуть стати ціллю хакерських атак з метою отримання доступу до персональних даних, саботування діяльності суб'єктів, що є користувачами, крадіжки електронних акаунтів тощо. Тому важливою складовою правового механізму засобів забезпечення національної інформаційної безпеки має стати особливий режим захисту таких сервісів від атак під час пандемії COVID-19.

Також важливим є запровадження державних програм із підвищення інформаційної грамотності як серед громадян, так і серед суб'єктів господарювання, що функціонують у сфері медіа. Для цього необхідно проводити спеціальні масові заходи (у формі лекцій, онлайн-семінарів, каналів на Youtube, постів у соціальних мережах та меседжерах тощо). Доцільно залучати до участі в таких заходах як представників наукової спільноти, так і фахівців правоохоронних органів.

Висновок. Ураховуючи періодичність виникнення нових пандемій, необхідно створити такий механізм захисту національної інформаційної безпеки вже зараз, оскільки невідомими є як наслідки пандемії COVID-19, що триває, так і наслідки майбутніх захворювань. Водночас створення ефективно діючого правового механізму засобів забезпечення національної інформаційної безпеки у сфері охорони здоров'я дозволить захистити національні інтереси від недобросовісних дій окремих суб'єктів.

Список бібліографічних посилань

1. Staying Safe During COVID-19: What You Need to Know // Europol : сайт. 12.11.2020. URL: <https://www.europol.europa.eu/activities-services/staying-safe-during-covid-19-what-you-need-to-know> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Code of Practice on Disinformation // European Commission : сайт. 18.01.2021. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/code-practice-disinformation> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Action Plan against Disinformation. Brussels, 05.12.2018. URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=56166 (дата звернення: 01.02.2021).
4. СБУ притягає до відповідальності осіб, які поширюють фейки про коронавірус // Служба безпеки України : офіц. сайт. URL: <https://ssu.gov.ua/новину/7300> (дата звернення: 01.02.2021).

УДК 658.12

Сергій Миколайович БОРТНИК,

доктор юридичних наук, доцент,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5281-6007>

СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПРОДУКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

На етапі кризи підприємства та керівники можуть вжити заходів щодо встановлення схем запобігання або стримування наслідків кризи чи катастрофи (епідемії, терористичні атаки, економічні кризи). Фірми, як правило, не здатні зупинити кризу, але можуть своєчасно виявляти кризи та застосовувати стратегії подолання для зниження ризиків [1]. Інтеграція усталених теорій антикризового управління дозволяє отримати цінну інформацію та розробити відповідну концептуальну базу, яка застосовується в управлінні підприємствами під час пандемії COVID-19.

Для вивчення застосування нової моделі стійкості під час пандемії було проведено концептуальне дослідження. Наразі методологія саме такого дослідження виявилася найбільш вдалою, оскільки пандемія вірусу COVID-19 є новим, безпрецедентним явищем, і всі емпіричні докази будуть доступні лише після його закінчення.

Головною метою було дати керівникам рекомендації щодо розуміння показників стійкості в руйнівному кліматі, а також про те, як змінюються їх процеси та які умови модерації впливають на їх діяльність.

Наявні теорії управління надзвичайними ситуаціями використовуються для розроблення нової теорії, яка згодом може бути застосована як аналітичний інструмент для вирішення ділових проблем та корисна відправна точка для майбутніх досліджень. Крім того, було складно провести емпіричне оцінювання конкретних показників стійкості, таких як мережева структура та організаційна культура. Попередні роботи з управління стихійними лихами дозволили покрити економічні втрати після кризи. Проте точний вплив успішних стратегій виявився надто складним для вимірювання через допомогу у вигляді державного фінансування, особливо враховуючи різницю в наявних ресурсах та державній допомозі в країнах з високим і низьким доходом. Поєднання цінних знань відомих теорій щодо врегулювання криз, а також сучасних прикладів тематичного дослідження та найкращих практик дозволили науковцям розробити нову модель «ефективності та стійкості підприємств під час пандемії». Науковці спирались на теорію команд управління кризовими ситуаціями, теорію зацікавлених сторін та розподілену теорію пізнання, щоб виявити основні організаційні стратегії та процеси, які слід

ураховувати під час кризи. Подальше їх удосконалення породило ідею, що команда реагування на нові ситуації, управління ланцюгами поставок, комунікації та розподілене керівництво, а також гнучка та мережева структура підтримують бізнес не лише в часи стабільності, але й під час криз, таких як пандемія COVID-19. Докризового планування на випадок непередбачених ситуацій, що ґрунтується на емпіричних дослідженнях, виявилось недостатньо, й очевидно бракує інтегрованих практичних стратегій стійкості. Це вимагає зміни в перспективі, тому ми дослідили нові асоціації серед конструкцій, щоб пояснити, чому певна невідповідна тактика або застарілі організаційні структури можуть призвести до заподіяння шкоди підприємству. Ми висуваємо свої гіпотези, спостерігаючи поточний прогрес пандемії та аналізуючи літературу з питань ліквідації наслідків стихійних лих. Для цього ми отримали відповідну інформацію з попередньої роботи з управління катастрофами та епідеміями, звітів МВФ та ретельно опрацювали дані з тематичних досліджень щодо економічного впливу катастроф, таких як сезон ураганів 2017 року, ураган Кетрін, спалах хвороби ящур, епідемія вірусу Зіка й теракти 11 вересня, а також найновіші повідомлення про прогресування COVID-19. Вищезазначені кейси були обрані через їх характер; а саме, всі вони були масштабними катастрофами, спричиненими зовнішніми силами та факторами, і стратегія управління ризиками підприємств, що постраждали від цих катастроф, значною мірою відрізняється від такої в разі кризи, спричиненої внутрішніми факторами, такими як операційні несправності або людські помилки, які можуть завдати шкоди бренду компанії і, отже, вимагають іншої стратегії відновлення [2].

На основі цього зарубіжні науковці запропонували таку модель ефективності та сталого розвитку підприємства під час пандемії.

1. Мережева структура. У традиційній літературі з управління архетипова бізнес-модель мала ієрархічну структуру, де виконавчі директори є першокласними менеджерами, відповідальними за забезпечення стійкості та покращення соціальної, екологічної та економічної цінності організації. Процес ухвалення рішень здійснювався зверху вниз. Така система більше не вписується в бурхливу й динамічну економіку, що зазнає частих змін, які відбуваються під час стихійних лих та спалахів пандемії. Для досягнення сталої стійкості та прагнень в епоху невизначеності треба запровадити нову структуру мережевої системи для поліпшення координації, розподілу складних процесів ухвалення рішень і вивчення різних ресурсів та можливостей. Сучасні бізнес-моделі використовують модульний і фрактальний підходи та мережеву орієнтацію, тобто підприємства поступово застосовують зростаючу тенденцію делегування повноважень кінцевій групі лідерів з різних організаційних підрозділів [3]. Отже, мережа сталого розвитку функціонує як представницький орган, який інформує всі рівні закладу, оскільки потік

інформації стає ще важливішим під час кризи [4]. Цей тип конституції рекомендується для всіх сучасних підприємств завдяки його численним перевагам; наприклад, він економить час, який витрачається на ухвалення рішень, пришвидшує процес перехресних продажів у бізнес-підрозділах та забезпечує загальне ознайомлення ключових осіб з усіма важливими діловими діями, про які вони отримують інформацію під час регулярних зустрічей [5]. Як результат запровадження мережевої структури підприємства з такою будовою та високим рівнем віртуальності зможуть підтримувати свої господарські операції в періоди пандемії.

2. *Стійкість ланцюга постачання.* Спалах вірусу COVID-19 створив для організацій багато проблемних точок та поставив перед ними життєво важливий виклик стійкості. Пандемія порушує наявні мережі попиту та пропозиції, завдаючи шкоди інфраструктурі, добробуту, здоров'ю та економіці. У таких випадках може знадобитися перенаправити вже наявні потоки постачання, узгодити їх та співпрацювати з конкуруючими відомствами [6] і, коли це можливо, перебудувати виробництво у відповідності до нових вимог, часто стосовно ресурсів, що рятують життя. Стійкість передбачає створення запасів шляхом придбання недорогих, але важливих компонентів, отже, забезпечення доступності ресурсів під час дефіциту та поставок в умовах кризи. Індекс ланцюга постачання соціально-економічних показників, розроблений Крістофером та Холвегом [7], свідчить про те, що ми вступили в епоху турбулентності, коли старомодні моделі ланцюгів поставок, винайдені в часи стабільності, застарівають. Звичайне мислення щодо управління ланцюгами постачання виявилось недостатнім, про що свідчать невдачі, спричинені спалахом вірусу COVID-19. Це вимагає радикального перегляду ключових параметрів бізнесу, щоб забезпечити організаційну стійкість у часи невизначеності [7; 8]. Як висновок, можна стверджувати, що підприємства з більш коротким і диверсифікованим ланцюгом постачання підтримують свою господарську діяльність у періоди пандемії.

3. *Організаційна культура.* На відміну від застарілих організаційних структур, які значною мірою покладаються на машиноподібні метафори, сучасні підприємства визнають їх розподілений і схожий на мережу ландшафт, що робить їх більш стійкими в часи катастроф. Відхиляючись від ієрархічної та жорсткої структури, сучасні команди розстаються з такими поняттями, як точні ролі, обов'язки та посадові інструкції. Життєздатні організації забезпечують, щоб усі їх працівники були освіченими та добре підготовленими, а також гнучкими, щоб вони могли швидко реагувати на зміни у надзвичайних ситуаціях, оскільки підтримка тієї самої стратегії в умовах стабільності та швидких змін може призвести до шкідливих наслідків. Коли стається стихійне лихо, всі працівники повинні бути готовими взяти на себе відповідальність керівника та обійняти іншу посаду у разі перешкод. Координація між

працівниками, бізнес-підрозділами та «нервовим центром» часом є важливішою, ніж час реакції. Поспішаючи реагувати на ситуацію, люди, як правило, ігнорують спроби співпраці, що робить організації уразливими, і це призводить до відсутності координації між різними діями та перешкоджає зусиллям зі зменшення ризиків [9]. Одним із ключових завдань лідера є створення організаційної архітектури. Як наслідок, підприємства з адаптивною та гнучкою культурою підтримують свою господарську діяльність у періоди пандемії.

4. Розподілене керівництво. Оскільки вірус COVID-19 поширюється в усьому світі, неможливо передбачити, хто ще постраждає і як це може перешкодити керівництву організації. Виконавчі директори в усьому світі перебувають на карантині, і для того щоб організації підтримували свій бізнес, слід призначати альтернативних лідерів, що виникають, і всі мають бути готовими виступити такими під час непередбачуваних скрутних ситуацій [10]. Головною метою таких команд є розподіл ресурсів та зменшення ризиків шляхом ретельного впровадження стратегічного плану організації на випадок непередбачених ситуацій та дотримання встановлених до кризи правил, але з достатньою гнучкістю та спритністю, щоб забезпечити швидку адаптацію до несподіваних змін у навколишньому середовищі. Отже, можна досягти позитивних результатів, виконуючи надзвичайно складні завдання та об'єднуючи всі підприємницькі функції інтегрованої організації [11], чого не вдалося б досягти окремим учасникам, які діють самостійно. У результаті впровадження такого підходу підприємства з розподіленим керівництвом та робочою силою підтримують свою господарську діяльність у періоди пандемії.

5. Цифрування та інформаційно-комунікативні технології (ІКТ). Коли настає криза, «звичайний бізнес» рідко буває варіантом. Замість нього слід установити аварійний режим роботи. Для забезпечення наступності надзвичайно важливо, щоб кіберструктура та засоби ІКТ були легкодоступними, а також щоб був доступ до Інтернету та додаткового обладнання. Внутрішній зв'язок та координація діяльності підприємства впливають на результати його надзвичайних дій [10]. Крім того, ІКТ можуть слугувати потужним засобом для ланцюга постачання, роблячи реагування на кризи більш універсальним та гнучким через кризу й використовуючи відповідні інформаційні системи [12].

Отже, підприємства з передовою цифровізацією і технологіями підтримують свою ділову діяльність у періоди пандемії.

6. Планування фінансових непередбачених ситуацій. Коли настає криза, із падінням попиту та продажу продукції і послуг відбувається погіршення ліквідності підприємств. Фінансовий зрив присутній як на мікро-, так і на макрорівні, наприклад він загрожує фінансовій визначеності організації та життєздатності цілих секторів [13]. Стандартний

фінансовий режим стає неадекватним і призводить до появи складних фінансових рішень [14]. Організації мають розробити план фінансування на випадок непередбачених ситуацій, який допоможе підтримувати ключові ресурси в умовах надзвичайної кризи [15]. Як наслідок, підприємства, які мають фінансовий план на випадок таких ситуацій, підтримують свою господарську діяльність у періоди пандемії.

Висновок. Дослідження зарубіжних науковців спираються на теорію груп з управління кризовими ситуаціями, теорію зацікавлених сторін і теорію розподіленого пізнання для побудови моделі «ефективності та стійкості підприємств під час пандемії». Наявна теоретична база разом із сучасними тематичними дослідженнями допомогли визначити основні аспекти та стратегії, які слід використовувати підприємствам, щоб вижити та процвітати під час кризи та післякризового періоду. Був розроблений інноваційний підхід до підприємництва в умовах пандемії COVID-19 з погляду організаційних характеристик, операцій, цифрової трансформації та фінансового планування. Отримані дані свідчать про те, що підприємства, які розподілили керівництво та робочу силу й мають адаптивну культуру, підтримують ділові операції під час пандемії. Крім того, стійкі підприємства дозволяють більш обґрунтовано та децентралізовано ухвалювати рішення. Успішні організації використовують Інтернет та комунікаційні технології (ІКТ) та інтегрують Інтернет, соціальні медіа й онлайнові комунікаційні платформи у свої щоденні бізнес-процедури, оскільки це допомагає встановити довіру та побудувати зв'язки з працівниками, зацікавленими сторонами та клієнтами під час і після кризи. Нарешті, баланс між накопиченням ресурсів та стійкістю є вирішальним для очікуваної кризи. Отже, можна зробити висновок, що підприємства з планами на випадок непередбачуваних ситуацій підтримують свою господарську діяльність під час пандемії.

Список бібліографічних посилань

1. Darling J., Hannu O., Raimo N. Crisis management in international business: A case situation in decision making concerning trade with Russia. *Journal of Travel & Tourism Marketing*. 1996. No. 4. Pp. 12–25.
2. Sustaining Enterprise Operations and Productivity during the COVID-19 Pandemic: “Enterprise Effectiveness and Sustainability Model” / B. Obrenovic, J. Du, D. Godinic et al. *Sustainability*. 2020. No. 12. P. 5981. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12155981>.
3. Tate W. L., Ellram L. M., Gölgeci I. Diffusion of environmental business practices: A network approach. *Journal of Purchasing & Supply Management*. 2013. No. 19. Pp. 264–275.
4. Moliterno T. P., Mahony M. D. Network Theory of Organization: A Multilevel Approach. *Journal of Management*. 2011. No. 37. Pp. 443–467.
5. Kurland N. B. Evolution of a campus sustainability network: A case study in organizational change. *International Journal of Sustainability in Higher Education*. 2011. No. 12. Pp. 395–429.

6. Scholten K., Schilder S. The role of collaboration in supply chain resilience. *International Journal of Supply Chain Management*. 2015. No. 20. Pp. 1–29.
7. Christopher M., Holweg C. Supply Chain 2.0": Managing supply chains in the era of turbulence. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*. 2011. No. 41. Pp. 63–82.
8. Pettit T. J., Croxton K. L., Fiksel J. The evolution of resilience in supply chain management: A retrospective on ensuring supply chain resilience. *Journal of Business Logistics*. 2019. No. 40. Pp. 56–65.
9. Elsubbaugh S., Fildes R., Rose M. B. Preparation for Crisis Management: A Proposed Model and Empirical Evidence. *Journal of Contingencies and Crisis Management*. 2004. No. 12. Pp. 112–127.
10. Kilpatrick J., Barter L. COVID-19: Managing Supply Chain Risk and Disruption // Deloitte : сайт. URL: <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/risk/articles/-covid-19-managing-supply-chain-risk-and-disruption.html> (дата звернення: 07.02.2021).
11. Buera F. J., Shin Y. Productivity Growth and Capital Flows: The Dynamics of Reforms (No. w15268). Cambridge : National Bureau of Economic Research, 2009. 32 p.
12. Tomasini R. M., Van Wassenhove L. N. From preparedness to partnerships: Case study research on humanitarian logistics. *International Transactions in Operational Research*. 2009. No. 16. Pp. 549–559.
13. Astrauskaite I., Paškevičius A. Assessing the optimal taxation of the capital in come: A case of corporate bond market. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2016. No. 5. Pp. 519–532.
14. Belás J., Mišanková M., Schönfeld J., Gavurová B. Credit risk management: Financial safety and sustainability aspects. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2017. No. 7. Pp. 79–93.
15. Bradley S. W., Shepherd D. A., Wiklund J. The importance of slack for new organizations facing 'tough' environments. *Journal of Management Studies*. 2011. No. 48. Pp. 1071–1097.

УДК 351.824

Анатолій Миколайович КЛОЧКО,

доктор юридичних наук, професор,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6898-964X>

ЗАХОДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Обмежувальні заходи, запроваджені державою для стримування поширення коронавірусної хвороби, чинять суттєвий негативний вплив на малий та середній бізнес. Такими заходами є: **заборона проведення всіх масових заходів, у яких бере участь більше людей, ніж установа законодавством обмежена кількість осіб; заборона роботи суб'єктів**

господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів (заклади громадського харчування (ресторани, кафе тощо), торговельно-розважальні центри, інші заклади розважальної діяльності, фітнес-центри, заклади культури, заклади торговельного і побутового обслуговування населення); закриття пунктів пропуску та кордонів України тощо. Як підкреслюють деякі автори, якщо господарська діяльність є пов'язаною з безпосереднім обслуговуванням відвідувачів (кафе, ресторани, кав'ярні, фітнес-центри, ТРЦ, заклади торговельного і побутового обслуговування тощо, крім прямо передбачених законом випадків), то на період проведення карантину вона була заборонена Постановою № 215 [1]. Водночас якщо підприємство, установа чи організація займаються створенням, переробкою або виготовленням товару чи продукції та їх постачанням іншим суб'єктам господарювання або фізичним особам (тобто якщо вони безпосередньо не здійснюють обслуговування відвідувачів), Постановою № 215 було рекомендовано забезпечити на них організацію позмінної роботи працівників, а за наявності технічної можливості – роботу працівників через Інтернет [2].

Варто акцентувати увагу на необхідності узгодження реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність з вимогами протиепідемічного характеру. Вимоги щодо обмеження видів підприємницької діяльності повинні мати за мету не ліквідацію того чи іншого різновиду підприємницької галузі, особливо в сфері послуг, ресторанного господарства тощо, а розумні обмеження такої діяльності з метою збереження здоров'я населення.

О. Макеєва вказує, що важливою особливістю забезпечення безпеки вітчизняного підприємництва є те, що безпека не завжди концентрує свої зусилля навколо економічних інтересів суб'єктів господарювання, а під час організації заходів захисту та протидії загрозам не надаються необхідні пріоритети фінансово-господарській, комерційній та виробничій діяльності [3]. Отже, безпека підприємницької діяльності, серед іншого, полягає у забезпеченні її сталого функціонування в умовах глобальних кризових явищ, обумовлених карантинними заходами протиепідемічного характеру.

Питання щодо заходів державної підтримки впродовж історії сучасної України завжди мали актуальний характер. Зокрема, ще у докризовий період науковці пропонували такі заходи, які мали позитивно вплинути на ефективність підприємництва:

- 1) залучати в процес для розгляду торгово-комерційних суперечок як юристів, так і фахівців у сфері підприємницької діяльності;
- 2) організувати на державному рівні правове виховання підприємців з метою юридичної просвіти та підвищення рівня їх правової культури і правового світогляду;
- 3) зменшити розміри податків (як свідчить закордонний досвід, зменшення розмірів податків сприяє зростанню виробництва, створенню стимулів чистої і чесної діяльності з прозорими грошовими потоками);

4) змінити систему штрафів, а саме зменшити її, по можливості обмежитись лише адміністративними штрафами, а в низці випадків замінити штрафи «попередженнями» (на сьогодні суб'єкти господарювання перебувають під впливом призначення 40 видів штрафів різних чиновницьких інстанцій) [4].

Наразі, коли кризу малого підприємництва спричинено пандемією, такі заходи мають необхідний та пріоритетний характер поряд з іншими безпрецедентними заходами державної підтримки підприємництва.

Як справедливо наголошує С. Барбашин, на час проведення карантину не лише здійснюються обмежувальні заходи, а й надаються пільги для деякого бізнесового сегменту. До таких пільг, передбачених законодавством на окремі періоди дії карантинних обмежень господарської діяльності, належить тимчасове звільнення від нарахування та сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ) за періоди з 1 березня по 31 березня та з 1 квітня по 30 квітня 2020 р. для таких осіб: фізичних осіб – підприємців, зокрема тих, які обрали спрощену систему оподаткування; осіб, які провадять незалежну професійну діяльність (до цієї категорії належать наукова, літературна, артистична, художня, освітня або викладацька, а також медична та юридична практика, серед іншого адвокатська, нотаріальна діяльність тощо), а також членів фермерського господарства, якщо вони не належать до осіб, які підлягають страхуванню на інших підставах. Крім того, штрафні санкції до платника ЄСВ тимчасово не застосовуються за такі порушення, як несвоєчасна сплата (несвоєчасне перерахування) єдиного внеску, неповна сплата або несвоєчасна сплата суми єдиного внеску одночасно з видачею сум виплат, на які нараховується єдиний внесок (авансових платежів), та несвоєчасне подання звітності до податкових органів. Звернено увагу на те, що тимчасові пільги щодо сплати податків стосувалися лише сплати єдиного соціального внеску (ЄСВ), плати за землю, сплати податку на нерухоме майно, яке перебуває у власності фізичних або юридичних осіб, відмінне від земельної ділянки; сплати ввізного мита та ПДВ для лікарських засобів, медичного обладнання та медичних виробів, призначених для запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби. Усі інші податки нараховуються та сплачуються у розмірах та порядку, передбачених законодавством [5]. Убачається, що таку підтримку малого підприємництва не можна визнати достатньою.

Державна підтримка малого та середнього підприємництва в умовах пандемії має особливе значення для збереження можливості широких верств населення реалізовувати своє конституційне право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Способами державної підтримки є такі: по-перше, пільгове кредитування суб'єктів підприємницької діяльності, які впроваджують види підприємницької діяльності, спрямовані на обслуговування інтересів населення в умовах карантину

(наприклад, доставка побутових товарів, продуктів харчування тощо); по-друге, кредитні каникули для суб'єктів підприємницької діяльності, які вимушені призупинити свою діяльність в умовах карантинних обмежень за умови неможливості продовжувати її дистанційно або в інших незаборонених формах; по-третє, податкові пільги насамперед для суб'єктів, підприємницька діяльність яких у зв'язку із запровадженням карантинних заходів була припинена або суттєво обмежена; по-четверте, запровадження стабілізаційних заходів державної підтримки підприємницької діяльності під час виходу з карантину.

Стабілізаційні заходи потрібні не лише для підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, які зазнали збитків у зв'язку із вимушеною бездіяльністю в період карантину, а також і для розвитку певних пріоритетних сфер господарювання, зокрема таких, як сільськогосподарське виробництво, запровадження інноваційних технологій, розвиток ресурсозберігаючих методик виробництва тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211 : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2020 № 262 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/262-2020-p> (дата звернення: 11.02.2021).
2. Діяльність суб'єктів господарювання під час карантину (правовий аналіз нормативно-правових актів) // Протокол : сайт. 23.03.2020. URL: [https://protocol.ua/ru/diyalnist_sub_ektiv_gospodaryuvannya_pid_chas_karantinu_\(pravoviy_analiz_normativno-pravovih_aktiv\)/](https://protocol.ua/ru/diyalnist_sub_ektiv_gospodaryuvannya_pid_chas_karantinu_(pravoviy_analiz_normativno-pravovih_aktiv)) (дата звернення: 11.02.2021).
3. Макеєва О. М. Безпека підприємництва: теоретико-правові засади // Репозитарій Національного авіаційного університету : сайт. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31285/1/Безпека%20підприємства%20теоретико-правові%20засади.pdf> (дата звернення: 11.02.2021).
2. Рум'янцева В. В. Проблеми захисту прав суб'єктів підприємницької діяльності в господарських судах України // Міністерство юстиції України : офіц. сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_1956 (дата звернення: 11.02.2021).
3. Барбашин С., Чіп О. Діяльність бізнесу під час карантину // Національна асоціація адвокатів України : офіц. сайт. 23.03.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/5369-diyal-nist-biznesu-pid-chas-karantinu.html> (дата звернення: 11.02.2021).

УДК 349.2

Леонід Володимирович МОГІЛЕВСЬКИЙ,

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

проректор Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6994-6086>

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ (COVID-19)

Пандемія коронавірусної інфекції (COVID-19) поглибила низку негативних процесів у суспільстві, вплинувши на трудову діяльність великої кількості осіб. Особливо ці зміни торкнулись тих категорій працівників, які опинилися на «передовій» у боротьбі з пандемією, і в цьому випадку йдеться про лікарів та фармацевтів. Разом із тим, якщо про захист трудових прав лікарів говориться постійно як на доктринальному, так і на законодавчому рівні, то у сфері охорони та захисту трудових прав фармацевтів залишається велика кількість запитань. Так, насамперед йдеться про порушення права на працю, що передбачає можливість заробляти собі на життя роботою, яку людина вільно обирає або на яку вільно погоджується. Серйозним порушенням також є відсутність гарантій фізичної безпеки фармацевтичних працівників. Що стосується професійних прав, то найчастіше порушується право на вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики [1].

Узагалі під трудовими правами слід розуміти ті соціальні блага, які є метою вступу працівника у трудові відносини і забезпечують реалізацію природних прав людини під час здійснення трудової діяльності. До таких прав можна віднести право на працю і свободу праці, право на оплату праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, право на відпочинок, право на охорону життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, право на соціальне забезпечення за віком, у разі тимчасової і постійної втрати працездатності та в інших установлених законом випадках [2, с. 77]. З огляду на зазначене вище охорона й захист трудових прав людини – це один із найбільш важливих напрямків діяльності сучасної соціально спрямованої демократичної держави.

А.В. Яковлева зауважує, що захист трудових прав працівників – це будь-яка діяльність, що здійснюється суб'єктами в інтересах працівників і сприяє поліпшенню умов їх праці й добробуту. Авторка додає, що захист трудових прав як функція трудового права знаходить своє вираження у нормотворчій діяльності законодавчих і виконавчих органів. Зазначені

суб'єкти у відповідних актах установлюють правовий баланс між «господарською владою» роботодавця і фактично залежним становищем працівника, забезпечуючи тим самим захищеність останнього у сфері праці. Захист трудових прав працівників розглядається як діяльність уповноважених суб'єктів, спрямована на забезпечення безперешкодної реалізації трудових прав працівників у разі їх порушення (загрози порушення) [3, с. 17].

Нам досить імпонує теоретичний підхід, який було запропоновано Н. Б. Болотіною. Учена вказує, що у широкому сенсі під охороною та захистом трудових прав працівників слід розуміти реалізацію захисної функції трудового права, яка, у свою чергу, відображає захисну функцію держави. Тому охорона та захист трудових прав працівників у широкому сенсі охоплює і захист у вузькому сенсі, а також такі найважливіші способи захисту цих прав: 1) устанавлення на загальнодержавному рівні КЗпП та іншим трудовим законодавством високого рівня умов праці, гарантії основних трудових прав, які доповнюються, підвищуються і розвиваються регіональним трудовим законодавством і в локальному порядку колективними договорами, угодами та трудовими договорами; 2) розвиток виробничої демократії – як безпосередньої, так і представницької (через профспілки та інших представників працівників), коли працівники самі беруть участь і у визначенні правил внутрішнього трудового розпорядку, й у встановленні обов'язковості укладення в організації колективних договорів, не віддаючи все це на вирішення самого лише роботодавця; 3) широка пропаганда трудового законодавства в усі способи (через ЗМІ, лекції тощо) серед трудящих, а також навчання його основам працевлаштування і їх представників (адміністрації) з використанням практики показу ефективних способів захисту від трудових правопорушень і навчанням трудящих культурно боротися за свої трудові права [4, с. 13].

Варто зауважити, що основи охорони та захисту трудових прав усіх категорій працівників закріплено на рівні Основного Закону нашої держави – Конституції України. Так, стаття 36 передбачає, що громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту своїх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Професійні спілки утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі такі спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках устанавлюються виключно Конституцією і законами України [5]. Окрім того, варто згадати положення статті 43, відповідно до якої кожен має право на працю, що охоплює можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [5].

Разом із тим справедливим буде вказати, що Конституція формує лише основу, підґрунтя для охорони та захисту трудових прав усіх категорій працівників незалежно від того, в якій сфері суспільних відносин вони здійснюють свою трудову діяльність. Більш детально вказане питання врегульовано на рівні основного нормативно-правового акта у сфері праці – Кодексу законів про працю України.

Відповідно до статті 2 вказаного вище Кодексу право громадян України на працю, тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, включно з правом на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці та підвищенню трудової кваліфікації, а в разі необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку [6]. Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі чи організації або з фізичною особою. Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові й безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою чи організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби або реабілітації, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття, на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконаної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством [6]. А отже, інститут трудового договору є підґрунтям (базою) для виникнення трудових правовідносин, адже якщо немає договору, то немає і взаємних прав та обов'язків між працівником і роботодавцем. Трудовий договір поряд із централізованим законодавством визначає правовий статус осіб як учасників певної кооперації праці та як учасників відповідного трудового колективу. Підписуючи трудовий договір, особа (найманий робітник) зобов'язується дотримуватись дисципліни, встановленої на підприємстві (в організації, установі), яка визначається чинними законодавством, а також внутрішніми (локальними) нормативними документами організації.

Слід зауважити, що з метою забезпечення реалізації трудових прав працівниками Кодекс законів про працю закріплює право осіб на захист своїх законних прав і свобод за допомогою уповноважених органів, зокрема комісій по трудових спорах, а також районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів. Такий порядок розгляду трудових спорів, що виникають між працівником і власником або уповноваженим ним органом, застосовується незалежно від форми трудового договору [6].

Зазначене повною мірою стосується і досліджуваної у цій роботі категорії працівників.

Розглядаючи питання охорони та захисту трудових прав працівників фармацевтичної галузі, окрему увагу обов'язково слід приділити Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII. Стаття 77 указанного нормативно-правового акта передбачає розширений перелік професійних прав та пільг медичних і фармацевтичних працівників, зокрема: а) заняття медичною і фармацевтичною діяльністю відповідно до спеціальності та кваліфікації; б) належні умови професійної діяльності; в) підвищення кваліфікації, перепідготовку не рідше одного разу на п'ять років у відповідних закладах та установах; г) вільний вибір апробованих форм, методів і засобів діяльності, впровадження у встановленому порядку сучасних досягнень медичної та фармацевтичної науки і практики; д) безплатне користування соціальною, екологічною та спеціальною медичною інформацією, необхідною для виконання професійних обов'язків; е) обов'язкове страхування за рахунок власника закладу охорони здоров'я у разі заподіяння шкоди їх життю і здоров'ю у зв'язку з виконанням професійних обов'язків у випадках, передбачених законодавством; є) соціальну допомогу з боку держави у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків; ж) встановлення у державних закладах охорони здоров'я посадових окладів (тарифних ставок) на основі Єдиної тарифної сітки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України; з) скорочений робочий день і додаткову оплачувану відпустку у випадках, встановлених законодавством; тощо [6].

Висновок. Це наукове дослідження дає змогу зробити висновок, що на сьогодні законодавство у сфері правового регулювання охорони та захисту трудових прав працівників є досить змістовним. Однак у тому контексті, що стосується осіб, які здійснюють трудову діяльність у фармацевтичній галузі, нормативно-правове забезпечення залишає бажати кращого. Так, з одного боку, ми маємо низку законодавчо проголошених приписів, покликаних урегулювати це питання. А з іншого боку, недостатньо лише встановити професійні права та пільги для фармацевтів, необхідно створити реальний юридичний механізм їх практичної реалізації. Крім того, у відповідних нормах необхідно визначити, у яких випадках та за яких умов держава бере на себе фінансування встановлених відповідних пільг.

Втім, на нашу думку, не варто акцентувати увагу лише на законодавчих проблемах охорони та захисту трудових прав працівників фармацевтичної галузі в умовах пандемії коронавірусу, адже існує і низка прогалин організаційного характеру. До прикладу, роботодавці не завжди повною мірою забезпечують фармацевтів необхідними засобами захисту та не створюють відповідних умов роботи. Бажання роботодавців зекономити на фонді оплати праці призводить до перевантаження фармацевтів.

З огляду на це вбачається доцільним посилити контроль за роботодавцями у фармацевтичній галузі у напрямку дотримання ними норм чинного трудового законодавства, а також вимог, обумовлених карантинними заходами.

Список бібліографічних посилань

1. Захист прав медичних працівників: готуймося до самооборони? // Благодійна організація «Лікарняна каса Житомирської області» : сайт. 02.08.2017. URL: <https://likkasa.com.ua/zaxist-prav-medichnix-pracivnikiv-gotujmosya-do-samooboroni/> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Котова Л. В. Проблеми правового статусу працівника як суб'єкта трудового права в умовах ринкових відносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Луганськ, 2009. 201 с.
3. Яковлева А. В. Способы защиты трудовых прав работников (концептуальный аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. М., 2007. 33 с.
4. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник. 3-тє вид. Київ : Вікар, 2005. 725 с.
5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 10.02.2021).
6. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 10.02.2021).
7. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 342.9

Артем Олександрович ЄФРЕМОВ,

кандидат юридичних наук,

начальник Головного управління ДПС у Харківській області

ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ COVID-19

Запровадження заходів подолання коронавірусної хвороби в Україні у 2020 р. зумовило необхідність внесення змін до чинного законодавства. Потрібні зміни було внесено і до податкового законодавства, адже карантинні обмеження щодо здійснення окремих видів господарської діяльності суттєво вплинули на економічний стан суб'єктів господарювання. Дослідження правового регулювання особливостей оподаткування суб'єктів господарювання в умовах COVID-19 є дуже актуальним, оскільки карантинні заходи будуть продовжені й у 2021 році.

Протягом 2020 р. до податкового законодавства були внесені такі зміни, які стосувались оподаткування суб'єктів господарювання в умовах запровадження карантину.

По-перше, згідно із пунктом 4 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 р. було додано новий пункт 71 до розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Ця норма передбачає, що на час карантину звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19), перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України [1]. Отже, ця норма передбачає звільнення від сплати ПДВ операцій із ввезення на територію України певних лікарських засобів.

По-друге, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 17 березня 2020 р. (далі – Закон № 533-IX) було передбачено, що штрафні санкції за окремі порушення податкового законодавства не застосовуються за період з 01 березня по 31 травня 2020 р., а також що встановлено мораторій на проведення документальних та фактичних перевірок на час дії карантину та запровадження Кабінетом Міністрів України посиленних протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

Окрім того, підрозділ 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України доповнено п. 52-4, який передбачає, що за період з 01 березня по 30 квітня 2020 року не нараховується та не сплачується плата за землю (земельний податок та орендна плата за земельні ділянки державної та комунальної власності) за земельні ділянки, що перебувають у власності або користуванні, серед іншого на умовах оренди, фізичних або юридичних осіб, та використовуються ними в господарській діяльності [2]. Отже, норми цього законодавчого акту не лише встановили мораторій на проведення перевірок та застосування штрафних санкцій, але й передбачили звільнення суб'єктів господарювання від плати за землю за певний період.

Суттєві заходи підтримки платників податків на період карантину були запроваджені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30 березня 2020 р. (далі – Закон № 540-IX). Згідно

із підпунктом 1 п. 1 Закону № 540-ІХ були збільшені граничні обсяги доходу платників єдиного податку. Зокрема, граничний обсяг доходу платника першої групи єдиного податку збільшився з 300 000 (трьохсот тисяч) гривень до одного мільйона гривень, другої групи – з півтора до п'яти мільйонів, третьої групи – з п'яти до семи мільйонів [3].

Також відповідно до пункту 1 розділу І Закону № 540-ІХ підрозділ 5 «Особливості справляння акцизного податку та екологічного податку» розділу ХХ «Перехідні положення» Податкового кодексу України доповнено пунктами 29-1–29-3. Згідно із пунктом 29-2 підрозділу 5 розділу ХХ ПК України термін погашення податкових векселів, який припадає на період до 31 травня 2020 р., було продовжено до 15 серпня 2020 р. Відповідно до пункту 29-3 підрозділу 5 розділу ХХ ПК України на період до 31 травня 2020 р. встановлено ставку акцизного податку в розмірі 0 гривень за 1 літр 100 % спирту із спирту етилового, який використовується для виробництва дезінфекційних засобів [3]. Отже, цей законодавчий акт передбачав збільшення граничних обсягів доходу для підприємців, які сплачували єдиний податок, установлення ставки акцизного податку у розмірі 0 гривень для певних видів операцій на визначений період та продовження строку погашення податкових векселів.

Отже, в умовах запровадження карантинних заходів для боротьби із коронавірусною хворобою були встановлені такі особливості оподаткування суб'єктів господарювання:

1) звільнення від сплати податку на додану вартість операцій із ввезення на територію України певних лікарських засобів, необхідних для подолання коронавірусної хвороби;

2) установлення на певний період мораторію на проведення перевірок суб'єктів господарювання та застосування штрафних санкцій;

3) звільнення суб'єктів господарювання від плати за землю на певний період;

4) збільшення граничних розмірів доходів платників єдиного податку, які дозволяли їм перебувати на спрощеній системі оподаткування;

5) установлення ставки акцизного податку у розмірі 0 гривень за певними видами операцій на визначений період;

6) продовження строку погашення податкових векселів.

Залежно від ступеню обмежень господарської діяльності, пов'язаних із карантинном, окремі з перелічених змін до податкового законодавства можуть бути запроваджені й у 2021 році.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-ІХ // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20> (дата звернення: 10.02.2021).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 533-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-20> (дата звернення: 10.02.2021).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 349.3

Валерій Іванович МОСКОВЕЦЬ,

кандидат соціологічних наук, доцент,

помічник ректора Харківського національного університету внутрішніх справ.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0216-9470>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ПРАЦІВНИКІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19, ЯК ЗАВДАННЯ ПРОФСПЛОК

В Україні, як і в усьому світі, пандемія, спричинена гострою респіраторною хворобою, стала тим фактором, який вплинув на економічну та соціальну політику і змусив держави шукати засоби боротьби не лише з хворобою, а і з її наслідками. Завданням профспілок відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ред. від 25.09 2019 р.) є представництво і захист трудових і соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок у державних органах та органах місцевого самоврядування, у відносинах з роботодавцями, а також з іншими об'єднаннями громадян (ст. 19). Профспілки мають права щодо захисту прав громадян на працю, беруть участь у розробленні та здійсненні державної політики у галузі трудових відносин, оплати праці, охорони праці та соціального захисту і в управлінні державним соціальним страхуванням як представники застрахованих осіб тощо, забезпечують захист працівників від безробіття та його наслідків, визначають відносини між працедавцем і працівником, беруть участь у розробленні законодавства з указаних питань, укладають колективні договори та угоди.

У сфері соціального забезпечення, що захищається профспілками, відбулися зміни, які були обумовлені таким:

– за перше півріччя 2019 р. основні галузі виробництва скоротилися: сільське господарство – на 18,7 %, обсяг вантажообігу – на 19,6 %, обсяг пасажирообігу – на 55,9 %, гуртовий товарооборот – на 0,5 %, промислове виробництво – на 8,3 %, а будівництво – на 5,5 %;

- із січня – червня 2019 р. серед основних секторів економіки відбулося зростання лише обсягу обороту роздрібною торгівлі на 3,0 %;
- падіння ВВП за I півріччя, за оцінками Мінекономіки, становить 6,5 % (прогнозувалося 8,1 %);
- на ринку праці ситуація є дуже складною, оскільки за прогнозами фахівців до кінця 2020 р. і у 2021 р. безробіття буде тривалим у зв'язку із значним падінням економіки та суттєвими структурними змінами; рівень безробіття на кінець 2021 р. становитиме 9,6 % порівняно з 9,4 % у попередньому році [1, с. 6].

Відповідні негативні зміни відбулися і з цінами. Так, у червні 2020 р. у річному розрахунку ціни на споживчому ринку зросли на 2,4 % (на 1,7 % – у травні 2020 р.). Ціни в промисловості у червні 2020 р. були нижчими за минулорічні на 4,6 % у річному розрахунку («мінус» 5,1 % у травні 2020 р.) [1, с. 7].

Економічне становище в країні відбилося на заробітній платі та свідчить про зростання бідності й безробіття. За статичними даними, у травні-червні 2020 р. в умовах послаблення карантинних заходів та поступового відновлення роботи галузей тривало зростання реальної заробітної плати як порівняно з квітнем-травнем 2020 р. (на 0,8 % та 9,5 %), так і порівняно з травнем-червнем 2019 р. (на 1,4 % та 4,8 % відповідно). Загалом середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників за січень-червень 2020 р. становила 10 928 грн, а реальна заробітна плата зросла на 6,5 %. Саме збереження позитивної динаміки заробітної плати й, відповідно, споживчого попиту населення пом'якшило негативний ефект від раптової «карантинної зупинки» економіки. Частина суб'єктів господарювання проводила скорочення працівників або відправляла їх у відпустку за власний рахунок. За даними Державної служби зайнятості України, статус безробітного у січні-червні 2020 р. отримали 829,4 тис. осіб, із них 324,1 тис. осіб отримало його з 12.03.2020 до 30.06.2020 [1, с. 8].

В умовах, що склалися внаслідок коронакризи, потрібна державна підтримка економіки та всіх верств населення шляхом провадження виваженої соціальної політики. З одного боку, уряд намагався за рахунок бюджетних коштів усунути негативні наслідки хвороби, а з іншого, – саме профспілки мають можливість захистити працівника та надати йому додаткові соціальні послуги.

За даними Міністерства фінансів України, бюджетне стимулювання, запроваджене урядом для підтримки попиту населення та пом'якшення негативних наслідків від карантинних заходів, поступово зростало, що в умовах скорочення доходів спричинило суттєве зростання дефіциту бюджету – до 5,6 % ВВП [2]. З урахуванням цих обставин профспілки потребують більш широких повноважень щодо контролю за діяльністю роботодавців і захисту прав та інтересів працівників.

У державі було створено спеціальний Фонд боротьби з COVID-19, кошти якого, за інформацією Міністерства фінансів, з 2019 р. до початку

2020 р. зросли з 78,4 млрд. грн. до 80,9 млрд. грн., зокрема за загальним фондом використано 63,7 млрд. із виділених 72 млрд. грн., а за спеціальним фондом – 2,8 млрд. з виділених 6,4 млрд. грн. Найбільшими отримувачами коштів були:

- Державне агентство автомобільних доріг, яке використало 25,7 млрд. із 26,2 млрд. грн., або 98,3 % для розвитку мережі й утримання автомобільних доріг загального користування державного значення;

- Міністерство охорони здоров'я, яке використало за загальним фондом 17,8 млрд.грн. із 20,4 млрд. грн., або 86,8 % (виділені за спеціальним фондом 1,4 млрд. грн.. не використано); кошти були спрямовані для закупівлі ШВЛ, засобів індивідуального захисту й обладнання для приймальних відділень опорних закладів охорони здоров'я у госпітальних округах, для підвищення надбавок і доплат до заробітної плати медикам та іншим працівникам, які лікують хворих на COVID-19, на забезпечення подання кисню у заклади охорони здоров'я тощо;

- Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, яке використало 8,8 млрд. грн.. з 10,7 млрд. грн., або 82,1 %; кошти були використані для виплати допомоги з безробіття, для одноразової компенсації суб'єктам господарювання за сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та для виплати одноразової матеріальної допомоги суб'єктам господарювання;

- Міністерство соціальної політики, яке використало за загальним фондом 4 млрд. грн. з 6,8 млрд. грн., або 59,8 %, за спеціальним фондом – 2,8 млрд. грн. з 5,0 млрд. грн., або 55,5 %; кошти спрямовано на забезпечення страховими виплатами через тимчасову непрацездатність, здійснення виплат членам сімей медиків, померлих унаслідок захворювання на COVID-19, надання допомоги на дітей ФОП і надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам у зв'язку з втратою доходів у разі повної заборони сфери їх діяльності під час карантину [2].

Висновок. Наведені приклади свідчать, що державною допомогою були охоплені працівники не всіх галузей виробництва, а вжиті заходи мають обмежений зміст. Ураховуючи завдання профспілок, найбільш дієвими заходами для поновлення виробництва в постпандемічний період в Україні та захисту працівників у будь-яких умовах господарювання мають бути такі:

- контроль своєчасної та в повному обсязі виплати заробітної плати, виконання колективних договорів та угод, додержання законодавства про працю, зайнятість та охорону праці;

- створення безпечних і нешкідливих умов праці, належних виробничих та санітарно-побутових умов, забезпечення працівників засобами індивідуального та колективного захисту;

- надання соціальної допомоги та соціальних послуг працівникам або їх родичам, які постраждали від хвороби;

– фінансування за участі держави створення чи закупівлі товарів, критично необхідних в умовах, що становлять загрозу життю і здоров'ю громадян;

– ініціювання та обстоювання податкових пільг для виробників, діяльність яких була зупинена на час карантину на період близько двох років (усереднене значення).

Профспілкові організації в умовах коронакризи проводять цілеспрямовану правозахисну роботу на підприємствах, в установах та організаціях на територіальному й національному рівнях, надають членам профспілок правову та матеріальну допомогу, захищають їхні інтереси в судах, співпрацюють з органами державного нагляду і контролю та адміністрацією підприємства й забезпечують захист інтересів працівників у трудових відносинах.

Список бібліографічних посилань

1. Україна: вплив COVID-19 на економіку та суспільство. Консенс-прогноз департаменту стратегічного планування та макроекономічного прогнозування / М-во стратегічного планування та макроекономічного прогнозування. 2020. № 52. 50 с.

2. Мінфін представляє детальний аналіз використання коштів Фонду боротьби з COVID у 2020 році головними розпорядниками // Урядовий портал : офіц. сайт. 02.02.2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minfin-predstavlyaye-detalnij-analiz-vikoristannya-koshtiv-fondu-borotbi-z-covid-u-2020-roci-golovnimi-rozporjadnikami> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 342.951(477)

Оксана Валеріївна БРУСАКОВА,

доктор юридичних наук, доцент,

декан факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6522-8020>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Державне регулювання є дієвим інструментом впливу на суспільні відносини, оскільки забезпечує розвиток суспільного виробництва з метою стабільного й ефективного його розвитку. Відповідно до Господарського кодексу України під господарською діяльністю розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [1].

Ураховуючи визначення господарської діяльності та її вплив на економічний і соціальний розвиток країни, державне регулювання в умовах кооронакризи набуває вкрай актуального значення.

Господарська діяльність, як і вся економіка в Україні в період пандемії COVID-19, зазнала змін, що були спричинені такими обставинами:

- зміни на фондових біржах Китаю, де з 21 січня 2020 р. почали знижуватися обсяги торгів, а вже 27 січня на тлі збільшення кількості хворих пацієнтів потягло за собою обвал фондового ринку, падіння індексу цін на основні продукти та зменшення ділової активності [2];
- закриття підприємств у країнах з високим відсотком хворих і різке зростання попиту на продукти щоденного використання, а також спекуляцій на ринку низки конкретних товарів: противірусних препаратів, санітарних масок, засобів для дезінфекції тощо;
- масове зупинення діяльності видобувних та обробних підприємств, що було спричинено зниженням попиту на нафту й нафтопродукти, скороченням її видобутку та ціновою війною щодо вугілля;
- закриття кордонів із середини березня 2020 р., що призвело до скорочення не лише пасажироперевезень і туризму, а і торгових потоків;
- зміна системи освіти в усьому світі, головною причиною чого стало масове закриття шкіл та університетів і перехід на дистанційне навчання, що у 4 % навчальних закладів у світі оголошено неможливим; станом на 20 березня 2020 р. уряди в 135 країнах оголосили закриття шкіл та університетів або їх закрили;
- заборона на відвідування або обмеження відвідування кафе, ресторанів, театрів, кінотеатрів, фестивалів і спортивних заходів, що призвело до значного скорочення послуг, робочих місць та доходів у цьому секторі бізнесу [3].

В умовах, що склалися, господарська діяльність у нашій країні потребує впровадження заходів державного захисту, що можна здійснити шляхом запровадження сучасних форм її державного регулювання.

В юридичній науці питання категоріального апарату, а саме змісту понять «державне регулювання», «державне управління», «публічне управління», «публічне адміністрування» та «правове регулювання» залишаються дискусійними. Через наявність різних підходів науковців до розкриття змісту вказаних правових категорій існує певна термінологічна неузгодженість. Тому, на нашу думку, було б доцільно порівняти наявні наукові підходи до трактування вказаних термінів, розкрити особливості їх співвідношення між собою, що у результаті дозволить запропонувати авторський підхід до визначення сутності й особливостей державного регулювання господарської діяльності в Україні, зокрема і в умовах пандемії COVID-19.

Отже, потребують уточнення зміст терміна «державне регулювання» і визначення нових форм його впровадження. Перш за все, варто

звернути увагу на те, що у науковій літературі питання державного регулювання аналізується переважно в контексті його застосування до різних сфер економіки. Проте, на нашу думку, процес упорядкування конкретної сфери суспільних відносин відбувається практично в усіх сферах суспільного життя, отже, не можна говорити про доцільність використання терміна «державне регулювання» лише під час з'ясування особливостей упорядкування суспільних відносин в економічній сфері, зокрема в сфері господарської діяльності.

У загальнонауковому розумінні термін «регулювати» походить від латинського «*regulo*» – впорядковую. Тлумачний он-лайн словник іншомовних слів визначає термін «регулювати» таким чином: 1) підкоряти певному порядку, правилу, упорядковувати; 3) робити щось для отримання потрібних показників, потрібного ступеня чогось [цит. за 4].

У науковців склалися різні погляди щодо трактування цього поняття. Так, О. В. Сергієнко зазначає, що «у загальному вигляді термін “регулювання” визнається за своїм змістом більш широким порівняно з терміном “управління” і означає вплив не на конкретні об'єкти управління, а на оточуюче середовище, по суті, на ту або іншу сферу суспільних відносин» [цит. за 5].

На думку В. П. Нагребельного, державне регулювання – це «здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві» [цит. за 6].

Схожої точки зору дотримуються і автори Малої енциклопедії держави і права, які пропонують розуміти під державним регулюванням «забезпечений ресурсами держави комплекс організаційних, економічних, правових заходів у різноманітних сферах життєдіяльності суспільства з метою упорядкування суспільних процесів, встановлення загальних правил і норм поведінки, а також попередження негативних явищ у суспільстві» [цит. за 6].

Як сукупність інструментів, за допомогою яких відповідні органи держави на базі законодавства та в межах своєї компетенції чинять вплив на процес функціонування тієї чи іншої сфери суспільного життя, пропонує розуміти державне регулювання О. С. Кравчук [цит. за 6].

Аналізуючи вплив державного регулювання на суспільні відносини, В. П. Нагребельний доходить висновку, що «державне регулювання, виходячи з аналізу відповідних правових актів і наукових джерел, застосовується не лише в межах виконавчої влади і передбачає вплив не лише на певні об'єкти управління, а й на суспільне середовище, передусім за допомогою широкого спектра правових та організаційних засобів». У цьому, власне, на думку вказаного науковця, і полягає принципова відмінність

між державним регулюванням та державним управлінням. Продовжуючи дослідження принципів відмінностей між державним регулюванням і державним управлінням, учений наголошує, що «змістовна сутність державного регулювання (на відміну від державного управління як владно-розпорядчої діяльності) полягає у використанні переважно непрямих (економічних, стимулюючих, заохочувальних) методів управлінського впливу на відповідні об'єкти. Водночас у державному регулюванні застосовуються і методи безпосереднього впливу на об'єкти управління, а тому державне регулювання, зрештою, неможливе без використання методів державного управління. З огляду на цю обставину нормативно-правова основа державного регулювання є значно ширшою, ніж аналогічна державного управління». Завдяки такому науковому підходу В. П. Нагребельного можна зробити певні узагальнюючі висновки стосовно змісту поняття «державне регулювання» та розмежувати його з категорією «державне управління» [цит. за 6].

Д. О. Демченко наполягає на тому, що державне регулювання слід розглядати як важливу передумову ефективного функціонування сектору економіки. Так, на погляд вказаного науковця, «державне регулювання є цілісною системою заходів і способів стимулювання, використовуючи які, держава бере участь в ринкових процесах крізь призму організаційно-економічних механізмів. Ці заходи формуються на правах суб'єкта ринкових відносин. Їх мета та покликання – забезпечення стабільного зростання виробничих потужностей» [цит. за 6].

Слід також указати на досить поширену серед науковців думку щодо так званого «хибного» впливу державного регулювання на економіку, оскільки воно обмежує свободу підприємництва та вільний розвиток ринкових відносин. Проте вважаємо за необхідне в умовах надзвичайних ситуацій засобами державного регулювання захищати та стимулювати розвиток господарських відносин.

Узагальнюючи зазначені визначення, слід наголосити на тому, що державне регулювання передбачає цілеспрямований владний вплив державного органу за допомогою всієї сукупності правових засобів. Проте такі характеристики «державного регулювання» сприяють ототожненню його з «державним управлінням», що не є правильним. Одразу ж зазначимо, що співвідношення понять «регулювання» та «управління» науковці розуміють по-різному. Маючи спільну сферу застосування, ці поняття мають відмінності за характером дії на об'єкти свого впливу. У господарської діяльності до засобів державного регулювання слід віднести встановлення правил ліцензування, страхування та сертифікації, податкове та митне адміністрування, ціни та ціноутворення, державний та громадський контроль і нагляд

Висновок. Державне регулювання господарської діяльності – це владно-розпорядчий, правовий вплив уповноважених державою суб'єктів на

господарські відносини з метою їх стимулювання, захисту і розвитку. Сучасні форми державного регулювання господарської діяльності спрямовано на захист життя, здоров'я, майна, охорону довкілля, а також на захист і розвиток способів організації чи ведення господарської діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 11.02.2021).
2. World financial markets rocked by China coronavirus // The Guardian : сайт. URL: <https://www.theguardian.com/business/2020/jan/23/financial-markets-china-coronavirus-outbreak-economy> (дата звернення: 11.02.2021).
3. Shamborovskyi G., Razumovskaya T., Prykhodko O., Getmanets O., Nakonechna N. Corporate Social Responsibility Development Trends In International Entrepreneurship. *International Journal of Entrepreneurship*. 2020. Vol. 24, Iss. 1. Pp. 120–142.
4. Бугайчук К. Л. Публічне адміністрування в органах Національної поліції України : монографія. Харків : Панов, 2019. 550 с.
5. Брусакова О. В. Адміністративні процедури державного регулювання авіаційного транспорту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2019. Вип. 54, т. 2. С. 84–89.
6. Брусакова О. В. Адміністративно-правові засади державного регулювання в галузі авіаційного транспорту в Україні. Харків : Панов, 2020. 518 с.

УДК 343.2.03

Юлія Володимирівна АЛЕКСЄЄВА-ДАНИЛЕНКО,

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНІ ПРОСТУПКИ ЯК ВИД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

З 1 липня 2020 року вступив в дію Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень». Кримінальним проступком згідно вказаного Закону визначено діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у вигляді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі. Законом змінено класифікацію кримінальних правопорушень на кримінальні проступки, тяжкі, не тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Кримінальні правопорушення, за які передбачене покарання у вигляді арешту чи обмеження волі або більш м'яке покарання будуть кваліфікуватися як кримінальні проступки, що розслідуватимуться за спрощеною процедурою.

Досудове розслідування за спрощеною процедурою буде проводитись по 117 частинах 98 статей Кримінального кодексу України.

Внесеним змінами до статті 11 Кримінального кодексу України визначення «кримінального правопорушення» (єдиного як для злочинів, так і для проступків) – «суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом і кримінального правопорушення».

У статті 12 Кримінального кодексу встановлено види кримінальних правопорушень (кримінальні проступки та злочини) та надано їм визначення. При цьому склади кримінальних проступків утворено за рахунок злочинів невеликої тяжкості.

Законом також внесено інші зміни до Кримінального кодексу, Кримінального процесуального кодексу та Кодексу України про адміністративні правопорушення, які стосуються певних особливостей, пов'язаних з запровадженням інституту кримінальних проступків.

Згідно з законом, частину злочинів невеликої тяжкості (які не відносяться до категорії кримінальних проступків) та усі злочини середньої тяжкості замінили категорією «нетяжкі злочини».

Наприклад, керування транспортними засобами особами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, а також передачу керування транспортним засобом особі, яка перебуває в такому стані, включили до КК та визнали кримінальними проступками (стаття 286-1 КК у редакції проекту). Стаття передбачає покарання у вигляді штрафу від 17 до 34 тисяч гривень з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років, а за повторне порушення накладається штраф у розмір 51 тис. гривень.

Також віднесено до кримінальних проступків деякі злочини середньої тяжкості (крадіжку (частина перша ст. 185 КК); незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (частина перша статті 309 КК) та ін.).

Кримінальні проступки розслідуються за спрощеним порядком, який передбачає кілька нововведень. Зокрема дізнавачі ще до внесення відомостей в ЄРДР можуть проводити огляд місця події та медичне освідування, відбирати пояснення, вилучати знаряддя і засоби вчинення проступку, отримувати висновок спеціаліста.

Крім того, тепер джерелами доказів додатково визначаються пояснення, результати освідування, висновок спеціаліста, фото- та відеоматеріали. Також дізнавач чи уповноважена на це особа має можливість встановлювати місцезнаходження телефону чи зчитувати дані з інформаційних систем (за умови, що доступ до них не обмежений або ж не потребує пароля).

Впровадження інституту проступків не дарма визначають як гуманізацію кримінального законодавства, адже відповідними змінами посилюється

забезпечення прав людини під час розслідування. Наприклад, затримувати особу, яка скоїла проступок, можна лише у виключних випадках:

- якщо громадянин відмовляється припинити вчинення проступку або ж чинить опір працівнику поліції;
- намагається втекти з місця події;
- під час переслідування відмовляється виконувати законні вимоги поліцейських;
- перебуває у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння та може завдати шкоди собі чи оточуючим;
- ухиляється від органів досудового розслідування чи суду.

Крім того, до особи, яка підозрюється у вчиненні проступку, можуть бути застосовані тільки 2 види запобіжних заходів – особисте зобов'язання та особиста порука.

Згідно змін до Кримінального процесуального кодексу України терміни досудового розслідування проступків значно скоротилися. У випадку повідомлення особі про підозру або її затримання розслідування має бути завершене протягом 72 годин. Якщо ж підозрюваний не визнає вину або ж проступок вчинив неповнолітній, чи виникла необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, то - протягом 20-ти діб. І максимальний термін проведення розслідування проступків - 1 місяць, за умови заявленого особою клопотання про проведення експертизи, якщо вона не погоджується із висновком спеціаліста. У виняткових випадках досудове розслідування може бути продовжене до 2-х місяців.

Окрім того, скорочені строки судового розгляду, яке має бути призначене в 5-тиденний термін з дня отримання обвинувального акта. А якщо особа затримана, судовий розгляд має бути призначений невідкладно.

До того ж, скорочення термінів розслідування та судового розгляду означає, що потерпілі швидше зможуть отримати компенсацію збитків, завданих кримінальним проступком.

Серед нововведень - розгляд справи у суді без присутності обвинуваченого. Можливий такий варіант лише за умови, що особа, яка притягується до відповідальності за проступок, не оспорує встановлені під час дізнання обставини та погоджується із розглядом обвинувального акта.

Законодавством встановлені три основні види покарання за скоєння проступків це – штраф до 51 тисячі гривень, громадські чи виправні роботи та арешт чи обмеження волі. Можливе додаткове покарання – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Вчинення кримінального проступку не тягне за собою позбавлення особи волі, а після відбуття призначеного судом покарання вважається несутимомою

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних

правопорушень : Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 01.02.2021).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 01.02.2021).

УДК 658.12

Євгенія Андріївна АНАНЬЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1459-6629>

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАХОДІВ ПІДТРИМАННЯ ПІДПРИЄМСТВА ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Організації, що просують глобальне управління, можуть врешті-решт сприяти ефективному управлінню, беручи на себе нові суспільні та громадянські обов'язки в умовах небезпеки [1]. Пандемія COVID-19 спричинила значні зміни в системі, об'єднавши споживачів, підприємства, асоціації та уряд у складний інтерактивний набір відносин, нову екосистему, де стає очевидним, що жоден учасник самостійно не може контролювати наслідки пандемії [2]. З огляду на це, нові моделі мережевих бізнесів управління діють спільно для розробки структур, що підтримують ще більшого кооперативного мислення. На тлі пандемії нові мережеві бізнес-моделі вбудовані в соціотехнічні системи, де екологічні, комунальні, технічні та економічні цінності повинні бути збалансованими [3]. Як приклад, китайські університети об'єднали свій потенціал для спільної боротьби з проблемами, пов'язаними з новою пандемією. Для здійснення своєї соціальної відповідальності вони досягли значного прогресу в управлінні надзвичайними ситуаціями, надаючи психологічні консультації, обмежуючи мобільність персоналу та розробляючи нові програми підтримки та освіти в Інтернеті. Вони мобілізували медичних експертів з ряду медичних шкіл та університетів для проведення екстрених досліджень, надання технічної підтримки та сприяння розробці набору для скринінгу та виявлення COVID-19. Щоб уникнути затримок в освіті, університети запустили безкоштовну онлайн-платформу освітньої мережі з тисячами

курсів як частину своєї спроби прийняти соціальну відповідальність. Дослідникам було запропоновано розповсюдити корисну інформацію щодо пандемії. Подібні зусилля були зареєстровані в Європі, Хорватії, де зараз учні регулярно відвідують уроки вебінарних занять, тоді як початкові школи перейшли на щоденну програму навчання на телебаченні.

Під час пандемії COVID-19 підприємства, які не мають мережевої структури, могли її розробити або реалізувати певні її аспекти. Мережева організація є протимоделлю адміністративній. Вона характеризується вільним потоком зв'язку, необхідними технологіями та спільним входом до інформації, а отже, більшою гнучкістю та адаптацією [4]. Встановлено, що мережеві організації виявляються більш стійкими завдяки швидшому розповсюдженню нових ідей, рішень та спритності. У таких організаціях полегшується співпраця між працівниками, групами та підрозділами із загальними нормами та цінностями. Коли кілька відділів паралельно працюють над різними продуктами та послугами, організації набагато простіше перенаправити свою увагу на останній попит відповідно до змін у зовнішньому середовищі, коли настає тривала криза. Підприємства з такою структурою зазнають менших збитків у порівнянні зі спеціалізованими підприємствами з великими виробничими заводами та величезним запасом запасів, які можуть стати надмірними внаслідок епідемій або фінансового дефіциту клієнтів. У випадку пандемії COVID-19 та подібних порушень, експерти можуть застосувати модель стійкості ланцюга поставок, засновану на кількох фундаментальних принципах - оцінити, визначити та застосувати. Проведення оцінки ризику в ланцюгу поставок може допомогти визначити пріоритети важливих координаційних центрів; згодом можна виявити зміни в попиті та вивчити рівні запасів на наявність недоліків.

Сучасні ланцюги поставок складаються з динамічних мереж взаємопов'язаних організацій та галузей, що регулюються відносинами покупець-продавець. Застаріле розуміння сприймає ланцюжки постачання як лінійні структури, завдяки яким продукція надходить між організаціями та до кінцевого споживача. Від такого підходу слід відмовитись під час пандемії COVID-19, а мережа постачання повинна нагадувати розпорошений ланцюг корпоративних суб'єктів та процесів, пов'язаних з координаційним центром. Крістофер та Холвег (2011) визначили центри ваги як зв'язок між системою постачання та ланцюга, тобто центри ваги є центральними точками, де всі сили - замовники, постачальники матеріалів та комплектуючих та виробничі заводи - асимілюють одна одну [5]. Підприємства повинні також заохочувати розвиток нових лідерів та менеджерів ризику, які рекомендують дії, застосовуючи різні теоретичні основи для управління стійкістю ланцюга поставок у несприятливих ситуаціях. Це можна зробити щодо схильності до ризику на основі непередбачених ситуацій, динамічних можливостей, ресурсів та соціального капіталу [6].

Екстремальні події, такі як пандемія або стихійні лиха, можуть порушити ланцюг поставок, змінивши попит і спричинивши зменшення потужності, враховуючи обмеження виробничого або транспортного процесу, у разі нестачі установок, енергії або людських ресурсів через фізичну шкоду або здоров'я небезпеки [7]. Порушення зв'язку спричиняє розбіжність між попитом та пропозицією, зменшуючи потужність та приводячи до подовженого часу доставки. Кризисні зрушення попиту на найважливіші товари та зменшення попиту на інші створюють значні перешкоди, що виправдовують моделі прийняття рішень, що надають пріоритет операціям з відновлення для максимізації потоків пропозиції [8]. Організації, які все частіше відходять від традиційної культури управління та моделей сталості, до культури спритності, гнучкості та стійкості здатні підтримувати ділові операції під час пандемії COVID-19. Значимо, замість того, щоб жорстко покладатися на застарілі плани на випадок надзвичайних ситуацій, вони зосереджуються на виявленні, моніторингу та картографуванні показників змін при реорганізації ресурсів. Це дозволяє їм швидко коригувати свої бізнес-моделі, зменшувати стресові фактори та відповідно орієнтуватися в невизначеному середовищі. Вони навмисно виховують організаційну культуру, яка передбачає небезпеки та схиляється до різноманітності, згуртованості та маневреності. Отже, вони можуть адаптуватися до економічних та екологічних зрушень, спричинених пандемією COVID-19, переставити свої пріоритети та продовжувати невідкладну діяльність.

З метою зменшення ризику та стабілізації після катастрофи може бути застосований протокол оцінки, що включає аналітичний інструмент SCRAMTM (інструмент оцінки та управління стійкістю ланцюга поставок) [9] для вимірювання стійкості шляхом виявлення зв'язку між вразливістю та можливостями організації. Багато дослідницьких зусиль було зроблено для вивчення та вдосконалення стратегій реагування на кризи [10], шляхом оцінки вразливості організацій [11]. Спритність включає своєчасний моніторинг змінних знань ситуації щодо вартості, пристосованості, якості, доставки, співпраці та кількості. Організації можуть також використовувати цифрові технології закупівель для процвітання в соціальних мережах постачальників, тим самим посилюючи потенціал постачальників та співпрацю з постачальниками. Моніторинг соціальних медіа та попиту користувачів, а також відвідування веб-сайтів може допомогти у виборі показників попиту, що дозволяє швидко пристосуватись до мінливих обставин та вчасно реагувати. Крім того, для досягнення стійкого капіталізму підприємства можуть скористатися використанням Справжнього індикатора прогресу та потрібного бухгалтерського обліку.

Пандемія COVID-19 також вимагає коригування функцій керівництва. Не кожна галузь постраждала в рівній мірі від COVID-19, тому керівники

надзвичайних ситуацій повинні знати про наслідки пандемії для їхнього підприємства та галузі. Так званий нервовий центр, що складається з керівників ключових бізнес-підрозділів, повинен формувати організаційну структуру та перебудовувати свою діяльність у міру розвитку пандемії. У вже існуючих планах дій на випадок непередбачених ситуацій чітко повинні бути зазначені обов'язки керівництва надзвичайних ситуацій та їх призначення, а також їм повинна бути надана свобода та самостійність у прийнятті рішень щодо скорочення періоду реагування. Під час пандемії компанії повинні створити міжфункціональну групу реагування на COVID-19. Керівники повинні призначати членів з усіх функцій в організації та залучати експертів з інших дисциплін для допомоги в операції. Підприємства, які впроваджують ці ініціативи, зможуть підтримувати свою діяльність і навіть процвітати після кризи, коли вони навчаться пристосовуватися, розвиватися, підвищувати гнучкість та стимулювати інновації шляхом впровадження нестандартного мислення. Вони співпрацюватимуть, взаємодіятимуть, одночасно виконуючи різноманітні дрібномасштабні дії та оволодіватимуть мистецтвом міжпідроздільного керівництва. Оскільки різні відділи беруть участь у мозкових штурмах, щоб вдосконалити свої поточні продукти, перенаправити джерела чи знайти нові напрямки, діяльність буде розподілятися, координуватися та адаптуватися щодня, іноді навіть щогодини. Нові лідери вийдуть із жорстких формальних структур, щоб знайти нові способи отримати вигоду від використання неформальних. У процесі вони можуть навіть створювати нові і несподівані бізнес-моделі, які згодом будуть інтегровані в первинну бізнес-модель [12]. Цифровізація та використання ІКТ, що є показником прийняття, прийняття та поширення інновацій, є ключовий компонент для стійкої діяльності підприємств під час пандемії COVID-19.

Організації стають свідками обмежень, спричинених пандемією COVID-19, таких як політика віддаленої роботи та гнучка організація робочої сили; тому вони повинні були створити та вирівняти ІТ-системи, щоб забезпечити безперебійне ведення бізнесу. Інтерактивна природа механізмів Інтранета сприяє безперервності бізнесу та забезпечує ефективний зв'язок між командою управління кризисними ситуаціями, працівниками, постачальниками та клієнтами [13]. Криза сприяє створенню атмосфери, коли різні галузеві організації добровільно координують свою діяльність за технологічними каналами для зменшення ризиків, зменшення шкоди та розподілу відповідальності [14]. Такі надзвичайні ситуації, як пандемія COVID-19, вимагають ефективного спілкування та консолідованого прийняття рішень партнерськими організаціями, працівниками, менеджерами ризику та іншими зацікавленими сторонами. Такі спільні зусилля є основою для ефективного реагування та відновлення від катастроф.

Пандемія COVID-19 та подальші фінансові потрясіння серйозно поставили під загрозу виживання підприємств. Отже, операції повинні бути надійними та функціональними з мінімальними витратами; оцінка ключових видів діяльності, куди слід інвестувати капітал, є обов'язковою. Фінансові плани та плани на випадок непередбачених ситуацій повинні бути складені до початку пандемії. Коли виникає ризик, процес фінансової звітності відіграє центральну роль, оскільки оцінюються різні сценарії розвитку ситуації. Наприклад, коли поточний надзвичайний режим неефективний, виявляється та розглядаються ризики. Стратегія орієнтована на постійне застосування процедур спілкування та управління. Цілі управління та контрольний перелік критеріїв, які слід враховувати, повинні бути прозорими та постійно обмінюватися між фінансовими директорами та виконавчими директорами. Економічні основи управління фінансовими ризиками повинні використовуватися як стратегічний інструмент підвищення економічної стабільності організації. Оптимум досягається належним балансуванням між накопиченням запасів та стійкістю.

Висновки. Організації з мережевою структурою є більш чуйними, спритними та витривалими перед лихом. Отримавши свободу, самостійні, самоорганізовані та автономні бізнес-одиниці швидко пристосовуються до нових змін у зовнішньому середовищі та приймають виклики. Крім того, стійкі підприємства часто замислюються про те, як пандемія, катастрофи та інші потрясіння впливають не тільки на їх результативність, але і на функціонування всієї галузі. Успішні організації використовують додаткові мережі постачальників, надають перевагу місцевим над глобальними, оцінюють потужність поточних ланцюгів поставок та їх залежність від зовнішніх ресурсів, таких як енергетика та інфраструктура. Організаціям, відірваним від традиційної, ефективної ієрархічної моделі, до виховання культури гнучкості, спритності та стійкості стає легше пристосовуватися до змін та реорганізувати свої ресурси під час кризи. Процвітаючі організації використовують та інтегрують Інтранет, соціальні медіа та онлайніві комунікаційні платформи у свої повсякденні бізнес-процедури, оскільки це допомагає встановити довіру та побудувати зв'язки з працівниками, зацікавленими сторонами та клієнтами до та після кризи. Щоб організація пережила пандемію та швидко відновила свою діяльність, вона повинна мати чітко розроблений план управління операціями з максимальною ефективністю шляхом оцінки фінансової доцільності або визначення альтернативних джерел фінансування. Таким чином, ми робимо висновок, що підприємства, що мають плани на випадок непередбачених ситуацій, підтримують свою господарську діяльність під час пандемії.

Список бібліографічних посилань

1. Systems Change: An Emerging Field / S. Waddell, S. Waddock, S. Cornell et al. *Journal of Corporate Citizenship*. 2015. No. 58. Pp. 5–30.

2. Hahn T., Pinkse J., Preus L., Figge F. Tensions in corporate sustainability: Towards an integrative framework. *Journal of Business Ethics*. 2015. No. 127. pp. 297–316.
3. Vorraber W., Müller M. A Networked Analysis and Engineering Framework for New Business Models. *Sustainability*. 2019. No. 11. P. 6018.
4. Chowdhury M. M. H., Quaddus M. Supply chain resilience: Conceptualization and scale development using dynamic capability theory. *International Journal of Production Economics*. 2017. No. 188. Pp. 185–204.
5. Christopher M., Holweg C. Supply Chain 2.0”: Managing supply chains in the era of turbulence. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*. 2011. No. 41. Pp. 63–82.
6. Blackhurst J., Dunn K. S., Craighead C. W. An empirically derived framework of global supply resiliency. *Journal of Business Logistics*. 2011. No. 32. Pp. 374–391.
7. Ergun Ö., Karakus G., Keskinocak P., Swann J., Villarreal M. Operations Research to Improve Disaster Supply Chain Management // *Wiley Encyclopedia of Operations Research and Management Science / J. J. Cochran, L. A. Cox, P. Keskinocak et al.* Hoboken, USA, 2011. Pp. 256–287.
8. Nurre S. G., Cavdaroglu B., Mitchell J. E., Sharkey T. C., Wallace W. A. Restoring infrastructure systems: An integrated network design and scheduling (INDS) problem. *European Journal of Operational Research*. 2012. No. 223. Pp. 794–806.
9. Sanchis R., Canetta L., Poler R. A Conceptual Reference Framework for Enterprise Resilience Enhancement. *Sustainability*. 2020. No. 12. P. 1464.
10. Kahn W. A., Barton M. A., Fellows S. Organizational crises and the disturbance of relational systems. *The Academy of Management Review*. 2013. No. 38. Pp. 377–396.
11. McEntire D. A. Understanding Catastrophes // *Preparedness and Response for Catastrophic Disasters / Ed.: R. Bissell*. Boca Raton, USA : Taylor Francis Group, 2013. Pp. 27–44.
12. Williams T. A., Gruber D. A., Sutcliffe K. M., Shepherd D. A., Zhao E. Y. Organizational response to adversity: Fusing crisis management and resilience research streams. *The Academy of Management Annals*. 2017, No. 11. Pp. 733–769.
13. Kapucu N., Hu Q. *Network Governance: Concepts, Theories and Applications*. London : Routledge, 2020. 264 p.
14. Brandon-Jones E., Squire B., Autry C. W., Petersen K. J. A contingent resource-based perspective of supply chain resilience and robustness. *Journal of Supply Chain Management*. 2014. No. 50. Pp. 55–73.

УДК 159.9:613.86

Олександр Маркович БАНДУРКА,

*доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений юрист України,
президент кримінологічної асоціації України;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0240-5517>;*

Світлана Вячеславівна ХАРЧЕНКО,

*кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки та психології факультету № 3
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5149-7892>*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ТА ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ЙОГО ЗМІНИ, В УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ COVID-19

В умовах поширення вірусної інфекції «COVID 19» та пов'язаних з нею хвороб в Україні відбулося певне звуження прав та свобод громадян, погіршення всіх видів їх здоров'я, зокрема, психологічного, та зниження загального рівня якості життя.

Серед чинників, що впливали на населення, особливу увагу привертають наступні:

- підвищений негативний інформаційний вплив (кожен день та неодноразово ЗМІ повідомляли про сотні померлих, складні симптоми, муки хворих, ускладнення перебігу хвороби, нездатність медичної системи подолати епідемію тощо);
- безробіття;
- зниження доходів;
- обмеження в пересуванні;
- необхідність працювати дистанційно;
- ситуація невизначеності;
- неможливість планувати своє життя, зокрема, відпочинок, отримання планової медичної допомоги, питання щодо освіти дітей тощо;
- істотні обмеження в задоволенні соціальних потреб (наприклад, у висловлюванні своєї громадянської позиції, відвідуванні розважальних заходів тощо);
- нерозуміння населенням доцільності деяких обмежень, які були під час локдаунів та карантину (наприклад, чому не можна відвідувати парки, купувати певні речі, бути на вулиці на самоті в масці тощо);
- обмеження можливості самореалізації;
- соціальна ізоляція, яка є особливо негативною для людей старшого віку;
- соціальна монотонія;

- обмеження в отриманні нових вражень;
- зниження вимог до власного зовнішнього вигляду;
- розрив та обмеження соціальних зав'язків з близькими особами та колегами;
- гіподинамія, яка є особливо складною для дітей та особливо небезпечною для людей старшого віку;
- обмеження можливостей у фізичному розвитку та догляду за собою (відвідування спортивних закладів, парикмахерських тощо);
- надмірна взаємодія з членами родини, необхідність узгоджувати з ними різноманітні аспекти життя, якої не було раніше;
- збільшення ролі технічно опосередкованого спілкування;
- надмірний час, який проводиться за комп'ютером та іншими електронними пристроями;
- конкурування з членами родини за можливість користуватися Інтернетом.

Ознаками погіршення психологічного здоров'я на нашу думку є:

- актуалізація страхів, зокрема, страху смерті, який є одним з найскладніших щодо опанування людиною та найдеструктивнішим для функціонування особистості, страху заразитися коронавірусом, страху захворювати, страху ускладнень після захворювання;
- підвищений рівень навіювання;
- погіршення самовідчуття, легка стомлюваність;
- зміни в сприйнятті обставин життя;
- проблеми в міжособистісних стосунках, на роботі, в транспорті, громадських місцях;
- підвищена конфліктність;
- звуження соціальних контактів та погіршення їх якості;
- відчуття самотності;
- погіршення навичок безпосереднього міжособистісного спілкування, особливо емоційної експресії та розпізнавання міміки;
- легкість виникнення стану роздратованості, знервованості;
- збільшення випадків домашнього насильства;
- збільшення кількості розлучень;
- знижений фон настрою;
- негативні переживання щодо дітей, рівня їх освіти та конкурентоспроможності в подальшому;
- адаптаційні проблеми до соціального середовища після закінчення локдаунів.

Безумовно, перелік соціально-психологічних чинників, що вплинули на стан психологічного здоров'я населення, не є вичерпними та може бути доповненим. Більш ретельного вивчення потребують й чисельні психологічні проблеми населення. На думку авторів, вказані ознаки відповідають соціально-стресовому розладу та мають бути визначені заходи щодо зменшення їх в суспільстві.

УДК Х401

Вадим Вікторович БЕЗУСИЙ,

доктор юридичних наук,

професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6452-5672>

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Конституція України проголосила, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1]. Зазначене вище, вимагає від держави створення ефективного механізму соціального захисту громадян, зокрема тих, що здійснюють свою діяльність від імені держави та заради її блага. Важливість соціального захисту службовців пояснюється важливістю завдань, які вони вирішують в ході здійснення своєї трудової діяльності, а тому вкрай важливо щоб ці особи були захищені в тому, щоб здійснювати свою діяльність якісно та ефективно.

Об'єкт соціального захисту – соціально-культурні і соціально-економічні права особи, матеріальні блага та послуги, які надаються державою для забезпечення її професійної діяльності та компенсації обмежень та заборон, що витікають з умов такої діяльності [2]. Що ж стосується державного службовця, як об'єкта соціального захисту, то в перш ніж відповісти на це запитання слід з'ясувати, хто взагалі такі державні службовці та в чому полягають особливості їх діяльності.

Згідно Закону України «Про державну службу», державна служба є публічною, професійною, політично неупередженою діяльністю із практичного виконання завдань і функцій держави, зокрема щодо :

1) аналізу державної політики на загальнодержавному, галузевому і регіональному рівнях та підготовки пропозицій стосовно її формування, у тому числі розроблення та проведення експертизи проектів програм, концепцій, стратегій, проектів законів та інших нормативно-правових актів, проектів міжнародних договорів;

2) забезпечення реалізації державної політики, виконання загальнодержавних, галузевих і регіональних програм, виконання законів та інших нормативно-правових актів;

3) забезпечення надання доступних і якісних адміністративних послуг;

- 4) здійснення державного нагляду та контролю за дотриманням законодавства;
- 5) управління державними фінансовими ресурсами, майном та контролю за їх використанням;
- 6) управління персоналом державних органів;
- 7) реалізації інших повноважень державного органу, визначених законодавством [3].

В свою чергу поняття «державний службовець», законодавець визначає громадянина України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби [3].

Особливість державного службовця як об'єкту соціального захисту зумовлена комплексом завдань, які покладені на державні органи.

На нашу думку, слід погодитись із точкою зору, яку висловлює Д. Н. Бахрах. Вчений запевняє, що ключові завдання, які ставляться перед органами державної влади необхідно поділити на три групи: 1) виробничі, які конкретизують мету, заради якої вони утворені (випускати товар, учити, охороняти, контролювати, тощо); 2) економіко-екологічні, що закріплюють обов'язки дбайливо використовувати природні й інші ресурси, забезпечувати охорону навколишнього середовища й державного майна; 3) соціальні, які націлюють на турботу про колектив працівників і його членів, створення сприятливих умов для трудової діяльності, організації культурно-побутового обслуговування, поліпшення матеріального добробуту своїх робітників, службовців і їхніх родин [4, с. 27].

З метою виконання покладених завдань, державні службовці наділені певним обсягом прав та обов'язків, що визначають їх правосуб'єктність.

Держані службовці на сьогодні посідають значне місце серед суб'єктів адміністративно-правового забезпечення реалізації права на підприємництво. Означене є особливо важливим в кризових умовах в яких опинилася країна в умовах пандемії. Права та обов'язки державних службовців реалізують притаманні їм функції. Функції державної служби, як справедливо підкреслює О.Ю. Оболенський, зумовлені її внутрішніми властивостями та принциповими рисами. Загалом можна констатувати, що функціями державної служби є забезпечення здійснення функцій безпосередньо держави, оскільки державна служба забезпечує реалізацію завдань і функцій держави через її механізм, практичне виконання службовцями своїх посадових обов'язків, що визначаються компетенцією конкретних органів державної влади та місцевого самоврядування [5].

Специфічні загальні функції державної служби, з одного боку, торкаються діяльності персоналу органів державної влади, пов'язаної зі здійсненням державного примусу у сфері підтримання правопорядку,

громадського порядку, проведення податкової політики тощо, а з іншого – можуть розглядатися як регулятивний чи інший організаційний вплив, який передбачає обмежене й доцільне втручання у сферу економіки та соціально-культурного будівництва, де нерідко об'єкти управління не належать державі й мають значну самостійність у виборі рішень і їх реалізації. Допоміжні функції державної служби – це обслуговування діяльності державних організацій у межах основних та специфічних загальних і спеціальних функцій. До спеціальних функцій державної служби, на переконання, О.Ю. Оболенського, слід віднести: розробку та введення нормативів чисельності матеріальних, фінансових і трудових витрат органів державної влади; обґрунтування фінансових та інших матеріальних витрат на утримання персоналу органу; вироблення критеріїв оцінки ефективності діяльності державних службовців; розробку нормативних правових актів, які визначають державно-службові відносини чи інші правовідносини в органах державної влади із спеціальним статусом [5].

Висновок. Слід узагальнити, що соціальний захист державних службовців як суб'єктів адміністративно-правового забезпечення підприємництва в умовах пандемії COVID-19 своєю основною метою ставить забезпечення належних умов життя та професійної діяльності державних службовців, недопущення порушення законності в реалізації повноважень та сприяння розвитку підприємництва.

Отже, соціальний захист державних службовців є необхідною умовою виконання ними функцій держави, щодо забезпечення стабільності підприємництва, як основи економічної безпеки країни.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 11.02.2021).
2. Каблов Д. С. Адміністративно-правовий статус членів громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Донецьк, 2007. 191 с.
3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 11.02.2021).
4. Бахрах Д. Н. Административное право : учебник. М. : БЕК, 1999. 353 с.
5. Оболенський О. Ю. Державна служба : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 344 с.

УДК 342.9

Юлія Дмитрівна БОРОДІНА,

*студентка факультету № 6 Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Фінансовий контроль є необхідним явищем для будь-якої фінансової системи. Як зазначають науковці, наявність фінансового контролю об'єктивно зумовлено тим, що фінансам як економічній й категорії притаманні не тільки розподільча, а й контроль на функції. Відповідно, саме результати фінансового контролю дозволяють визначити ефективність використання виділених коштів та встановити факт можливих порушень. У нашій країні ставлення до фінансового контролю впродовж останніх років відзначалося неоднозначним відношенням, особливо при виникненні складних проблем на шляху фінансово-економічних перетворень.

Прийняті закони вміщують норми, що регулюють контрольні повноваження окремих компетентних органів та регулюють окремі види контролю. А саме, правовою основою здійснення фінансового контролю в державі є Конституція України.

Органом державного фінансового контролю, який діє від імені Верховної Ради України є Рахункова палата. Її правовий статус закріплено ст. 98 Конституції України та Законом України «Про Рахункову палату». Контрольні повноваження Рахункової палати, на відміну від інших контролюючих органів, поширюються на Верховну Раду України, органи виконавчої влади, Національний банк України, Антимонопольний комітет, Фонд державного майна і інші органи державної влади. Проте, законодавство не закріплює за Рахунковою палатою статусу Вищого контролюючого органу, а це, в свою чергу, призводить до виникнення дискусій щодо її правового статусу. Крім того, з внесенням змін у Конституцію у 2010 році, повноваження органу парламентського контролю звужено до контролю за видатковою частиною державного бюджету, що позбавляє суспільство повної й достовірної інформації про стан виконання бюджету.

Основним документом, що регулює порядок проведення державного фінансового контролю в Україні є Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» від 26.01.1993 р. №2939-III, яким визначено правові та організаційні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні.

Сьогодні, в Україні відсутній рамковий закон про фінансовий контроль, який би визначав базову структуру, суб'єкти та об'єкти контролю та повністю охоплював контроль у фінансово-господарській діяльності. В проекті Закону України «Про систему державного фінансового

контролю в Україні» пропонується єдині правові та організаційні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні, система органів державного фінансового контролю і механізм їх взаємодії, хоча, цей Закон не регулює питання недержавної сфери фінансового контролю в Україні.

І. В. Басанцов вважає, на сьогодні інститут державного фінансового контролю практично не виконує свою основну попереджувально-профілактичну функцію, виступаючи, як правило, лише реєстратором порушень. Форми наступного контролю (ревізія та перевірка), за якими переважно проводиться державний фінансовий контроль, без підкріплення аудитом ефективності, практично втрачають свою актуальність та дієвість в умовах ринкової економіки України.

Євтушенко М. С. провівши розслідування і заглибившись у проблему зміг підвести підсумки, що система державного фінансового контролю над використанням коштів місцевих бюджетів в Україні має низку проблем та недоліків, які роблять її неефективною, затратною та непрозорою. Сьогодні не створено достатнього правового, інформаційного, організаційного, комунікативного, методологічного та кадрового забезпечення для здійснення державного фінансового контролю. Це все негативно впливає на рівень довіри населення до влади, на розвиток фінансово-бюджетних відносин в Україні, гальмуючи низку трансформацій у цій сфері.

Продивившись багато наукових публікацій, можна підвести підсумки, що контроль фінансової системи в Україні має низку проблем, таких як:

1. Переважна більшість контрольних процедур має фіскальний характер. На практиці найчастіше використовують ревізію та перевірку. Ці методи дають змогу лише виявити фінансові порушення, констатувати негативні явища, але не дають змогу запобігти їм чи вивчити причини їх виникнення.
2. Переважання заходів подальшого (наступного) контролю. Існуючі процедури попереднього та поточного контролю у межах діючої системи фінансового контролю є досить слабкими та нерегульованими.
3. Не усвідомлення важливості внутрішнього фінансового контролю як в системі управління державними фінансами, так і керівниками підприємств, установ, організацій.
4. Зростання фінансових правопорушень у сфері використання бюджетних коштів.
5. Нерегульованість діяльності та перетин функцій суб'єктів фінансового контролю.

Нині в арсеналі контролюючих органів переважають значною мірою застарілі форми і методи проведення перевірок і ревізій. Їх увага зосереджена, головним чином, на виявленні фактів порушень, а не причин їх виникнення, що не сприяє успішному подоланню недоліків у використанні бюджетних коштів. Необхідний перехід на більш високий рівень якості контрольно-ревізійної роботи із застосуванням сучасних інструментів моніторингу й аудиту, досягнень вітчизняної та зарубіжної економічної

науки. Продовжуючи науковий пошук, доцільно зосередитися на механізмах використання нових підходів до управління системою органів державного фінансового контролю як практичного інструментарію забезпечення ефективності витрачання бюджетних коштів.

На мою думку проблема нашого фінансового контролю в Україні полягає у проблемі ефективності використання бюджетних коштів і державної власності та ефективності самого державного фінансового контролю. Недоліки в законодавстві, нормативно-правовому забезпеченні, роботі головних розпорядників, розпорядників нижчого рівня, одержувачів і навіть виконавців ліквіднуються не одразу або взагалі лишаються поза увагою. Той факт, що навіть нецільове використання бюджетних коштів не завжди має серйозні наслідки для тих, хто учинив дане правопорушення, вказує на відсутність у розпорядженні держави заходів для недопущення такої ситуації й системного, ефективного, раціонального використання наявних фінансових ресурсів.

Список бібліографічних посилань

1. Коноваленко К. В. Методика оцінювання та оцінка ефективності зовнішнього державного контролю в Україні. *Первый независимый научный вестник*. 2015. № 1. С. 83–88.
2. Скоропад І. С., Пахолок Н. І. Державний фінансовий контроль в Україні: проблеми та шляхи реформування. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21. С. 263–268.
3. Дрозд І. К., Шевчук В. О. Державний фінансовий контроль : навч. посіб. Київ : Імекс – ЛТД, 2007. 304 с.
4. Виходець Ю. А. Проблеми удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. № 16 (205). С. 139–144.
5. Стефанюк І. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи. *Фінанси України*. 2009. № 11. С. 12–19.

УДК 349.42

Іван Васильович БРИГАДИР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри трудового та господарського права факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3181-3410>

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ХІМІЧНИХ ДЖЕРЕЛ СТРУМУ В ГАЛУЗІ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ

Постановка проблеми. Все більшої уваги людства прикуто до екологічних проблем, які давно набрали світового масштабу. І якщо ще 50-70

років тому, проблеми забруднення довкілля здебільшого стосувалися розвинутих промислових країн, то сьогодні найгострішими вони стають саме для найбідніших, хоча стосуються всіх. Основним забруднювачем довкілля залишається промисловість, але багатші країни можуть собі дозволити переносити виробництва подалі від густонаселених міст, або й взагалі витіснити шкідливі виробництва за межі власної території. Однак, існує вид джерела забруднення довкілля, який не можливо винести за межі міст, і головне – чим багатша країна та густіше розміщено населення – тим більша концентрація забруднення. Таким джерелом забруднення є транспортна галузь, а зокрема автомобільний транспорт.

Екологізація автомобільного транспорту є нагальною вимогою сьогодення у зв'язку із значним попитом на індивідуальний транспорт, і чим вищий рівень життя людей, тим більше автомобілів ними купується. Враховуючи європейське розташування України, слід розглядати саме європейський досвід екологізації автомобільного транспорту. Основним шляхом розвитку вимог до екологічних показників автомобілів тривалий час було встановлення все більш жорстких вимог до викидів, які у свою чергу вимагали все вищих показників технічної досконалості силових установок та якості пального. Першою екологічною вимогою до автомобілів була Директива 70/220/ЕЕС прийнята в 1970 році. Потім поступово приймали все новіші, ці вимоги відомі під загальною назвою «Євро -2, 3, 4, 5, 6».

Проте, встановлення все більш жорстких вимог обладнання транспортних засобів на сьогодні практично вичерпало себе як спосіб зменшення негативного впливу транспорту на довкілля, особливо в містах. Причиною вбачається просте математичне збільшення кількості транспортних засобів, і навіть невеликі за обсягом викиди технічно досконалих автомобілів при значному скупченні транспорту (особливо в дорожніх корках), призводить до збільшення концентрації забруднюючих речовин на певній території. Це у свою чергу спонукало до встановлення все більш жорстких вимог до викидів транспортних засобів. Технічна новація вимагала нових досліджень в галузі автомобілебудування і значних витрат коштів автовиробниками на їх проведення. В кінцевому результаті це вилилося у всім відомий «Дизельгейт» - коли потужний автомобільний концерн пішов на свідоме шахрайство з встановленням програмного забезпечення на автомобіль, з допомогою якого, визначалося автомобіль самостійно визначав, що він перебуває на випробувальному стенді. В такому випадку занижувалися показники викидів від роботи двигуна, але в умовах експлуатації на дорогах такі викиди були вищими. Наслідком такого скандалу була ціла низка заборон на експлуатацію дизельних автомобілів в містах Західної Європи. А також було запущено кампанію по плануванню цілковитої заборони на використання двигунів внутрішнього згорання на автомобілях. Альтернативою має стати використання електричної тяги в автомобілях. Так, Норвегія планує відмовитися від двигунів на моторному паливі

та перейти на електромобілі з 2025 року, Німеччина – з 2030 р., Франція запланувала такий перехід на 2040 р. Електрофікація транспортної галузі стає основним трендом розвитку автомобілебудування.

Проте, людство сьогодні не може перейти на повністю безвідходне виробництво, і відповідно електрифікація транспорту теж буде мати наслідки для довкілля. Одним із таких наслідків стає поступове накопичення силових батарей – тягових акумуляторів електрокарів. Вирішення назриваючої проблеми вимагає пошуку правових механізмів її мінімізації та створення необхідних законодавчих засад боротьби з забрудненням довкілля від їх накопичення.

При виробництві батарей використовуються ціла низка шкідливих для довкілля хімічних елементів, які потребують специфічної утилізації. В матеріалах розяснень щодо відповідальної утилізації відпрацьованих батарейок з побутових приладів вказується, що одна «пальчикова батарейка» типу ААА, вагою 45 гр. забруднює 20 м.кв. ґрунту [1]. Якщо математично співвіднести такий елемент живлення з акумулятором електрокара вагою 240-300 кг, то отримаємо площу забруднення більше 10 га.

В кінці 2019 року була опублікована колективна стаття в журналі Nature на тему: «Recycling lithium-ion batteries from electric vehicles» [2]. Автори дослідження досить ґрунтовно підняли технологічні та екологічні проблеми пов'язані з подальшою фактичною долею відпрацьованих акумуляторів. Не вдаючись до детального аналізу роботи, слід відзначити основні проблеми які були виявлені авторами. Аналіз ринку та тенденції запровадження електромобілів вказують неготовність людства до екологічної проблеми накопичення відпрацьованих батарей. 1 млн. електромобілів породжує 250 тис. т. небезпечних відходів у вигляді відпрацьованих батарей. Основною проблемою для утилізації таких елементів живлення є різні підходи до технології виробництва та промислового дизайну самих батарей. Автори вказують на різноманітність як самих форм батарей, так і способу їх виробництва. Все це призводить до ускладнення автоматизації процесів розбору акумулятора для роздільної утилізації речовин, які в ньому містяться. Все це призводить до необхідності залучення робітників до процесу утилізації і їх роботи в шкідливих умовах [2].

Автори також звертають увагу на неможливість захоронення таких відходів. Причиною є надзвичайна висока пожежна небезпека таких відходів, в тому числі через ефект «теплого розгону» [2]. Для України небезпека ще більша у зв'язку з відсутністю системи роздільної утилізації побутових відходів. В разі захоронення такої батареї разом з побутовими відходами та подальшого самозаймання, від однієї батареї буде горіти ціле звалище. Трагедія пожежі на території Грибовицького сміттєзвалища під Львом, яка забрала життя кількох людей і породила проблему утилізації відходів з цілого регіону, показала наскільки небезпечними є пожежі на подібних об'єктах. Екологічні наслідки взагалі мало хто прораховував.

Захоронення таких батарей в довгостроковій перспективі взагалі не доцільне у зв'язку з вичерпністю хімічних елементів та складністю і енергоємністю їх добування. Саме тому, мають розроблятися системи вилучення корисних елементів з відпрацьованих батарей та повторне використання цих ресурсів.

Як один з варіантів часткового вирішення проблеми відпрацьованих батарей, виробники пропонують включення їх до існуючих систем накопичення енергії від альтернативних джерел енергії. Не зважаючи на доцільність такого кроку, слід зазначити, що це є тільки формою відтермінування в часі проблеми і ще більшого її пікового загострення. Тому, слід погодитися з необхідністю розробки саме єдиного промислового дизайну батарей. Обмежуватися на певних технологіях та примушувати виробників до використання тільки однієї технології поза сумнівів призведе до патентних ускладнень та ускладнить (обмежить) розвиток технологій. Прикладом подібного об'єднання виробників навколо єдиного дизайну виробів є використання єдиного стандарту зарядних пристроїв для портативної техніки. З акумуляторними батареями електромобілів все дещо складніше. Кожен виробник має власну архітектуру будови пристрою та власні патенти на технологію. Все це ускладнює запровадження єдиних стандартів до виготовлення та утилізації батарей електромобілів. В цьому контексті зростає роль законодавчих актів програмного характеру, які встановлюють певні вимоги на майбутнє, як це відбувається з встановленням вимог до автомобілів відомих під назвою «Євро-2,3,4,5,6». При цьому чим раніше почати таку роботу, тим менше складностей буде в майбутньому з накопиченими непридатними акумуляторами.

Сьогодні немає законодавчих вимог в жодній країні світу щодо приведення конструкції акумуляторів до стану та архітектури придатних для автоматизованої та повної утилізації їх після закінчення терміну експлуатації. Всі законодавчі вимоги до батарей електрокарів, як в Україні так і в більшості країн світу, ґрунтуються на їх природі хімічних джерел струму. В нашій країні це Закон України «Про хімічні джерела струму», який не встановлює відмінностей або особливих умов утилізації батарей електромобілів порівняно з іншими хімічними джерелами струму.

У цьому зв'язку, вбачається необхідність розробки та встановлення дати запровадження обов'язкової законодавчої вимоги щодо приведення архітектури акумуляторних батарей до характеристик, які роблять їх придатними для автоматизованої та повної утилізації, з обов'язковим встановленням строку їх введення достатнього для адаптації виробництва. І зробити це потрібно урядами країн на території яких є виробництво електрокарів або зареєстровані головні компанії-автовиробники. Інші країни мають імплементувати в своє законодавство подібні вимоги для встановлення загальноприйнятих правил експлуатації електромобілів. Такий крок надасть додаткові стимули для розвитку технологій та

конкуренції, адже вразі наявності єдиної платформи та вимог до подібних батарей, на ринок комплектуючих електрокарів отримають доступ не тільки безпосередньо автовиробники, але й інші компанії з власними продуктами. Крім того, єдина архітектура батарей може дозволити створювати певний обмінний фонд батарей на зарядних станціях.

В Україні додатково необхідно розробити цілу низку нормативних вимог щодо обігу батарей електрокарів. На сьогодні індустрії утилізації батарей електромобілів у нас просто немає. Практично всі електромобілі, які експлуатуються в нашій державі, ввезені не автовиробниками, а громадянами які їх придбали. Окремі автовиробники тільки в 2020 році почали офіційні продажі електрокарів в Україні. Все це призводить до відсутності у автовиробника чи дилера необхідності вирішувати питання утилізації відпрацьованих батарей. В реаліях нашої країни та досить низької екологічної свідомості громадян, досить сумнівним видається створення інфраструктури утилізації батарей електрокарів.

Тому, необхідно створити та запровадити систему обліку операцій з постачання та утилізації батарей електромобілів, із зобов'язанням постачальників таких комплектуючих створювати інфраструктуру збирання та подальшої передачі на утилізацію виробникам непридатних для подальшої експлуатації батарей. Також, доцільно розглянути можливість запровадження презумпції забруднення довкілля з боку власника електрокара в разі придбання елемента чи цілої батареї без передачі в утилізацію відпрацьованого або пошкодженого елемента живлення. Сама відсутність непридатного елемента є підставою для накладення стягнення за неналежну утилізацію відпрацьованого джерела струму.

Список бібліографічних посилань

1. Деякі аспекти поводження із відпрацьованими хімічними джерелами струму // Державна екологічна інспекція у Вінницькій області : офіц. сайт. 19.04.2019. URL: <https://vin.dei.gov.ua/posts/33> (дата звернення: 15.01.2021).
2. Recycling lithium-ion batteries from electric vehicles / G. Harper, R. Sommerville, E. Kendrick et al. *Nature*. 2019. No. 575. Pp. 75–86. URL: <https://www.nature.com/articles/s41586-019-1682-5> (дата звернення: 15.01.2021).

УДК 338

Марина Євгенівна ВАСИЛЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2992-6646>

ВПЛИВ ОБМЕЖУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ НА ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ КОРОНАВІРУСНОЇ ЕПІДЕМІЇ

У сучасному інтегрованому світі наслідки COVID-19 підвищили турбулентність економічного середовища і стали висувати нові вимоги до теоретичного осмислення і коригування застосовуваних форм, методів та інструментів виробництва.

Що найбільш важливо, деяка паніка серед споживачів і суб'єктів господарювання спотворила звичайні моделі споживання і створила ринкові аномалії. Світові фінансові ринки також реагували на зміни, і світові фондові індекси різко впали.

Важливо розуміти, що на економіку більше впливає не сам вірус, а заходи боротьби з ним. Так, уряди по всьому світу прийняли суворі заходи по зниженню рівня інфікування. Ці заходи, включаючи карантин і закриття ряду магазинів і підприємств, зробили помітний негайний вплив на рівень економічної активності в певних секторах.

Варто відзначити і особливість цієї кризи:

- шлях відновлення економіки: серйозність економічного шоку залежить від тривалості блокування;
- секторальний вплив: незважаючи на те, що не всі сектори безпосередньо постраждали від блокування, його наслідки будуть поширюватися по сферах залежно від галузевої взаємозалежності;
- довготривалі структурні ефекти у всіх секторах: криза може назажди змінити спосіб виробництва і споживання товарів.

Отже, як було зазначено вище, через введення режиму самоізоляції багато роботодавців почали вживати заходи з мінімізації негативного економічного ефекту, зокрема звільнення працівників на підставі скорочення.

За даними сайту Міністерства фінансів, за третій квартал 2020 року кількість безробітних в Україні становить 1 млн. 643 [1].

У результаті пандемії малі підприємства в усьому світі припинили свою діяльність, деякі втратили свій щоденний дохід, а деякі виявилися на межі банкрутства. За даними Міжнародної організації праці, кількість підприємств, яким загрожує банкрутство, перевищує 436 мільйонів, в їх числі переважна більшість складають підприємства малого бізнесу [2, с.43-57].

Підтримка і допомога малому бізнесу – один із головних пріоритетів будь-якої держави. Адже за даними порталу Business Insider, стихійні лиха призводять до банкрутства 40% малих підприємств.

Що стосується ситуації в нашій країні, то сьогодні малий бізнес відіграє важливу роль в українській економіці. Мале підприємництво визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП, дає можливість «економити» державі на соціальних виплатах по безробіттю, на створенні та облаштуванні нових робочих місць. Крім значної економії фінансів, держава від суб'єктів малого підприємництва має додаткові доходи у вигляді податкових надходжень, надходжень до фонду соціального страхування та пенсійного фонду. Соціологічні дослідження свідчать, що ті країни, які мають найбільший прошарок середнього класу, мають найбільш стабільну економіку та фінансову систему. Однак розвиток малого бізнесу в Україні істотно відстає від багатьох інших країн.

Через нову хвилю коронавірусної епідемії в першу чергу постраждали сфери громадського харчування та туризму, на другому місці – сфери торгівлі і послуг. Також значні збитки понесли ринки транспорту і розваг. Так, кожен п'ятий підприємець вважає, що постраждають всі галузі без винятку [3].

Через режим самоізоляції, який було введено в зв'язку зі спалахом пандемії Covid-19, багато підприємств були змушені призупинити свою діяльність або працювати віддалено. Підприємці, які не працюють протягом 2-х місяців, стикаються з різними труднощами і фінансовими втратами. Однак підприємці, які змогли швидко адаптуватися до сучасних вимог, пропонують свою роботу онлайн і запускають послуги доставки додому, долають цю кризу.

Важлива і державна підтримка для малого бізнесу. Основний напрям підтримки в Україні – за допомогою банківського сектора. У зв'язку з введенням режиму ізоляції постраждалим суб'єктам малого бізнесу надається рефінансування кредитів, а також пільгові кредити для виплати заробітної плати. Крім того, малі та середні підприємства звільняються від проведення неподаткових перевірок бізнесу.

Як зазначалося вище, криза набула глобального характеру, внаслідок чого кожна країна розробила і реалізувала свої антикризові програми в підтримку малого бізнесу. Наведемо приклад.

Великобританія.

У Великобританії запущена програма гарантованого державою бізнес-кредитування. В рамках програми малі і середні підприємства з річним оборотом менше 45 мільйонів фунтів стерлінгів отримають безвідсоткові позички на суму до 5 мільйонів фунтів стерлінгів. Уряд надав платіжний грант для покриття відсотків і початкових витрат протягом перших 12 місяців, а також гарантію повернення 80 % позики, щоб

підвищити довіру банків і фінансових установ до кредитування. Крім того, для юридичних і фізичних осіб, що зазнають фінансові труднощі, введений тримісячну відпустку по виплаті кредиту [4].

США.

У США підприємства, що знаходяться на карантині з кількістю працівників до 500 осіб, можуть подати заявку на отримання державної субсидії в розмірі до 10 мільйонів доларів у вигляді заробітної плати та орендної плати. В рамках цієї програми держава надає безповоротну фінансову допомогу для повного покриття витрат малого бізнесу на строк до 8 тижнів [4].

Німеччина.

Уряд Німеччини почав надавати гарантовані позики, щоб іноземні компанії не купували акції дефолтних вітчизняних компаній. Уряд виділить підприємцям близько 500 мільярдів євро. 40 мільярдів євро будуть розподілені між самозайнятими і компаніями з менш ніж 10 співробітниками, з яких 10 мільярдів євро будуть надані в якості прямих субсидій нужденним мікропідприємствам [4].

Висновок. Таким чином, з метою зменшення впливу коронавірусної епідемії на малий бізнес в Україні можуть стати ефективні такі заходи:

1. Беззаставне кредитування.

Для того щоб в малому бізнесі працював кожен третій працездатний чоловік в країні, необхідно розглянути можливість надання беззаставних кредитів.

2. Зниження тарифів ЖКГ на 25% до кінця року.

В якості запобіжної підтримки малого бізнесу і зниження їх витрат слід знизити до кінця року вартість комунальних тарифів на 25%.

Також було б корисно вивчити способи субсидування заробітної плати 50% співробітників компаній, що працюють у сфері малого бізнесу. Цей захід, у свою чергу, допоможе підприємствам скоротити витрати, компенсувати упущену вигоду під час карантину і знизити вартість виробленої продукції.

3. **Поширити** дію положення щодо звільнення ФОПів від сплати ЄСВ і на найманих працівників або скасувати сплати ЄСВ і ПДФО до кінця року. Умова отримання таких преференцій – збереження бізнесом робочих місць.

Список бібліографічних посилань

4. Рівень безробіття в Україні // Мінфін : сайт. 12.01.2021. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/> (дата звернення: 09.02.2021).

5. Кулицький С. Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 12. С. 43–57. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr12.pdf> (дата звернення: 09.02.2021).

6. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України : кабінетне дослідження // Konrad Adenauer Stiftung : сайт.. URL: <https://www.kas.de/>

documents/270026/8703904/Вплив+COVID-19+та+карантинних+обмежень+на+економіку+України.+Кабінетне+дослідження+ЦПД.+Липень+2020.pdf/b7398098-a602-524d-7f88-6189058f69d3?version=1.0&t=1597301028775 (дата звернення: 09.02.2021).

7. Інформація щодо заходів, які вживаються країнами світу для протидії пандемії COVID-19 та для подолання негативних соціально-економічних наслідків // Офіс з просування експорту України : офіц. сайт. URL: https://epo.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/about_covid.pdf (дата звернення: 09.02.2021).

УДК 347:97:99

Дмитро Сергійович ВОЛИК,

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, начальник відділу управління державної реєстрації Головного територіального управління юстиції у Харківській області

СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Відповідно до ст.124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір. Судова система є важливим елементом державного механізму захисту прав громадян в будь-яких умовах господарювання, зокрема і коронакризи, що охопила світ, оскільки є достатньо ефективною та функціонує в галузях публічного права. Серед усіх видів захисту прав, свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб судовий захист є найбільш ефективним, і не тільки з огляду на особливу роль органів судової гілки влади у механізмі держави, а й зважаючи на передбачені чинним законодавством державні гарантії здійснення такого захисту та правові наслідки набуття судовим рішенням законної сили.

Правовою основою забезпечення безпеки діяльності громадян органами правосуддя є, насамперед, Конституція України, яка у статті 13 вказує, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання та проголошує рівність усіх суб'єктів права власності перед законом.

Одним з важливих показників правового характеру держави вважається рівень судового захисту. Щороку кількість звернень суб'єктів правовідносин з метою захисту своїх прав та законних інтересів до судових органів стрімко зростає. За даними соціально-правових та статистичних досліджень, судовій системі належить кращий рейтинг серед інших інститутів (засобів масової інформації, державних адміністрацій,

прокуратури)[1, с. 20]. Статистичні показники переконливо свідчать про створення передумов підвищення ролі суду в державному механізмі та його ролі в суспільстві щодо забезпечення високого рівня правової захищеності законних інтересів громадян, ефективність та надійність судової форми захисту прав та законних інтересів у сфері власності зумовлена специфікою нормативно закріпленого правового статусу судових органів як суб'єктів адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян [2, с. 104].

Отже постає питання, чи можливо використовувати судовий захист в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема стрімкого розповсюдження хвороби, оскільки працівники суду також охоплені пандемією?

Як слушно зазначав В.Б. Вершинін: «Будучи різновидом як державного, так і правового захисту, судовий захист є найбільш ефективним з усіх вироблених світовою практикою способів захисту прав і законних інтересів суб'єктів соціальних зв'язків» [3, с. 24]. Москвич Л. М. стверджує, що судова форма є найбільш дієвою серед існуючих форм захисту законних інтересів громадян [4, с. 80]. До переваг судового захисту С. В. Василюв відносить: поширення на необмежене коло осіб; здійснення спеціальним органом, який створений тільки для розгляду спорів; застосування норм різних галузей права; неупередженість суддів; участь сторін спору та інші заінтересованих осіб [5, с. 237].

Враховуючи складну ситуацію, що склалася в економіки, соціальної сфері, а також реформування судової системи, що відбувається в Україні, для реалізації права громадян на судовий захист потрібно вирішити наступні питання.

По-перше, це загальні проблеми вітчизняного законодавства щодо функціонування судової системи пов'язані з існуючими перешкодами практичного втілення законодавчо закріплених принципів побудови судових органів невиправданою громіздкістю та складністю сучасної системи судових органів в Україні, існуванням ризиків затягування провадження у справах, які розглядаються судами, недоліками законодавчого визначення правового статусу Верховного Суду України.

По-друге, до проблем, які до цього часу притаманні пострадянській системі правосуддя, Н. Ю. Хаманева відносить: надмірну завантаженість судів, що тягне за собою порушення строків розгляду справ, тяганину; недостатнє фінансування судів – відсутність достатньої кількості коштів для матеріально-технічного забезпечення діяльності органів правосуддя, недостатню укомплектованість судів кваліфікованими кадрами [6, с. 174].

По-третє, проблеми, які стосуються судового захисту прав громадян, підривають загальний рівень довіри до вітчизняних судових органів та сприяють збільшенню кількості звернень до Європейського суду з прав людини. Україна посідає п'яте місце за кількістю заяв громадян до Європейського суду з прав людини, разом з цим, кількість звернень

українських громадян з метою захисту прав та законних інтересів до Європейського суду постійно зростає [7].

Висновок. Розв'язання існуючих проблем судової системи щодо захисту громадян та реалізації повноважень судів в умовах пандемії потребує життя системних правових, організаційних, фінансових та інших заходів.

Визначальну роль у цій сфері відіграє подолання негативного іміджу судової влади, підвищення рівня довіри громадян до судів. Це розуміють і судді, тому пройшли або проходять люстраційні перевірки відповідно до Закону України «Про очищення влади» [8], а також готові брати участь у процедурах кваліфікаційного оцінювання за вже чинним законодавством. Судді погоджуються з тим, що існують недоліки в роботі судової влади, які слід усувати, проте зробити це можливо лише за умови довіри до суду. Держава при цьому повинна діяти розсудливо та враховувати цілу низку чинників організаційного, компетенційного, психологічного характеру, визначати які можливо лише за участі суддів. Як наслідок – суспільство має отримати модель судових змін, яка б поєднала дотримання принципу незалежності суддів згідно з європейськими стандартами та удосконалення механізму притягнення їх до відповідальності.

Список бібліографічних посилань

1. Стефанюк В. С. Правозахисна діяльність судів України. *Право України*. 1999. № 5. С. 18–22.
2. Личенко І. О. Судові органи як суб'єкти адміністративно-правового захисту законних інтересів громадян України у сфері власності. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 103–106. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/103.pdf (дата звернення: 10.02.2021).
3. Вершинин В. Б. Судебная защита как комплексный институт российского права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2011. 26 с.
4. Москвич Л. М. Становлення та розвиток судових систем. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 3. С. 73–81.
5. Васильев С. В. Цивільний процес : навч. посіб. Харків : Одісей, 2008. 480 с.
6. Хаманева Н. Ю. Защита прав граждан в сфере исполнительной власти. М. : Ин-т государства и права Рос. акад. наук, 1997. 214 с.
7. Базові показники роботи суду за 2018 рік (Харківський окружний адміністративний суд) // Судова влада України : офіц. сайт. URL: https://adm-hr.court.gov.ua/sud2070/pokazniki-diyalnosti/piscumki_roboti/baz_pok_2018 (дата звернення: 08.02.2021).
8. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 347.73

Ольга Петрівна ГЕТМАНЕЦЬ,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету

№ 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Фінансова політика держави є важливим важелем впливу на суспільні відносини, оскільки визначає умови формування, розподілу та використання публічних фінансових ресурсів необхідних для розвитку країни, регіонів та суб'єктів господарювання. Правові засади фінансової політики держави визначають завдання, форми і методи організації фінансових відносин на макrorівні, мікрорівні та міжнародному рівні суспільства та регламентуються фінансово-правовим законодавством. Від правового забезпечення фінансової політики держави залежить управління публічними фінансовими ресурсами. Об'єктивний характер фінансових відносин реалізується в суб'єктивних умовах розвитку відповідної правової теорії.

З цих позицій визначення правових засад регулювання фінансових відносин держави потребує опрацювання політичних, соціальних економічних, екологічних та інших матеріальних умов, що склалися на конкретному етапі розвитку країни. Вірусне захворювання, що охопило світ, диктує умови економічного розвитку і вимоги правового забезпечення необхідної фінансової політики держави.

Коронакриза внесла корективи у життя, всіх мешканців планети, зокрема й українців, і зумовила зміни у економіці, політиці, способі життя та у всіх сферах суспільства. За висновками експертів основні напрями змін, спричинених вірусом в Україні, наступні:

- населення країни стає біднішим. Статистичні данні свідчать, що у 2019 році країна загалом заробила 3,97 трильйона гривень, тоді як річний ВВП в перерахунку на одного звичайного українця становив 94 590 гривень, а у 2020 році український ВВП зменшився на 5-7,7%;

- скоротилася кількість робочих вакансій, оскільки за даними уряду у 2019 році не працював кожен дванадцятий українець, а у 2020 році кожен десятий;

- суттєво погіршився економічний стан малих підприємств, що призвело до припинення господарської діяльності. Так, у 2020 році за опитуванням, проведеним Європейською бізнес-асоціацією, зазнали високих збитків через карантин та відсутність фінансових резервів 86 % ФОПів, а також кожен третій ФОП втратив від 50 % до 75 % доходів і вночі, наростив борги [1].

Наведені дані свідчать про погіршення умов ведення малого підприємства, і, як наслідок, про скорочення сектору господарської діяльності у суспільному виробництві, що спричинило падіння пропозиції товарів та послуг (яскравий приклад – освітні послуги, туристичний бізнес), а також про стрімке скорочення попиту на товари та послуги з боку споживачів. Слід також врахувати потребу в збільшенні фінансів на боротьбу з коронавірусною хворобою, на лікування хворих, оплату складних умов праці медиків, необхідні ліки та інші медичні препарати та заходи, на утримання лікувальних закладів, що суттєво впливає на необхідний обсяг бюджетних коштів, спрямованих на охорону здоров'я.

В цих умовах потребують перегляду складові фінансової політики, які притаманні стабільним умовам ведення економіки. Засновник фінансово-правової науки, академік Л.К. Воронова, визначала, що управління фінансами базується на фінансовій політиці, що розробляє законодавча, виконавча влада та Президент України, і складається з наступних сфер: бюджетна, податкова, грошова, кредитна, цінова та митна [2, с. 26]. Складові фінансової політики охоплюють різні сфери суспільства і регламентуються нормами фінансового права, які в умовах пандемії потребують оновлення. Пандемія, що спричинена вірусом, вимагає нових форм фінансової політики, а саме, законодавчого врегулювання фінансових відносин в складних, надзвичайних умовах суспільного виробництва.

Теоретики фінансової науки вважають, що формування засад фінансової політики залежить від міри законодавчої або адміністративної регламентації фінансових відносин, що характеризується тією частиною доходу, який розподіляється і споживається відповідно до чинного законодавства або адміністративних рішень [3, с. 121]. Визначають три типи фінансової політики: політика жорсткої регламентації, політика помірної регламентації, політика мінімальних обмежень. Отже в залежності від обсягу фінансових ресурсів, що знаходиться в розпорядженні суб'єктів фінансових відносин, визначається відповідний тип фінансової політики. Враховуючи важливість бюджетної сфери, як найбільшої за обсягом обігу фінансових ресурсів, постає питання про тип регламентації бюджетної політики в умовах пандемії та особливості його правового регулювання.

Відповідно до чинного законодавства бюджетна політика підлягає жорсткій регламентації, оскільки згідно з нормами статей Конституції України та Бюджетного кодексу України до повноважень держави в галузі бюджету, які виконує законодавча та виконавча влада, належить:

- визначення основних напрямків бюджетної політики (ст. 33 Бюджетного кодексу);
- встановлення загальних принципів організації і функціонування бюджетної системи України (ст. 92 Конституції України та ст.ст. 5–7 Бюджетного кодексу);
- визначення видів видатків, які включаються до Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Ст. 95 Конституції України

встановила, що виключно Законом про Державний бюджет України визначаються будь-які видатки держави на загальносуспільні потреби, розмір і цільове спрямування цих видатків (ст. 87 Бюджетного кодексу) та критерії розмежування видів видатків між місцевими бюджетами (ст. 86 Бюджетного кодексу);

- визначення доходних джерел, які надходять у Державний та місцеві бюджети, що впливає зі ст.92 Конституції України, яка встановила, що система оподаткування, податки і збори встановлюються виключно законами України;

- розподіл доходних джерел між Державним і місцевими бюджетами (ст. ст. 29, 64–68 Бюджетного кодексу) та розмежування видатків між бюджетами, що враховуються при визначені міжбюджетних трансфертів (ст. ст. 88-90 Бюджетного кодексу);

- визначення дотації вирівнювання бюджету Автономної Республіки Крим та обласних бюджетів (ст. 99 Бюджетного кодексу) та коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих (ст. 100 Бюджетного кодексу);

- визначення видів субвенцій, які надаються з Державного бюджету України в місцеві за порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України (ст. ст. 102, 103, 105 Бюджетного кодексу) та порядок надання міжбюджетних трансфертів (ст. 108 Бюджетного кодексу);

- визначення обсягів та видів міжбюджетних трансфертів між місцевими бюджетами (ст. ст. 101, 104, 106, 107 Бюджетного кодексу);

- затвердження єдиної бюджетної класифікації (ст.ст. 8, 9, 10, 11, 12 Бюджетного кодексу);

- встановлення системи заходів щодо збалансування бюджетів усіх рівнів на підставі ст.ст. 95 і 142 Конституції України та ст. ст. 64–69, 73–74 Бюджетного кодексу;

- встановлення основ бюджетних повноважень органів місцевого самоврядування (ст. ст. 142–143 Конституції України, ст. ст. Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та у Бюджетному кодексі України);

- встановлення принципів і основ бюджетного процесу для всіх рівнів бюджетів (ст.ст. 19-21, 75–79 Бюджетного кодексу України);

- складання зведеного бюджету та звіту про його виконання (ст. 6 Бюджетного кодексу України);

- здійснення методичного керівництва в бюджетній діяльності і контролю за дотриманням бюджетного законодавства (ст.ст. 109–115 Бюджетного кодексу України) та інші [4].

Надані повноваження вказують на спрямованість держави на проведення стабільної, ґрунтовної фінансово-бюджетної політики, шляхом законодавчого регламентування бюджетних відносин на всіх рівнях бюджетної системи.

На час пандемії виконання Державного бюджету на 2020 рік ускладнилося і уряд повинен був прийняти жорсткі заходи, які призвели до змін у бюджетному законі, але не знайшли відповідної регламентації у нормах Бюджетного кодексу України або у інших актах чинного фінансового законодавства. Експерти встановили, що в наслідок пандемії в Україні скоротилися:

- витрати на утримання міністерств і відомств, але не всіх, зокрема на Міністерство культури, Міністерство розвитку громад і територій, Міністерств освіти та науки, Міністерство економіки, Міністерство інфраструктури, Мін'юсти МЗС;
- субвенції на розвиток регіонів, територіальних громад та на розбудову екстреної медичної допомоги;
- витрати на захист педагогів і на проект «Спроможна школа для кращих результатів»;
- видатки на проведення місцевих виборів;
- зарплати топ-посадовцям, керівникам і членам наглядових рад державних підприємств: відтепер вони не можуть перевищувати 10 мінімальних зарплат – але тільки на час тривання карантинних обмежень;
- фінансування Фонду енергоефективності і Фонду часткового гарантування кредитів.

Одночасно були прийняті адміністративні заходи щодо фінансування наступних заходів:

- більше коштів було спрямовано на фінансування діяльності МОЗ, Мінсоцполітики, Мінфін і МВС;
- резервний фонд Кабміну (для непередбачуваних випадків) збільшили утричі, приблизно до 4 мільярдів гривень;
- у бюджеті з'явився новий фонд – для боротьби з COVID-19: в нього перерозподілять 64,7 мільярдів гривень;
- Пенсійний фонд збільшили на 10 мільярдів гривень: йдеться про виплату додаткової тисячі гривень 10 мільйонам пенсіонерів, які мають пенсію, меншу за 5 тисяч гривень, а фінансування Збройних сил України не змінилося [5].

Наведені приклади так званого «ручного керування» бюджетними коштами були обумовлені потребами термінового перерозподілу встановлених законом фінансів, оскільки це було необхідно для боротьби з пандемією, але відповідних змін до чинного фінансового законодавства не було прийнято. Проте відповідно до ст.24 «Резервний фонд бюджету» Бюджетного кодексу України формується резервний фонд для здійснення непередбачених видатків, що не мають постійного характеру, який у Державному бюджеті передбачається обов'язково, а на рівні місцевих бюджетів за рішенням відповідних рад і не може перевищувати одного відсотка обсягу видатків загального фонду відповідного бюджету. Вказані вище обставини, в яких виконувався Державний бюджет 2020 та

місцеві бюджети, визначають потребу внесення змін до ст. 24 Бюджетного кодексу України шляхом доповненням диспозиції цієї норми умовою обов'язкового створення резервного фонду у всіх видах бюджетів, що складають бюджетну систему України, а також з визначенням права обов'язкового відрахування фіксованого відсотка від всіх видів видатків бюджету в цей фонд.

Висновки. Фінансова політика держави складається з важливих складових, які регламентуються чинним фінансовим законодавством. Бюджетна політика, як напрям фінансової політики в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема боротьби з коронавірусом, потребує жорсткої законодавчої регламентації. Проте практика бюджетної діяльності свідчить про тимчасові адміністративні заходи, які приймає уряд. Потребує відповідного фінансово-правового врегулювання, створення резервного фонду бюджету на всіх рівнях бюджетної системи, кошти якого на постійній основі формуються за рахунок визначених відрахувань і використовуються для фінансування заходів націлених на попередження та усунення негативних наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема спричинених коронавірусом.

Список бібліографічних посилань

1. Солонина Є. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося // Радіо Свобода : сайт. 20.01.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/пандемія-яка-нас-змінила-як-вплинув-covid-19-на-життя-і-звички-людей/31012767.html> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник. Київ : Прецедент ; Моя книга, 2006. 448 с.
3. Теорія фінансів : підручник / П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін. ; за заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ : ЦУЛ, 2010. 573 с.
4. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 06.02.2021).
5. Солонина Є. Бюджет під час пандемії: що змінилося для України // Радіо Свобода : сайт. 14.04.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-i-biudzhets/30553159.html> (дата звернення: 06.02.2021).

УДК 342.9

Анна Сергіївна ДОНЧЕНКО,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РАДИ БІЗНЕС-ОМБУДСМЕНА

Необхідність боротьби з корупцією – нагальне питання для України, адже воно тісно пов'язане з інвестиційною привабливістю нашої держави. У грудні 2014 року країна зробила важливий крок на шляху до покращення умов ведення бізнесу – вперше за історію незалежної України було започатковано Раду бізнес-омбудсмена.

Рада бізнес-омбудсмена представляє та захищає інтереси бізнесу у державних органах. Сам бізнес-омбудсмен координує діяльність ради і представляє її.

Прийняті закони вміщують норми, що регулюють контрольні повноваження окремих компетентних органів та регулюють окремі види контролю. А саме, правовою основою регулювання ради бізнес омбудсмена є «ПОСТАНОВА від 26 листопада 2014 р. № 691 Про утворення Ради бізнес-омбудсмена»

Щодо проблем правового регулювання можна сказати. По-перше, блокування податкових накладних. По-друге, внесення компаній до списку ризикових, часто без конкретних мотивацій. Через що компанія не розуміє, чому вона туди потрапила і що зробити, щоб вийти з цього списку. По-третє, зазвичай скарги надходять на перевірки та на невиконання держорганами прийнятих на користь бізнесу судових рішень, які вже вступили в силу.

- Тобто держоргани, отримуючи судові рішення не на свою користь, просто їх не виконують? Йдеться про податкову?

- Не тільки. Інші держоргани теж можуть ігнорувати рішення судів. І таких скарг за п'ять років роботи накопичилося чимало - понад 400.

- Не надто чесну гру веде держава. По суті, порушуючи закон.

- Судові рішення, що вступили в законну силу, обов'язкові до виконання. Є ще один цікавий тренд. Ми помітили, що кількість процедурних порушень або зловживань скорочується. Таких скарг стає менше, наприклад, відносно органів прокуратури. Але, з іншого боку, збільшується число скарг на бездіяльність органів влади. Наприклад, є звернення до поліції про спробу рейдерства. Жертва знає, хто це зробив, і чекає допомоги від держави. А поліція прийняла заяву і місяць, два, три взагалі нічого не робить. І кількість скарг на бездіяльність поліції зростає.

- Чи є показники, які все ж таки поліпшуються?

- Так. Наприклад, наприкінці 2017-го - на початку 2018-го була величезна кількість скарг на роботу нової автоматизованої системи

реєстрації податкових накладних. Її тільки запускали, процес був не налагоджений, бізнес, як і чиновники, не завжди правильно розумів нові вигоди. Кількість скарг тоді збільшилася практично вдвічі. Але згодом усе владналося, притерлося, і кількість звернень різко скоротилася. Не до нуля, звичайно, там ще є що вдосконалювати. Також помітно покращилася ситуація і з поверненням ПДВ. Відтоді, як його почали відшкодовувати автоматично, кількість скаржників, які не можуть відшкодувати податок, теж у рази зменшилася.

Отже проблемою в даній сфері є те що немає конкретної урегульованості, та більшість проблем вирішувани, але це все діло часу, і ця проблема важлива я вважаю що влада повинна вирішувати її якомога швидше.

Мені здається, що в Україні в підприємців набагато більше можливостей для зростання. Надто багато ніш ще не зайнято, й вони потенційно привабливі. Є сфери, в яких величезний нерозкритий потенціал. Ставши в цих нішах конкурентоспроможними та використовуючи великий і географічно близький ринок ЄС, що відкривається для України, можна багато чого досягнути. В Україні я бачу дуже великі можливості.

Список бібліографічних посилань

1. Business Ombudsman Council : офіц. сайт. URL: <https://boi.org.ua> (дата звернення: 09.02.2021).

2. Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.2019 № 1165 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019-п> (дата звернення: 09.02.2021).

3. Про утворення Ради бізнес-омбудсмена : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.11.2014 № 691 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/691-2014-п> (дата звернення: 09.02.2021).

Сергій Анатолійович ЄВДОКІМЕНКО,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та адміністративного права

ТОВ «Харківський університет»;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4700-9777>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕПІДЕМІЇ COVID-19

Забезпечення громадської безпеки в умовах карантину виявилось складним завданням для державних органів і структур. Епідемія, викликана

COVID-19 є серйозною загрозою громадській безпеці, а також призводить до наслідків у вигляді інших не менш небезпечних явищ, таких як економічна нестабільність, масові невдоволення людей із подальшими несанкціонованими мітингами тощо. Чимало заходів, спрямованих на подолання вказаної загрози неохоче сприймаються населенням, відсутнє розуміння необхідності дотримання правил і обмежень, пов'язаних із запровадженням карантину. В таких умовах на Національну поліцію серед інших функціональних обов'язків покладається ще й контроль за виконанням карантинних обмежень.

Для поліцейського головним інструментом виконання завдань, пов'язаних із забезпеченням громадської безпеки є безпосереднє спілкування з громадянами. Тому кожен працівник поліції повинен усвідомлювати особисті ризики, з якими він стикається під час несення служби, а також необхідність застосування засобів гігієни та засобів індивідуального захисту (респіраторів, медичних масок, гумових рукавичок тощо), про що в обов'язковому порядку роз'яснюється на інструктажах особового складу підрозділів поліції, виключаючи формальний підхід до вказаного питання. Крім того, неможливо уявити дотримання громадянами вимог і правил носіння респіраторів, індивідуальних масок в умовах, коли поліцейські своїм прикладом порушують такі правила.

Відповідно до ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію України» [1] поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосує спеціальні засоби, визначені цим Законом. Проте, зауважимо, що спеціальні засоби (гумові кийки, кайданки тощо) мають характеристики багаторазового використання, тому увагу слід приділити їх належній дезінфекції. Із засобів масової інформації можна дізнатися про підтримку Національної поліції України іншими державами, яка полягає у наданні сучасних засобів індивідуального захисту. Проте, зараз відсутнє нормативне врегулювання питання якості і кількості таких засобів, інструкцій щодо зберігання тощо. Невирішеною є ситуація із носінням форменого одягу поліцейських, що встановлюється Наказом Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських» № 718 від 19.08.2017 [2]. В умовах епідемії COVID-19 формений одяг поліцейського, який здійснює заходи із забезпечення громадської безпеки, можна порівняти із спеціальним одягом медичних працівників. В сучасних умовах несення служби працівник поліції має бути забезпечений більшою кількістю комплектів однострою. Проте, враховуючи попередній досвід роботи у правоохоронних органах, зазначимо, що існують непоодинокі випадки відсутності належного екіпірування працівників поліції. В зв'язку з чим, вважаємо за необхідне розглянути питання можливості збільшення кількості комплектів однострою поліцейських, обов'язки який безпосередньо пов'язані із забезпеченням громадської безпеки і порядку, а також можливої дезінфекції форменого одягу.

Що стосується нормативно-правового регулювання несення служби поліцейськими в умовах карантинних обмежень, то слід відмітити недосконалість і фактичну відсутність належного правового забезпечення діяльності поліції в таких умовах. Доречним було б на законодавчому рівні, в окремому нормативно-правовому акті закріпити вимоги та умови щодо носіння, використання, зберігання засобів індивідуального захисту під час епідемії COVID-19.

Слід приділити увагу взаємодії поліції із жителями громади, адже органи місцевого самоврядування також можуть ініціювати заходи щодо забезпечення порядку та дотримання карантину жителями громад. Останніми роками у територіальних громадах України стає все більш поширеною практика утворення муніципальних варт. Муніципальна варта створюється органом місцевого самоврядування, як правило, у формі комунального підприємства. Її основною функцією є сприяння правоохоронним органам та органам влади у запобіганні та припиненні правопорушень. Діяльність таких громадських формувань регулюється законом «Про участь громадян в охороні державного порядку і державного кордону» [3]. Муніципальна варта під час пандемії може виконувати такі завдання: – проводити профілактичну роботу з населенням щодо дотримання встановлених правил безпеки; – затримувати правопорушника до приїзду поліції; – допомагати поліції в її роботі. Так, у Вінниці інспектори муніципальної варти проводять спільні патрулювання з поліцією, основною метою яких є контроль дотримання умов карантину суб'єктами господарювання та громадянами. З квітня по вересень 2020 року інспектори комунального підприємства «Муніципальна варта» Вінницької міської ради взяли участь у 533 спільних профілактичних заходах, спрямованих на запобігання поширенню COVID-19 на території міста Вінниці. Інспектори муніципальної варти проводили роз'яснювальну роботу та робили зауваження з приводу порушень дезінфікування поверхонь у громадських місцях і дотримання маскового режиму [4].

Таким чином, забезпечення громадської безпеки в умовах епідемії COVID-19 є викликом для правоохоронних органів і суспільства. Достойне і якісне проведення заходів, спрямованих на подолання епідемії можливе лише шляхом злагодженої взаємодії державних органів із громадянами. Дотримання карантинних та інших обмежень – це обов'язок як громадян, так і кожного працівника поліції без виключення. На сьогодні відсутня офіційна статистика щодо захворюваності працівників поліції на COVID-19, проте забезпечення громадського порядку не може здійснюватися безконтактно, а отже – можливе лише шляхом безпосереднього спілкування із населенням, тому ризики захворюваності поліцейських є дуже великими, нехтування засобами захисту та особистої гігієни є нерозумним і недопустимим.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Про затвердження Правил носіння однострою поліцейських : Наказ МВС України від 19.08.2017 № 718 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1122-17> (дата звернення: 09.02.2021).
3. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону : Закон України від 22.06.2000 № 1835-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14> (дата звернення: 09.02.2021).
4. Як жити далі в умовах пандемії: моделі та рішення для громад // Децентралізація : сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/682/yak-zhyty-dali-v-umovah-pandemiyi.pdf> (дата звернення: 09.02.2021).

УДК 347.1

Валентина Григорівна ЖОРНОКУЙ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету

№ 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7706-8538>

ТЕРМІНОЛОГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «РЕОРГАНІЗАЦІЯ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ»: ЗА ТА ПРОТИ

З переходом на засади ринкової економіки в Україні відбулися істотні зміни у відносинах власності та в їх правовому регулюванні. Одну з провідних ролей у цьому процесі стала відігравати приватна власність як основа людського буття та розвитку соціальних відносин між індивідами. Одним із напрямків здійснення права власності фізичними та юридичними особами можна визнати механізм створення різних видів організаційно-правових форм юридичних осіб. Зауважимо, що законодавство України передбачає можливість створення таких організацій як шляхом їх первинного заснування, так і через процедуру реорганізації інших юридичних осіб.

Сьогодні і цивільне законодавство України (ст. 104, 105, 129 та ін.), і господарське законодавство України (ст. 40) застосовують категорію «реорганізація», але жоден з вказаних нормативних актів не містить її тлумачення, а лише ЦК України у ч. 1 ст. 104 вказує на види реорганізації – злиття, приєднання, поділу, перетворення. У свою чергу господарське законодавство більше розширено підходить до розуміння вказаної

термінології, оскільки, на відміну від цивільного законодавства, яке застосовує поняття «реорганізація» виключно в рамках юридичних осіб, господарське, – крім передбаченого підходу цивілістикою, застосовує його й щодо державного контролю за дотриманням антимонопольно-конкурентного законодавства (ст. 40 ГК України), комерційної та некомерційної діяльності суб'єктів підприємництва (ст. 45, 53 ГК України), об'єднань підприємств (ст. 124 ГК України), процедури, що застосовується до неплатоспроможного боржника (ст. 212 ГК України), накладання штрафів за порушення антимонопольно-конкурентного законодавства (ст. 251 ГК України) тощо.

Проте не лише вказаними кодифікованими актами обмежується застосування досліджуваної категорії. Так, низка спеціальних нормативних актів також його використовує, а саме закони України «Про вищу освіту», «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про споживчу кооперацію» та ін., у свою чергу закони України «Про кооперацію» та «Про банки і банківську діяльність» – містять положення про виділ як вид реорганізації.

Як бачимо у законодавстві та юридичній літературі спостерігається відсутність єдності в термінології щодо позначення реорганізації. Так, замість усталеного терміна «реорганізація» вживаються інші категорії та словосполучення, як-то: «припинення, яке не призводить до ліквідації», «припинення в результаті передачі всього майна та обов'язків іншим юридичним особам» (ст. 104 ЦК України), «припинення з правонаступництвом», « правонаступницький» спосіб припинення, або перераховуються конкретні види реорганізації [1, с. 189].

Чи слід відмовитися від використання вказаної термінології в рамках правових зв'язків, незалежно від того чи вони будуть підприємницькими, чи не матимуть за мету отримання прибутку?

Зазначається, що відсутність терміна «реорганізація» в основоположних статтях ЦК про створення та припинення «свідчить про принципову відмову цивільного законодавства від цієї термінології», а вживання в деяких статтях ЦК (п. 4 ч. 1 ст. 129 ЦК) цього терміна «демонструє недосконалість юридичної техніки, а не виключення із загального правила». Як наслідок, у спеціальній літературі відмова від вживання терміна «реорганізація» зустріла справедливу та аргументовану критику [1, с. 189].

Вважаємо за доцільне повністю підтримати думку про те, що відмова від вже звичного терміну «реорганізація», є необґрунтованою [2, с. 83]. Позитивність та відповідність вказаної позиції сучасному розвитку економічних відносин зумовлена напрямками розвитку соціальних відносин та чинного законодавства в рамках загальних вимог, що встановлюються до різних видів організаційно-правових форм юридичних осіб. Наша позиція підтверджується й нормами цивільного законодавства країн

колишнього СРСР (ст. 53 ЦК Республіки Білорусь, ст. 69 ЦК Республіки Молдова, ст. 45 ЦК Республіки Казахстан). Досліджуваний інститут, за твердженнями окремих фахівців, містить пряме закріплення і в законодавстві низки європейських країн [2, с. 83].

Однак для розкриття сутності такого правового явища, як реорганізація, і для окреслення його впливу недостатньо аналізу норм вітчизняного та/або зарубіжного законодавства. Першочерговим залишається питання про доцільність використання вказаної термінології, оскільки ні чинне законодавство, ні правова доктрина не містять єдиного (сталого) її розуміння.

Як вже зазначалося, ст. 104 ЦК України закріплює підхід законодавця до правового регулювання реорганізації через вказівку на її види – злиття, приєднання, поділ, перетворення. Наведений стан справ не повністю задовольняє сучасні вимоги цивільного та господарського обороту, оскільки не дається чіткої відповіді на питання: чи є виділ (ст. 109 ЦК України) видом реорганізації. З наведеного бачення в юридичній літературі звертається увага на те, що відсутність ЦК України терміну «реорганізація» вчені пояснювали низкою причин: 1) не всі форми реорганізації (а саме виділ) має наслідком припинення юридичної особи; 2) у багатьох країнах світу під реорганізацією юридичної особи розуміють будь-які важливі зміни в її існуванні, при чому такі зміни в більшості випадків не пов'язані з припиненням юридичної особи [3, с. 417].

У науці також не існує єдиного підходу до розуміння сутності реорганізації. Окремі фахівці вивчають реорганізацію як складний юридичний склад, який складається з кількох дій різного юридичного значення. Зокрема, зауважується, що реорганізація може поєднувати елементи як створення, так і припинення. Як наслідок, обстоюється позиція, що створення корпоративного підприємства шляхом реорганізації є відмінним від заснування, а припинення організації шляхом реорганізації не є ліквідацією [4, с. 287–288].

Крім того, пропонується реорганізацію розуміти як правонаступництво між юридичними особами, що передбачає комплексний одночасний перехід усього або частини майна, прав та обов'язків від одних юридичних осіб (правопередників), які можуть припинитися або продовжувати існування, до інших новостворених або існуючих осіб (правонаступників) [5, с. 690–691].

Для розуміння сутності категорії «реорганізація юридичної особи» слід виходити з того, що головний сенс такої процедури полягає у переході майна однієї юридичної особи до іншої (інших) юридичної особи у порядку правонаступництва.

Ознаками реорганізації є: а) універсальне правонаступництво; б) зміна складу учасників і обсягу належних їм корпоративних прав реорганізованої юридичної особи; в) відсутність правового зв'язку між

реорганізованою юридичною особою та юридичною особою та юридичними особами, створеними внаслідок реорганізації; г) відсутність зобов'язальних відносин між правонаступником і реорганізованою юридичною особою [6, с. 657].

Актуальним залишається твердження, за яким ми все частіше зважуємо на те, що реорганізація є не лише припиненням, а й створенням юридичної особи, оскільки внаслідок реорганізації виникає нова юридична особа. Таким чином, реорганізацію юридичної особи слід визначати як припинення юридичної особи зі створенням нової (однієї чи більше) або зміну сукупності прав та обов'язків існуючої юридичної особи в порядку універсального чи парцелярного правонаступництва однієї або більше інших юридичних осіб (право попередників) [7, с. 183–184].

Злиття, приєднання, поділ та перетворення як форми (способи) припинення юридичної особи (які у термінології ЦК України об'єднуються у родову форму, що йменується «реорганізація» характеризуються тим, що за їх результатами принаймні одна юридична особа припиняється і водночас принаймні одна юридична особа створюється або продовжує існувати, внаслідок чого відбувається універсальне правонаступництво (або при поділі – декілька сингулярних правонаступництв, які разом охоплюють усе майно, всі права та обов'язки юридичної особи – правопередника) [5, с. 691].

Окремо слід зупинитися на такому способі, як виділ. Відповідно до ст. 109 ЦК України виділ – це перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб. Отже, при виділі юридична особа зберігає своє існування як юридична особа, але частина її майна оформлюється як нова юридична особа (юридичні особи). Цей спосіб законодавець помістив серед норм, які регулюють порядок припинення діяльності юридичних осіб, хоча і не відніс його до таких форм правонаступництва, як злиття, приєднання, поділ, перетворення.

Звертається увага, що визначення реорганізації крізь призму здійснення юридично значущих дій і прийняття юридичних актів принципово не відрізняється від її кваліфікації як процедури або процесу, адже під останніми розуміються сукупність юридично значущих дій, прийняття юридичних актів, а також настання інших юридичних фактів, що опосередковують припинення (реорганізацію) юридичних осіб [8, с. 68].

Висновок. На підставі викладеного, вважаємо, що на сьогодні недоцільно відмовлятися від узагальнюючого терміна «реорганізація». Використання у ЦК України вказаної термінології сприятиме економії нормативного матеріалу при формулюванні правових норм, правонаступництві, буде відповідати традиціям, які склалися у правовій системі України та сприятиме стабільності майнового обороту.

Список бібліографічних посилань

1. Актуальні проблеми господарського права : навч. посіб. / за ред. В. С. Щербини. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 528 с.
2. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів : Край, 2009. 464 с.
3. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики : монографія / за заг. ред. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2017. 612 с.
4. Корпоративне право : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Гарагонича, С. М. Грудницької, Л. М. Дорошенко. 2-е вид., виправ. і допов. Київ : АртЕк, 2018. 400 с.
6. Цивільний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2020. Т. 1: Загальні положення. 928 с.
7. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ : Істина, 2005. 720 с.
8. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) : у 3 т. / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Страйд, 2009. Т. 3: Юридична особа. 736 с.
9. Хоменко В. О. Припинення господарських товариств у цивільному праві України : монографія. Харків : Право, 2019. 256 с.

УДК 343.9

Юрій Миколайович КАНІБЕР,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2648-7067>

ФАРМАЦЕВТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КРИМІНОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ СУЧАСНОЇ НАРКОСИТУАЦІ В УКРАЇНІ

Рівень та якість життя населення є єдиним сучасним інтегрованим показником розвитку та цивілізованості суспільства. На досягнення високих соціальних стандартів спрямована дія всієї існуючої правової системи України. Відповідно до статті 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу, а держава створює умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування, у тому числі, регулюючи, контролюючи виробництво та продаж лікарських засобів, що містять наркотичні та психотропні речовини, за відсутності яких не можливо надати адекватну медичну допомогу хворим, які потерпають від больового синдрому різного походження або потребують лікування від психічних розладів. Уряд відгукнувся на відповідні запити

медиків і суб'єктів господарювання фармацевтичної галузі, створив для розповсюдження необхідних ліків правові підстави, що призвело у якості побічного продукту до виникнення нового виду наркоманії – «аптечної» наркоманії.

Наркотизм у межах кримінологічних досліджень розуміється переважно як термін, що позначає негативне суспільне явище, яке охоплює всі існуючі форми суспільно небажаної з точки зору суспільної моралі проти-правної поведінки, пов'язаної з наркотиками. Наркотизм об'єднує незаконний обіг наркотиків, протиправне вживання наркотиків, різноманітні форми наркоорієнтованої поведінки чи діяльності, інші елементи наркокультури: притаманну наркоспоживачам життєву ідеологію, систему цінностей, специфічну мову, особливості комунікації, стиль одягу та побутових предметів, музичну культуру та розваги, наркоорієнтований спосіб життя в цілому. Наркотизація суспільства – це глобальне розповсюдження в суспільстві проявів наркокультури та форм наркотизму, підґрунтя якого складає високий рівень вільного доступу до наркотичних засобів та психотропних речовин, сприятливі умови легального та протиправного споживання наркотиків значною частиною населення. На індивідуальному рівні наркотизація призводить до формування наркотично орієнтованої особистості, яка лоцально відноситься до наркоспоживачів, до продуктів наркокультури, або особистості наркомана, яка свідомо чи підсвідомо не бачить себе поза наркокультурним середовищем, поза спілкуванням із наркоспоживачами, не уявляє свого життя без наркотиків, незалежно від сили потягу та періодичності їхнього вживання. Кримінологами неодноразово доведено існування кореляційних зв'язків між державною політикою і станом наркоситуації в країні, станом наркотизації суспільства.

Державна стратегія забезпечення населення лікарськими засобами відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я визначається як політичне зобов'язання та керівництво для дій щодо гарантування доступності та раціонального використання в державі ефективних та безпечних лікарських засобів належної якості (Державна стратегія державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 05.12.2018 № 1022). Законодавство покладає обов'язок установлювати правила обігу та контролю за медичними препаратами, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини й прекурсори на Кабінет Міністрів України, Державну служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, Міністерство охорони здоров'я (Відділ організації обліку лікарських та наркотичних засобів Управління фармацевтичної діяльності та якості фармацевтичної продукції).

Діяльна політика цих органів та їх попередників, на мою думку, безпосередньо сприяла на протязі трьох десятиріч до підтримання досить

високого рівня наркоорієнтації населення та і на тепер об'єктивно підтримує існування й подальший згубний розвиток наркокультури українського суспільства, збереження наркотизму у проявах «аптечної» наркоманії. Впевненість в цьому базується на огляді минулого досвіду реалізації стратегій фармацевтичної господарської діяльності, зокрема, у сфері роздрібно торгівлі ліками та перспектив розвитку цієї теми з огляду на заяви представників влади на необхідність з гуманними намірами легалізувати вільний обіг медичного канабісу.

Підставою для таких невтішних висновків може слугувати, по-перше, розгляд змісту нормативних актів, що встановлюють обмеження на заходи контролю щодо обігу комбінованих лікарських засобів, тобто дозволяють роздрібну торгівлю в аптеках ліками, що містять малі кількості наркотичних засобів або психотропних речовин. До таких нормативних актів належать Законі України «Про лікарські засоби», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», постанови КМУ, низка наказів МОЗ тощо. По-друге, реальне дослідження фармацевтичної практики обігу цих препаратів, реакції на неї правоохоронців та наслідків, які вона спричинила у минулому і продовжує спричиняти зараз.

Законодавство виходить з того, що режим вживання наркотиків за наслідками й інтенсивністю слід поділити на: а) легальне за призначення лікаря вживання медичних лікарських засобів, що містять наркотичні засоби або психотропні речовини в концентрованому вигляді або в малій кількості, б) незаконне вживання; в) зловживання наркотичними засобами або психотропними речовинами. Незаконне вживання наркотичних засобів або психотропних речовин – вживання наркотичних засобів або психотропних речовин заборонених до обігу тобто у кримінальний спосіб. Зловживання наркотичними засобами або психотропними речовинами – умисне понад дозоване призначення лікарем та самостійне без призначення лікарем вживання дозволених до обігу і вживаних на некримінальних підставах але на шкоду здоров'ю лікарських засобів, що містять переважно незначну частину наркотичної або психотропної діючої речовини.

Таким чином, для медичних потреб серед наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів виділяють окрему групу препаратів, що містять малі кількості наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку наркотичних засобів затвердженої постановою КМУ № 770 від 06.05.2000 року. На думку законодавців ризику зловживання ними немає або він незначний, тому що із зазначених засобів чи речовин не можна вилучити наркотики легкодоступними способами в кількості, за якої можливе зловживання, тому обіг цих препаратів може виключатися із сфери дії деяких заходів контролю (ст.5 ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів...»). Заходи

контролю за обігом зазначених препаратів, порядок їхнього застосування та продажу, а також гранично допустима кількість наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, що міститься в препаратах, встановило Міністерство охорони здоров'я України (наказ від 19 липня 2005 року N 360 "Про затвердження Правил виписування рецептів на лікарські засоби і виробу медичного призначення, Порядку відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек та їх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків"). На перший погляд усе дуже пристойно, раціонально, відповідає інтересам медичної практики та інтересам пацієнтів, інтересам суб'єктів господарювання в сфері торгівлі ліками. Але не враховується низка обставин, що об'єктивно сприяє наркотизації населення.

1. Мала кількість наркотиків, що міститься в комбінованих лікарських засобах, не виключає можливості протиправного вживання наркотиків. Для цього споживачі або збільшують дозу вживання до небезпечних для здоров'я, або змінюють спосіб вживання, використовуючи ін'єкційний спосіб введення розчинів цих препаратів в організм, для чого виготовляють есенції і витяжки діючої наркотичної речовини тощо. Зараз така практика має місце серед системних наркоманів, полінаркоманів-експериментаторів, як засіб запобігання пауз між вживанням більш ефективних наркотиків в станах абстиненції, а також споживачів, що не мають коштів до більш дорогих за вартістю наркотиків. Хоча синтетичні наркотичні засоби зараз суттєво здешевіли і стали цілком конкурентними заміниками аптечних наркотиків широко доступними в Інтернеті.

2. Перелік комбінованих лікарських засобів, що містять малу кількість наркотичних засобів або психотропних речовин, в асортименті пропонуються (деякі шширокопропонувались у 2018-2020 р.р.) аптеками – до 20 найменувань. Це: перш за все група комбінованих лікарських засобів, до складу яких входить кодеїн (кодетерп, кодепсін, кодтерпін ІС, кодарин, кодесан ІС, кофекс тощо); декстпропроксифен (боларекс, спазмолекс); психотропні засоби похідні бензодіазепіну – гідазепам ІС, феназепам ІС; коаксил; тропікамід та інші комбіновані та не комбіновані лікарські засоби, що можуть чинити психотропну дію і психіка особи може добу знаходитись у стані ступору або навпаки ілюзійної реальності при цьому фізично діяти, не усвідомлюючи реальних обставин, що дуже небезпечно для життя і здоров'я такої особи. Ці засоби відносно вільно можна придбати в локалізованих і віртуальних аптеках. Відносна доступність забезпечена декількома положеннями регулятивних, що регламентують порядок продажу (відпуску) лікарських засобів за категоріями.

Лікарські засоби поділяються на дві категорії: лікарські засоби, які відпускаються без рецепта, лікарські засоби, які відпускаються за рецептом двох типів: рецептурні бланки ф-1загального обліку і рецептурних бланків ф-3 спеціального обліку і контролю (для трамадолу, бупрену іс і

більш сильнодіючих ЛЗ). Досліджувані ЛЗ відпускаються за рецептом лікаря форми -1, що не створює належного їх предметно-кількісного обліку. Медична практика така, що пацієнти взагалі ніколи, за винятком соціальних програм отримання безкоштовних ліків, не отримують рецепт у належній формі -1. Лікарі навіть не забезпечені відповідними бланками і призначення виписують у довільній формі на шматках паперу, рекламних флаєрах тощо. Аптеки у покупців ці призначення не вимагають, можуть продати ліки за словесним замовленням без рецепту взагалі, не фіксують рецепти жодним чином і не вилучають їх у клієнта. Якщо суб'єкт господарювання бажає отримати прибуток, то він може використати легальний трек діяльності у мажах дискрепції можливостей, пробілів регулятивного законодавства, за принципом «що не заборонене, не каране, те дозволене, є правом вибору». Таким чином низка наказів МОЗ (наказ МОЗ України від 19.07.2005 року № 360 «Про затвердження правил виписування рецептів на лікарські засоби і виробу медичного призначення, Порядок відпуску лікарських засобів і виробів медичного призначення з аптек ті їх структурних підрозділів, Інструкції про порядок зберігання, обліку та знищення рецептурних бланків» тощо) і розпоряджень Держслужби з лікарських засобів та контролю за наркотиками надає можливість легального вільного продажу аптечними закладами цих «лікарських засобів». Таблиця залишку препаратів на кінець зміни, а також таблиця обліку продажу клієнту підтверджує факт реалізації препаратів, однак не підтверджує обставин того, що серед зазначених залишків був препарат, який було без додержання вимог законодавства, тобто без рецепту. Таким чином, хоча фармацевтична господарська діяльність ліцензується й контролюється, в умовах економічної конкурентної боротьби та корупції, безладу в фармацевтичному обліку та політики невтручання в діяльність господарюючих суб'єктів, неспроможності контролюючих органів МОЗу та Держлікслужби виконати свої функції впродовж довгого часу вільно існував і в значно менших обсягах але продовжує існувати продаж лікарських засобів, які містять малі кількості наркотичних засобів або психотропних речовин, та інші лікарські засоби, придатні для отримання наркоподібного стану сп'яніння.

3 Не рятує ситуацію і можливість кримінальної відповідальності за протизаконний обіг комбінованих наркозмістовних лікарських засобів. Продаж їх понад норму, необхідну для притягнення до кримінальної відповідальності, встановлена наказом МОЗ № 188 від 01.08.2000 року «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу». Наприклад, для кодеїну – це 0,2 г. і більше, зазвичай це від 25 таблеток. Проблема загострюється тим, що правоохоронці не здатні притягнути належним чином до відповідальності з причин наднизької оперативної-розшукової та кримінально-процесуальної кваліфікації, що показує аналіз виправдувальних вироків судів у справах щодо продажу кодтерпіну і інших ЛЗ.

Не можна не помічати, що ситуація все ж таки змінюється завдяки зусиллям влади, громадськості, бо шість років тому ці ЛЗ були в продажу взагалі без рецепту. Проте зміни відбуваються переважно в наслідок природньої зміни економічних і соціальних передумов обігу такого типу лікарських засобів. На інтенсивність виробництва і продажу наркотиків цього типу провідну роль відіграє не політика держави або діяльність правоохоронної системи, а ситуація на ринку наркотиків і наркопослуг: конкуренція пропозицій наркотиків; зміна попиту, споживацьких пріоритетів; прогрес наркохімії; впровадження інформаційних технологій щодо обігу наркотиків, віртуалізація і конспірація обігу; зміни наркоорієнтирів, моди, ментальності споживачів і населення в цілому; фізичні і демографічні зміни в контингенті наркоспоживачів; розвиток культури господарювання в аптеках (іміджеві корективи великих аптечних мереж, фейс-контроль, відеокamera тощо); втрата комерційного інтересу до наркотиків в умовах зростання ціни на легальні ліки, які дають надприбутки; зменшення несистемних суб'єктів господарювання в цій сфері і відповідно цілодобових режимів роботи аптек, орієнтованих на споживачів накроліків; зміна дискурсу соціальної інформації, уявлень про стандартів щодо соціальних статусів, ознак успішності особи тощо. Наркотизація перейшла на інший рівень маргіналізації, неpubлічності, прозорість аптек відлякує наркопубліку.

Висновки очевидні. Не покладаючись на зміну соціальних інституцій необхідні зміни законодавства, фармацевтичної політики, потрібні сучасні форми відомчого контролю та правоохоронного нагляду за дотриманням правил роздрібною торгівлі лікарськими засобами, потрібен розвиток культури господарювання в фармацевції. Зокрема, потрібне узгодження положень наказів МОЗ, постанов Кабінету Міністрів, Закону України «Про лікарські засоби» з реальною наркоситуацією в суспільстві, виходячи з принципу співвідношення ризиків, балансу «шкода/корисність». Тобто оцінювати фактори негативного впливу немедичного використання лікарських засобів на тяжкість перебігу наркоситуації в суспільстві в порівнянні з позитивними наслідками використання цих лікарських засобів за призначенням, враховуючи реальні можливості державного контролю за встановленим порядком виробництва та продажу ЛЗ. І, виходячи з цих засад, належним чином впорядкувати торговельну підприємницьку діяльність в сфері фармацевції, а не створювати в суспільстві нові ризики впровадженням до обігу медичного канабісу.

УДК 342.9

Ірина Олександрівна КАСЯН,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЯК СУБ'ЄКТА ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

До 1 січня 2017 р. правові засади діяльності Податкової міліції були врегульовані розділом XVIII Податкового кодексу. Змінами до Податкового Кодексу його було виключено.

Оскільки Податкова міліція, як зазначають вітчизняні експерти, в результаті "технічної" помилки виключення з законодавства, була позбавлена своїх повноважень

Однак Сергій Білан, на той час Голова Податкової міліції та перший заступник Голови ДФС, заявив, що незважаючи на "технічну помилку", податкова міліція повинна продовжити законно працювати.

Потрібно зазначити, що на даний момент, закону, котрий визначав би повноваження податкової міліції проводити перевірку платників податків, тобто здійснювати контроль за дотриманням податкового законодавства, а також виконання оперативно-розшукової, кримінально-процесуальної та охоронної функції немає (є лише підзаконний нормативно-правовий акт Кабміну, а саме положення про Державну фіскальну службу України затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2014 року №236).

Проводити ж перевірку податкового законодавства може лише один контролюючий орган (в силу приписів частини 3 статті 5 Закону України "Про ЦОВВ" та статті 41 ПКУ, які забороняють дублювання функцій ЦОВВ), до котрого податкова міліція не відноситься, адже таким органом є Державна податкова служба, а не Державна фіскальна служба, в складі якої знаходиться податкова міліція і котра наразі перебуває в стані припинення.

До речі, навіть з підзаконним нормативно-правовим актом не все так добре, адже 18 грудня 2018 року Кабміном було прийнято рішення про реорганізацію ДФС в ДПС та ДМС, а 17.05.2019 року було прийнято рішення про припинення ДФС, яке і досі в цьому стані знаходиться.

В стані припинення державний орган відповідно до Закону України «Про ЦОВВ» продовжує здійснювати повноваження та функції у визначених сферах компетенції до завершення здійснення заходів з утворення міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, до якого переходять повноваження та функції міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, що припиняється, та можливості забезпечення здійснення ним цих функцій і повноважень, про що видається відповідний акт Кабінету Міністрів України.

Такий акт був прийнятий Кабміном 21 серпня 2019 року. Тобто, податкова міліція в складі Державної фіскальної служби втратила можливість проводити взагалі будь-яку діяльність, не кажучи вже про розслідування злочинів.

Але, постановою Уряду від 25 вересня 2019 р. № 846 було передбачено виключення у Державної податкової служби функцій з реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового законодавства, а згадані функції у сфері правоохоронної діяльності продовжуватиме здійснювати Державна фіскальна служба, що припиняється у зв'язку з реорганізацією, до завершення здійснення заходів з утворення нового органу з розслідування фінансових злочинів.

Але закону, який би дозволив податковій міліції чи іншому органу влади проводити розслідування кримінальних правопорушень в фінансовій сфері, досі немає.

Отже, в сукупності з приписами статті 19 Конституції України, де зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, розглядати можливість здійснення розслідування злочинів податковою міліцією є передчасним. Відсутність належного законодавчого регулювання створює небезпечний вакуум в сфері забезпечення дотримання законності в податковій сфері.

Незважаючи на це, чимало теоретичних і практичних питань, які стосуються проблем адміністративно-правового забезпечення діяльності підрозділів податкової міліції в Україні зокрема розглядалися авторами О. О. Бандурка, О. М. Бандурка, Є. Алісов, О. П. Гетманець та інші.

Проаналізувавши праці вітчизняних науковців і висловлювання деяких політиків, можна констатувати, що даний час, ми маємо такі проблеми:

1. Чіткі перспективи створення нового органу — відсутні. Тому можна вважати, що нині ліквідована (законодавчо) податкова міліція в тому форматі, в якому цей орган працював раніше — поза законом.

2. Не має повноцінного функціонування. Виконуючи лише аналітичну функцію, без правоохоронних дій, навряд чи можливе, і така діяльність однозначно забезпечить менший ефект корисності.

3. Неналежне формування і взаємоузгодження нормативно правового, інформаційного, фінансового та кадрового забезпечення.

4. високий рівень тінізації вітчизняної економіки, боротьба з якою входить до сфери компетенції Податкової міліції,

5. «очевидною технічною помилкою» є відсутність у законі на даний час повноважень у слідчого ліквідованої податкової міліції

6. Наразі в Україні злочини у сфері економіки, як от ухилення від сплати податків чи відмивання коштів, розслідують аж три

правоохоронних органи: податкова міліція, Служба безпеки України та Національна поліція. Часто повноваження цих органів дублюються, розгляд справ затягується, а ефективність протидії економічним злочинам лишається низькою.

Отже, станом на зараз маємо невиконані зобов'язання перед МВФ по реформі податкових органів, а з іншого боку, певну правову невизначеність, щодо діяльності органу правопорядку з функцією розслідування кримінальних правопорушень в податковій сфері, яка могла б бути виправлена ухваленням профільного закону про Бюро фінансових розслідувань. Однак, останнє слово буде за судами з одного боку (в частині легітимності існуючого стану речей) та парламенту з президентом з іншого (в частині відповідних законодавчих змін).

Заяви влади про реформування податкової міліції лунають уже п'ять років. але цей орган сьогодні продовжує працювати і фінансуватися з бюджету. Наразі відсутній єдиний підхід щодо механізму формування нового органу, оскільки позиції урядовців кардинально різняться між собою. Та самої правової бази за якою б визначалися повноваження Податкової міліції і досі не має. Тому найближчі перспективи зрушення в цьому стратегічному для нашої держави питанні – туманні.

На мою думку, депутати зробили підприємцям велику послугу: вносячи зміни до Податкового кодексу, Верховна Рада випадково ліквідувала податкову міліцію. Правда, згодом це назвали формальною помилкою, а сама податкова міліція продовжила функціонувати. Тобто, відсутність повноважень у податкової міліції, законодавців ніяк не зупиняє і вони продовжують закидати платників податків вимогами в порядку ст.93 Кримінально-процесуального кодексу України, це при тому, що як правило ухвал про тимчасовий доступ до речей та документів платника податку податкова міліція не має, розраховуючи виключно на боязнь суб'єктів господарювання перед правоохоронними органами. Тому слідчі судді, які дійсно розібралися з повноваженнями, наразі виносять законні та обґрунтовані рішення, якими відмовляють слідчим Податкової міліції у розгляді будь-яких клопотань.

Список бібліографічних посилань

1. Державна фіскальна служба України : офіц. сайт. URL: www.sfs.gov.ua (дата звернення: 03.02.2021).
2. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні : Закон України від 21.12.2016 № 1797-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19> (дата звернення: 03.02.2021).
3. У Бюро економбезпеки буде силовий підрозділ: роз'яснює Гетманцев // Дебет-Кредит : сайт. 04.08.2020. URL: <https://news.dtkk.ua/law/inspections/64069> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.09.2019 № 846 // БД «Законодавство

України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/846-2019-p> (дата звернення: 03.02.2021).

5. Положення про Державну фіскальну службу України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-p> (дата звернення: 03.02.2021).

УДК 351.824

Ірина Валеріївна КИРЕЄВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету

№ 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5447-4314>

ДЕРЖАВНЕ ГАРАНТУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: ПОНЯТТЯ І ЗАВДАННЯ

Конституція України у ст. 42 проголошує право кожного на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Сама по собі норма Основного Закону, яка проголошує це право серед інших основних прав та свобод людини і громадянина, вже є певною гарантією забезпечення реалізації цього права, адже норми Конституції України мають пряму дію. Гарантування здійснення підприємницької діяльності знаходить свій прояв і в інших законодавчих нормах як елементах механізму її правового забезпечення.

Під правовим забезпеченням підприємницької діяльності розуміється комплекс юридичних норм, закріплених у Конституції України, законодавчих, нормативно-правових актах і актах індивідуального характеру, які встановлюють правила поведінки суб'єктів підприємництва при здійсненні ними господарської діяльності, а також визначають міру відповідальності за порушення цих правил. Правове забезпечення в свою чергу захищає, з одного боку, суб'єктів підприємницької діяльності – у зобов'язанні забезпеченні їх законних прав та інтересів; з іншого боку, мають право застосовування стосовно них заходів адміністративного примусу у разі порушення прав споживачів, антимонопольного, податкового, екологічного законодавства. Зміст правового забезпечення підприємницької діяльності виявляється в чіткому, послідовному й однозначному здійсненні органами державної влади і місцевого самоврядування повноважень щодо упорядкування правовідносин, які виникають у сфері реалізації конституційного права на підприємництво та утворення дійової

системи державних гарантій щодо підтримки і сприяння підприємницької діяльності [1; с. 34]. Правове забезпечення підприємницької діяльності в умовах пандемії полягає як у захисті конституційного права на підприємницьку діяльність, так і у встановленні певних імперативних вказівок щодо обмеження видів підприємницької діяльності з метою забезпечення протиепідеміологічних заходів.

Як справедливо підкреслюють в літературі, український бізнес змушений пристосовуватися до нових умов ведення господарської діяльності. Прийняті нормативно-правові акти встановлюють певні обмеження діяльності, зміни щодо сплати податків та відносин між роботодавцем та працівниками, крім того, оновлено штрафи за порушення правил щодо карантину [2].

Г. Поліщук справедливо відносить мале підприємництво до тієї сфери діяльності, яка найбільш оперативно реагує на зміни кон'юнктури ринку, а також надає необхідної гнучкості економіці, що обумовлено такою характерною рисою малих підприємств, як здатність своєчасно реагувати на зміни споживчого попиту і за рахунок цього мале підприємництво має можливість створювати необхідну рівновагу на споживчому ринку [3]. Як свідчить досвід розвинених країн, здійснення виваженої державної фінансової політики підтримки малого бізнесу є необхідною складовою сучасної фінансової політики в публічній сфері. В кризових умовах розвитку економіки саме допомога держави малому підприємництву може призвести до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і в країні в цілому. Сьогодні саме з малим та середнім підприємництвом держава пов'язує надію на швидкі позитивні структурні зміни в економіці, вихід з економічної кризи та створення умов для економічного зростання [4]. Державне гарантування малого підприємництва проявляється у забезпеченні рівних можливостей для всіх суб'єктів господарювання.

Господарський кодекс України у ст. 47 називає такі державні гарантії підприємницької діяльності: рівні права та рівні можливості усім підприємцям, незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності для залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів; забезпечення підприємця матеріально-технічними та іншими ресурсами, що централізовано розподіляються державою, здійснюється з метою виконання підприємцем поставок, робіт чи послуг для пріоритетних державних потреб; недоторканність майна і забезпечує захист майнових прав підприємця; відшкодування збитків, завданих підприємцю внаслідок порушення громадянами чи юридичними особами, органами державної влади чи органами місцевого самоврядування його майнових прав, відшкодовуються підприємцю в порядку передбаченому законодавством [5].

Названі гарантії являють собою сукупність правових засобів, що надають підприємцям рівні можливості для реалізації свого конституційного

права на підприємницьку діяльність. Разом із цим встановлені державою протиепідеміологічні заходи негативно впливають особливо на тих суб'єктів малого підприємництва, діяльність яких є забороненою, або суттєво обмеженою, зокрема приймання відвідувачів (заклади ресторанного господарства, торговельно-розважальні центри, інші заклади розважальної діяльності, фітнес-центри, заклади культури, заклади торговельного і побутового обслуговування населення, за виключенням тих, що здійснюють роздрібну торгівлю продуктами харчування тощо). Отже, наразі забезпечення рівних можливостей для реалізації права на підприємницьку діяльність для всіх суб'єктів підприємництва є складним завданням, реалізація якого попри економічні негаразди викликані пандемією залишається важливим обов'язком держави.

Державне гарантування підприємницької діяльності в умовах пандемії являє собою сукупність організаційних, правових соціальних, економічних та інших заходів, спрямованих на забезпечення можливості реалізації конституційного права кожного на підприємницьку діяльність з урахуванням розумних обмежень, необхідних для забезпечення протиепідеміологічної безпеки. Державне гарантування підприємницької діяльності в умовах пандемії має охоплювати всі етапи реалізації означеного конституційного права: початку, становлення та реалізації підприємницької діяльності (зокрема шляхом забезпечення безперешкодної реалізації, пільгового кредитування, інших форм фінансово-економічної підтримки суб'єктів малого підприємництва тощо). В умовах пандемії державне гарантування підприємницької діяльності має бути спрямоване на забезпечення узгодженості потреб та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності з вимогами протиепідеміологічного характеру, спрямованими на попередження поширення вірусної хвороби.

Державне гарантування підприємницької діяльності в умовах пандемії може бути реалізовано у формі різноманітних заходів і спрямоване на податкову, фінансово-економічну, інформаційно-технологічну, методологічну та іншу підтримку.

До завдань державного гарантування підприємницької діяльності в умовах пандемії можна віднести: збереження зацікавленості, насамперед суб'єктів малого підприємництва; у продовженні підприємницької діяльності; збереження та збільшення робочих місць, у тому числі за рахунок стимулювання створення нових форм підприємницької діяльності; забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства як основи безпеки держави в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Маматова Л. Ш. Правове забезпечення підприємницької діяльності в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки.* 2018. Вип. 35. С. 33–40.

2. Барбашин С., Чіп О. Діяльність бізнесу під час карантину // Національна асоціація адвокатів України : офіц. сайт. URL: <https://unba.org.ua/publications/5369-diyal-nist-biznesu-pid-chas-karantinu.html> (дата звернення: 05.02.2021).

3. Поліщук Г. О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1 (51). С. 146–154.

4. Мироненко-Шульган О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою // Національна асоціація адвокатів України : офіц. сайт. 19.08.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html> (дата звернення: 05.02.2021).

6. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 05.02.2021).

УДК 342.25

Юлія Миколаївна КИРИЧЕНКО,

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9125-218X>

АДМІНІСТРАТИВНІ ДОГОВОРИ В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Сучасна система державного управління суттєво відрізняється від тієї, що існувала на початку становлення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової, держави. Важливу роль у приведенні засобів і методів публічного управління у відповідність до сучасних демократичних засад стала відмова від здійснення управлінської діяльності органами публічної влади за допомогою винятково односторонніх владних розпоряджень та впровадження в державне управління, так званих, диспозитивних засад, зокрема, інституту адміністративного договору.

Адміністративний договір довгий час ігнорувався науковою спільнотою і не вбачався науковою проблемою. Зокрема, Отто Майер вважав, що договори між державою та громадянином у сфері публічного права неможливі, оскільки відносини держави і громадянина є субординаційними, а договір укладається між суб'єктами, що мають однаковий правовий статус і не підпорядковуються один одному. Сучасні наукові дискусії, що виникають в різних країнах, наприклад, в Німеччині, вже не торкаються питання принципової допустимості використання адміністративних

договорів в управлінській практиці. Зараз мова йде, в основному, про передумови, умови укладення та оформлення адміністративних договорів та про помилкові наслідки їх реалізації [1, с. 280 – 281].

Офіційне визначення поняття адміністративного договору сформульоване лише в одному нормативно-правовому акті України – в Кодексі адміністративного судочинства України (далі – КАС України). Відповідно до п.16 ч. 1 ст. 4 КАС України адміністративний договір – це спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх волеузгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [2].

В такій інтерпретації поняття адміністративного договору було введено до законодавства України в редакції КАС України від 15 грудня 2017 року. Це визначення адміністративного договору є більш змістовним порівняно з тим, що містилося в попередніх редакціях КАС України, зокрема, і в першій редакції від 26 грудня 2005 року, який в п. 14 ч. 1 ст. 3 визначав адміністративний договір як дво- або багатосторонню угоду, зміст якої складають права та обов'язки сторін, що впливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди.

Досліджуючи питання щодо впровадження інституту адміністративного договору в теорію адміністративного права та в практичну діяльність суб'єктів адміністративних правовідносин, можна виділити ряд факторів, що сприяли сучасному розвитку договірних управлінських відносин як на державному рівні, так і на рівні територіальних громад. Так, застосуванню адміністративних договорів в діяльності органів місцевого самоврядування сприяло, перш за все, прийняття 28 червня 1996 року Основного Закону України [3], а згодом і Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», які: 1) визнали місцеве самоврядування в якості самостійного суб'єкта публічної влади, органи якого наділили повноваженнями щодо самостійного вирішення питань місцевого значення та управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад; 2) здійснили розмежування предметів відання та повноважень як між окремими органами державної виконавчої влади, так і між цими органами та органами місцевого самоврядування; 3) надали органам виконавчої влади та місцевого самоврядування право делегувати один одному повноваження.

Крім того, частиною 1 статті 18 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» встановлено, що відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом [4]. Частина 5 статті 35 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» також передбачає можливість співпраці органів виконавчої влади з органами місцевого самоврядування на договірних засадах: для здійснення спільних програм місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть укладати договори, створювати спільні органи та організації.

Сьогодні серед адміністративних договорів виділяють наступні види: установчі адміністративні договори; компетенційно-розмежувальні адміністративні договори; адміністративні договори про делегування повноважень; програмно-політичні адміністративні договори про дружбу й співробітництво; договори між державними та недержавними структурами; договори про громадянську згоду; міжнародні договори тощо [5, с. 294; 6, с. 90].

Аналіз чинного законодавства України дає можливість виділити наступні форми діяльності органів місцевого самоврядування, де для реалізації наданих законом повноважень найчастіше застосовуються адміністративні договори, зокрема, щодо здійснення муніципальними органами власних (самоврядних) повноважень:

- органи місцевого самоврядування з урахуванням місцевих умов і особливостей можуть перерозподіляти між собою на підставі договорів окремі повноваження та власні бюджетні кошти (ч. 7 ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»). Ч. 3 ст. 93 Бюджетного Кодексу України також передбачає, що передача коштів між місцевими бюджетами здійснюється на підставі рішень відповідних місцевих рад, прийнятих кожною із сторін, і укладання договору;

- територіальні громади сіл, селищ, міст, районів у містах безпосередньо або через органи місцевого самоврядування можуть об'єднувати на договірних засадах на праві спільної власності об'єкти права комунальної власності, а також кошти місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, установ та організацій і створювати для цього відповідні органи і служби (ч. 3 ст. 60 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»);

- для здійснення спільних програм місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування можуть укладати договори, створювати спільні органи та організації (частина 5 статті 35 Закону України «Про місцеві державні адміністрації»).

Крім того, щодо співпраці органів місцевого самоврядування з суб'єктами господарської діяльності п.п. 7 та 8 п. а ч. 1 ст. 27 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачає можливість залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території; розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях. Відповідно до ч. 3 ст. 13 Закону України «Про соціальні послуги» у разі залучення бюджетних коштів до фінансування соціальних послуг, які надаються в установленому порядку недержавними суб'єктами чи фізичними особами, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування на конкурсній основі укладають із суб'єктами, що надають соціальні послуги, договір щодо умов фінансування та вимог до обсягу, порядку і якості надання соціальних послуг. П. 5 ч. 1 ст.1 Закону України «Про публічні закупівлі» визначає договір про закупівлю як договір, що укладається між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі та передбачає надання послуг, виконання робіт або набуття права власності на товари. В свою чергу п. 9 ч. 1 цієї ж статті серед замовників називає й орган місцевого самоврядування.

П.п. б п.16 ч. 1 ст. 4 КАС України передбачає також можливість укладення адміністративного договору для делегування публічно-владних управлінських функцій. Хоча нормами матеріального права щодо встановлення правового статусу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування така можливість ігнорується.

Юридична природа адміністративного договору полягає в тому, що він є актом застосування норм права, в результаті чого реалізуються функції публічної влади. Особливістю адміністративних договорів у діяльності органів місцевого самоврядування є те, що вони, як і сама діяльність муніципальних органів, є договорами організаційного характеру.

Висновок. Отже, дослідження теорії адміністративного договору та особливостей публічно-правових відносин за участю органів місцевого самоврядування, дає можливість зробити наступні висновки: діяльність органів місцевого самоврядування на практиці реалізовується за допомогою конкретних методів та в конкретних формах, однією з яких є адміністративний договір; обов'язковим суб'єктом адміністративних договірних відносин за участю органу місцевого самоврядування має бути сам орган місцевого самоврядування або його посадова особа, наділена законом владними повноваженнями для їх реалізації в публічних інтересах; сторони в адміністративному договорі перебувають не в однаковому становищі, оскільки за владним суб'єктом зберігаються повноваження управлінського характеру, хоча він і несе певні зобов'язання перед іншою

стороною; орган місцевого самоврядування в адміністративному договорі постає як суб'єкт публічного права; метою адміністративного договору в діяльності органів місцевого самоврядування є реалізація публічних інтересів, а саме – інтересів територіальної громади; підставою укладення адміністративного договору є адміністративно-правовий акт; адміністративний договір не може бути укладено всупереч волі однієї зі сторін; спірні питання відносно укладення, виконання, припинення, скасування адміністративного договору або визнання його нечинним, вирішуються в адміністративному або судовому порядку.

Слід зазначити, що питання щодо регламентації та застосування адміністративного договору в діяльності органів місцевого самоврядування, так само як і в діяльності органів державної виконавчої влади, носять багатоаспектний характер, тому досить складно здійснити всебічне наукове дослідження проблеми адміністративного договору в рамках одного підрозділу дисертації. Отже, ці питання в майбутньому можуть стати предметом окремого наукового дослідження, актуальність якого не викликає сумнівів.

В практичній діяльності органів місцевого самоврядування під час застосування інституту адміністративних договорів постійно виникають проблемні питання з їх реалізації. Необхідним кроком для вирішення цих проблем має стати оновлення та вдосконалення українського законодавства з питань визначення правової природи адміністративного договору, що дозволить забезпечити більш ефективне використання цих договорів в управлінській діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади. Тож на перший план висувається необхідність законодавчого регламентування адміністративного договору нормами матеріального права, оскільки договір за своєю сутністю є саме матеріально-правовою категорією, натомість сьогодні поняття адміністративного договору містить лише процесуальне законодавство. У зв'язку з цим потребує розробки й прийняття спеціального Закону України «Про адміністративні договори», який би визначив поняття адміністративного договору, його співвідношення з іншими формами здійснення управлінської діяльності владними суб'єктами, в тому числі й органами місцевого самоврядування; правовий статус сторін адміністративного договору; порядок укладення, зміни, припинення або розірвання адміністративного договору; підстави та особливі умови, за яких він буде визнаватись нечинним; порядок контролю за виконанням адміністративного договору; відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання своїх обов'язків за адміністративним договором тощо.

Крім того, вбачається за необхідне доповнити Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», зокрема статтю 1 щодо визначення основних термінів, що використовуються в цьому законі, або навіть окремою статтею щодо закріплення поняття адміністративного договору в

діяльності органів місцевого самоврядування, під яким пропонуємо розуміти дво- або багатосторонню угоду між суб'єктами владних повноважень, одним із яких є орган місцевого самоврядування або його посадова особа, або угоду між органом місцевого самоврядування та іншою особою (юридичною або фізичною), зміст якої складають права та обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, що ґрунтується на волеузгодженні сторін договору, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері та укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; г) для врегулювання питань надання адміністративних послуг.

Список бібліографічних посилань

1. Старілов Ю. Н. Административное право : в 2 ч. Воронеж : Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2001. Ч. 2. Форма и методы управленческих действий. Правовые акты управления. Административный договор. Административная юстиция. 432 с.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.02.2021).
4. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 04.02.2021).
5. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : Юрид. думка, 2004. Т. 1. Загальна частина. 584 с.
7. Матвійчук В. К., Хар І. О. Науково-практичний коментар до Кодексу адміністративного судочинства України : в 2 т. / за заг. ред. В. К. Матвійчука. Київ : КНТ, 2007. Т. 1. 786 с.

Віктор Миколайович КИСЕЛЬОВ,

*старший викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9085-2172>*

МАЛИЙ І СЕРЕДНІЙ БІЗНЕС В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ, ВИКЛИКАНОЇ ПАНДЕМІЄЮ COVID-19

У 2020 році одним з головних чинників впливу на економічні процеси виявився фактор розповсюдження пандемії COVID-19, яка торкнулася практично всіх країн світу. У результаті пандемії відбулися суттєві зміни у життєдіяльності багатьох держав світу, у тому числі і в Україні: було запроваджено надзвичайний стан в цілому в країнах або в окремих регіонах чи сферах; майже у всіх країнах запроваджено санітарно-епідеміологічні заходи (карантинні зони, перевірка температури, скасування масових заходів, закриття навчальних та культурно-розважальних закладів); встановлено обмеження виїзду/в'їзду до країн та пересування всередині країн; посилено роль державного управління в надзвичайних умовах; встановлені обмеження трудової діяльності; введені нові дистанційні форми праці та освіти.

Такі безпрецедентні кроки спричинили уповільнення економічного розвитку у країнах світу, у тому числі ЄС: у II кварталі 2020р. зменшення обсягу ВВП порівняно з відповідним періодом 2019 року в Німеччині становило 11,7%, Іспанії – 22,1%, Франції 19,3%, Австрії – 12,8%, Литві – 3,8%. За даними Міністерства торгівлі США економіка США в II кварталі 2020р. впала на 32,9% в перерахунку на річні темпи [1].

Згідно з даними Міжнародної організації праці (МОП) при ООН, за перші дев'ять місяців 2020 року глобальна кількість робочого часу скоротилося на 11,7%, що еквівалентно 323 мільйонам постійних робочих місць. Зменшення робочого часу привело до скорочення доходів у розмірі 3,5 трильйона доларів або 5,5% глобального ВВП. У зв'язку із жорсткими карантинними обмеженнями у ряді країн владою було забезпечено масову фінансову підтримку компаніям, сім'ям і найбільш уразливим групам населення – за деякими оцінками з березня 2020 року на ці цілі було витрачено близько 12 трильйонів доларів [2].

Не стала виключенням і Україна. За попередніми оцінками Мінекономіки найбільших втрат вітчизняна економіка зазнала у II кварталі – падіння ВВП у порівнянні з II кварталом 2019р. склало 11%.

Упродовж періоду карантину в Україні також спостерігалось і зростання безробіття. За даними Державної служби зайнятості України статус безробітного у січні-червні 2020р. отримали 829,4 тис. осіб, з них 324,1 тис. осіб отримали це статус в період з 12.03.2020р. до 30.06.2020р. [1].

Введений в Україні карантин створив проблеми у багатьох сферах бізнесу. Чимало підприємств, фірм і організацій, а також приватних підприємців були змушені припинити діяльність на час карантину. Інші шукають виходу, переходять на роботу в онлайн-режимі, організують доставку продуктів і товарів до покупців. Особливо вразливими до економічних наслідків пандемії виявилися представники малого та середнього бізнесу. Так, за результатами опитування Європейської Бізнес Асоціації, кожен п'ятий малий бізнес в Україні опинився під загрозою закриття [3].

Як свідчить досвід розвинених країн, в кризових умовах розвитку економіки саме допомога держави малому підприємництву може призвести до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і в країні в цілому. Мале підприємництво є рушійною силою всієї економіки держави. Цю тезу підтверджує практичний досвід як зарубіжних країн, так і України.

Саме тому уряди розвинених країн впроваджують програми підтримки, щоб допомогти представникам малого бізнесу пройти кризу з мінімальними втратами. Державні програми підтримки варіюються, однак в їх основу закладені схожі методи щодо надання додаткової фінансової допомоги, запобігання безробіттю, зменшення податкового тиску, тощо.

Так, Німеччина розгорнула одну з найбільш масштабних програм економічної підтримки, на яку було виділено 37% ВВП країни. По-перше, було скасовано оподаткування прибутку як для фізичних осіб, так і для підприємств до кінця 2020 року. Окрім того, підприємства, в яких працюють до 10 людей, отримали право на фінансову допомогу у розмірі від 9 до 15 тисяч євро упродовж 3 місяців. На виплату прямих субсидій фізичним особам – підприємцям та мікробізнесу було надано 10 млрд євро. Також були прийняті заходи щодо пільгових умов отримання кредиту та оформлення короткострокових трудових договорів [3].

Італія для протидії економічним наслідкам пандемії планує використати 20 % ВВП – самозайнятим сплачували 600 євро упродовж 3 місяців, роботодавцям компенсували 50 % від зарплат протягом 9-ти тижнів, а магазинам надавались 60 % податкові кредити на оренду [3].

У Франції для маленьких підприємств була скасована сплата податків та комунальних послуг. Бізнесу, чий щорічний дохід становить менш ніж 1 мільйон євро, або який зазнав 70 % збитку через коронавірус, видавались щомісячні гранти у розмірі 1500 євро. Також, держава компенсувала працівникам 70 % від їх зарплати, а працівники з мінімальною заробітною платою отримали відшкодування 100 % [3].

В Україні від запровадження карантину внаслідок COVID-19 мале підприємництво зазнало значних збитків. За даними Спілки українських підприємців України лише у кризовий березень 2020 року збанкрутіли і закрили свій бізнес приблизно 6% суб'єктів малого підприємництва. Власники малого та середнього бізнесу констатували факт зменшення доходів на 25-50 % порівняно з докарантинним періодом і звільнили від 10 до

25 % працівників. Крім того, склалося додаткове навантаження на державу щодо соціальних виплат та відбулося погіршення криміногенної ситуації через те, що багато громадян опинились без доходу [7].

Вживання малого бізнесу є необхідною умовою для відновлення економіки країни після кризи, оскільки малий бізнес – це тисячі робочих місць, основа для регіонального розвитку та формування міцного середнього класу. Тому малий бізнес важливо втримати «на плаву» та захистити від негативних наслідків пандемії.

Для боротьби з наслідками коронавірусу державним бюджетом України у 2020 році було передбачено 97 млрд гривень, що склало 3 % ВВП країни. В рамках антикризової програми допомоги змогли отримати люди, які втратили роботу через карантинні заходи. Для мікро-, малих та середніх підприємств було передбачено можливість брати участь у програмах, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, отримувати допомогу для розвитку бізнесу як у фінансовій, так нефінансовій формі [3].

На програму підтримки аграріїв у 2020 році уряд виділив 4 млрд. грн. Також було виділено 1,2 млрд. грн. на здешевлення кредитів – пільгові кредити подешевшали до 5 %. Очікується, що обсяг кредитних ресурсів складе 16,4 млрд. грн. Також очікується відкриття більше 100 ферм та комплексів, що сприятиме створенню 1 700 додаткових робочих місць, а також збільшенню виробництва підприємствами молока та м'яса на 0,5 %.

За програмою надання державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції передбачено 1 млрд. грн., на розвиток фермерства та кооперативів направлено 400 млн. грн. – очікується, що це призведе до збільшення кількості об'єктів для переробки сільськогосподарської продукції; з'явиться робота для сільського населення, підвищиться їх рівень знань та вмінь у сільськогосподарській діяльності.

Крім того, на підтримку галузі садівництва, виноградарства та хмелярства було направлено 400 млн. грн., які планується використати для посадки насаджень інтенсивного типу на 4 тис. га, а також на будівництво об'єктів для зберігання та переробки, що збільшить об'єм продукції з високою доданою вартістю, сприятиме зростанню експорту, скороченню імпорту та створенню нових робочих місць [4].

Зрозуміло, що у порівнянні з розвиненими країнами в Україні немає економічних можливостей впроваджувати обширні програми допомоги, проте, з боку українського Уряду була прийнята низка рішень, які передбачають тимчасові послаблення для бізнесу під час карантину.

Зокрема, Національний банк України рекомендував банкам ввести особливий пільговий період обслуговування кредитів в період дії карантину для населення та бізнесу, при цьому банки мають декілька варіантів реструктуризації кредитів. Також у цей період було заборонено застосовувати штрафи, пені за прострочення виконання [4].

Законом України від 04 грудня 2020 року № 1072-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо

соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» було встановлено додаткові заходи підтримки для фізичних осіб – підприємців.

Так, платників єдиного податку I групи тимчасово було звільнено від сплати єдиного податку за грудень 2020 року та січень – травень 2021 року, а також від нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в частині сум, що підлягають нарахуванню, обчисленню та сплаті такими особами за себе з 1 грудня 2020 року по 31 травня 2021 року включно [5].

Законом України № 1072-IX також запроваджено додаткові заходи підтримки громадян та бізнесу на період карантину, спрямовані, зокрема на врегулювання питання погашення податкових боргів платників податків та заборгованості зі сплати єдиного внеску, а саме:

- відстрочення погашення терміном до 1 року податкового боргу до 6 800,00 грн. для фізичних осіб – підприємців та громадян;
- врегулювання незначних сум податкового боргу (до 3 060,00 грн) шляхом його списання платникам податків;
- стимулювання боржників до самостійного погашення основної суми податкового боргу в обмін на прощення фінансових санкцій;
- перенесення на 01 березня 2021 року строку списання заборгованості зі сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування фізичним особам–підприємцям (крім фізичних осіб – підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування) та особам, які провадять незалежну професійну діяльність [5].

30.03.2020 р. Верховною Радою України був ухвалений Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-IX (далі – Закон №540), яким передбачені додаткові соціальні та економічні гарантії для підтримки громадян і бізнесу в умовах протидії поширенню коронавірусу в Україні.

Законом передбачено доплату в розмірі до 300% зарплати медикам та іншим працівникам, задіяним у лікуванні хворих на COVID-19, а працівникам соціального захисту населення, які надають послуги громадянам, котрі перебувають удома, – до 100% зарплати.

Крім того, Уряд отримав право на період карантину встановлювати граничні ціни на товари протиепідемічного призначення та соціально значущі товари. Операції з увезення в Україну ліків, медвиробів та обладнання для протидії COVID-19 та їхнє постачання звільняється від сплати ПДВ.

Закон № 540 надав змогу вирішити питання із забезпеченням антисептиками – встановлено нульовий акциз та спрощено адмінпроцедури виробництва і закупівель спирту для дезінфекторів.

Також було введено поняття часткового безробіття на період дії карантину, а також передбачено виплату допомоги з часткового безробіття працівникам малих і середніх підприємств, для яких будуть збережені робочі місця під час карантину.

Нормами Закону № 540 також було передбачено і заборону підвищувати відсоткові ставки за всіма кредитними договорами, а споживчі кредити, взяті до 2017 року, було тимчасово звільнено від нарахування штрафів та пені [6].

Висновок: Пандемія COVID-19 стала тим фактором, який змінить характер майбутнього розвитку як світової економіки, так і економіки України. Як свідчить досвід розвинених країн, необхідною складовою сучасної фінансової політики в публічній сфері є здійснення виваженої державної фінансової політики підтримки малого бізнесу. В кризових умовах до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і в країні в цілому може призвести саме допомога держави малому підприємництву. При наявній підтримці та оптимістичному настрої, у малого бізнесу в Україні є шанси подолати кризову ситуацію, але масштаби державної допомоги все ж є досить скромними. Необхідно переосмислювати наявну модель економіки, та почати впроваджувати необхідні структурні зміни, як наприклад перехід на цифрові технології чи створення антикризового фонду, бо підтримку малого бізнесу слід здійснювати комплексно та на постійній основі.

Список бібліографічних посилань

1. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство : консенсус-прогноз / Департамент стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. 2020. № 52. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=Konsensus-prognoz> (дата звернення: 08.02.2021).
2. Коронавірус і світова економіка: криза чи піднесення чекає на фінансові системи, бізнес і ринок праці у 2021 році // Радіо Свобода : сайт. 03.01.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-svitova-ekonomika-kryza/31031731.html> (дата звернення: 08.02.2021).
3. Еро О. Як врятувати малий бізнес в умовах карантину? // delo.UA : сайт. 27.04.2020. URL: <https://delo.ua/opinions/jak-vrjatuвати-malij-biznes-v-umovah-karantinu-367890/> (дата звернення: 08.02.2021).
4. Програми підтримки бізнесу // Коронавірус в Україні : сайт. URL: <https://covid19.gov.ua/prohramy-pidtrymky-biznesu> (дата звернення: 08.02.2021).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо соціальної підтримки платників податків на період здійснення обмежувальних протиепідемічних заходів, запроваджених з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Закон України від 04.12.2020 № 1072-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072-20> (дата звернення: 08.02.2021).

6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 08.02.2021).

2. Мироненко-Шульган О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою // Національна асоціація адвокатів України : сайт. 19.08.2020. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/-5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 351.72

Дар'я Вікторівна КОРОБЦОВА,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2571-8433>

АДАПТАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ НА ПОСПАНДЕМІЧНОМУ РИНКУ

Основною перевагою підприємств малого та середнього бізнесу є здатність швидко адаптуватися до змін, що може вплинути на економічні і соціальні перетворення в державі. Але цей сегмент працює нестабільно і в умовах кризи їх діяльність більше піддається негативним змінам економічного і політичного середовища країни, ніж діяльність великого бізнесу [1, с. 4–6]. В Україні і до початку карантинних обмежень умови функціонування малого підприємництва мали багато недоліків. Проблеми сталого розвитку і зростання підприємництва обумовлені наявністю багатьох перешкод, що, у свою чергу, впливає на соціально-економічну і політичну стабільність в державі [2, с. 65–73]. Сектор підприємництва України, за попередніми квітневими оцінками Advanter Group, внаслідок запровадження карантинних заходів втратить понад 20 % доходу, при цьому з кризою зайнятості стикнеться щонайменше 2,2 млн. осіб, а третина МСП може припинити існування через 2 місяці карантину. Прогнозується, що біля половини діючих МСП скоротить 10–30% персоналу.

«Післявірусний світ» як глобальне середовище, в якому існуватиме бізнес в середньостроковій перспективі, зміниться, що стане поштовхом до появи нових пріоритетів бізнес-стратегій, що пов'язано із появою таких трендів:

1. *Виникнення нових каналів збуту.* З метою послаблення негативного тиску карантинних перешкод для звичної економічної діяльності,

компаніям варто розбудувати альтернативні канали збуту продукції. Йдеться про продаж традиційних продуктів та послуг через онлайн-канали шляхом оцифрування бізнес-процесів з продажу продуктів/послуг, або шляхом використання посередницьких платформ. В умовах формування нових цифрових платформ компаніям варто перекладати зусилля з продажу у B2C та B2B сегментах ринку на нові канали. Перехід до онлайн стане стратегією швидких результатів.

2. *Використання існуючих промислових потужностей для виробництва нових товарів.* COVID-19 зменшив попит на певні групи товарів і послуг, що призвело до недозавантаження організаційно-промислової інфраструктури.

Водночас, попит на інші групи товарів залишається високим або асиметрично зростає. Доцільно переорієнтувати недозавантажену інфраструктуру для виробництва товарів та послуг для боротьби з COVID-19, а також для задоволення майбутніх змін споживацького попиту.

3. *Швидке впровадження інновацій навколо нових потреб.* Крім збалансування продуктового асортименту, нові потреби клієнта створюють можливості для інновацій. В умовах виникнення загроз кризових явищ чи значної зміни структури ринку крім захисних заходів компаніям необхідно зосередити зусилля на впровадженні інновацій, які дають можливість отримати нові переваги з тих можливостей, що виникають. Важливим є інформування про Інтернет-пропозиції компаній та покращення цифрової лояльності клієнтів.

4. *Розвиток промислових потужностей для задоволення розширеного попиту.* Компаніям із зростаючих сегментів доцільно розширювати свою інфраструктуру для збільшення виробничих потужностей. Розвиток партнерських відносин з іншими компаніями може збільшити промисловологістичні потужності в умовах кризи. Для задоволення потреб в новій інфраструктурі доцільно співпрацювати із зовнішніми партнерами в рамках економіки спільного використання.

5. *Постійна орієнтація на виявлення нових звичок споживання, що формуються.* Зміни моделей споживання, спричинені пандемією коронавірусу, зберуться і у посткарантинний період. Більшість секторів переорієнтуються на нові ринкові реалії в багатьох країнах світу. Складно визначити, які нові звички будуть зберігатися у довгостроковій перспективі, але значні можливості охоплюють перехід від офлайн до онлайн-освіти, трансформацію надання медичної допомоги та збільшення використання цифрових каналів продажу. Компанії повинні прискорити цифрову трансформацію, освоєння інструментів цифрового маркетингу, розбудову партнерств за допомогою інтернет-платформ.

6. *Використання соціальних мереж для координації діяльності співробітників та партнерів.* Завдяки віддаленій роботі та новому комплексу проблем координації діяльності, компанії усвідомлюють потребу використувувати соціальні мережі для координації дій співробітників та партнерів.

Окремим напрямом стає ініціювання компаніями навчання та мотивації персоналу до просування продукції компанії у соціальних мережах.

7. *Пошук нових джерел доходів.* Після завершення пандемії коронавірусу існує висока ймовірність скорочення багатьох ринків і тривалого збереження низького попиту на них з боку споживачів і підприємницьких структур. За умов посилення конкуренції, пошук нових можливостей для отримання доходу буде критичним для стійкості компаній. Незважаючи на те, що конкретні стратегії залежатимуть від напрямків діяльності чи ринків збуту, для всіх видів діяльності нові можливості формуються розбудовою екосистем, які орієнтовані на створення партнерських стосунків, продуктові інновації, розвиток каналів цифрової взаємодії (маркетинг, збут продукції, вивчення змін уподобань та звичок тощо). Щоб завоювати нові ринки, компанії і у виробничому секторі, і у сфері послуг повинні розробляти продукти, що відображають сучасні потреби.

8. *Підвищення рівня підготовки, навичок та кваліфікації робочої сили* відповідно до потреб нового світу. Обмеження для економічної діяльності у період пандемії коронавірусу змусило всі підприємства переглянути майже кожен аспект своєї діяльності: дистанційну роботу, цифровий спосіб взаємодії/використання нових технологій. Це ставить перед компанією завдання забезпечити набуття персоналом необхідних навичок та підвищення їх готовності приймати зміни. Швидкість технологічного прогресу створила значні вимоги до підвищення кваліфікації робочої сили, а післякризові вимоги посилять цю потребу. Крім технічного навчання працівників, необхідно ретельно оцінювати навички та компетенції, на які потрібно орієнтуватися, інвестувати у навчання та оцінку впливу змін на діяльність компанії. Це дозволить підвищити продуктивність, підтримати інноваційну активність, посилити відчуття причетності у співробітників та їх задоволеності від роботи.

Висновок. Переформатування державної політики має включати: реалізацію антикризового Плану дій щодо підтримки підприємництва в умовах карантинних заходів та у період економічного відновлення; зменшення регуляторного навантаження та формування пакету заходів, спрямованих на збереження ринків збуту для МСП в умовах обмежень; розроблення запобіжних заходів для недопущення корупційних зловживань та дискримінації суб'єктів господарювання в умовах дії карантину; прискорення спрощення податкового адміністрування; покращення доступу до фінансування; створення інфраструктури стимулювання експорту; поглиблення цифрових трансформацій, розширення цифрових інструментів для дистанційного виконання фінансово-господарських операцій.

Список бібліографічних посилань

1. Піхняк Т. А. Організаційно-економічний механізм державного управління підприємствами малого бізнесу: світовий досвід та уроки для України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.2. С. 270–274.

3. Ольвінська Ю. О. Особливості державного регулювання малого підприємництва у країнах світу. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2015. № 2. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=814> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Policy Responses to COVID-19. Ukraine // International Monetary Fund : сайт. URL: <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#U> (дата звернення: 01.02.2021).

УДК 351.824:349.6

Богдан Валерійович ЛЕЛЮК,

студент групи ПЗдср-19-5 факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Нинішню екологічну ситуацію в Україні можна охарактеризувати як кризову, що формувалася протягом тривалого періоду через нехтування об'єктивними законами розвитку і відтворення природно-ресурсного комплексу України. Відбувалися структурні деформації народного господарства, за яких перевага надавалася розвитку в Україні сировино-видобувних галузей господарства [1, с. 12].

В Україні існує багато нормативних актів які регулюють сферу використання природних ресурсів в господарській діяльності. Зокрема використання природних ресурсів підприємствами регулюється Конституцією України, главою 15 Господарського кодексу України, та положеннями Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» тощо.

Так у статті 149 Господарського кодексу України зазначено: суб'єкти господарювання використовують у господарській діяльності природні ресурси в порядку спеціального або загального природокористування відповідно до цього Кодексу та інших законів [2]. Одним з таких законів є вже згадуваний вище Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Зокрема у статті 40 зазначеного Закону закріплено, що використання природних ресурсів громадянами, підприємствами, установами та організаціями здійснюється з додержанням обов'язкових екологічних вимог:

а) раціонального і економного використання природних ресурсів на основі широкого застосування новітніх технологій;

б) здійснення заходів щодо запобігання псування, забрудненню, виснаженню природних ресурсів, негативному впливу на стан навколишнього природного середовища;

в) здійснення заходів щодо відтворення відновлюваних природних ресурсів;

г) застосування біологічних, хімічних та інших методів поліпшення якості природних ресурсів, які забезпечують охорону навколишнього природного середовища і безпеку здоров'я населення;

д) збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також інших територій, що підлягають особливій охороні;

е) здійснення господарської та іншої діяльності без порушення екологічних прав інших осіб;

є) здійснення заходів щодо збереження і невиснажливого використання біологічного різноманіття під час провадження діяльності, пов'язаної з поводженням з генетично модифікованими організмами тощо [3].

В 2020 році Україну так весь світ спіткало лихо у вигляді світової пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, яка в свою чергу спровокувало велику кризу економічну. Більшість українських підприємств виявились цілком неготовими до такого виклику, змушені здійснювати антикризове управління шляхом оптимізації витрат, скорочення штатів, зміни у стратегії та тактиці діяльності та інші заходи. Бізнес-процеси супроводжуються такими незадовільними факторами як: не виконанням контрагентами договірних зобов'язань, збільшенням дебіторської заборгованості, вимушеним звільненням персоналу, збільшенням фактів шахрайства, тощо. Тож в таких важких умовах держава, здійснюючи конституційну функцію забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, має посилювати функцію державного нагляду за дотриманням підприємствами екологічних норм, не допускати збільшення шкідливих викидів з поясненнями, що бракує коштів на утримання чи побудову очисних споруд, не застосовувати технології, які зроблять природні ресурси не придатними до використання, зокрема це стосується водних та земельних ресурсів. Так само і держава та її органи виявились неготовими до такого масштабного виклику. Оскільки і в часи до пандемії державні служби екологічного нагляду переважно незадовільно виконували покладені на них завдання, то у кризовий час стався справжній колапс таких органів. Оскільки криза, спричинена пандемією вочевидь затягнеться на кілька років, виникає вже нагальна потреба у кардинальній реформі як органів екологічного контролю так і перебудові екологічного законодавства, з врахуванням досвіду, який був накопичений за 2020 рік.

Висновки: Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки розроблено відповідно до статті 16 Конституції України, якою визначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу,

збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [4]. Державна політика у сфері екології, як і будь-якій іншій сфері повинна базуватися на стабільній системі законодавства, актів, нормативів, але ця система повинна бути еластичною, тобто вміти швидко реагувати на зміни навколишніх компонентів, вміти пристосовуватися до змін надто складного середовища. І це є дуже ефективним засобом подолання екологічної кризи та забезпечення природоохоронної функції держави. Основні напрями втілюватимуться за допомогою системи екологічного права. Правовий механізм має надати основним напрямам чіткої цілеспрямованості, формальної визначеності, загальнообов'язковості, сприяти врегулюванню відносин у галузі екології, застосуванню превентивних, оперативних, стимулюючих і примусових заходів до юридичних та фізичних осіб щодо використання природних ресурсів та їх відходів і юридичної відповідальності за порушення екологічного законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Білявський Г. О., Падун М. М., Фурдуй Р. С. Основи загальної екології. Київ : Либідь, 1995. 368 с.
2. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 11.02.2021).
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 05.06.1991 № 1264-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 11.02.2021).
4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 11.02.2021).

УДК 346.346.2.

Ірина Володимирівна МАЙСУН,

*викладач кафедри юридичних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2778-2957>*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ УРЯДІВ КРАЇН ЄВРОПИ ЩОДО ДОПОМОГИ МАЛОМУ БІЗНЕСУ ПІД ЧАС COVID-19

Криза коронавірусу призвела до широкомасштабних підривів економіки у всьому світі, через соціальне дистанціювання, карантинні обмеження підприємств, уряди держав повинні були втрутитися в організацію підтримки малого бізнесу та господарської діяльності. Метою цих

заходів є запобігання переходу кризи ліквідності у кризу платоспроможності, яка призведе до постійного економічного збитку. Відповідно до британської бізнес-страхової компанії Simply Business 67 % самозайнятих осіб та власників малого бізнесу припинило торгівлю в перші шість місяців карантину, їх дослідження показало, що Covid-19 може коштувати малому бізнесу загалом до 69 млрд. фунтів стерлінгів [4, с. 2].

Політику, урядів з цього питання, можна розділити на дві категорії. Основна частина політики (особливо на ранніх стадіях кризи) була спрямована на те, щоб допомогти підприємствам пережити початковий шок, спричинений економічним локдауном. Ця політика була зосереджена на русі грошових коштів, забезпечуючи грошовий потік для підприємств, уникаючи банкрутства через відсутність доходів. Друга частина зосереджена на допомозі економіці «відновитись» та перебудуватись після того, як загроза Covid-19 зменшиться. Країни, такі як Франція, Великобританія, Швеція, Німеччина, використовували аналогічний набір інструментів для допомоги бізнесу. Наприклад у Великобританії: відстрочка та скасування деяких податків на бізнес; надання грантів фірмам, що борються; полегшення бізнес-ставок (близько 90% магазинів, ресторанів та інших підприємств, що відповідають вимогам), гарантування або безпосереднє надання позик для полегшення проблем з грошовим потоком [3].

Зниження податків: на 2020/21 бізнес-тарифи скасовано для роздрібною торгівлі, готельного бізнесу та інших секторів, визначених урядом.

Відстрочка сплати податків: ПДВ з березня по червень 2020 року, автоматично відкладено до 2021/22. Інші податки на бізнес за запитом.

Основна схема кредитування малого бізнесу: 100 % гарантій на банківські позики у розмірі 25 % обороту до 50 тис. фунтів стерлінгів, уряд сплачує відсотки за перший рік [4, с.7].

Щодо Німеччини, то Європейська комісія затвердила німецьку схему "парасольки" для підтримки непокритих постійних витрат компаній, які постраждали від спалаху коронавірусу. Схема була затверджена в рамках державної допомоги, із розрахунковим програмним бюджетом 30 млрд. євро. Це дозволить німецьким федеральним та регіональним урядам розробити схеми підтримки компаній, які постраждали від зменшення товарообігу між березнем 2020 року та червнем 2021 року щонайменше на 30%. Дана програма допоможе покрити 90 % постійних витрат, які не покриваються доходами, максимум до 3 млн. євро на підприємство [7].

Відстрочка сплати податків: За запитом внески на соціальне страхування відклалися до червня 2020 року та інші податки на бізнес до грудня.

Гранти: до 70 % постійних витрат до серпня 2020 року, до 150 тис. євро для підприємств з падінням доходів щонайменше на 60 %.

Основна схема кредитування малого бізнесу: KfW (Німецький Державний Банк) пропонує 100 % гарантій на банківські позики до 25 % або 800 тис. євро; дворічна затримка відсотків за запитом.

Уряд Франції оголосив про продовження та збільшення фінансової підтримки малого бізнесу, який залишатиметься адміністративно закритим внаслідок дії Covid-19. За даними Service-Public.fr, компанії зможуть скористатися "допомогою, що дорівнює 20 % їх обороту у 2019 році або 10 000 євро, залежно від варіанту, який є найбільш вигідним для них" [2].

Зниження податків: внески на соціальне страхування скасовуються за заявою.

Відстрочка сплати податків: За запитом ЄСВ відстрочується на три місяці та податок на майно до кінця року.

Гранти: Одноразово до 10 тис. євро для серйозних випадків у найбільш постраждалих секторах.

Основна схема кредитування малого бізнесу: Bpifrance (французький інвестиційний банк) пропонує 90 % гарантій банківських позик для малих та середніх підприємств до 25 % обороту [4, с. 7].

Шведський уряд оприлюднив новий пакет надзвичайних заходів, призначений допомогти малому та середньому бізнесу, який страждає від пандемії. Заходи, узгоджені між урядом та Риксдагом, включають податкові пільги, гарантії позик та повернення попереднього податку, сплаченого за 2019 рік, щоб компенсувати збитки [8]. Компенсація самозайнятим особам за перші 14 кваліфікаційних днів продовжується до 28 лютого 2021 року включно [5].

Україні відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби» введено поняття часткового безробіття на період дії карантину. Власникам малого і середнього бізнесу, які мають найманих працівників, надаватиметься допомога по частковому безробіттю. Щоб отримати допомогу, необхідно звернутись до Центру зайнятості, за місцем реєстрації підприємця як платника ЄСВ, та подати необхідні документи.

Мікро-, малі та середні підприємства мають можливість брати участь у програмах, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, отримувати допомогу для розвитку бізнесу як у фінансовій, так і нефінансовій формі [1].

Українські малі та середні підприємства (МСП) будуть краще підготовлені для боротьби з наслідками пандемії COVID-19 завдяки новому проекту ЄС на суму понад 18 млн євро. Проект є частиною пакету реагування ЄС на COVID-19 для України. Він має на меті надати інструменти практичної підтримки МСП, які допоможуть їм пройти через кризу та посилити їхні перспективи для успішного розвитку після закінчення пандемії. Проект фінансується Федеральним міністерством економічного співробітництва та розвитку Німеччини. Починаючи з 2021 року, проект допоможе місцевим громадам побудувати стійкі екосистеми малого та середнього бізнесу та сприятиме інноваціям та інтернаціоналізації [6].

Висновок. Оскільки коронавірус продовжує становити загрозу у всьому світі, більшість розглянутих країн дотримуються певної політики, прийнятої ще на початку кризи. Більшість податкових змін та субсидій для бізнесу були обмеженими або періодом або сумою. Уряди все частіше намагаються зрозуміти, який із наслідків Covid-19 буде довготривалим, а який тимчасовим і відповідно адаптувати свою політику, їм доведеться внести зміни до своїх програм підтримки бізнесу, щоб забезпечити чітке спрямування коштів платників податків та збереження динаміки економіки, зводячи весь масштаб незручностей від локдауну до максимально коротких термінів щоб уникнути національного колапсу малого та середнього бізнесу.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Coronavirus: More financial aid announced for hospitality businesses in France // Complete France : сайт. URL: <https://www.completefrance.com/living-in-france/working-in-france/increased-financial-aid-for-small-businesses-in-france-during-lockdown-1-6947546> (дата звернення: 09.02.2021).
3. COVID-19: government support for individuals and businesses // BDO United Kingdom : сайт. 05.01.2021. URL: <https://www.bdo.co.uk/en-gb/insights/tax/corporate-tax/covid-19-government-support-for-individuals-and-businesses> (дата звернення: 09.02.2021).
5. Tetlow G., Dalton G. Support for business during the coronavirus crisis // Institute for government : сайт. URL: <https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/support-business-coronavirus-crisis.pdf> (дата звернення: 08.02.2021).
6. For employers // Verksamst.se : сайт. URL: <https://www.verksamst.se/web/international/running/gathered-information-to-entrepreneurs-due-to-the-corona-virus/for-employers> (дата звернення: 08.02.2021).
7. New EU project to help small businesses in Ukraine during COVID-19 pandemic // EU Neighbours East : сайт. 26.11.2020. URL: <https://www.euneighbours.eu/en/east/stay-informed/news/new-eu-project-help-small-businesses-ukraine-during-covid-19-pandemic> (дата звернення: 09.02.2021).
8. State aid: Commission approves German «umbrella» scheme to support uncovered fixed costs of companies affected by coronavirus outbreak // European Commission : офіц. сайт. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2180 (дата звернення: 08.02.2021).
9. Sweden unveils new measures to help small businesses offset corona losses // Radio Sweden : сайт. 26.03.2020. URL: <https://sverigesradio.se/artikel/7438930> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 351.751

Валентин Володимирович МЕЛЬНИК,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету

№ 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

керуючий партнер Адвокатського об'єднання «Мельник і Квашин»

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СТАН КІБЕРБЕЗПЕКИ

Пандемія COVID-19 завдала потужного удару по вітчизняній та світовій економіці. Однак також вона викрила цілу низку факторів, що негативно впливають на стан кібербезпеки в нашій країні та у світі. Слід зазначити, що пандемія COVID-19 лише посилила вже існуючу світову тенденцію до збільшення кількості кібератак. Так, ще до початку пандемії у 2019 році за даними, опублікованими Cybersecurity Ventures, злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин, систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку по всьому світу в середньому відбувалися кожні 14 секунд. Це майже у 3 рази перевищує аналогічний показник у порівнянні з 2016 роком [1]. Відповідно до статистики Identity Theft Resource Center, кількість крадіжок в США, виявлених у 2019 році, збільшилася на 17 відсотків від загальної кількості порушень у 2018 році [2]. Це прямо вказує на поступову активізацію кіберзлочинів у зв'язку з глобалізацією суспільства та все більшого залучення мережі Інтернет для покращення комунікацій.

Водночас пандемія COVID-19 значно збільшила простір для кібератак, оскільки значна кількість суб'єктів перейшла повністю чи хоча б частково на дистанційний вид роботи. Водночас без належного захисту, підвищення інтенсивності контактів за допомогою мережі Інтернет може призвести до активізації кіберзлочинців. Так, за статистикою експертів компанії ESET, у першому кварталі 2020 року (початок пандемії COVID-19) кількість шахрайських сайтів зросла на 21% у порівнянні з четвертим кварталом минулого року [3].

Саме тому для протидії кібератакам держава має максимально захистити суб'єктів господарювання та фізичних осіб від дій кіберзлочинців. Водночас вітчизняне законодавство потребує певної модернізації з метою забезпечення такого захисту. Так, Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 5 жовтня 2017 р. №2163-VIII має скоріше програмний характер та окреслює певну понятійну базу, водночас не містячи реально діючих правових засобів забезпечення кібербезпеки в нашій державі [4]. Тому враховуючи динамічний розвиток кіберзлочинності необхідним вбачається реформування вітчизняного нормативно-правового забезпечення, що регулює відносини, пов'язані з забезпеченням кібербезпеки.

Також слід зазначити, що враховуючи прийнятий нашою державою курс на євроінтеграцію, необхідною є гармонізація вітчизняного законодавства у сфері кібербезпеки з законодавством країн Європейського Союзу. Однак така гармонізація все одно має враховувати регіональні особливості нашої країни та специфіку її місцезнаходження та сучасного геополітичного становища (зокрема, гібридну війну на Сході, особливі ризики хакерських атак з боку Російської Федерації та її сателітів тощо). Глобальну програму кібербезпеки необхідно створювати ґрунтуючись на п'яти таких фундаментальних принципах: правові заходи; технічні й процедурні заходи; організаційні структури; створення потенціалу; міжнародна співпраця [5, с. 68-69].

Необхідним вбачається створення спеціального органу, що має здійснювати реалізацію державної політики у сфері кібербезпеки. Отже науковій спільноті та законодавцю потрібно вступити у діалог та визначити права та обов'язки такого суб'єкта, найбільш ефективну структуру та основні положення щодо його діяльності. Також окремими науковцями пропонується не створювати новий орган, а віднести правопорушення, пов'язані з кібезлочинами, до компетенції Державного Бюро Розслідувань, для більш якісного запобігання та розслідування даної категорії правопорушень. Водночас на Національну поліцію України мають бути покладені функції сприяння у проведенні перевірок та розслідування правопорушень у цій сфері [6, с. 238; 7, с. 18]. Однак все ж таки з метою більшої спеціалізації відповідного органу, пропонується створити окремого суб'єкта, що має здійснювати реалізацію державної політики у сфері кібербезпеки. Водночас Державне Бюро Розслідувань, Національна поліція України та Служба Безпеки України та інші державні органи мають сприяти діяльності такого суб'єкта та, у разі виникнення потреби, долучати своїх фахівців до окремих розслідувань.

Також для успішної протидії кіберзлочинам Україна має вирішити яку з двох моделей розвитку законодавства необхідно обрати. Перша модель може бути проілюстрована прийнятим після терористичних актів 11 вересня 2001 р. «Патріотичним актом» (USA Patriot Act), що прямо дозволяв передавати владі США дані сервісів, що належать американським компаніям, без повідомлення самих користувачів. У разі використання цієї моделі може бути певним чином обмежено право громадян на таємницю листування та таємницю персональних даних, однак це значно полегшить державним органам протидію кіберзлочинцям. Друга модель яскраво проілюстрована «Актом про свободу США» (USA Freedom Act), який було прийнято після закінчення дії «Патріотичного акту», що забороняє спецслужбам США вести за американськими громадянами електронне стеження. У разі обрання цієї моделі певним чином ускладниться діяльність державних органів з забезпечення кібербезпеки, однак при цьому більш захищеними є права фізичних та юридичних осіб.

Підбиваючи підсумки слід зазначити, що Україна потребує вдосконалення законодавства у сфері кібербезпеки, оскільки наразі у ньому містяться основні засади державної політики у сфері кібербезпеки, однак відсутній єдиний ефективно діючий механізм протидії кіберзлочинам та захисту від кібератак, що не може бути прийнятним в умовах вимушеної діджиталізації через пандемію COVID-19.

Список бібліографічних посилань

1. Cybercrime To Cost The World \$10.5 Trillion Annually By 2025 // Cybercrime Magazine : сайт. 13.11.2020. URL: <https://cybersecurityventures.com/cybercrime-damages-6-trillion-by-2021/> (дата звернення: 02.02.2021).
2. 2019 Data Breaches // IdentityForce : сайт. URL: <https://www.identityforce.com/blog/2019-data-breaches> (дата звернення: 02.02.2021)
3. Тенденції поширення Інтернет-загроз: як змінилася динаміка під час пандемії // ESET : сайт. 30.04.2020. URL: <https://eset.ua/ua/news/view/789/tendantsii-rasprostraneniya-internet-ugroz-kakizmenilas-dinamika-vo-vremya-pandemii> (дата звернення: 02.02.2021).
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19> (дата звернення: 02.02.2021).
5. Швець Д. В. Державні механізми боротьби з кіберзлочинністю // Актуальні питання протидії кіберзлочинності та торгівлі людьми : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 68–70.
2. Овчаренко Я. О. Регламент захисту персональних даних Європейського Союзу (GDPR) та можливості його застосування на території України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 3. С. 236–239. URL: http://lsej.org.ua/3_2018/68.pdf (дата звернення: 02.02.2021).
3. Пилипчук В. Г., Брижко В. М. Реформування і розвиток системи захисту персональних даних в Україні. *Інформація і право*. 2018. № 3 (22). С. 5–21.

УДК 336.14.340.130(477)

Ліна Володимирівна МІЩЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент,

кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4906-8287>

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Проведення реформи бюджетної системи України, формування нових видів бюджетів на сучасній правовій основі, впровадження децентралізації бюджетних повноважень сприяє активному залученню громадськості і вимагає пошуку сучасних, нових, засобів участі громадян в управлінні публічними фінансовими ресурсами. Створення об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) і надання їм прав щодо участі в формуванні бюджетних коштів свідчить про новий етап розвитку бюджетної діяльності, проте коронокризове захворювання внесло власні корективи в цю діяльність і запропонувало нові форми участі громадськості в бюджетному процесі.

Сучасне законодавство та науковці не надають визначення поняття об'єднаної територіальної громади. Існують різні думки. Закон України «Про місцеве самоврядування» визначає територіальну громаду як жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. З цього визначення можна зробити висновок, що добровільне об'єднання можливе лише для жителів виключно сіл, пов'язаних єдиним адміністративним центром [1]. Разом з цим Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» визначає коло суб'єктів, які можуть добровільно об'єднатися, – це суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст [2]. Стаття 6 Закону України «Про місцеве самоврядування» у ч. 2 встановлює, що територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворюючи єдині органи місцевого самоврядування та обирати відповідно сільського, селищного, міського голову. Таким чином, створення ОТГ за територіальною ознакою надає право громадян визначати власні інтереси та потреби у бюджетному процесі. Коронокризове захворювання обмежило діяльність громадян, проте не зупиняє бюджетної діяльності.

В надзвичайних умовах розвитку суспільства, що породжені пандемією, важливого значення набуває залучення громадянської спільноти у цифровий простір, зокрема шляхом впровадження курсу на діджиталізацію,

прийняття civic tech-рішення, використання мобільних додатків, платформ громадських бюджетів, сайтів для створення петицій чи обговорення ідей, тощо. Отже, цифрова партисипація - це реальна можливість взяти участь громадянам в діяльності органів місцевого самоврядування, не зважаючи на карантинні заходи.

Статистичні дані свідчать, що використання бюджету участі це – реальний довід залучення громадяни до влади зокрема шляхом використання платформи "Громадський проект" або Dosvit.

Dosvit – це платформа, що дозволяє ОТГ та містам створювати сучасні сайти та адаптувати їх під свої потреби. Окрім можливості створити веб-платформу за усіма технологічними канонами, Dosvit пропонує набір додатків, що полегшують комунікацію між владою та мешканцями. За їх допомогою користувачі можуть подавати звернення та петиції, залучатись до опитувань та громадських обговорень, дізнаватись останні новини громади.

Експерти проаналізував використання платформ Громадський проект та Dosvit за 2019–2020 рік (тобто на період карантинних заходів) серед громади з населенням від 3000 до 23 000 осіб, представників різних областей України, надали наступні висновки.

По перше, у більшості ОТГ відвідуваність сайтів збільшилась, а загальний приріст склав понад 37 %. Громади, що продемонстрували найбільше зростання, активно наповнюють сайт актуальними новинами, корисними під час карантину матеріалами та обговореннями наявної ситуації.

По друге. Фахівці вважають, що «Карантин очевидно каталізує попит усіх сторін на новітні інструменти е-демократії, диджиталізацію сервісів, документообороту, розвиток якості даних, інновації. Драйверами тут стануть ті сторони, які ініціюватимуть системні е-рішення та просвіту й розумне залучення мешканців, бізнесу, громад до всього бюджетного процесу, тематичних програм розвитку громад, а також до створення й аналізу місцевих даних та розвитку таких дієвих інструментів демократії, як громадський бюджет"[3].

Отже, використання заходів цифрової трансформації свідчить про збільшення кількості громадян у бюджетній діяльності на місцевому рівні та про їх активну громадську позицію.

З іншого боку використання діджиталізації демонструє і потребу органів державної влади та місцевого самоврядування більш активно працювати у суспільному просторі. Карантинні заходи прискорили перехід державних послуг в он-лайн, як в інтересах громадян, так і суб'єктів господарювання. Можливо привести наступні приклади, які яскраво демонструють використання засобів діджиталізації в умовах карантину. Це наступні:

- запуск порталу електронних держпослуг «Дія» із 27 послугами для громадян, підприємців та бізнесу;
- перехід до дистанційної форми навчання у школах та ВНЗ за допомогою сервісів Google Classroom, Microsoft Teams, Cisco Webex, Zoom.

Старт проєкту «Всеукраїнська школа онлайн» – уроки з 11 предметів, які за чітким розкладом транслюють українські телеканали та YouTube-канал Міністерства освіти і науки.

- дозвіл Верховної Ради проводити судові засідання поза межами судів у режимі відеоконференції;
- зростання кількості онлайн-транзакцій з оплати комунальних послуг та вихід освітнього серіалу «Оплата комуналки онлайн. Залишайся вдома» від Міністерства цифрової трансформації та сервісу Portmone.com;
- онлайн-подання документів до Державної служби зайнятості;
- реєстрація нових автомобілів та відновлення посвідчення водія на сайтах центрів МВС;
- оформлення субсидій для громадян на сайті Міністерства соціальної політики та інші.

Висновок. Використання сучасних форм цифрової трансформації у суспільстві, зокрема у бюджетному процесі, свідчить що для удосконалення роботи органів влади, органів місцевого самоврядування на підставі гласності, відкритості, публічності, потрібно розвивати нові цифрові інструменти. Самоізоляція, що була спричинена карантинними заходами прискорила процес діджиталізації і змусили органи влади та місцевого самоврядування залучати громадян до участі в бюджетному процесі. Нові форми адміністрування та самоврядування яскраво демонструють у бюджетному процесі оптимізацію владних процедур, нові засоби співпраці та спілкування між представниками владних структур, громадянами та підприємцями.

Отже в умовах пандемії COVID-19 діджиталізація надала можливість захистити громадян, визначити нові пріоритети та ввести заходи сучасного демократичного управління бюджетним процесом. Сьогодні актуальним є подальша цифрова партисипація, як можливість вживати заходів, що відповідають реальним потребам у часі.

Список бібліографічних посилань

1. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення: 06.02.2021).
3. Партисипація у карантин: як громадяни і влада співпрацюють онлайн // Децентралізація : сайт. 08.05.2020. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/12443> (дата звернення: 06.02.2021).

УДК 349.2

Артем Юрійович ПОДОРОЖНІЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6649-8978>

ДО ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ (COVID-19)

Одним із ключових завдань будь-якої сучасної, демократичної, соціально спрямованої держави є створення всіх необхідних організаційних та правових умов для соціального захисту населення. Означене положення віднайшло свого законодавчого закріплення у статті 46 Основного Закону, відповідно до якої громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними [1]. Особливо гостро питання соціального захисту населення постало на початку 2020 року, коли в умовах пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19) соціальні ризики населення значно посилились. Особливо гостро це питання торкнулось тієї категорії працівників, яка опинилась на передовій у боротьбі із пандемією, зокрема мова йде про фахівців фармацевтичної галузі.

Соціальний захист, на переконання Р.П. Підлипної, – це не тільки невід'ємна складова соціальної політики будь-якої держави, але і беззаперечна вимога цивілізаційного існування на достатньо високому рівні кожного без винятку суспільства. Адже людина як основний гарант існування соціуму має відчувати турботу та людяне ставлення, як певну гарантію існування держави й права. Лише приділивши увагу соціальному захисту та соціальним групам, які від нього безпосередньо залежать, держава забезпечить собі історичне визнання минулого, стабільне сучасне функціонування та щасливе існування громадян у майбутті, що і є підставою існування демократичної правової соціальної держави [2, с.21]. Соціальний захист населення, відповідно до точки зору Л. І. Дідківської та Л. С. Головка, – це державна підтримка певних категорій населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів, забезпечення

відповідного рівня життя шляхом надання правової, фінансової, матеріальної допомоги окремим громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення, забезпечення прийнятних для країни умов життя та праці громадян, у тому числі через установлення соціальних стандартів [3].

Завдання більшості систем соціального захисту полягає у підтриманні стабільності доходів людей, наданні рівноправного доступу до медичної допомоги та необхідних соціальних послуг. Як організована система вона існує у багатьох країнах світу. В економічно розвинутих державах соціальний захист є важливою частиною національної економіки, витрати на яку нині становлять більше чверті ВВП. Найбільш розвинуті системи соціального захисту мають країни ЄС. Саме в них з'явилися і розвинулися перші соціальні програми. Як показує досвід цих країн, існування продуманої системи соціального захисту, що охоплює всіх громадян, не тільки приводить до покращання їхнього добробуту, розширює і зміцнює трудові ресурси країни, але й сприяє економічному зростанню і стабілізації політичної та соціальної ситуації в країні. Тим самим соціальний захист позитивно впливає на суспільство, сприяє соціальній злагоді і забезпеченню загального почуття соціальної захищеності серед його членів [4, с.21].

Що ж стосується безпосередньо правового регулювання соціального захисту працівників фармацевтичної галузі, то варто відзначити, що вказане питання регулюється на рівні Основного Закону нашої держави, а також за допомогою інших спеціальних нормативно-правових актів, серед яких в першу чергу слід вказати ЗУ «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», а також «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Вказаними нормативно-правовими актами визначаються правові, фінансові та організаційні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування, гарантії працюючих громадян щодо їх соціального захисту у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, вагітністю та пологами, від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, охорони життя та здоров'я.

Разом із тим, варто відзначити, що у сфері соціального захисту працівників фармацевтичної галузі застосовується диференційований підхід до соціального захисту, який зокрема передбачено Основами законодавства України про охорону здоров'я. Цей нормативний документ значно розширяє перелік гарантій соціального захисту досліджуваної категорії працівників, зокрема передбачає: пільгові умови пенсійного забезпечення; пільгове надання житла та забезпечення телефоном; безплатне користування житлом з освітленням і опаленням в межах норм, встановлених законодавством, тим, хто проживає і працює у сільській місцевості і селищах міського типу, а також пенсіонерам, які раніше працювали медичними та фармацевтичними працівниками і проживають у цих

населених пунктах, надання пільг щодо сплати земельного податку, кредитування, обзаведення господарством і будівництва приватного житла, придбання автотранспорту [5].

Надважливим кроком у напрямку покращення соціального захисту працівників фармацевтичної галузі в умовах пандемії коронавірусу (COVID-19) має стати прийняття проєкту Закону «Про соціальний захист медичних та фармацевтичних працівників, працівників охорони здоров'я». Забезпечення галузі охорони здоров'я висококваліфікованими фахівцями потребує підвищення привабливості професій медичного та фармацевтичного працівника, працівника охорони здоров'я шляхом, зокрема, гарантування державою таким особам соціального захисту. Соціальний захист медичних та фармацевтичних працівників, працівників охорони здоров'я – це діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечує задоволення професійних та матеріальних потреб медичних та фармацевтичних працівників, працівників охорони здоров'я відповідно до особливого виду їх професійної діяльності, визначної ролі в суспільстві [6]. Медичні та фармацевтичні працівники мають право на соціальний захист у разі захворювання, каліцтва або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків. Медичним та фармацевтичним працівникам у разі втрати ними працездатності під час виконання професійних обов'язків, залежно від ступеня втрати працездатності, виплачується одноразова грошова допомога в розмірі до п'ятирічного грошового забезпечення за останньою посадою. У разі неможливості виконання медичними та фармацевтичними працівниками попередньої роботи через захворювання, каліцтво або в інших випадках втрати працездатності, що настала у зв'язку з виконанням професійних обов'язків, вони мають право на перекваліфікацію за рахунок держави з подальшим працевлаштуванням за отриманим фахом [6]. Окрім вказаного вище, варто відмітити, що вказаним нормативно-правовим актом планується значно розширити перелік соціальних гарантій працівників фармацевтичної галузі, що в сучасних умовах є актуальним як ніколи.

Висновок. Отже, підбиваючи підсумки представленого наукового дослідження слід підсумувати, що на сьогоднішній день стан нормативно-правового регулювання соціального захисту працівників фармацевтичної галузі можна оцінити неоднозначно. Так, з одного боку воно забезпечується низкою нормативно-правових актів загального трудового законодавства, які, як вбачається досить змістовно регулюють це питання. А з іншої сторони законодавством не забезпечується необхідний рівень диференціації соціального захисту даної категорії працівників. З огляду на це, на сьогоднішній день необхідність та доцільність прийняття Закону України «Про соціальний захист медичних та фармацевтичних працівників, працівників охорони здоров'я» не може викликати

жодних сумнівів. Адже він, як вбачається, дозволить якісно покращити відповідну сферу суспільних відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Підлипна Р. П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. 2015. № 1 (1). С. 16–22.
3. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2000. 209 с.
4. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян : навч. посіб. Вид. 2-ге, допов. і перероб. Дніпро : Ун-т митної справи та фінансів, 2017. 246 с.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 05.02.2021).
6. Проект Закону України про соціальний захист медичних та фармацевтичних працівників, працівників охорони здоров'я від 22.05.2008 № 2538 / ініціатори Л. С. Григорович, В. Г. Карпук, Р. М. Сорочинська-Кириленко та ін. // LIGA 360 : сайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF1YI00A?an=6> (дата звернення: 05.02.2021).

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Олена Сергіївна ПОЧАНСЬКА,

доктор юридичних наук,

професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3953-8660>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я ГРОМАДЯН, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ, В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Пандемія COVID-19 внесла серйозні зміни в життя не тільки вільних громадян, але і громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні.

Право на охорону здоров'я є одним із найважливіших прав засуджених громадян, що безпосередньо впливає з конституційного права громадян України на охорону здоров'я і медичну допомогу [1, ст.49]. Застосовуючи до осіб покарання у вигляді позбавлення волі, що обмежує їх можливості у реалізації цілої низки прав і свобод, держава бере на себе обов'язок щодо надання таким особам можливість отримувати медичну

допомогу та проходити медичне лікування. Проте порядок реалізації та забезпечення права на охорону здоров'я має свої особливості, зумовлені характером кримінального покарання у вигляді позбавлення волі.

Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування шляхом сприяння розвитку лікувальних закладів усіх форм власності, надання безоплатної медичної допомоги у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги, існуючу мережу яких заборонено скорочувати, охоплення населення всіма видами медичних послуг, доглядом за хворими, непрацездатними та інвалідами [1, ч. 3 ст.49].

Щодо медичного забезпечення громадян, засуджених до кримінального покарання у вигляді позбавлення волі, хотілось би відзначити, що засуджені володіють такими ж правами на охорону здоров'я та благополуччя, як і всі інші люди. Місця позбавлення волі представляють собою установи з високим ризиком захворювань. Держава несе особливий обов'язок про піклування ув'язнених та відповідає за порушення їх здоров'я, яким можна було запобігти, і які викликані недостатніми заходами медико-санітарної допомоги або неналежними умовами тримання в місцях позбавлення волі, що стосуються гігієни, харчування, розмірів приміщень, опалення, освітлення, вентиляції, фізичної активності та соціальних контактів. Професійні, етичні та технічні стандарти послуг у сфері охорони здоров'я в місцях позбавлення волі повинні бути, як мінімум, еквівалентні стандартам послуг охорони здоров'я в суспільстві.

Основні вимоги щодо медичного забезпечення засуджених осіб також регламентуються як міжнародними стандартами, так і нормами національного законодавства України [2]. Зокрема, Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями встановлюють такі вимоги до забезпечення медичного обслуговування осіб, які утримуються в установах пенітенціарної системи:

- медичне обслуговування організовується у тісному співробітництві із загальною адміністрацією охорони здоров'я місцевого або національного рівня;
- медичне обслуговування забезпечується з метою виявлення та лікування будь-якого фізичного або психічного захворювання, які можуть перешкоджати соціальній реадaptaції в'язнів після їх звільнення;
- лікувальне відділення, його приладдя, обладнання і ліки мають бути достатніми для забезпечення медичного обслуговування та лікування хворих в'язнів, і таке відділення має бути укомплектоване належним чином підготовленим персоналом;
- в'язні не повинні використовуватися для проведення експериментів, що можуть призвести до фізичної або моральної шкоди;
- лікар зобов'язаний здійснювати нагляд за станом фізичного і психічного здоров'я ув'язнених та здійснювати прийом хворих;

– лікар доповідає начальникові кожного разу, коли він вважає, що подальше утримання або будь-який режим мав або матиме негативні наслідки для фізичного або психічного стану здоров'я особи;

– лікар регулярно здійснює інспекції та консультує начальника установи з питань: а) кількості, якості приготування та подання їжі та води; б) стану санітарно-гігієнічних умов (наявність дезінфекторів) та чистоти в установі та серед в'язнів; в) санітарно-технічного обладнання, опалення, освітлення та вентиляції установи; г) придатності та чистоти одягу, спальних речей в'язнів та ін. [3, п.22-26].

У закладах охорони здоров'я ДКВС надаються медична допомога при невідкладних станах, первинна медична допомога, вторинна (спеціалізована) та паліативна допомога, медична реабілітація, здійснюється санітарно-епідеміологічний нагляд, проводяться санітарно-гігієнічні та проти-епідемічні заходи, у тому числі із впровадження превентивної медицини (пропаганда здорового способу життя, зокрема з питань дотримання особистої гігієни, запобігання інфекційним захворюванням, алкоголізму та наркоманії, попередження самогубств, гігієнічне навчання), організовується цілодобове чергування медичних працівників, забезпечення засуджених лікарськими засобами, медичними виробами, технічними та іншими засобами реабілітації, проводиться реабілітація та лікування після захворювань і травм [4].

З метою консультування, обстеження та лікування хворих засуджених можуть залучатися лікарі інших закладів охорони здоров'я [4].

Для спостереження та лікування хворих на інфекційні захворювання (зокрема COVID-19) в медичних частинах колоній створюються інфекційні ізолятори [5, ч. 1 ст. 116]. Лікувально-профілактична і санітарно-протиепідемічна робота в місцях позбавлення волі організовується і проводиться відповідно до законодавства про охорону здоров'я. Адміністрація колоній зобов'язана виконувати необхідні медичні вимоги, що забезпечують охорону здоров'я засуджених [5, ч. 2 ст. 116]. Згідно з Правилами внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, в установах виконання покарань здійснюються: клінічне обстеження та нагляд за засудженими з метою оцінки стану здоров'я, при виявленні хвороби – надання медичної допомоги та встановлення працездатності; амбулаторне, стаціонарне і спеціалізоване лікування в закладах охорони здоров'я Державної кримінально-виконавчої служби України [6, п. 3]. В установах виконання покарань забезпечується виконання санітарно-гігієнічних та протиепідемічних правил. У закладах охорони здоров'я ДКВС України, які мають у своїй структурі психіатричні або інфекційні відділення, установлюється режим, що забезпечує ізоляцію хворих, а також посилений нагляд за поведінкою засуджених [6, п. 4,5], що є актуальним під час боротьби з пандемією COVID-19. З метою виявлення і запобігання поширенню інфекційних, паразитарних, виявлення загально соматичних та

психічних захворювань серед засуджених в установах виконання покарань один раз на рік проводиться профілактичний медичний огляд [4].

Висновок. Таким чином, охорона здоров'я осіб, засуджених до позбавлення волі, забезпечується системою підвищених медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних заходів, а також поєднанням безоплатних та платних форм медичної допомоги, передбачених чинним законодавством України, що є дуже важливим в умовах пандемії COVID-19, де є високий ризик інфікування людей. Це створює нові підходи до реалізації прав на охорону здоров'я даних осіб.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.02.2021).
2. Почанська О. С. Проблеми забезпечення права на охорону здоров'я громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні. *Право.UA*. 2018. № 2. С. 20–26.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 03.02.2021).
4. Про затвердження Порядку організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі : Наказ М-ва юстиції України, МОЗ України від 15.08.2014 № 1348/5/572 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14> (дата звернення: 03.02.2021).
5. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003 № 1129-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 03.02.2021).
6. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ М-ва юстиції України від 29.12.2014 № 2186/5 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1656-14> (дата звернення: 03.02.2021). Втратив чинність.

УДК 342.9

Анна Олегівна ПУСТОВТОВА,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Дана тема є актуальною, тому що у Верховній Раді України з'явився законопроект, щодо податкової амністії, а саме «Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей застосування спеціального декларування за порушення фізичними особами

податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, що мали місце до 31 грудня 2018 року» від 02.09.2019 р.

№1232. Ініціатором є голова профільного комітету ВР Данило Гетманцев, він подавав цей законопроект до парламенту, але він завис в статусі ознайомлення. Офіційно продемонструвати цей документ можна лише після реєстрації та особистої заяви Президента України – Володимира Зеленського. Раніше на сайті ВРУ попереднього скликання також було зареєстровано

«Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо податкової амністії та оподаткування непідтвердженого доходу)» від 23 травня 2016 р. № 4713.

Непідтверджений доход – тіньова економіка. Тіньова економіка – це господарська діяльність, яка суперечить законодавству, або більш детально

Комплекс незаконної господарської діяльності, яку підтримують кримінальні правопорушення різного ступеня тяжкості. Вона сприяє тому, що держава не отримує кошти від тіньових операцій, а саме людей, які сплачують податки за рахунок коштів, що їм належать. З цим стикається кожна країна. Для того щоб уникнути цього – державі потрібно налагодити відносини з платниками податків.

Податки – це обов'язок, але кожна людина це розуміє? На мою думку – ні, та це можливо побачити з офіційного порталу Державної фіскальної служби України, якщо провести невелику статистику. Цю тему обговорюють як звичайні люди, так й само ВРУ та Президент України.

Але чому в країні є такі проблеми та що заважає знайти розуміння та допомагати один одному? Кожні відносини між людьми складаються на довірі. Тобто звичайні люди, котрі платять податки хочуть розуміти, що вони це роблять в першу чергу для себе та для місця в якому вони народилися або просто проживають. Вони не можуть бути впевненими в тому, що будуть почутими та можуть якось вплинути на рішення уряду. Також й держава, яка вимагає бути більш ... – не завжди має довіру до людей та їх вчинків. Тому за основну проблему треба вважати недовіру один до одного.

Це стосується не тільки нашої країни. Але у кожному питанні повинна бути відповідь. Саме тому ми не перша держава яка замислилася над цим та вирішила провести податкову амністію, вважаючи її за компроміс.

Для більш детального розуміння податкова амністія – це можливість для громадян сплатити податки з доходів, з яких раніше такі податки не сплачувались, і вже сплили встановлені законодавством терміни платежів. В цьому випадку, платник податків заповнює так звану нульову декларацію. Ця взаємодопомога також має свої як вдосконалення, так й недоліки. Я б хотіла затронуть саме недоліки. Зазвичай до податкової амністії вдаються країни, що розвиваються, чи країни із низькою податковою дисципліною.

Кожна країна бажає вдосконалень та розвитку, але чи зможе вона цього досягти без підтримки громадян? – Ні.

Тому для того щоб провести податкову амністію, потрібно бути впевненим, що більшість платників податків справді будуть йти на зустріч державі. А держава буде більш детальніше та відповідальніше ставитися до інформації яку вони надають громадянам, щоб збільшити бажання людей допомогти таким чином державі. Це також стосується певних умов. Потрібні повністю грамотно описані юридично зафіксовані документи, які захищають права сторін.

За словами Данила Гетьманцева, у питанні податкової амністії президент Зеленський та його команда орієнтуються на приклад Аргентини. Але яка ймовірність, що результат буде таким же, а мабуть ще краще? Цю гарантію надати ніхто не може.

Отже, можна прийти до висновку, що проблематика податкової амністії полягає у недовірі людей до держави. Державі потрібно більш детально інформувати людей та старатися налагоджувати в перш за все захист прав та охоронюваних законом інтересів країни, а громадянам цієї країни в першу чергу навчитися відповідати за свої вчинки та додержуватися певних умов держави.

Список бібліографічних посилань

1. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей застосування спеціального декларування за порушення фізичними особами податкового та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, що мали місце до 31 грудня 2018 року : від 02.09.2019 № 1232 / ініціатор Д. О. Гетманцев // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66610 (дата звернення: 07.02.2021).

2. Заборгував - пробачаємо. Навіщо Україні потрібна податкова амністія? // Наш : сайт. 01.10.2020. URL: <https://nash.live/news/economy/zaborhuvav-probachajemo-navishcho-ukrajini-potribna-podatkova-amnistija.html> (дата звернення: 07.02.2021).

3. Податкова амністія. Як це робили інші і навіщо вона Україні // BBC News України : сайт. 18.11.2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54876368> (дата звернення: 07.02.2021).

4. Податкова амністія: перспективи для України через призму зарубіжного досвіду // LexInform : сайт. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/-podatkova-amnistiya-perspektyvy-dlya-ukrayiny-cherез-pryzmu-zarubizhnogo-dosvidu/> (дата звернення: 07.02.2021).

УДК 342.92

Сергій Анатолійович РЕЗАНОВ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри поліцейської діяльності та публічного адміністрування

факультету № 3 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7429-5273>

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦІЄЮ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПОРУШЕННЯ СУБ'ЄКТАМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Незважаючи на заходи щодо зменшення кількості захворювань на коронавірусну хворобу (COVID-19) кожного дня збільшується динаміка росту інфікованих осіб.

Окрім інших заходів, «режимом карантину» було встановлено ряд тимчасових заборон і обмежень, які потребують ретельного контролю за їх виконанням Національною поліцією. Потрібно також зауважити, що певні заборони обмежують права та свободи громадян та різних суб'єктів господарювання закріплені Конституцією України.

Зокрема, відповідно до постанови КМУ України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» заборонено:

- перебування в громадських місцях без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіратора або захисної маски, у тому числі виготовлених самостійно;

- переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, крім випадків службової необхідності та супроводження осіб, які не досягли 14 років, батьками, усиновлювачами, опікунами, піклувальниками, прийомними батьками, батьками-вихователями, іншими особами відповідно до закону або повнолітніми родичами дитини;

- перебування в громадських місцях осіб, які не досягли 14 років, без супроводу батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів, інших осіб відповідно до закону або повнолітніх родичів дитини;

- перебувати на вулицях без документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство чи її спеціальний статус [1].

Для безумовного виконання громадянами та різними суб'єктами господарювання вище зазначених заборон та обмежень Кодекс України про адміністративні правопорушення доповнено статтю 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». Об'єктивна сторона правопорушення виражається в ухиленні (порушенні) особи від правил, передбачених

Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішеннями органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами [2].

Але й на цьому законодавець не спинився, Верховною Радою України було прийнято законопроект «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», яким статтю 44³ доповнено частиною другою такого змісту: «Перебування в громадських будинках, спорудах, громадському транспорті під час дії карантину без вдягнутих засобів індивідуального захисту, зокрема респіраторів або захисних масок, що закривають ніс та рот, у тому числі виготовлених самостійно, - тягне за собою накладення штрафу від десяти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [3].

Відповідно до цього ж законопроекту право розгляду вказаної частини надається Національній поліції.

Детальним аналізом Закону України «Про Національну поліцію» не виявлено спеціальних повноважень представників поліції під час надзвичайних ситуацій. Пункт 24 статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» закріплює лише завдання щодо сприяння забезпечення поліцією відповідно до закону правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх оголошення на всій території України або в окремій місцевості [4].

Виходячи з цього можна спрогнозувати певні труднощі під час провадження по вказаній категорії адміністративних правопорушень.

Зокрема, розгляд справи про адміністративне правопорушення передбачає винесення постанови, яку можна скласти на місці правопорушення за умови встановлення особи порушника (тобто перевірити документи, які можуть засвідчувати особу). У випадку їх відсутності потрібно особу затримувати (доставляти) до територіального відділу поліції.

Але проаналізувавши статтю 262 КУпАП приходимо до висновку, що у закріпленому у ній переліку адміністративних проступків відсутня стаття 44³. А отже і відсутні підстави адміністративного затримання для встановлення особи та винесення відповідної постанови [3]. Законопроектом також зміни до статті 262 не вносяться.

Поліція має право здійснювати адміністративне затримання до особи яка вчинила адміністративне правопорушення, за умови, що останнє кваліфіковане працівником поліції (ст. 262 КУпАП) як:

- дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП);
- насильство в сім'ї (ст. 173-2 КУпАП);
- порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій (ст. 185-1, ст. 185-2 КУпАП); – поширювання неправдивих чуток (ст. 173-1 КУпАП);

— вчинення злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх (ст. 185 КУпАП);

— публічні заклики до невиконання вимог поліцейського (ст. 185-7 КУпАП);

— прояв неповаги до суду (ст. 185-3 КУпАП);

— вчинення незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах (ст. 212-6);

— порушення правил про валютні операції (ст. ст.162–162-2 КУпАП);

— порушення правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 44, ст. 106-2 КУпАП);

— незаконний продаж товарів або інших предметів (наприклад, ст. 164-5, ст. 204-3 КУпАП);

— торгівля з рук у невстановлених місцях (ст. 160 КУпАП);

— розпивання спиртних напоїв у громадських місцях чи появі у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль (ст. 172-20 КУпАП);

— зайняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП);

— порушення правил дорожнього руху (всі статті гл. 10 «Адміністративні правопорушення на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку» КУпАП);

— порушення правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу (ст. 85 КУпАП);

— порушення правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України (ст. 204-1 КУпАП); – інші види адміністративних правопорушень протоколи за вчинення яких відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 255 КУпАП мають право складати уповноважені посадові особи Національної поліції, за умови, що складення протоколу є обов'язковим, однак його неможливо скласти на місті [2].

Висновок. Таким чином, ефективне та законодавчо обґрунтоване виконання завдань щодо забезпечення тимчасових обмежень представниками Національної поліції можливе тільки після внесення відповідних змін до Закону України «Про Національну поліцію» та Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Список бібліографічних посилань

1. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету

Міністрів України від 11.03.2020 № 211 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-p> http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_1_24 (дата звернення: 08.02.2021).

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 08.02.2021).

3. Закон про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 06.11.2020 № 1000-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000-IX> http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2016_1_24 (дата звернення: 08.02.2021).

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 347.73

Дар'я Ігорівна РОМАНЧЕНКО,

аспірантка кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету в нутрішніх справах

ФІНАНСОВО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ АНТИКОНКУРЕНТНИМ УЗГОДЖЕНИМ ДІЯМ СУБ'ЄКТІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ

Проблематика монополізму на фармацевтичному ринку вже досить давно піднімається багатьма вітчизняними та іноземними вченими. Водночас найбільшої актуальності вона набула під час пандемії COVID-19. Саме пандемія показала всьому світу, що монополія у певній сфері фармацевтичному ринку може призвести не просто до значних фінансових втрат та необґрунтованого підвищення цін на певні лікарські засоби, але є загрозою національній вітальній безпеці окремих країн.

Однією з причин монополізму у ряді сфер фармацевтичного ринку є неможливість входження туди нових суб'єктів без значних фінансових вливань та створення складної інфраструктури. Т.І. Швидка зазначає, що монопольно-олігопольні структури багатьох секторів економіки не дає можливості конкурувати з такими структурами суб'єктам малого та середнього бізнесу як в межах окремих країн, так і на міжнародному ринку в цілому [1, 183].

Причиною такого становища є наявність цілого ряду переваг у монополістів на будь-якому ринку.

Також значною проблемою регулювання відносин пов'язаних з антиконкурентними діями є транснаціональний характер монополістів.

Дійсно, більшість світових монопольно-олігопольних структур існує у формі транснаціональних корпорацій. Н.Ю. Коніна зазначає, що транснаціональні корпорації мають цілу низку технологічних, інноваційних та глобальних конкурентних переваг, вдало застосовуючи які ефективно протидіють входженню на ринок інших суб'єктів [2, 20].

В якості прикладів антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів фармацевтичного ринку Т. І. Швидка наводить «безпідставне підвищення цін на лікарські засоби в період епідемій» та «встановлення цін на продукцію на одному рівні без об'єктивно виправданих на те причин» [1, 195].

Дійсно, в умовах пандемії COVID-19 можна побачити, що виробники вакцин від цієї хвороби можуть фактично встановлювати будь-які ціна на свою продукцію оскільки, по-перше, відсутня альтернатива (дуже невелика кількість сертифікованих вакцин), а по-друге, попит значно перевищує пропозицію. Тому вкрай актуальним є підвищення ефективності державного фінансово-правового механізму протидії антиконкурентним узгодженим діям суб'єктів фармацевтичного ринку, а також подальші зусилля нашої держави, направлені на створення певних міжнародних антимонопольних правових механізмів.

Також слід звернути увагу на небезпеку пов'язану з експансією окремих агресивних олігопольних структур. Так, можливим є поглинання вітчизняних фармацевтичних потужностей агресивними іноземними суб'єктами господарювання нібито з метою виробництва лікарських засобів для боротьби з пандемією COVID-19.

Щодо вітчизняного фінансово-правового механізму протидії антиконкурентним узгодженим діям суб'єктів фармацевтичного ринку, то слід зазначити, що такий механізм має бути збалансованим. О.О. Бакаліньська зазначає, що конкурентне законодавство – це засіб медіації та взаємодії між державою та приватним сектором економіки [3, 20]. З цього випливає, що фінансово-правовий механізм протидії антиконкурентним узгодженим діям суб'єктів фармацевтичного ринку має ґрунтуватися на балансі саморегуляції та державного управління, а отже поєднувати диспозитивний та імперативний метод.

Перш за все реалізацію державної політики у сфері протидії антиконкурентним узгодженим діям суб'єктів фармацевтичного ринку здійснює Антимонопольний комітет України. Водночас на сучасний момент законодавство України передбачає перш за все застосування імперативного методу та каральних засобів за порушення антимонопольного законодавства. Водночас пропонується розширити перелік визначених законодавством засобів протидії антиконкурентним узгодженим діям та додати до нього засоби стимулювання. Зокрема, фінансове стимулювання у вигляді податкових знижок, дотацій та інших стимулюючих засобів вітчизняних товаровиробників, що здійснюють виготовлення лікарських засобів для протидії пандемії COVID-19 з метою

підвищення конкурентоздатності таких ліків, а також підтримки існування зазначених суб'єктів на національному та міжнародному ринках фармацевтичних продуктів. Також, враховуючи важливість вітчизняних товаровиробників фармацевтичних засобів для національної вітальної безпеки вбачається доцільним розглянути застосування податкових преференцій для новостворених суб'єктів-виробників фармацевтичної продукції та певних стратегічних для держави виробників. Це дозволить як збільшити привабливість цієї сфери до інвестування, так і допоможе захистити національні інтереси від антиконкурентних дій транснаціональних об'єднань.

Список бібліографічних посилань

1. Швидка Т. І. Економічна конкуренція: сучасний стан законодавчого забезпечення та перспективи його модернізації : монографія. Харків : Право, 2020. 376 с.
2. Конина Н. Ю. Конкурентоспособность ТНК в условиях глобализации : автореф. дис. ... д-ра экон. наук : 08.00.14. М., 2009. 57 с.
4. Бакалінська О. О. Правове забезпечення добросовісної конкуренції в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.04. Київ, 2015. 32 с.

УДК 342.924(477):328.185

Олена Юхимівна СИНЯВСЬКА,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри правоохоронної діяльності та поліцієстики
факультету № 6 Харківського національного університету
внутрішніх справ;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6386-4151>*

ДО ПИТАННЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Проблема корупції та породжуваних нею негативних наслідків є актуальною для світової спільноти. Так, у Преамбулі Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 [1] зазначається, що держави – учасниці цієї Конвенції зокрема є «стурбованими серйозністю породжуваних корупцією проблем і загроз для стабільності й безпеки суспільств, що підриває демократичні інститути й цінності, етичні цінності й справедливість та завдає шкоди сталому розвитку й принципу верховенства права», а також переконані в тому, що «корупція вже не є локальною проблемою, а

перетворилася на транснаціональне явище, яке впливає на суспільства й економіки всіх країн, що зумовлює винятково важливе значення міжнародного співробітництва в галузі запобігання корупції та контролю за нею».

Досить актуальними питання запобігання та протидії корупції залишаються і для України. Одночасно, першоосновою будь-якої діяльності є принципи її здійснення. Так, у тлумачному словнику поняття «принцип» трактується як: «1) Основне вихідне положення якої-небудь наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку і таке інше; засада; // Основний закон якої-небудь точної науки; 2) Особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; // Правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і таке інше; 3) Переконання, норма, правило, яким керується хто-небудь у житті, поведінці; канон» [2]. Розглянемо, яким же чином було закріплено на законодавчому рівні принципи запобігання та протидії корупції в Україні.

Розглядаючи генезу інституту публічно-правового механізму протидії корупції в Україні О.О. Гейц зазначає, що «новоутворена система законодавства у сфері запобігання корупції поповнилась безпрецедентною кількістю законів» [3, с. 29]. Прийняття у 1995 році першого в історії нашої держави Закону України «Про боротьбу із корупцією» [4] О.О. Гейцем оцінено як «перша докорінна спроба систематизувати матеріальні (поняття корупції, суб'єктів корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних із корупцією, органів, які ведуть боротьбу із корупцією, правопорушень тощо) та процесуальні (порядок фінансового контролю та спеціальних обмежень, окремі підстави і порядок адміністративного провадження у справах про корупційні діяння або інші правопорушення, пов'язані з корупцією тощо) норми права» [3, с. 26]. В той же час, в даному законі не тільки не визначені принципи боротьби із корупцією, а навіть не згадується про їх існування.

В наступному законі «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 року [5], з прийняттям якого Закон України «Про боротьбу із корупцією» втратив чинність, принципи запобігання та протидії корупції теж не закріплені. Хоча в самій назві закону міститься слово «засади», тож логічно було б такі засади визначити.

І тільки з прийняттям Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 07 квітня 2011 року [6], основні принципи запобігання і протидії корупції нарешті були закріплені на законодавчому рівні. Так, у статті 3 цього закону зазначається, що діяльність із запобігання і протидії корупції ґрунтується на принципах:

- верховенства права;
- законності;
- комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів;

- пріоритетності запобіжних заходів;
- невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;
- відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів;

— забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням [6, ст.3].

З прийняттям 14 жовтня 2014 року наступного, вже четвертого антикорупційного закону – Закону України «Про запобігання корупції» [7], у ньому було визначено спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, систематизовано конкретні напрямки запобігання та протидії корупції, уточнено перелік суб'єктів відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення тощо, але таке важливе питання як визначення та законодавче закріплення принципів як вихідних засад діяльності із запобігання та протидії корупції залишилося поза увагою законодавця. І не зважаючи на те, що з моменту прийняття даного закону до нього вносилися численні зміни та доповнення, дане питання вирішено не було.

Зазначимо, що принципи – це ті загальні вимоги, основоположні засади, якими необхідно керуватися при здійсненні конкретної діяльності. При характеристиці різноманітних систем принципи відображають ті суттєві характеристики, що відповідають за правильне функціонування системи, без яких вона не виконувала б свого призначення. У тексті Конвенції ООН проти корупції від 31.10.2003 [1], який розміщено на офіційному веб-сайті Верховної Ради України, слово «принцип» згадується 108 (!) разів, постійно наголошується, що діяльність із запобігання та протидії корупції повинна відповідати основоположним принципам правової системи кожної країни-учасниці Конвенції, основоположним принципам внутрішнього права кожної країни-учасниці Конвенції тощо.

Висновок. Незважаючи на активну діяльність законодавця у напрямку встановлення нормативних засад запобігання та протидії корупції, чинне законодавство у цій сфері потребує удосконалення. Зокрема, необхідно в Законі України «Про запобігання корупції» закріпити принципи запобігання та протидії корупції, відповідно до яких і повинна здійснюватися дана діяльність.

Такими принципами можуть бути принципи: верховенства права; законності; комплексного здійснення правових, політичних, соціально-економічних, інформаційних та інших заходів; пріоритетності запобіжних заходів; невідворотності відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень; відкритості та прозорості діяльності публічної адміністрації (органів державної влади та органів

місцевого самоврядування); участі громадськості у заходах щодо запобігання і протидії корупції, державного захисту осіб, які надають допомогу у здійсненні таких заходів (викривачів); забезпечення відновлення порушених прав і законних інтересів, відшкодування збитків, шкоди, завданої корупційним правопорушенням [8, с.96].

Список бібліографічних посилань

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : від 31.10.2003 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16 (дата звернення: 07.02.2021).
2. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. Київ : Аконіт, 1998. Т. 3: ОБЕ-РОБ. 927 с.
3. Гейц О. О. Публічно-правовий механізм протидії корупції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпро, 2019. 305 с.
4. Про боротьбу з корупцією : Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-вр> (дата звернення: 07.02.2021). Втратив чинність.
5. Про засади запобігання та протидії корупції : Закон України від 11.06.2009 № 1506-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17> (дата звернення: 07.02.2021). Втратив чинність.
6. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 № 3206-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (дата звернення: 07.02.2021). Втратив чинність.
7. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 07.02.2021).
8. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : підручник / В. Я. Настюк, О. Ю. Сиявська, В. В. Мартиновський та ін. ; за заг. ред. В. Я. Настюка. Харків : Право, 2019. 512 с.

УДК 351.824

Вікторія Володимирівна СИЧОВА,

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник секретаріату Вченої ради

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3031-4994>

ВИДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Негативний вплив пандемії на діяльність підприємництва неможливо переоцінити. Ще в допандемічні часи на розвиток підприємництва

в країні впливали різноманітні негативні чинники: 1. Надмірний розвиток корупції та бюрократизму; 2. Високий рівень оподаткування, що ставить під сумнів прибутковість діяльності малих підприємств, підвищує вірогідність банкрутства; 3. Відсутність ефективних механізмів кредитування та страхування суб'єктів малого бізнесу, незахищеність банківських установ від різноманітних видів ризику, пов'язаних із кредитуванням малих підприємств; 4. Недоступність бізнес-освіти для персоналу малих підприємств, відсутність соціальних гарантій; 5. Політична та економічна нестабільність, а також суперечливість та ускладненість законодавства [1].

Разом із тими факторами, що зазвичай відносять до тих, що негативно впливають на стан розвитку малого підприємництва, додалися й протиепідеміологічні заходи. У зв'язку з цим зростає роль державної підтримки вітчизняного підприємництва, зокрема малого підприємництва.

Слід погодитися з тим, що підтримка та допомога суб'єктам малого підприємництва повинна бути обов'язковою умовою економічної та політичної стабілізації в країні. Мале підприємництво є основою економіки країни, воно сприяє зростанню матеріального потенціалу суспільства, створює нові умови для працевлаштування людей та здійснює різноманітні таланти громадян. Активна підтримка розвитку суб'єктів малого підприємництва сприяє зростанню ВВП та створенню нових робочих місць [2, с. 14].

І. Труш визначає державну підтримку малого підприємництва – як напрямок діяльності органів державної влади щодо покращення умов реалізації права людини на підприємницьку діяльність, гарантованої чинним законодавством, створення політичних, правових, економічних, соціальних, інформаційних та інших умов для його існування та розвитку [3, с. 8]. За визначенням З. Варналія, державна політика підтримки малого підприємництва – це сукупність (комплекс) пріоритетних рішень, які визначають основні напрямки і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку малого підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання. Під державною підтримкою він розуміє, з одного боку, державне регулювання цього сектору економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку малого підприємництва, а з іншого боку – створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу малого підприємництва на пільгових засадах або безоплатно [4].

Тобто державна підтримка малого підприємництва – це одна із функцій держави, певна система заходів, що проявляються у регулятивних та стимулюючих заходах правового, фінансового, організаційного та іншого характеру і спрямовані на підтримку розвитку підприємництва.

До державної підтримки підприємництва, зокрема й малого підприємництва, відносяться також заходи, передбачені нормою ст. 16 Господарського кодексу, згідно якого держава може надавати дотації суб'єктам

господарювання: на підтримку виробництва життєво важливих продуктів харчування, на виробництво життєво важливих лікарських препаратів та засобів реабілітації осіб з інвалідністю, на імпорتنі закупівлі окремих товарів, послуги транспорту, що забезпечують соціально важливі перевезення, а також суб'єктам господарювання, що опинилися у критичній соціально-економічній або екологічній ситуації, з метою фінансування капітальних вкладень на рівні, необхідному для підтримання їх діяльності, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект, а також в інших випадках, передбачених законом. Держава може здійснювати компенсації або доплати сільськогосподарським товаровиробникам за сільськогосподарську продукцію, що реалізується ними державі [5].

Перелічені заходи мають фінансовий характер. Також до основних видів фінансової державної підтримки відносять: 1) часткову компенсацію відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва; 2) часткову компенсацію лізингових, факторингових платежів і платежів за користування гарантіями; 3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва; 4) надання кредитів, зокрема мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи; 5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій; 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами; 7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій тощо [6, с. 107]. В кризових умовах, необхідно посилити державну підтримку, насамперед, суб'єктів малого підприємництва.

При проведенні опитування представників малого бізнесу, останні до першочергових заходів, які мають бути вжиті органами державної влади для полегшення економічних наслідків впливу COVID-19 на бізнес називають: захист і підтримка національних виробників; імпортозаміщення з метою розвитку власного виробництва та постачання сировини; фінансова підтримка підприємств для виходу з кризи після закінчення карантину; стимулювання створення робочих місць з метою збереження робочої сили в Україні; підтримка стратегічних проектів щодо енергетики та телекомунікацій, фінансова підтримка працівників підприємства, які залишились без роботи; виплати по частковому безробіттю, щоб не звільняти працівників; безумовна підтримка всього населення на прикладі Німеччини та США; відновлення роботи міського та приміського транспорту; відновлення роботи будівельного комплексу; розміщення державного замовлення для промисловості; реформування трудового законодавства; дозвіл на роботу торгівельних магазинів, закладів з розміщення, які можуть забезпечити всі заходи із запобігання розповсюдженню COVID-19, що дасть можливість розпочати роботу підприємств; мораторій на підвищення цін монополістами на відповідних ринках [7].

Безумовно, такі заходи мають важливе значення для забезпечення стабілізації української економіки, підтримки як роботодавців-підприємців, так і працівників.

Таким чином, види державної підтримки суб'єктів малого підприємництва в умовах пандемії різняться за сферою їх застосування, і в основному така підтримка має фінансовий характер. Разом із цим важливе місце у підтримці вітчизняних малих підприємств мають посісти й заходи, які мають організаційний характер, серед яких варто назвати:

- проведення консультацій з маркетингових питань, планування та організації власної справи, питань кредитування та оподаткування;
- проведення консультацій з приводу правового забезпечення підприємницької діяльності в Україні;
- організація конференцій, форумів на он-лайн платформах, насамперед для малого і середнього підприємництва;
- надання допомоги у лобюванні інтересів національних товаровиробників стосовно експорту вітчизняних товарів;
- організація дистанційних семінарів та бізнес-тренінгів;
- проведення ярмарків, зокрема й на дистанційній основі, товарів і послуг суб'єктів малого підприємництва тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Гордієнко Є. С., Гордієнко А. О., Сидоренко І. М. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні // Полтавський державний аграрний університет : сайт. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/nr/pdf3/13.pdf> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Кміть В. М., Падура А. В. Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 7, ч. 2. С. 14–17.
3. Труш І. В. Господарсько-правове забезпечення державної підтримки малого підприємництва : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2005. 19 с.
4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид., стер. Київ : Знання, 2008. 302 с.
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 09.02.2021).
6. Шиленко М. Державна підтримка як форма захисту суб'єктів малого підприємництва. *Інформація і право.* 2014. № 2 (11). С. 102–108.
7. Бізнес та COVID-19: вижити не можна померти // Федерація роботодавців України : сайт. URL: https://fru.ua/images/doc/analytics/BUSINESS_AND_COVID-19.pdf (дата звернення: 09.02.2021).

УДК 342.92

Тетяна Миколаївна СМАЗНА,

аспірантка кафедри адміністративного права

факультету № 6

Харківського національного університету

внутрішніх справ

ВПЛИВ COVID-19 НА ДОГОВІРНІ ПРАВОВІДНОСИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Пандемія COVID-19 спричинила безпрецедентні заходи протидії з боку багатьох держав. Значно обмежені як міжнародні, так і внутрішні переміщення громадян. Накладені карантинні умови на здійснення підприємницької діяльності в ряді сфер. Багато компаній та фізичних осіб-підприємців в зв'язку з цим стикаються зі складнощами при виконанні своїх зобов'язань – будь то по договорам оренди, поставки, підряду, кредитним або лізинговим зобов'язанням.

З точки зору права, пандемія та державні заходи можуть бути розглянуті у слідуючих моментах: якщо кредитор втратив інтерес у виконанні зобов'язання внаслідок прострочення боржника через події непереборної сили / «форсмажору», то він, за загальним правилом, може зажадати припинення договору; постійна неможливість виконання зобов'язання боржником через обставини непереборної сили може стати підставою для припинення зобов'язання; істотна зміна обставин може стати підставою для зміни або розірвання договору. При цьому важливе значення мають положення договору, оскільки в ньому сторони можуть як узгодити додаткові підстави для звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язання або для його зміни чи припинення, так і, навпаки, виключити будь-які підстави.

Стаття 617 Цивільного кодексу України допускає звільнення боржника від відповідальності за невиконання зобов'язання, якщо особа доведе, що це порушення сталося внаслідок випадку або непереборної сили. Однак для такого звільнення необхідна наявність таких властивостей непереборної сили як надзвичайність, невідворотність та нездоланність [1, 2].

Пандемія та заходи з боку держави в принципі можуть бути класифіковані як обставини непереборної сили. Це також підтверджується Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [3]. Разом з тим, необхідно враховувати наступне:

- самі по собі пандемія і заходи з боку держави ще не означають, що виникли підстави для звільнення від відповідальності за статтею 617 ЦК України – в кожному конкретному випадку необхідно аналізувати, чи

призвів «форс-мажор» до неможливості виконання зобов'язання, а також те, яким чином з боку договору розподілили ризики виникнення «форс-мажору»;

- обставина непереборної сили саме по собі лише звільняє від відповідальності за невиконання зобов'язання, але не звільняє від його виконання. Разом з тим, в договорах іноді зустрічаються положення про те, що якщо обставина непереборної сили триває певний період часу, то сторони мають право припинити такий договір;

- у разі виникнення обставин непереборної сили боржник повинен, за загальним правилом, негайно повідомити кредитора про їх виникнення. При порушенні цього обов'язку боржник може, крім іншого, бути зобов'язаний відшкодувати збитки, що виникли у кредитора внаслідок відсутності у нього відомостей про обставини непереборної сили. Разом з тим, оскільки пандемія і заходи з боку держави є загальновідомими обставинами, висновки судів щодо наслідків невиконання обов'язку щодо інформування можуть відрізнятися в кожному конкретному випадку.

- норми про обставини непереборної сили носять диспозитивний характер, та відповідно, певні обставини можуть бути виключені угодою сторін (або навпаки включені в цю угоду). У зв'язку з цим, в кожному конкретному випадку необхідно аналізувати положення угоди між кредитором і боржником.

Таким чином, ми бачимо, що суди, як правило, досить консервативно ставляться до звільнення від відповідальності за невиконання зобов'язань на підставі статті 617 ЦК України. Однак у даній ситуації, з урахуванням її безпрецедентності і прийнятих мір (або мір, які знаходяться у процесі прийняття) державних заходів позиція судів може бути іншою.

Список бібліографічних посилань

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 11.02.2021).

2. COVID-19 – последствия для договоров, подчиненных английскому праву // Debevoise&Plimton : сайт. 18.03.2020. URL: <https://www.debevoise.com/insights/publications/2020/03/covid19-and-its-impact-on-english-law-contracts?-translationGuid=a6666dee-a6b8-4bfa-8b23-beae0822bc86> (дата звернення: 11.02.2021)

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 11.02.2021).

УДК 347.453

Олена Петрівна СУЩ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового регулювання економіки

Харківського національного економічного

університету імені Семена Кузнеця;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8619-8964>

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ОРЕНДНОЇ ПЛАТИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДІЇ КАРАНТИНУ

Covid-19 вніс корективи в життя на глобальному рівні. Немає жодного сектору економіки, який би не зазнав впливу коронакризи. Не виключенням є і господарська (підприємницька діяльність).

Право на зайняття підприємницькою діяльністю задекларовано Конституцією України [1]. Відповідно до ст. 42 кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Проте, під час пандемії право на зайняття підприємницькою діяльністю суб'єктів підприємництва зазнало великої кількості проблем, однією з яких є питання щодо договірних відносин оренди, зокрема, звільнення від орендної плати суб'єктів підприємницької діяльності під час дії карантину.

Означена проблематика є досить цікавою з огляду на те, що при її вирішенні необхідно дотримуватися балансу прав та інтересів і наймача і наймодавця, оскільки кожен із них несе певні ризики та збитки.

Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що під час дії карантину суб'єкти підприємницької діяльності фактично продовжують користуватися орендованим майном, як правило, торговельними приміщеннями, проте таке користування в 90 відсотках випадків не пов'язане із здійсненням ними своєї основної діяльності – торговельної чи виробничої. Тож виникає питання, чи зобов'язані суб'єкти підприємницької діяльності – наймачі за таких обставин сплачувати передбачені нормами законодавства та договором орендні плати (платежі)? Звільнення від орендної плати на період дії карантину є правом чи обов'язком орендодавця? Чи зобов'язаний наймач доводити обставини, на підставі яких він не може чи може частково користуватися орендованим майном?

Правове регулювання порядку укладання, внесення змін та підстави і порядку розірвання договору оренди здійснюється нормами Цивільного кодексу України [2] (далі – ЦК України), зокрема Главою 58 (ст. ст. 759-786) та Господарського кодексу України (ст. 283) [3]. Статтею 762 ЦК України передбачено, що за користування майном з наймача справляється плата, розмір якої встановлюється договором найму (ч. 1). При цьому, у ч. ст. 762 ЦК України та ч. 2 ст. 286 ГК України зазначено, що наймач

звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає. Таким чином ч. 6 ст. 762 ЦК України захищає наймача і звільняє від плати за настанням обставин, що від його волі не залежать – форс-мажорних обставин, які підпадають під карантинні заходи, встановлені Кабінетом Міністрів України. Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» [4] було доповнено ст. 14-1, яка з-поміж інших обставин під форс-мажорними обставинами визнала введення комендантської години та карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України. Але навіть за таких обставин наймач повинен довести, що майно не використовувалося або не могло бути використане ним, і що він не відповідає за ці обставини.

З введенням карантину на території України Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [5], яким були внесені зміни до Цивільного кодексу України. Зокрема, був доданий п. 14 до Прикінцевих та перехідних ЦК України про наступне: з моменту встановлення карантину, введеного Постановою Кабінету Міністрів України "Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2" від 11.03.2020 р. № 211 [6], і до його відміни (скасування) в установленому законом порядку, плата за користування нерухомим майном (його частиною) підлягає зменшенню за вимогою наймача, який здійснює підприємницьку діяльність з використанням цього майна, впродовж усього часу, коли майно не могло використовуватися в підприємницькій діяльності наймача в повному обсязі через запроваджені обмеження та (або) заборони.

У випадку, визначеному абз. 1 п. 14, розмір плати за користування майном не може перевищувати сукупний (пропорційно до орендованої площі) обсяг витрат, які наймодавець здійснив або повинен буде здійснити за відповідний період для внесення плати за землю, сплати податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, і сплати вартості комунальних послуг.

Зазначені витрати покладаються на наймача як плата за користуванням майном за відповідний період пропорційно площі нерухомого майна, яку він наймає відповідно до договору, якщо договором не передбачений обов'язок наймача самостійно сплатити ці витрати повністю або частково.

Так, на думку судді Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду В.Крата, зазначені зміни до ЦК України не таким вже й поганими. Він зауважив, що до прийняття згаданого Закону застосування ч. 6 ст. 762 ЦК України пов'язувалася з двома обставинами: по-перше, з недоліками майна (наприклад, приміщення затопило), по-друге, із неможливістю користування майном через дії або бездіяльність орендодавця (були

випадки, коли з ініціативи орендодавця на майно накладався арешт, внаслідок чого орендар не міг потрапити до приміщення) [7].

Враховуючи викладене, можемо констатувати, що ч. 6 ст. 762 ЦК України звільняє від плати за оренду за настанням обставин, що не залежать від волі наймача, а п. 14 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України плата за користування нерухомим майном (його частиною) підлягає зменшенню за вимогою наймача, який здійснює підприємницьку діяльність з використанням цього майна.

В якості прикладу зазначимо Рішення Господарського суду Львівської області у справі № 914/1294/20 від 18.11.2020 р. про стягнення заборгованості за договором оренди нежитлових приміщень. Суд зазначив, що відповідно до ч. 6 ст. 762 ЦК України, наймач (орендар) звільняється від плати за весь час, протягом якого майно не могло бути використане ним через обставини, за які він не відповідає. Вказані приписи створюють правові підстави, які дозволяють орендарям пов'язувати неможливість використання орендованих приміщень із введенням карантину. Разом з тим, наведені акти «автоматично» не призводять до звільнення від сплати орендної плати, а потребують доведення фактичних обставин, які унеможливають використання орендарем орендованого приміщення, як того вимагає ч.6 ст. 762 ЦК України [8].

Під час карантину не всі суб'єкти підприємницької діяльності обмежуються в праві на зайняття підприємницької діяльності, і це обов'язково необхідно враховувати, оскільки саме від цього залежить чи буде звільнитися наймач від платежів за орендоване нерухоме майно. Пункт 14 Прикінцевих та перехідних положень ЦК України не поширюється на суб'єктів господарювання, які впродовж дії карантину фактично здійснювали діяльність з використанням цього майна в своїй господарській діяльності в повному обсязі, а також на договори найму майна, яке належить територіальній громаді. В даному випадку виникає питання стосовно використання орендованого майна в підприємницькій діяльності суб'єктом, що обмежений в здійсненні діяльності, але використовує орендоване майно, наприклад торгівельне приміщення, за призначенням. В такому випадку, на нашу думку, наймач не може претендувати на звільнення від орендних платежів посилаючись на ч. 6 ст. 762 ЦК України, але відповідно до ч. 44 762 ЦК України наймач має право вимагати зменшення плати, якщо через обставини, за які він не відповідає, можливість користування майном істотно зменшилася.

На підставі викладеного, можемо зробити висновок, що в період запровадження карантину суб'єкти підприємницької діяльності – наймачі можуть претендувати на зменшення плати за орендоване майно або звільнитися від орендних платежів, якщо через обставини, за які вони не відповідають, можливість користування майном істотно зменшилася. В кожному наймач повинен довести, що майно не використовувалося або не могло бути використане ним, і що він не відповідає за ці обставини.

На нашу думку, основною ознакою, за якою варто визначити чи підлягає наймач звільненню від орендної плати чи зменшення її вартості, є застосування об'єкту оренди за призначенням. Виходячи з того, що рішення про звільнення від орендної плати чи зменшення її вартості приймає наймодавець, вважаємо, що це є його правом, а не обов'язком. Якщо сторони договірних відносин не можуть вирішити питання за домовленістю – кожна із сторін може звернутися до суду за захистом законних прав та інтересів.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 01.02.2021).
3. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 01.02.2021).
4. Про торгово-промислові палати в Україні : Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр> (дата звернення: 01.02.2021).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 01.02.2021).
6. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п> (дата звернення: 01.02.2021).
7. Суддя КЦС ВС Василь Крат поділився думкою щодо законодавчих змін стосовно плати за користування майном в умовах карантину // Судова влада України : сайт. 21.04.2020. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/presidentr/news/928094/> (дата звернення: 01.02.2021).
8. Рішення Господарського суду Львівської обл. від 18.11.2020 : справа № 914/1294/20 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92918295> (дата звернення: 01.02.2021).

УДК 336.748.1:339.747

Ірина Ігорівна СЯДРИСТА,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4340-3593>

ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМАТИЧНОСТІ ЯК ОЗНАКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Підприємницька діяльність – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (ст. 42 Господарського Кодексу України [1]). Отже, систематичність є однією з ознак підприємницької діяльності, що дозволяє її відмежувати від інших видів економічної діяльності, які можуть приносити прибуток, але не постійно. На сьогодні жоден нормативно-правовий акт не визначає критерії ознак систематичності, що призводить до різного тлумачення визначення даної категорії.

Часто, при визначенні кількісних критеріїв систематичності підприємницької діяльності виходять з положень Декрету Кабінету Міністрів України «Про податок на промисел» № 24-93 від 17 березня 1993 р. [2], де зазначено, що платниками податку на промисел є громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які мають або не мають постійного місця проживання в Україні, що не зареєстровані як суб'єкти підприємництва і здійснюють несистематичний, не більше чотирьох разів протягом календарного року, продаж виробленої чи придбаної продукції, речей, товарів. Виходячи із зазначеного можна визначити, що якщо така діяльність здійснюється більше чотирьох разів протягом року, вона вважається систематичною. Даний декрет втратив чинність, на підставі змін до Податкового Кодексу України [3], при цьому, в останньому не з'явилось роз'яснення окресленої ознаки.

В свою чергу, судова практика при визначенні ознаки систематичності підприємницької діяльності в основу кількісного критерію покладає не число разів здійснення такої діяльності протягом календарного року, а чисельність років здійснення такої діяльності. Так, в Ухвалі Київського районного суду м. Харкова № 66234140 від 26.04.2017 р. зазначено, що аналізуючи ознаки, притаманні підприємницькій діяльності, можна зробити висновок про те, що остання передбачає систематичне прийняття особою самостійних рішень щодо здійснення операцій, спрямованих на отримання прибутку, що супроводжується прийняттям взятих на себе

ризиків. Таким чином, продаж протягом 2015–2016 років великої кількості однотипних об'єктів нерухомості є свідченням систематичної діяльності, як ще однієї з ознак підприємництва [4].

Поняття систематичності зустрічається й у інших галузях права, таких як кримінальне, цивільне, трудове право. Систематичність як ознака підприємництва тлумачиться як кількість однорідних дій, але зі специфічною розмежування в галузях законодавства (у трудовому систематичність – це здійснення два і більш рази однорідних дій, а в кримінальному праві – здійснення три і більш однорідні дії) [5, с. 7].

Щодо ознак систематичності не існує єдності і серед вчених теоретиків. Для юридичних осіб, що здійснюють господарську діяльність, систематичність визначається через їх установчі документи, навідміну від фізичних осіб–підприємців [6, с. 33]. Регламентуючи підприємництво, законодавець підкреслює систематичний характер даної діяльності. Отже, одноразове надання послуг, виготовлення продукції, тощо не може розглядатися як підприємницька діяльність [5, с. 615]. А. А. Попов також відзначає, що важко уявити ситуацію, коли приватний підприємець здійснив одну угоду спрямовану на отримання прибутку [7, с. 81]. Отже, систематичність як ознака підприємництва характеризується певною повторюваністю, циклічністю в її здійсненні. Більш того, ні законодавець, ні суспільство не зацікавлені у створенні тимчасових комерційних суб'єктів господарювання.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» №1236 від 09.12.2020р. було затверджено перелік основних видів економічної діяльності, стосовно яких здійснюються обмежувальні протиепідемічні заходи, пов'язані із поширенням на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19 [8]. Таким чином, для певної категорії суб'єктів господарювання діють обмеження щодо здійснення ними своєї господарської діяльності, що позбавляє їх можливості здійснювати свою діяльність систематично та отримувати прибуток. Неможливо передбачити, як довго триватиме карантин і скільки ще часу господарська діяльність більшості підприємців перебуватиме в підвішеному стані, а отже, чи можна, враховуючи ознаку систематичність підприємницької діяльності, на період карантину вважати діяльність суб'єктів господарювання, щодо яких прийняті обмеження у здійсненні ними своєї діяльності, вважати підприємницькою.

Отже, на підставі зазначеного, можна зробити висновок, що відсутність характерних ознак систематичності у нормах чинного законодавства ускладнює розуміння поняття підприємницької діяльності та не дозволяє суб'єктів господарювання, щодо яких прийняті обмеження у здійсненні ними своєї підприємницької діяльності, захистити свої права та законні інтереси в умовах гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Список бібліографічних посилань

1. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Про податок на промисел : Декрет Кабінету Міністрів України від 17.03.1993 № 24-93 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/24-93> (дата звернення: 10.02.2021). Втратив чинність.
3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 10.02.2021).
4. Ухвала Київського районного суду м. Харкова від 26.04.2017 : справа № 66234140 // You Control : сайт. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/66234140/> (дата звернення: 10.02.2021).
5. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
6. Хозяйственное (предпринимательское) право Украины : учебник / под общ. ред. Р. Б. Шишки и Я. А. Чапичадзе. Харьков : Эспада, 2007. 552 с.
7. Попов А. А. Торговое право : учеб. пособие. Харьков : БУРУН і К, 2007. 288 с.
8. Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.12.2020 № 1236 // Урядовий портал : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vstanovlennya-karantynu-ta-zaprovdzhennya-obmezhuvalnih-protiepidemichnih-zahodiv-1236-091220> (дата звернення: 10.02.2021).

Сергій Миколайович ТЕРНИЦЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0001-6452-56720000-0002-7569-9691>

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК СПЕЦІАЛЬНОГО СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Розповсюдження вірусної хвороби COVID-19 призвело до негативних наслідків щодо економіки, фінансів, торгівлі, соціального стану населення тощо, як в світі, так і України. Погіршення економічного стану населення, скорочення діяльності суб'єктів господарювання та введення урядом заходів обмеження розповсюдження хвороби призвело до трансформації суспільно небезпечних діянь та злочинів, що потребує

з'ясування правового статусу Національної поліції України як спеціального суб'єкта адміністративно-правового забезпечення.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [1] Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах:

- 1) забезпечення публічної безпеки і порядку;
- 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- 3) протидії злочинності;
- 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги.

Названа мета та завдання Національної поліції серед інших форм своєї реалізації проявляються й у забезпеченні безпеки діяльності фізичної особи підприємця в Україні, шляхом вчинення дій органами Національної поліції обумовленими їх правовим статусом.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під поняттям «статус» розуміється правове становище громадян, державних і громадських органів, міжнародних організацій [2, с. 1387].

Автори юридичної енциклопедії під поняттям «правовий статус» розуміють сукупність прав і обов'язків фізичних і юридичних осіб, визначених Конституцією, законами й іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Правовий статус підприємств, державних установ, організацій визначається через їхню компетенцію, тобто права та обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві. У концентрованому вигляді їхній правовий статус відображається в законах, положеннях, статутах та інших нормативно-правових актах про ці органи, підприємства, установи й організації [3, с. 44].

У міжнародній поліцейській енциклопедії під поняттям «правовий статус» визначають правове становище особи в суспільстві, а громадянина в державі, що відбиває їхній факт, стан і взаємодію із суспільством і державою [4, с. 764].

Питання щодо правового статусу Національної поліції України набуло достатньо широкого обговорення серед науковців. Разом з тим більшість наукових публікацій присвячено саме загальному широкому дослідженню правового статусу Національної поліції України. Поза увагою залишається специфіка правового статусу Національної поліції України як спеціального суб'єкта безпосереднього та ефективного адміністративно-правового захисту громадян в умовах надзвичайних ситуацій в Україні.

Зокрема С. М. Гусаров визначає адміністративно-правовий статус органів внутрішніх справ як врегульоване сукупністю адміністративно-

правових норм адміністративного права юридичне становище, що передбачає реалізацію компетенції їхніх підрозділів і посадових осіб із охорони правопорядку, забезпечення прав і свобод громадян і безпеки в суспільстві [5, с. 96].

На думку М. М. Алексейчука адміністративно-правовий статус міліції громадської безпеки як урегульоване сукупністю норм адміністративного права юридичне становище, що передбачає реалізацію компетенції її апаратів, служб і підрозділів з охорони правопорядку, забезпечення прав і свобод громадян і безпеки в суспільстві [6, с. 10].

Д. М. Мартинов під адміністративно-правовим статусом територіальних органів внутрішніх справ України розуміє становище спеціального суб'єкта адміністративного права, гарантованого державою та врегульованого нормами адміністративного права, що являє собою сукупність прав, обов'язків, гарантій і відповідальності, відповідно до яких вони виконують правоохоронні функції [7, с. 10].

Як вважають вчені, важливою складовою правового статусу поліції є повноваження по захисту громадян з метою забезпечення суспільної безпеки та правопорядку [8].

Не ототожнюючи правовий статус Національної поліції та правовий статус посадових осіб Національної поліції слід зазначити, що до складу правового статусу Національної поліції входить низка елементів, які визначені чинним законодавством. Які ж саме елементи визначають правовий статус Національної поліції України як спеціального суб'єкта адміністративно-правового захисту?

Основною нормативно-правовою базою, що визначає правовий статус Національної поліції України є Конституція, Закон України «Про Національну поліцію», а також Положення про Національну поліцію, яке затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 .

Основний закон України визначаючи основні права і свободи людини і громадянина зобов'язує усіх суб'єктів правовідносин у тому числі й органи виконавчої влади неухильно дотримуватися цих прав Зокрема право на життя, згідно якому ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини (ст.27), право на повагу до його гідності (ст.28). Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Право на свободу та особисту недоторканність (ст.29). Яка накладає на уповноважені органи, у тому числі й Національну поліцію, обов'язок кожному заарештованому чи затриманому невідкладно повідомити про мотиви арешту чи затримання, роз'яснити його права та надати можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника. Ці та інші права виступають у тому числі й в ролі принципів на основі яких будуються й інші елементи правового статусу Національної поліції як центрального органу виконавчої влади.

Більш повно елементи правового статусу Національної поліції розкриваються Законом України «Про Національну поліцію». Розділ 2 містить принципи, що лежать в основі діяльності поліції, зокрема такі як верховенство права, дотримання прав і свобод людини, законність, відкритість та прозорість, політична нейтральність, взаємодія з населенням на засадах партнерства, безперервність.

Розділ 3 того ж Закону визначає повноваження поліції, у ст.23 перераховано 28 таких повноважень. У Положенні про Національну поліцію надано розширений перелік повноважень поліції, що має невиключний характер та складається з 60 пунктів. Серед них можна виділити, саме ті, що пов'язані з забезпеченням захисту громадян в умовах надзвичайних ситуацій:

- виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;
- здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;
- здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;
- у випадках, визначених законом, здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення, приймає рішення про застосування адміністративних стягнень та забезпечує їх виконання;
- вживає заходів для забезпечення публічної безпеки і порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських та річкових портах, інших публічних місцях;
- здійснює на договірних засадах охорону фізичних осіб та об'єктів права приватної і комунальної власності тощо.

Вибір того чи іншого поліцейського заходу здійснюється особисто поліцейськими з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення. Поліцейський захід виступає інструментом реалізації повноважень поліції.

Висновок. Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновок, що елементами правового статусу Національної поліції України як спеціального суб'єкта адміністративно-правового захисту в умовах надзвичайних ситуацій, зокрема і пандемії COVID-19, є встановлені нормами чинного законодавства цілі, задачі, принципи, та обумовлені ними функції та обов'язки, а також повноваження, як основний інструмент діяльності Національної поліції, як центрального органу виконавчої влади.

Діяльність суб'єктів адміністративно-правового захисту в умовах надзвичайних ситуацій спрямована на забезпечення правопорядку в

сфері підприємницької діяльності та забезпечення її сталості шляхом реалізації правових засобів попередження, припинення протиправних посягань на суб'єктів господарювання та об'єкти їх власності, застосування заходів адміністративної відповідальності до порушників та відновлення порушених прав.

Правовий статус Національної поліції України, як спеціального суб'єкта адміністративно-правового захисту в умовах надзвичайних ситуацій, є частиною її загального правового статусу, та являє собою визначених чинним законодавством цілей, завдань та функцій та направлених на їх реалізацію повноважень та заходів щодо охорони та захисту громадян, економіки країни, підприємців, як основи економічного розвитку, а також забезпечення громадської безпеки, як умови безперешкодної діяльності всіх суб'єктів господарювання. Отже, в діяльності Національної поліції України, як суб'єкта адміністративно-правового захисту в умовах надзвичайних ситуацій в Україні, слід визначити два аспекти діяльності: майновий (економічний) та загально-громадський, які відповідають сучасним завданням поліції по підтриманню законності та правопорядку підприємницької діяльності в Україні.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2003. Т. 5. 736 с.
4. Міжнародна поліцейська енциклопедія. Понятійний апарат. Концептуальні підходи. Теорія та практика : в 10 т. / відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Київ : Ін Юре, 2003. Т. 1: Теоретико-методологічні і концептуальні засади поліцейського права та поліцейської деонтології. 1232 с.
5. Гусаров С. М. Адміністративно-процесуальний статус органів внутрішніх справ щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення (проступки) та механізм його реалізації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 2. С. 91–99.
6. Алексійчук М. М. Адміністративно-правовий статус міського, районного органу внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2009. 20 с.
7. Мартинов Д. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності територіальних органів внутрішніх справ України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 20 с.
8. Reznik O., Kovalchuk A., Getmanets O., Nastyuk V., Andriichenko N. Financial security of the state. *Journal of Security and Sustainability Issues*. 2020. Vol. 9, No. 3. Pp. 843–852.

УДК 346

Олена Геннадіївна ЮШКЕВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0024-6070>

ПРАВО НЕПОВНОЛІТНІХ НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ

Кожен член суспільства має права. Оскільки дитина є повноцінним членом суспільства, вона також має свої права, деякі особливості реалізації яких обумовлені виключно тим фактом, що її фізична та розумова незрілість потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист. В залежності від віку дитини, законодавством передбачено різний обсяг та механізми реалізації її прав. Повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави [1].

За загальним правилом дитиною є особа віком до 18 років (тобто до досягнення нею повноліття) [2, 3, 4]. Малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років, а неповнолітньою – у віці від 14 до 18 років [5, 6].

Серед загальних прав дитини, які гарантуються національним законодавством, виділяють право на зайняття підприємницькою діяльністю, регламентоване ст. 42 Конституції України [7], ч. 1, 2 ст. 50 Цивільного кодексу України [8] (далі - ЦК України), а саме: право на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Обмеження права фізичної особи на здійснення підприємницької діяльності встановлюються Конституцією України та законом; ст. 22 Закону України «Про охорону дитинства» [4], а саме: діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського) господарства в порядку, встановленому законом.

Стаття 22 Закону України «Про охорону дитинства» [4] цілком узгоджується із ч. 3 ст. 35 ЦК України [8], де зазначено, що повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. За наявності письмової згоди на це батьків (усиновлювачів), піклувальника або органу опіки та піклування така особа може бути зареєстрована як підприємець. У цьому разі фізична особа набуває повної цивільної дієздатності з моменту державної реєстрації її як підприємця. Повна цивільна дієздатність, надана фізичній особі, поширюється на усі цивільні права та обов'язки (ч. 4 ст. 35 ЦК України).

В свою чергу, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична,

на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [9].

Неповнолітній здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [10].

Для державної реєстрації фізичної особи підприємцем - неповнолітнім подаються такі документи відповідно до ст. 18 Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» [10]:

1) заява про державну реєстрацію фізичної особи підприємцем, в якій може зазначатися прохання про реєстрацію такої особи платником податку на додану вартість та/або обрання спрощеної системи оподаткування;

3) нотаріально засвідчена письмова згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника чи органу опіки та піклування – для фізичної особи, яка досягла шістнадцяти років і має бажання займатися підприємницькою діяльністю, але не має повної цивільної дієздатності;

4) договір (декларація) про створення сімейного фермерського господарства – у разі державної реєстрації фізичної особи, яка самостійно або з членами сім'ї створює сімейне фермерське господарство.

Для державної реєстрації створення юридичної особи – неповнолітнім подаються такі документи:

1) заява про державну реєстрацію створення юридичної особи;

2) примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників, а у випадках, передбачених законом, – рішення відповідного державного органу, про створення юридичної особи;

3) документ, що підтверджує створення громадського формування, відповідність статуту юридичної особи, на підставі якого діє громадське формування, – у разі державної реєстрації громадського формування, що є самостійним структурним підрозділом у складі іншої юридичної особи;

4) відомості про керівні органи громадського формування (ім'я, дата народження керівника, членів інших керівних органів, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності), посада, контактний номер телефону та інші засоби зв'язку), відомості про особу (осіб), яка має право представляти громадське формування для здійснення реєстраційних дій (ім'я, дата народження, контактний номер телефону та інші засоби зв'язку);

5) установчий документ юридичної особи - у разі створення юридичної особи на підставі власного установчого документа;

6) реєстр осіб (громадян), які брали участь в установчому з'їзді (конференції, зборах), – у разі державної реєстрації створення громадських об'єднань, політичної партії;

7) документ про сплату адміністративного збору – у випадках, передбачених статтею 36 цього Закону;

8) документ, що містить інформацію про розмір обов'язкових платежів та інших обов'язкових витрат, сплата яких є необхідною для започаткування діяльності товариства, у випадку [10].

Цікавим є досвід створення за кордоном та в Україні шкільного підприємництва (далі – ШП) як одного із прикладів, як практично застосувати ці знання, а також набути і розвинути нові компетентності та навички в учнів. У німецькомовній та англійській літературі синонімічно до ШП використовують такі терміни: учнівські фірми, учнівське підприємство, шкільний бізнес тощо. На перший погляд, можна було б сказати, що підприємство неможливо поєднати зі школою. Проте це не так. ШП можна назвати копією “дорослого” підприємства/бізнесу з повноцінною структурою, але під правовим захистом школи. Таке навчання та здобуття досвіду максимально наближені до реального підприємства з усіма його складовими (менеджмент, бухгалтерія, комунікація, брендування тощо) та за всіма ринковими правилами – однак у прототипно-проектній моделі. Це працює так: як правило, учні від 13-ти (це не означає, що не можна залучати дітей молодшого віку) до 18-ти років ініціюють створення свого ШП, пишуть статут, формують візію та місію, дають назву і отримують юридичний статус, підписують договір про співпрацю зі школою. Вони самі ухвалюють рішення і під час створення та роботи підприємства навчаються стратегічного та бізнес-планування, виготовлення продукції, соціальної відповідальності, сталості, участі в ухваленні рішень, продажу, комунікації з колегами та партнерами тощо. ШП – це такий собі соціально-педагогічний проєкт із прикладними елементами у школі [11].

При цьому, оскільки ШП – це навчальна діяльність учнів із виробництва та реалізації товарів чи послуг. Таку діяльність має організувати адміністрація школи, це можна робити у співпраці з відділом освіти, партнерськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Гроші, виручені від продажу товарів чи послуг, витрачаються на потреби, які учні визначили пріоритетними: розвиток свого шкільного бізнесу, підтримка соціально незахищених або бідних дітей, освітні подорожі та екскурсії, підтримка людей похилого віку, вирішення екологічних проблем тощо. ШП – неприбуткова діяльність, а отже для офіційного та законного її закріплення в Україні можна використовувати юридичну особу – неприбуткову організацію (громадська організація, молодіжна громадська організація, дитяча громадська організація або громадська спілка). Відповідно до законодавства, такі організації мають право здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо, якщо це передбачено їхнім статутом, або через створені юридичні особи (товариства, підприємства). Отже, для легального ведення ШП можна створити неприбуткову

організацію, яка буде приймати у свої члени учнів школи. Школа в такому разі може надати приміщення та певні ресурси. Подібна неприбуткова організація буде потребувати ведення базової бухгалтерії, що можна компенсувати доходами від продажів [11].

На сьогодні в Німеччині зареєстровано приблизно 6 700 шкільних підприємств. 20% шкіл країни мають від одного до трьох шкільних підприємств. ШП охоплюють напрями від вирощування фруктів та овочів до інноваційних винаходів. Найчастіше підприємства займаються вирішенням соціальних або екологічних проблем. До прикладу, шкільне підприємство «Porsche-Junior-Team Falkensee» (Молода команда Порше у Фалькензе) при школі «Am Akazienhof» у місті Фалькензее поблизу Берліна скуповує старі трактори (олдтаймети) Порше, реставрує їх і продає. Також підприємство консулює власників тягачів марки Порше щодо ремонту та догляду. Шкільна фірма співпрацює як із банками, так і з бізнесом та громадськими організаціями [11].

В Україні наразі є два пілоти шкільних фірм у Лисичанську (загальноосвітня школа №12) та Краматорську (загальноосвітня школа № 9). Для створення обох шкільних фірм потрібно було провести підготовчу роботу з адміністраціями шкіл та отримати відповідні дозволи, організувати освітні модулі з підприємництва для школярів, обрати менторів для команд школярів. Увесь процес відбувався протягом 3-х місяців, уже є готова продукція та розроблені сайти. Оскільки ці фірми були пілотами, шлях не пройдено повністю: фірми поки не отримали легального статусу. Тим не менш, вони готові для цього, що підтверджують адміністрації, батьки та самі школярі. Перша фірма називається “Май Fox” та спеціалізується на виготовленні екологічних сумок, друга – “Вакуваті” – виготовляє рюкзаки. Запуск цих пілотів підтвердив велику зацікавленість школярів у власній справі. Адміністрації шкіл бачать ШП як важливий інструмент для розвитку необхідних навичок в учнів. Пілотування відбувалось у межах проєкту “Соціальне підприємництво як інноваційний механізм вирішення питань суспільного розвитку”, що реалізовував Фонд Східна Європа в партнерстві з німецькою ГО Kinderhilfswerk ChildFund Deutschland, за фінансової підтримки Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини [11].

Таким чином, неповнолітні не є обмеженими у праві на підприємницьку діяльність. За бажанням, навіть, навчаючись у школі законодавство створює всі можливості пройти процедуру державної реєстрації підприємницької діяльності як фізичної особи-підприємця, так і юридичної особи як дорослим. Працювати можна навіть як неприбуткова організація.

Список бібліографічних посилань

1. Права дитини в Україні // Степанівський міжшкільний навчально-виробничий комбінат : сайт. URL: <http://stepmrvk.net.ua/prava-ditini-v-ukraini.html> (дата звернення: 09.02.2021).

2. Про громадянство України : Закон України від 18.01.2001 № 2235-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14> (дата звернення: 09.02.2021).
3. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12> (дата звернення: 09.02.2021).
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14> (дата звернення: 09.02.2021).
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 09.02.2021).
6. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 09.02.2021).
7. Конституції України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 09.02.2021).
8. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 09.02.2021).
9. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 436-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 09.02.2021).
10. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 № 755-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення: 09.02.2021).
10. Шкільне підприємництво: як запустити бізнес до 18-ти років // НУШ : сайт. 09.12.2019. URL: <https://nus.org.ua/view/shkilne-pidpryyemnytstvo-yak-zapustyty-biznes-do-18-ty-rokiv/> (дата звернення: 09.02.2021).

УДК 342.9

Асмiк Гарейiвна ХАЧАТЕРЯН,

студентка факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАБУТТЯ СТАТУСУ РЕЗИДЕНТА ТА НЕРЕЗИДЕНТА ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА

Згідно із статтею 1 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", іноземець – це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Особа без громадянства – це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Громадяни певної держави є резидентом, а іноземець – нерезидентом. Але іноді бувають випадки, коли громадянин однієї країни постійно живе на території іншої, і виходить, що ця людина нерезидент в країні свого громадянства.

Взагалі, резидент – це фізична особа, яка проживає постійно в одній країні та сплачує в ній податки. А нерезидент – це ті, хто тимчасово проживає на території країни. Якщо іноземець проживає на іншій території менше 183 днів у році в медичних або туристичних цілях, він не розглядається як резидент. Нерезидент не повинен сплачувати податки в країні перебування.

Отже, іноземець може самостійно визначити власний резидентський статус у разі обрання основного місця проживання в Україні. Для цього фізичній особі - іноземцю необхідно подати письмову заяву до податкового органу за місцем проживання в Україні з проханням вважати її резидентом для цілей оподаткування податком з доходів фізичних осіб у поточному році (звітному податковому періоді).

Податковий агент на підставі критеріїв, які зазначені в ст. 14.1.122 та 14.1.213 ПКУ, повинен визначити резидентський статус іноземця.

Згідно ст. 14.1.213 ПКУ фізична особа вважається резидентом України, якщо вона відповідає нижче зазначених тверджень:

1. Фізична особа перебуває постійно в Україні. Для підтвердження її місце проживання або перебування можна отримати документи, які зазначені абзац дев'ятий ст. 3 Закону №1382:

- паспорт громадянина України;
- тимчасове посвідчення громадянина України;
- посвідки на постійне проживання;
- посвідки на тимчасове проживання;
- посвідчення біженця.

2. Фізична особа, яка постійно проживає в Україні та в іноземній державі, але немає постійного місце проживання в жодній з держав, але вона знаходиться в період податкового року в Україні не менше 183 днів;

Але факт того що особа знаходиться в Україні більше 183 днів повинні підтверджувати інші документи. Це може бути паспорт або імміграційна картка, або інші документи, які підтверджують її постійне місце проживання, а також право власності на житло, в якому людина буде постійно проживати в Україні.

Але, якщо іноземець або особа без громадянства не підходить під критерії зазначені в ст. 14.1.122 ПКУ, він є нерезидентом.

Отже, для цілей оподаткування потрібен резидентський статус іноземного громадянина, який отримує дохід в Україні, а також, якщо іноземцю виплачують дохід в Україні, то йому потрібно набути в органах фіскальної служби реєстраційний номер облікової картки платника податків.

Ми проаналізували всі статті, що стосується статусу резидента і прийшли к висновку, що основними критеріями набуття резидентського

статусу фізичної особи є його місце проживання та основне місце проживання, причому останній критерій є безумовним, тому що самостійно обрання особою свого основного місце проживання, передбаченому в ПКУ, не є достатньою для визначення її резидентом України. Але у зв'язку з тим, що немає певних законодавчих визначень порядку самостійного визнання особою свого основного місце проживання, тому цей критерій неможливо застосувати для визначення резидентського статусу іноземцям.

УДК 349.6:[614.4:578.834](100)

Олексій Михайлович ШУМІЛО,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення

господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0506-4631>

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАПОБІГАННЯ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

Кожний громадянин України має право на охорону здоров'я, що зокрема передбачає згідно п. б ч. 1 ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище [1].

Пандемія є природною загрозою, її дія проявляється на людях, тваринах, рослинах і об'єктах економіки, вона виявила вкрай серйозні недоліки не тільки в системах охорони здоров'я, але і охорони довкілля. Пандемія відноситься до зоонозних, або тих інфекцій, що передається людині від тварин. COVID-19 є третім коронавірусом людини, який прийшов за останні два десятиліття з тваринного джерела, став загалом сьомим з відомих людських коронавірусів.

Злочини проти дикої природи обертаються COVID-19 і іншими захворюваннями. Експерти ООН попереджають, що вилучення тварин із звичайного середовища проживання, торгівля ними і виробами з них обертаються зростанням зоонозних захворювань – хвороб, які проникають у людське середовище від тварин [2]. Вчені не виключають, що спалах хвороби COVID-19 пов'язана з коронавірусом, ймовірно походить від кажанів, потім заразилася інша тварина, від якої вірус перейшов до людини. У списку ймовірних «посередників» – панголіни, це ссавці, які найбільш часто стають об'єктами нелегальної торгівлі. Їх вбивають через м'ясо і луску, яка використовується в медичних цілях у країнах Азії та Африки. За останні п'ять років жертвами браконьєрів стали мільйони панголінів.

Точних даних на цей рахунок немає, але обсяги конфіскації незаконних вантажів, які відправляються з Африки на азійські ринки, з 2014 року збільшилися в десять разів [2].

Поточні дані свідчать про те, що люди, інфіковані SARS-CoV-2, можуть інфікувати інших ссавців, включаючи собак, кішок, левів, тигрів і виведених на фермах норок. Однак залишається неясним, чи становлять ці інфіковані ссавці значний ризик передачі вірусу людині [3]. Щодо норок, які були інфіковані в результаті контакту з інфікованими людьми і діяли як резервуар SARS-CoV-2, передаючи вірус між ними, і представляють ризик передачі вірусу від норки до людини. Потім люди можуть передавати цей вірус серед населення. Крім того, може статися зворотна витік (передача від людини нірці). Це залишається проблемою, коли який-небудь вірус тварин потрапляє в популяцію людей або коли популяція тварин може сприяти посиленню і поширенню вірусу, що вражає людей. Коли віруси переміщуються між популяціями людей і тварин, можуть відбуватися генетичні модифікації вірусу. Шість країн, а саме Данія, Нідерланди, Іспанія, Швеція, Італія та США, повідомили про SARS-CoV-2 у вирощуваних норок ВООЗ. Влада Данії оголосила про відбір всієї вирощуваної норки (понад 17 мільйонів) в Данії, включаючи племінне поголів'я [3]. У зв'язку із такими матеріальними втратами Фінська асоціація звіроводів FIFUR і дослідники з університету Хельсінкі розробляють вакцину для норки і фінського єнота. Їх мета полягає в тому, щоб якомога швидше отримати вакцину, що захищає сільськогосподарських тварин від COVID-19 [4].

Таким чином постраждали не тільки люди, але і тварини, яких було знищено. Заборона на виробництво хутра вводиться все частіше завдяки етичним і екологічним аргументам. Уряди багатьох країн впроваджують повну заборону виробництва хутра або вводять більш жорсткі норми, що призводить до ліквідації хутрових ферм [5, С. 130]. Також у деяких країнах, у певних локаціях або містах, заборонено продаж натурального хутра. Можливо пандемія підштовхне уряди до повного закриття таких ферм, що забезпечить у майбутньому і тварин і людей [6, С. 225], хоча в Україні активно лобіює існування цього «бізнесу» Асоціація звіроводів України.

Окрім питання передачі від тварини до людини коронавірусу COVID-19, постає питання належної утилізації медичних відходів утворених у зв'язку із пандемією. Державні санітарно-протиепідемічні правила і норми щодо поводження з медичними відходами визначають медичні відходи як відходи, що утворюються внаслідок медичного обслуговування у закладах, які в установленому порядку отримали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики (крім підприємств з виробництва фармацевтичної продукції та медичних відходів, що утворюються у побуті) [7]. Небезпека таких відходів проявляється у фізичних, хімічних, біологічних та інших властивостях відходів, що створюють або

можуть створити небезпеку для навколишнього природного середовища і здоров'я людини.

Згідно Жовтого переліку відходів, що затверджений Постановою КМ України до медичних відходів відносять клінічні та подібні їм відходи, а саме - відходи, що виникають у результаті медичного догляду, ветеринарної чи подібної практики, і відходи, що утворюються у лікарнях або інших закладах під час досліджень, догляду за пацієнтами або при виконанні дослідницьких робіт, які виділені в окрему групу і визначаються як небезпечні [8].

Відповідно до додатку I до Базельської конвенції [9] медичні відходи, отримані в результаті лікувального догляду за пацієнтами в лікарнях, поліклініках та клініках відносять до категорії відходів, які підлягають регулюванню.

До відходів категорії B (які збирають у спеціальний пакет червоного кольору), вони підлягають обов'язковому знезараженню (дезінфекції) фізичними методами, а після знезараження передаються на підприємства, що мають ліцензію на здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами та мають відповідне сертифіковане обладнання належать інфіковані та потенційно інфіковані відходи, які мали контакт з біологічними середовищами інфікованого матеріалу:

використаний медичний інструмент (гострі предмети: голки, шприці, скальпелі та їх леза, предметні скельця, ампули, порожні пробірки, битий скляний посуд, вазофікси, пір'я, піпетки, ланцети тощо);

предмети, забруднені кров'ю або іншими біологічними рідинками;

органічні медичні відходи хворих (тканини, органи, частини тіла, плацента, ембріони тощо);

харчові відходи з інфекційних відділень закладу;

відходи, що утворилися в результаті діяльності медичних лабораторій (мікробіологічні культури і штами, що містять будь-які живі збудники хвороб, штучно вирощені в значних кількостях, живі вакцини, непридатні до використання, а також лабораторні чашки та обладнання для їх перенесення, залишки живильних середовищ, інокуляції, змішування мікробіологічних культур збудників інфекційних захворювань, інфіковані експериментальні тварини та біологічні відходи віваріїв);

відходи лікувально-діагностичних підрозділів закладів та диспансерів, забруднених мокротинням пацієнтів, мікробіологічних лабораторій, що здійснюють роботи із збудниками туберкульозу.

Основними способами знезараження (дезінфекції) відходів категорії B є фізичні та хімічні методи:

фізичний метод знезараження відходів, що включає обробку водним насиченим паром під надмірним тиском та температурою за допомогою спеціального обладнання, зокрема автоклавів, які використовуються для дезінфекції відходів при температурі стерилізації не менше 150 °C, а

також засобами та способами радіаційного та електромагнітного опромінення відповідного призначення безпосередньо на об'єкті;

хімічний метод знезараження відходів включає обробку розчинами дезінфекційних засобів, що мають бактерицидну (включаючи туберкулоцидну), віруліцидну, фунгіцидну (спороцидну – за необхідності) дію у відповідних режимах, застосовується за допомогою спеціальних установок або способом занурення відходів у промарковані ємності з дезінфекційним розчином у місцях їх утворення.

Відходи, вироблені в процесі медичної діяльності, несуть потенційно високий ризик для людей та довкілля, тому що у разі потрапляння у контейнери побутових відходів і на полігони та звалища можуть призвести до поширення різних інфекційних захворювань та забруднення навколишнього середовища [10].

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України надає рекомендації, як діяти при виявленні стихійних звалищ із беззахайними небезпечними медичними відходами. У разі виявлення звалища відходів, які мають ознаки медичних, слід зафіксувати його на мобільний пристрій, установити геолокацію звалища та повідомити про цей факт Державну екологічну інспекцію України. Або слід скористатись електронним сервісом Міндовкілля України – «Екомапа» [11] для подальшого інформування комунальних органів про існуючі стихійні звалища або звернутись на гарячі лінії органів місцевого самоврядування чи до поліції щодо встановлення винної особи [12]. Слід також брати до уваги, що під «великою кількістю медичних відходів» розуміються пластикові пакети ємністю 35-50 літрів із позначками медичної (біологічної) небезпеки або позначкою «COVID-19».

Протягом минулого року в Україні утворено близько 100 тис. тонн медичних відходів і лише половина від цієї кількості передана перевізникам для подальшої утилізації. Скільки з них утилізується належним чином – докорінно невідомо. Так відбувається, тому що більшість підприємств мають документи лише на транспортування медичного сміття, але не мають потужностей (спеціальних печей), щоб знищити відходи. Результат – медичні відходи опиняються у природному середовищі, загрожуючи людям та екосистемі», – пояснює голова Державної екологічної інспекції А. Мальований [13]. Він також акцентує увагу на тому, що під час перевірки підприємств, діяльність яких пов'язана з управлінням медичними відходами, може виявитися, що перевізники взагалі не займаються їх утилізацією.

Висновки. Таким чином одним із завдань законодавства у протидії пандемії коронавірусу COVID-19 є його виявлення та зменшення передачі від тваринного джерела. Слід криміналізувати незаконне володіння продукцією дикої природи, яка була незаконно вивезена, наприклад луска панголіна [14]. Вона може бути навіть придбана в законних межах, але,

тим не менш, володіння повинно вважатися злочинним. І це повинно в свою чергу стати одним із стимулів скорочення попиту на цю продукцію, що забезпечить людство від поширення інфекційних зоонозних хвороб.

У більшості країн Європи існують закони, що забороняють з точки зору запобігання жорстокого поводження з тваринами – розведення хутрових тварин на фермах. У Данії існувала велика кількість таких ферм, але всіх норок на всіх фермах забили із міркувань безпеки. Тому на прикладі Данії слід заборонити розведення таких тварин не тільки із точки зору гуманності але і як попередження захворювання під час епідемій.

Не менш важливим також є запобігання забруднення довкілля медичними відходами, кількість та обсяг яких зріс під час пандемії не тільки у медичних закладах, але й у побуті, чого раніше не було, а це призводить до потрапляння у довкілля великої кількості пластику та інших синтетичних матеріалів, які стійкі до дії рідин і дуже повільно розкладаються.

Список бібліографічних посилань

1. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-XII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12> (дата звернення: 07.02.2021).
2. Преступления против дикой природы оборачиваются COVID-19 и другими заболеваниями // Новости ООН : офиц. сайт. 10.07.2020. URL: <https://news.un.org/ru/story/2020/07/1381821> (дата звернення: 07.02.2021).
3. Transmission of SARS-CoV-2: implications for infection prevention precautions // World Health Organization : сайт. 09.07.2020. URL: <https://www.who.int/news-room/commentaries/detail/transmission-of-sars-cov-2-implications-for-infection-prevention-precautions> (дата звернення: 07.02.2021).
4. The fur industry is developing a corona vaccine for mink and finnraccoon with a research group at the University of Helsinki // FIFUR : сайт. 12.01.2021. URL: <https://fifur.fi/en/ajankohtaista/artikkelit/fur-industry-developing-corona-vaccine-mink-and-finnraccoon-research-group> (дата звернення: 07.02.2021).
5. Борейко В. Є., Шуміло О. М., Шеховцов В. В., Шуміло О. О. Екологічна етика : навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Шуміла. Харків : Право, 2015. 304 с.
6. Екологічне право України. Особлива частина : навч. посіб. / О. М. Шуміло (кер. авт. кол.), І. В. Бригадир, В. А. Зуєв та ін. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. ; за заг. ред. О. М. Шуміла. 2-ге вид., змін. Харків, 2017. 384 с.
7. Про затвердження Державних санітарно-протиепідемічних правил і норм щодо поводження з медичними відходами : Наказ МОЗ України від 08.06.2015 за № 325 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0959-15> (дата звернення: 07.02.2021).
8. Про затвердження Положення про контроль за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням і Жовтого та Зеленого переліків відходів : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2000 № 1120 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1120-2000-p> (дата звернення: 07.02.2021).
9. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням : від 22.03.1989 // БД «Законодавство

України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022 (дата звернення: 07.02.2021).

10. Епідемічно небезпечні медичні відходи // Державна екологічна інспекція України : офіц. сайт. 09.04.2020. URL: <https://www.dei.gov.ua/posts/838> (дата звернення: 07.02.2021).

11. Інтерактивна мапа // Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : офіц. сайт. URL: <https://ecomapa.gov.ua/> (дата звернення: 07.02.2021).

12. Роман Абрамовський роз'яснив, як діяти при виявленні стихійних звалищ із безхазайними медичними відходами // Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України : офіц. сайт. 19.08.2020. URL: <https://mer.gov.ua/news/35781.html> (дата звернення: 07.02.2021).

13. Устїнов О. В. Медичні відходи: як вони утилізуються в Україні // Український медичний часопис : сайт. 19.11.2020. URL: <https://www.umj.com.ua/article/193641/medichni-vidhodi-yak-voni-utilizuyutsya-v-ukrayini> (дата звернення: 07.02.2021).

14. Шуміло О. М. Кримінальна відповідальність юридичних осіб за злочини проти довкілля. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* = *Национальный юридический журнал : теория и практика*. 2014. № 5 (9). С. 181–186.

UDC 332.2.021.8.001.25(477)

Ivan Košč¹

Ph.D., Lecturer, Researcher,

¹Academy of the Police Force in Bratislava (Slovakia),

Department of European Integrated Management of Borders

²Slovak Medical University in Bratislava (Slovakia)

³FUJIFILM Europe GmbH, Rybníčná 40, 831 06 Bratislava, Slovakia

Ivan Košč¹ - Robert Odler¹ - Klára Gebeová² - Peter Stolárik³

NEW ISSUES AND IMPORTANCE OF COOPERATION IN THE STATE OF EMERGENCY AND CRISIS MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF COVID-19 PANDEMIC

Abstract

Nowadays, the global situation is heavily affected by the COVID-19 pandemic. Different approaches to solve this crisis have been tried. New problems and critical points arisen from direct and side effects of the COVID-19 pandemic have been observed in almost every field of human life. As a result, new partnerships, cooperation, business models, organizations and markets have been established. These facts lead to wide deployment of new and effective legal regulation. In this work the new issues of international border regulation and consequential impact on performed border control is discussed.

1. Introduction

The COVID-19 pandemic directly impacts the healthcare of citizens of any country. Unregulated travelling, migration and crossing the internal (Schengen) or external country borders present high risk of uncontrolled spread of the disease. Therefore, crossing the external borders is subjected to the new EU legal regulation.

2. New legal regulation of borders

The conditions of internal borders and external borders involving the entering process of the third-country nationals to territory of the EU Member States (including the Slovak Republic) have been fixed by the Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the Council [1].

Current global health and security situation bring new issues in the field of EU Member States borders regulation connected to New Pact on Migration and Asylum. Based on a holistic assessment, the Commission is proposing a fresh start on migration: building confidence through more effective procedures and striking a new balance between responsibility and solidarity. Migration affects Europe as a whole and all Member States must play their part to address the challenges and opportunities that it brings. To foster confidence and guarantee a well-functioning EU migration management system, the Pact sets out a new framework that ensures fair sharing of responsibility and solidarity between Member States while providing certainty for individual applicants. Several basic points are specified: new compulsory pre-entry screening; new, faster asylum border procedure; integrated and modern migration and border management system with the improved Eurodac database; legal guarantees [2].

According to New Pact on Migration and Asylum, the point of the new compulsory pre-entry screening is based on the key processes of: Identification, Health checks, Security checks and Fingerprinting and registration in the Eurodac database. Considering the impact of these key processes, mainly Health checks performed during border control, new partnerships with the sectors of medical and pharmaceutical care are essential. Therefore, one of the most important issues nowadays is to set fast and effective cooperation between members of border guards (Ministry of Interior of the Slovak Republic, Academy of the Police Force), members of medical and pharmaceutical care (Ministry of Health of the Slovak Republic, Medical and Pharmaceutical Universities) and business entities (producers of medical and pharmaceutical products, materials, technology, vaccines, etc.). Proposed cooperation setting for new border control management is depicted in Fig. 1.

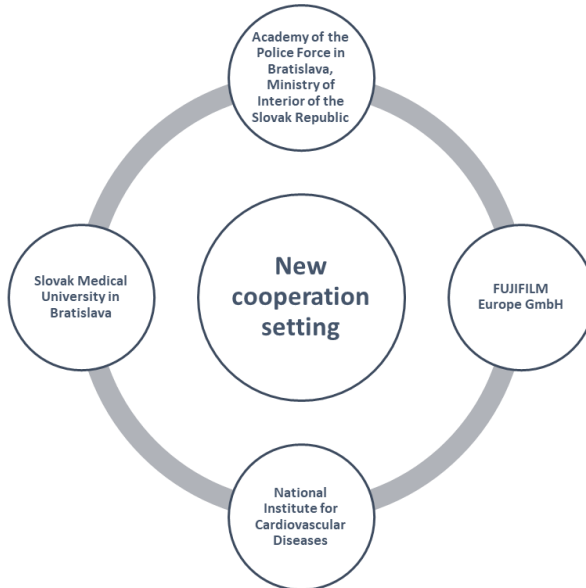

Fig. 1 Cooperation scheme proposed for border control management according to new standards.

3. Mobile module testing and evaluating center for border control

The problematic of the health checks during border control is innovative and need new realization platforms and complex legal regulation [3-5]. Our mobile module testing and evaluating center previously described and introduced in the IX International Scientific and Practical Conference [6], intended for integrated border management, temporary reintroduction of internal border controls, management of the mass unregulated migration and critical situation overcoming seems to be highly suitable to meet the criteria of the Pact on Migration and Asylum and also for FRONTEX [7] joint operations.

The health check potential of the mobile module testing and evaluating center for border control management consist of:

- Capture of potentially dangerous subjects using non-contact temperature measurement and indicative laboratory diagnostics from blood and swabs.
- Diagnosis of pulmonary diseases symptoms like COVID-19 using radiological examination of lungs and accelerated identification by implementation of artificial intelligence elements involved in automated evaluation of processed data.
- Capture of entities crossing the border giving false information about their age or state of health, with a focus on possible pregnancy or presence of foreign objects in hollow organs.

- Remote assistance of specialists confirming the data analyses in remote specialized offices and laboratories.
- Operational change in the filtration of risk subjects based on a change in the range of parameters of border control and a change in the range of parameters of diagnostics and screening of the health/medical condition of subjects.
- Minimization of risky personal contacts in the process of data collection, analysis, and subsequent evaluation. Application of cognitive functions of neural networks can eventually lead to full autonomy in evaluating data.

New issues of legal regulation and health checks arise directly during the border control. Separate issue should be devoted to obligation of radiological examination even if the risk of irradiation is minimal and the specified examinations belong to the simplest radiological methods.

4. Conclusion

Based on the valid legal regulation, mandatory preventive checks are appertained not only to the inhabitants of the Slovak Republic, but mainly to foreigners entering the territory of the republic. In current epidemiological situation more strict requirements and preventive health checks against the introduction of communicable diseases are needed to ensure health protection.

Regarding preventive measures, the Decree of the Ministry of Health of the Slovak Republic states that preventive measures for health protection against the introduction of communicable diseases are carried out at the borders: road crossings, railway crossings and river crossings and at airports in accordance with international health rules. Preventive health measures against the introduction of communicable diseases determine:

- a) the place and duration time of health checks,
- b) the medical facilities for isolation or quarantine,
- c) the person obliged to undergo these health checks.

A foreigner is obliged to undergo a health check to the extent specified by a doctor, including the necessary diagnostic and laboratory examination, vaccination and preventive measures designated by the health protection authority. In conclusion, the crisis management of the border control based on mobile module testing and evaluating centers, according to proposed cooperation scheme, can meet all the discussed criteria of legal regulation.

Acknowledgments

The work was supported by the by the Academy of the Police Force in Bratislava (Slovakia), Slovak Medical University in Bratislava (Slovakia), National Institute for Cardiovascular Diseases (Slovakia) - Department of Diagnostic and Interventional Radiology, special thanks to the head of the department MUDr. Juraj Grebáč, and FUJIFILM Europe GmbH (Slovakia).

List of References

1. Regulation (EU) 2016/399 of the European Parliament and of the council of 9 March 2016 on a Union Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) (codified version).

2. New Pact on Migration and Asylum // European Commission : website. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/new-pact-migration-and-asylum_en (accessed 5 February 2021).
3. Decree No. 585/2008 Coll. of the Ministry of Health of the Slovak Republic, which defines details on prevention and control of communicable diseases.
4. Act No. 355/2007 Coll. On protection, encouragement and development of public health and Amendment and Supplementation of Certain Acts.
5. Act No. 404/2011 Coll. on Residence of Aliens and Amendment and Supplementation of Certain Acts.
6. Košč I., Odler R., Galba J., Holubiczky V., Stolárik P. State of emergency – crisis management in society // Current Issues of Legal, Economy and Social Development of the State : IX International Scientific and Practical Conference at Kharkiv National University of Internal Affairs. Kharkiv, 2020. Pp. 48–50.
7. European Border and Coast Guard Agency : website. URL: <https://frontex.europa.eu/> (accessed 5 February 2021).

СЕКЦІЯ 2.
НОРМАТИВНО – ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ
СЕКТОРІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19.

УДК 615.2:659.113.23:366.5:005.89

Галина Євгенівна БОЛДАРЬ,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної фармації

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8497-4977>

АНАЛІЗ ФОРМ ПРОЯВІВ НЕДОБРОСОВІСНОЇ
КОНКУРЕНЦІЇ У СФЕРІ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ
В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Останнім часом до нормативно-правових актів (НПА), які регулюють обіг лікарських засобів (ЛЗ) в Україні, вносились достатньо багато змін, які пояснюються проведенням медичної реформи, впровадженням нових урядових програм («Доступні ліки»), гармонізацією вітчизняного законодавства вимогам Директив Європейського Союзу (ЄС), трансформацією сфери закупівель ЛЗ, необхідністю забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2. В умовах цієї пандемії особливу суспільну небезпеку мають прояви недобросовісної конкуренції у сфері обігу ЛЗ, адже такі правопорушення, з одного боку, зачіпають законні інтереси та права споживачів, а з іншого – сприяють встановленню конкурентних переваг для певних суб'єктів господарювання.

Метою роботи став аналіз особливостей форм недобросовісної конкуренції у сфері обігу ЛЗ в умовах пандемії COVID-19.

Матеріалами дослідження обрано НПА, рекомендації та рішення Антимонопольного комітету України (АМКУ) щодо виявлення та припинення недобросовісної конкуренції у сфері обігу ЛЗ. Використано методи: порівняльно-правовий, формально-юридичний, логіко-юридичний, контент-аналіз.

Результати дослідження. Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції» встановлено, що недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать торговим та іншим чесним звичаям у господарській діяльності (ч. 1 ст. 1). В умовах пандемії COVID-19 найбільш

небезпечними формами проявів недобросовісної конкуренції у сфері обігу ЛЗ є вчинення правопорушень щодо реклами та встановлення цін на ЛЗ.

Аналіз чинного законодавства та правозастосовчої практики АМКУ дає підстави визначити рекламу ЛЗ як поширення інформації про них в будь-якій формі та будь-яким способом за умов, що ЛЗ дозволені Міністерством охорони здоров'я України (МОЗ), є безрецептурними та окремо не заборонені до рекламування [1, с. 6]. Спеціальна заборона рекламувати певні безрецептурні ЛЗ міститься в Наказах МОЗ України від 06.11.2012 р. № 876 «Про затвердження Переліку ЛЗ, заборонених до рекламування, які відпускаються без рецепта» та від 06.06.2012 р. № 422 «Про деякі питання заборони рекламування ЛЗ».

Під час дослідження було виявлено, що в сучасній рекламі ЛЗ найчастіше застосовуються наступні форми недобросовісної конкуренції: 1) неправомірне використання позначень (використання імені, комерційного (фірмового) найменування, торговельної марки (знака для товарів і послуг), рекламних матеріалів, оформлення упаковки ЛЗ і періодичних видань, інших позначень без дозволу (згоди) суб'єкта господарювання, який є власником реєстраційного посвідчення на ЛЗ, що призвело чи може призвести до змішування з діяльністю цього суб'єкта господарювання); 2) неправомірна порівняльна реклама; 3) дискредитація суб'єкта господарювання; 4) поширення інформації, що вводить в оману.

Оскільки кожен ЛЗ має свої рекомендації та протипоказання для застосування, зміст інформації в рекламі не повинен допускати можливості її неоднозначного розуміння, формування у споживача помилкового уявлення про його властивості. Саме тому під час моніторингу реклами ЛЗ у 2020 р. АМКУ звертав увагу на факти розповсюдження інформації, яка вводить в оману, тобто такою, що не відповідає фактичним властивостям ЛЗ, які вказані в інструкції для медичного застосування [1, с. 9].

Найчастіше спостерігались такі порушення законодавства, як поширення інформації: 1) щодо швидкого ефекту ЛЗ (реклама «Комбіспазм» («...долає швидко біль та спазм...»), «Екзо-Дерм» («... швидко знищує всі типи грибка на нігтях або шкірі ...»), «Гексорал» («знищує до 99% вірусів»), «Глутаргін» («... допомагає швидко очистити та відновити печінку ...», «... курс лікування 15 днів ...»), «Мотилігас» («... капсула потрійної дії «Мотилігас» активізується за декілька секунд, сприяючи усуненню здуття, газоутворенню та болю ...») [1, с. 10-16]; 2) яка містить оціночні судження щодо ціни на ЛЗ (реклама «Комбіспазм» («...звільни голову за доступною ціною...»), «Ксило-Тева» та «Амброксол-Тева» («...за помірною ціною») [1, с. 10, 16]; 3) яка містить оціночні судження щодо якості ЛЗ (твердження «висока якість» в рекламі ЛЗ «Ксило-Тева» та «Амброксол-Тева») [1, с. 17-18]; 4) щодо лідерства ЛЗ за відсутністю належного підтвердження (в рекламі «Есенціале Форте Н» слоган «№1 у світі в

категорії препаратів для печінки», в рекламі «Кальцій-Д3 Нікомед Форте» – «№ 1 у світі серед препаратів кальцію»; напис «№1 у світі...» виконано великим, чітким шрифтом, а вказівка на рік збору даних зроблена нечітким та нерозбірливим шрифтом внизу кадру) [1, с. 19-21]; 5) що містить ознаки неправомірної порівняльної реклами (використання тверджень, що приписують певні характеристики винятковості, унікальності, зокрема, «на відміну від ...», «... без шкідливих компонентів ...» (при тому, що такий компонент міститься в багатьох схожих до дії лікарських засобах), «... не такий як інші ...» тощо) [1, с. 25].

Особлива увага була приділена АМКУ моніторингу розміщених у ЗМІ рекламних матеріалів на предмет поширення фармацевтичними компаніями та іншими учасниками ринку реалізації ЛЗ інформації про те, що препарат їх виробництва має профілактичну або лікувальну дію щодо коронавірусів, за відсутності лабораторних, вірусологічних та наукових досліджень, що є неправдивою інформацією, а отже міститиме ознаки порушення законодавства про захист від недобросовісної конкуренції. За результатами цієї діяльності 31.03.2020 р. АМКУ рекомендував 25 виробникам ЛЗ та 7 телерадіоорганізаціям утриматись від повідомлення такої інформації без наявності офіційних рекомендацій МОЗ України [1, с. 26].

Нажаль, у 2020 р. АМКУ було встановлено факти поширення в рекламі ЛЗ інформації, що вводить в оману щодо ефективності ЛЗ для лікування чи (або) профілактики гострої респіраторної хвороби COVID-19. Зокрема, ТОВ «Юрія-фарм» розмістило на телевізійному каналі «1+1» рекламний ролик ЛЗ «Декасан», в якому повідомлялося, що він «діє на всі складні віруси, включаючи коронавіруси!». ТОВ «Науково-виробничої компанії «Екофарм», яка під час телевізійного сюжету за участю заступника генерального директора компанії у новинах «Сьогодні» телевізійного каналу «УКРАЇНА», а також шляхом розміщення на сайті підприємства розповсюдила відомості про ефективність препарату «Протефлазід». За вчинення правопорушення, передбаченого ст. 5-1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», на ТОВ «Юрія-фарм» рішенням АМКУ накладено штраф у розмірі 528004 грн. [2], а на ТОВ «Науково-виробнича компанія «Екофарм» у розмірі 3201464 грн. [3]

Слід також звернути увагу на те, що на сучасному етапі державою здійснюється оновлення законодавства з метою стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення. У зв'язку з цим неприпустимими є прояви недобросовісної конкуренції у сфері ціноутворення на ЛЗ.

В якості прикладу правозастосування за результатами державного контролю можна навести справу про порушення конкурентного законодавства фармацевтичною групою «Ново Нордиск» в особі компанії «Ново Нордиск А/С» (Данія) і компанії «Ново Нордиск Хелс КЕА АГ» (Швейцарія) та їх дистриб'юторами в Україні, а саме: 1) групою

Медфарком в особі ТОВ «Медфарком» і ПрАТ «Медфарком-Центр»; 2) групою БадМ в особі ТОВ «БадМ» і ТОВ «БадМ-Б»; 3) ТОВ «Аптека 3І»; 4) ПрАТ «Ганза»; 5) ТОВ «Фармадіс»; 6) ТОВ «Медфарм» (рішення прийнято АМКУ 03.11.2020 р.).

Компанії групи «Ново Нордіск» є одними з провідних постачальників ЛЗ, призначених для лікування цукрового діабету, проблем затримки росту і гемофілії, які на сьогодні є невиліковними та потребують довічної замісної терапії.

Ціни на ЛЗ, встановлені в імпортних угодах про дистрибуцію, є визначальними для подальшого ціноутворення як в процедурах публічних закупівель, так і в аптечних закладах. Це пояснюється тим, що ціна в договорі між виробником і дистриб'ютором прямо впливає на ціну, за якою держава потім купує ці ліки за бюджетні кошти для пацієнтів. Більше того, ціна під час публічних закупівель не може бути збільшеною більш, ніж на 10% від тієї, яка є в угоді про дистрибуцію та задекларована до МОЗ України.

Однак, як було встановлено АМКУ під час розслідування справи, завдяки запровадженому механізму надання післяпродажних знижок, дистриб'ютори компаній групи «Ново Нордіск» отримували додатковий дохід значно більший, ніж 10%, як це передбачено законодавством України, а в окремих випадках до 80%.

Ланцюг непрозорого ціноутворення призвів до необґрунтованого завищення відпускних цін на ЛЗ групи «Ново Нордіск», чим надавав вищезазначеним дистриб'юторам конкурентні переваги, без яких інші учасники сфери реалізації ЛЗ «Ново Нордіск» не могли конкурувати з останнім.

Вчинення вказаних дій було кваліфіковано АМКУ як порушення Закону України «Про захист економічної конкуренції» у вигляді антиконкурентних узгоджених дій, які стосуються встановлення цін на ЛЗ виробництва групи «Ново Нордіск». Рішенням Комітету на компанії було накладено такі штрафи: «Ново Нордіск А/С» – 134 млн грн.; «Ново Нордіск Хелс Кеа АГ» – 1,7 млн грн.; ПрАТ «Медфарком-Центр» – 28,7 млн грн.; група БадМ – 16,7 млн грн.; ТОВ «Медфарм» – 5,5 млн грн.; ТОВ «Аптека «3І» – 680 тис грн.; ПрАТ «Ганза» – 340 тис. грн. Проведення по ТОВ «Фармадіс» та ТОВ «Медфарком» припинено у зв'язку із ліквідацією компаній. Загальна сума штрафів склала близько 188 млн грн. [4]

Висновок. Таким чином, новизна одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях проблеми недобросовісної конкуренції у сфері обігу ЛЗ, а також у практичній діяльності суб'єктів господарювання для з'ясування правозастосовчих підходів з метою попередження вчинення порушень законодавства про економічну конкуренцію та захист прав споживачів.

Список бібліографічних посилань

1. Звіт за результатами дослідження з виявлення та припинення недобросовісних практик в сфері реклами лікарських засобів, біологічно активних добавок,

лікувальних процедур, антисептичних та дезінфекційних засобів // Антимонопольний комітет України : офіц. сайт. URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/5ff/5b9/766/5ff5b976685ac541795869.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).

2. Понад півмільйона гривень штрафу має сплатити виробник засобу, який рекламували як ліки від коронавірусу // Антимонопольний комітет України : офіц. сайт. 03.07.2020. URL: <https://amcu.gov.ua/news/ponad-pivmiljona-griven-shtrafu-maye-splatiti-virobnik-zasobu-yakij-reklamovali-yak-likiv-vid-koronavirusu> (дата звернення: 01.02.2021).

3. АМКУ оштрафував компанію «Екофарм» на 3,2 млн грн за поширення неправдивої інформації про ліки від COVID-19 // Антимонопольний комітет України : офіц. сайт. 10.07.2020. URL: <https://amcu.gov.ua/news/amku-oshtrafuvav-kompaniyu-ekofarm-na-32-mln-grn-za-poshirennya-nepravdivoyi-informaciyi-pro-likiv-vid-covid-19> (дата звернення: 02.02.2021).

4. Майже 190 млн грн штрафів наклав АМКУ на фармацевтичну групу Ново Нордиск та її дистриб'юторів за завищення цін на інсуліни // Антимонопольний комітет України : офіц. сайт. 03.11.2020. URL: <https://amcu.gov.ua/news/majzhe-190-mln-grn-shtrafiv-naklav-amku-na-farmaceutichnu-grupu-novo-nordisk-ta-yiyi-distributyoriv-za-zavishchennya-cin-na-insulini> (дата звернення: 03.02.2021).

УДК 615.22:364.692:616.1

Аліна Вікторівна ВОЛКОВА,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
завідувачка кафедри соціальної фармації*

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2718-5407>;

Юлія Вікторівна КОРЖ,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної фармації*

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0828-9772>;

Любов Володимирівна ТЕРЕЩЕНКО,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної фармації*

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6066-1925>

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОВАРІВ
ПРОТИ ЕПІДЕМІЧНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ
ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Сьогодні Україна, як і весь світ, зіткнулася з новим викликом – пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19, яка змусила значно скоригувати пріоритети державної політики у сфері охорони здоров'я, аби не допустити поширення захворювання та врятувати життя людей.

В Україні на законодавчому рівні впроваджуються заходи, які спрямовані на запобігання виникненню і поширенню COVID-19. За таких умов правове регулювання обігу товарів протиепідемічного призначення має значне соціальне значення, адже від його ефективності залежить здоров'я громадян України та формується основа національної безпеки країни.

Метою дослідження стало проведення аналізу змін до правового регулювання обігу товарів протиепідемічного призначення, які застосовуються для лікування та попередження розповсюдження COVID-19. Для проведення дослідження були використані дані офіційного веб-порталу Верховної Ради України.

В Україні на законодавчому рівні були зроблені значні кроки для підвищення економічної доступності товарів протиепідемічного призначення. Зокрема, Законом України від 02.04.2020 р. № 530-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» тимчасово звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з ввезення на митну територію України лікарських засобів (ЛЗ), медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій COVID-19, перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України (КМУ). Крім того, тимчасово звільняються від сплати ввізного мита ЛЗ, медичні вироби та/або медичне обладнання, необхідні для боротьби з COVID-19, а їх митне оформлення здійснюється першочергово. Вищезазначений перелік товарів аптечного асортименту затверджено Постановою КМУ від 20.03.2020 р. № 224 «Про затвердження переліку ЛЗ, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), які звільняються від сплати ввізного мита та операції з ввезення яких на митну територію України звільняються від оподаткування податком на додану вартість».

Відповідно до підпунктів 5-7 пункту 8 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України від 24.06.2020 р. № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» КМУ повинен у межах своїх повноважень забезпечити контроль за цінами на ЛЗ та медичні вироби. З цією метою, Урядом прийнято Постанову КМУ від 22.04.2020 р. №341 «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення», якою, зокрема, затверджено перелік товарів протиепідемічного призначення, які необхідні для запобігання поширенню COVID-19 та встановлено порядок декларування зміни роздрібних цін на ці товари. Зазначений перелік містить:

- 7 ЛЗ за міжнародною непатентованою назвою, серед яких парацетамол, амоксицилін, цефтріаксон та ін.;

- 11 позицій антисептиків та дезінфекційних засобів, серед яких хлоргексидин, хлороксилеол та ін.;
- 20 позицій засобів індивідуального захисту, серед яких шапочка медична одноразова, медична маска, халат ізоляційний медичний одноразовий, рукавички медичні стерильні або нестерильні та ін.

При цьому, декларуванню підлягає зміна роздрібних цін (з урахуванням податку на додану вартість) на кожний окремий вид товару незалежно від виду його упаковки. Проведення декларування покладається на суб'єктів господарювання (аптечні заклади). Слід зазначити, що декларувати зміни може лише керівник або уповноважена особа, яка володіє на законних підставах кваліфікованим електронним підписом посадової особи підприємства із зазначенням коду ЄДРПОУ. Так, у разі підвищення роздрібних цін на 5% і більше, але менше 10%, - товари можна реалізовувати через 3 дні після декларування (не враховуючи дня декларування). Якщо роздрібну ціну підвищують на 10-15%, то можна реалізовувати через 14 днів після декларування (не враховуючи дня декларування). За необхідності підвищення роздрібних цін на 15% і більше ціни можна реалізовувати через 30 днів після декларування (не враховуючи дня декларування). Слід зазначити, що ціни на товари протиепідемічного призначення встановлюють виробники та дистриб'ютори. Разом з тим, аптечний заклад встановлює торгівельну (роздрібну) націнку до закупівельної ціни. Отже, якщо виробник підвищив оптово-відпускну ціну на 15 %, аптечний заклад, закупивши товар та задекларувавши зміну роздрібною ціни, зможе почати реалізовувати тільки через 30 днів з часу декларування.

Відомості щодо декларування зміни роздрібною ціни на ЛЗ аптечні заклади подають в електронному вигляді до Державної служби України з безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба). Зазначена інформація автоматично обробляється та вносяться до Реєстру роздрібних цін на товари, який розміщуватиметься на сайті Держпродспоживслужби.

Разом з тим, відповідно до статті 20 Закону України «Про ціни і ціноутворення» за порушення вимог щодо формування, встановлення та застосування державних регульованих цін до суб'єктів господарювання застосовуються адміністративно-господарські санкції. Зокрема, вилучення необґрунтовано одержаної виручки, що становить позитивну різницю між фактичною виручкою від продажу (реалізації) товару та виручкою за цінами, сформованими відповідно до запровадженого способу регулювання, та штраф у розмірі 100 відсотків необґрунтовано одержаної виручки. У випадок надання Держпродспоживслужби недостовірних відомостей – штраф у розмірі 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім цього, громадяни (фізичні особи-підприємці) і посадові особи суб'єктів господарювання за порушення порядку формування, встановлення

та застосування цін, притягаються до адміністративної відповідальності шляхом накладання штрафів у розмірах, визначених статтею 165² Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Отже, можна стверджувати, що на сьогодні відповідальність за підвищення цін на ЛЗ покладена саме на аптечні заклади. На нашу думку, необхідно урегулювати положення вищезазначеної Постанови шляхом впровадження декларування змін оптово-відпускних та закупівельних цін на товари протиепідемічного призначення.

Для забезпечення надання населенню безоплатної та своєчасної медичної та фармацевтичної допомогою хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19) відбулися зміни у сфері здійснення публічних закупівель ЛЗ. Так, Постановою КМУ від 20.03.2020 р. № 225 «Деякі питання закупівлі товарів, робіт і послуг, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню та поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19) на території України» спрощено процедуру здійснення публічних закупівель. Окрім цього, Постановою затверджено перелік товарів, робіт і послуг, який можна закуповувати за спрощеною процедурою.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать, що запропоновані та впроваджені законодавчі зміни до правового регулювання обігу товарів протиепідемічного призначення направлені на забезпеченню населення ефективними, якісними та вкрай необхідними товарами протиепідемічного призначення. Разом з тим встановлено, що необхідно удосконалити нормативно-правові норми щодо регулювання заходів для стабілізації цін на товари протиепідемічного призначення.

Список бібліографічних посилань.

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20> (дата звернення: 11.02.2021).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 11.02.2021).

3. Про затвердження переліку ЛЗ, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), які звільняються від сплати ввізного мита та операції з ввезення яких на митну територію України звільняються від оподаткування податком на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2020 № 224 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2020-п> (дата звернення: 11.02.2021).

4. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.04.2020 № 341 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-п> (дата звернення: 11.02.2021).

УДК 615.21:339.37

Аліна Вікторівна ВОЛКОВА,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
завідувачка кафедри соціальної фармації*

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2718-5407>;

Оксана Олександрівна РИЩЕНКО,

*кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри соціальної фармації*

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8542-4333>

АНАЛІЗ ЗМІН У НОРМАТИВНО-ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ РОЗДРІБНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Впровадження на фармацевтичному ринку України роздрібною реалізацією лікарських засобів (ЛЗ) за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів (ІКЗ) останні роки було дуже дискусійним питанням. Однак, встановлення у 2020 році Кабінетом Міністрів України карантинних обмежень відповідно до Закону України від 06.04.2000 р. № 1645-III «Про захист населення від інфекційних хвороб» (у ред. від 23.05.2020 р.) у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID19), призвели до обмеження доступності різних верств населення до фармацевтичної допомоги. У свою чергу, обмеження пересування, самоізоляція, підвищення ризику захворіти на коронавірусну інфекцію створили умови для розвитку електронної комерції та розроблення нормативно-правової бази впровадження нового виду господарської діяльності фармацевтичних підприємств – роздрібною реалізацією ЛЗ з використанням інформаційно-комунікаційних систем дистанційним способом, що передбачає прийом, формування, зберігання та доставку замовлень на ЛЗ та їх відпуск кінцевому споживачеві [2].

Метою дослідження стало вивчення змін у нормативно-правовому регулюванні роздрібною реалізацією ЛЗ в умовах пандемії COVID19, зокрема

у частині формування нормативно-правових засад регулювання електронної комерції та роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ.

Матеріали та методи дослідження. Матеріалами дослідження виступили нормативно-правові акти України та законопроекти щодо роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ. В якості методів дослідження використано документальний, порівняльно-правовий, контент-аналіз.

За результатами проведеного дослідження виділено три етапи формування нормативно-правової основи впровадження роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ:

1. Березень 2020 р.: внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з роздрібною реалізації ЛЗ шляхом впровадження нового виду господарської діяльності – роздрібною реалізація ЛЗ з використанням ІКЗ на період карантинних обмежень [4, 5];

2. Вересень 2020 р.: внесення змін до ст. 19 Закону України від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР «Про лікарські засоби» щодо встановлення правової основи провадження роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ та визначення основних вимог до суб'єктів господарювання, що провадитимуть зазначений вид господарської діяльності [1];

3. 3 грудня 2020 р.: громадське обговорення Проекту постанови КМУ «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)», в яких зазначені вимоги до здійснення діяльності з роздрібною торгівлі ЛЗ за допомогою ІКЗ та їх доставки споживачам [2].

Визначено, що положеннями зазначених нормативно-правових документів затверджуються не тільки основні вимоги до усіх учасників роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ (аптечні заклади, служба доставки ЛЗ тощо), а й вимоги до основних інструментів провадження зазначеного виду господарської діяльності (вебсайт, транспорт тощо) та визначаються порядок проведення державного нагляду за здійсненням роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ. При цьому, здійснення заходів контролю повинно бути направлено на забезпечення виконання суб'єктами господарювання ліцензійних вимог щодо здійснення зазначеного виду господарської діяльності та попередження потрапляння в легальний обіг фальсифікованих та субстандартних ЛЗ [1, 2, 5].

Таким чином, дослідження нормативно-правової основи впровадження роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ показали, що законодавство України у вказаній частині знаходиться у стані формування та потребує подальшого удосконалення. За результатами проведеного аналізу можна виділити такі основні напрями удосконалення зазначених нормативно-правових норм:

- удосконалення нормативно-правового регулювання порядку здійснення державного контролю за господарською діяльністю, пов'язаною з роздрібною реалізацією ЛЗ за допомогою ІКЗ;

- визначення вимог та умов постачання ЛЗ кінцевому споживачу ЛЗ, що були придбані за допомогою ІКЗ;
- розробка заходів щодо попередження потрапляння у легальний обіг фальсифікованих та субстандартних ЛЗ на етапі їх роздрібною реалізації за допомогою ІКЗ;
- виділення та встановлення кваліфікаційних вимог до провізорів, що здійснюватимуть фармацевтичну опіку при проведенні роздрібною реалізації за допомогою ІКЗ;
- встановлення юридичної відповідальності за недотримання норм законодавства, що регулюють порядок провадження роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ.

Висновок. Таким чином, за результатами дослідження виділено основні етапи формування нормативно-правової основи запровадження нового виду господарської діяльності фармацевтичних підприємств – роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ, а також виокремлено основні напрями удосконалення нормативно-правових норм щодо регулювання даного виду діяльності.

Практичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції, викладені в роботі, можуть бути використані у науково-дослідній діяльності (як матеріал для подальшого дослідження проблем нормативно-правового регулювання роздрібною реалізації ЛЗ за допомогою ІКЗ), а також в освітньому процесі (на лекціях, семінарських, практичних заняттях із дисциплін «Фармацевтичне право та законодавство», «Правознавство та медичне законодавство», «Медичне право, професійна етика та деонтологія», для підготовки навчально-методичних видань).

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до статті 19 Закону України «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами : Закон України від 17.09.2020 № 904-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-20> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Проект постанови КМУ «Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)» // Аптека.ua : сайт. 28.12.2020. URL: <https://www.apтека.ua/article/578217> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Прохоренко Є. Дистанційна торгівля ліками: розроблено зміни до Ліцензійних умов // Аптека.ua : сайт. 28.12.2020. URL: <https://www.apтека.ua/article/-578209> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929 // БД «Законодавство України» / ВР

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-п> (дата звернення: 05.02.2021).

5. Про внесення змін до Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2020 № 220 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2020-п> (дата звернення: 05.02.2021).

6. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр> (дата звернення: 05.02.2021).

УДК 615.2:615.37:340.134

Аліна Вікторівна ВОЛКОВА,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
завідувачка кафедри соціальної фармації
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2718-5407>;*

Аліна Вікторівна ЧЕРКАШИНА,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної фармації
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2103-5096>*

**АНАЛІЗ ЗМІН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В
УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19**

Вакцини щорічно рятують мільйони життів, їх дія полягає в підготовці імунної системи до розпізнавання й відбиття атаки певних вірусів і бактерій. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я імунізація щорічно попереджає 2-3 мільйони випадків смерті від інфекційних захворювань. Існуючі на сьогоднішній день вакцини забезпечують профілактику понад 20 небезпечних для життя хвороб, а робота, спрямована на включення в їх число коронавірусної інфекції COVID-19, ведеться безпрецедентно швидкими темпами [1].

Вакцинація громадян в умовах поширення пандемії є одним із ключових напрямів специфічної профілактики коронавірусної хвороби і медико-фармацевтичної допомоги в цілому. Саме тому метою нашого дослідження став аналіз змін нормативно-правового регулювання обігу лікарських засобів в умовах пандемії COVID-19 щодо забезпечення доступності вакцин для населення України.

Дослідження проводилось з використанням даних офіційних вебпорталів Верховної Ради України та Міністерства охорони здоров'я України.

На сьогодні серед можливих варіантів надходження вакцини проти гострої респіраторної хвороби COVID-19 в Україну розглядається ввезення після здійснення державної реєстрації, а також ввезення на безоплатній основі у вигляді гуманітарної та благодійної допомоги.

Державна реєстрація лікарських засобів здійснюється на підставі нормативно-правових актів I-III рівнів, а саме: закону України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР (ред. від 29.01.2021 р.); постанови КМУ «Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації) лікарських засобів і розмірів збору за їх державну реєстрацію (перереєстрацію)» від 26.05.2005 р. № 376 (ред. від 15.04.2020 р.); постанови КМУ «Про затвердження Положення про Державний реєстр лікарських засобів» від 31.03.2004 р. № 411 (ред. від 15.04.2020 р.); наказу МОЗ «Про затвердження Порядку проведення експертизи реєстраційних матеріалів на лікарські засоби, що подаються на державну реєстрацію (перереєстрацію), а також експертизи матеріалів про внесення змін до реєстраційних матеріалів протягом дії реєстраційного посвідчення» від 26.08.2005 р. № 426 (ред. від 21.08.2020 р.); наказу МОЗ «Про затвердження форми та опису реєстраційного посвідчення на лікарський засіб» від 29.07.2003 р. № 358 (ред. від 15.06.2020 р.) [2, 3].

Як відомо, державна реєстрація лікарського засобу є достатньо тривалою процедурою (від 6 місяців до 1 року). Необхідно зазначити, що законом України «Про внесення зміни до закону України «Про лікарські засоби» щодо державної реєстрації лікарських засобів під зобов'язання для екстреного медичного застосування» від 29.01.2021 р. № 1159-IX визначені особливості прискореної державної реєстрації вакцин або інших медичних імунобіологічних препаратів для специфічної профілактики коронавірусної хвороби COVID-19 під зобов'язання для екстреного медичного застосування [2, 3].

За даними Міністерства закордонних справ України 28 держав, а також держави-анклави Ватикан і Суверенний Мальтійський Орден в тій чи іншій формі надавали Україні протягом 2020 року допомогу в протидії поширенню коронавірусної хвороби [4].

Забезпечення населення лікарськими засобами та медичними виробами у вигляді гуманітарної допомоги здійснюється на підставі нормативно-правових актів I-III рівнів, а саме: закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI (ред. від 16.01.2020 р.); закону України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р. № 1192-XIV (ред. від 14.01.2020 р.); постанови КМУ «Деякі питання організації ведення автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги» від 09.10.2020 р. № 927; постанови КМУ «Про Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги» від 22.03.2000 р. № 544 (ред. від 06.03.2019 р.); постанови КМУ «Про затвердження Порядку вивезення за межі України або знищення неякісних та непридатних до споживання товарів (предметів) гуманітарної допомоги» від 28.04.2000 р. № 728 (ред. від 01.04.2013 р.); наказу МОЗ України «Про затвердження Порядку ввезення на територію України незареєстрованих лікарських засобів, стандартних зразків, реагентів» від 26.04.2011 р. № 237 (ред. від 30.11.2020 р.); наказу МОЗ України

«Про затвердження Дорожньої карти з впровадження вакцини від гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, і проведення масової вакцинації у відповідь на пандемію COVID-19 в Україні у 2021–2022 роках» від 24.12.2020 р. № 3018; наказу МОЗ України «Деякі питання отримання гуманітарної та благодійної допомоги для протидії поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 03.02.2021 р. № 170 [2, 3].

Висновок. У результаті проведеного аналізу встановлено, що на законодавчому рівні в нашій країні були зроблені значні кроки щодо забезпечення доступності вакцин для населення України в умовах пандемії COVID-19. Затверджено нормативно-правові акти I-III рівнів за юридичною силою, якими визначені особливості прискореної державної реєстрації вакцин або інших медичних імунобіологічних препаратів для специфічної профілактики коронавірусної хвороби COVID-19 під зобов'язання для екстреного медичного застосування, дозволяється застосування незареєстрованих ЛЗ, застосування зареєстрованих ЛЗ за показаннями, незазначеними в інструкції для медичного застосування (off-label), узгоджені питання отримання гуманітарної та благодійної допомоги для протидії поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19.

Список бібліографічних посилань

1. COVID-19 vaccines // World Health Organization : офіц. сайт. URL: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/covid-19-vaccines> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Верховна Рада України : офіц. сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 09.02.2021).
3. Міністерство охорони здоров'я України : офіц. сайт. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 09.02.2021).
4. 30 держав надали Україні ту чи іншу допомогу через COVID-19 – МЗС // Радіо Свобода : сайт. 19.12.2020. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-dopomoha-ukraini-mzs/31008691.html> (дата звернення: 09.02.2021).

УДК 35.077.1:614.27.007:614.446.1:614.461

Світлана Георгіївна КАЛАЙЧЕВА,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної фармації,
декан факультету з підготовки іноземних громадян
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7358-0681>;*

Віра Миколаївна КРАВЧЕНКО,

*доктор біологічних наук, професор,
завідувачка кафедри біологічної хімії
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6335-2490>;
Ігор Валерійович СЕНЮК,
кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри біологічної хімії
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3819-7331>;*

Оксана Володимирівна ШОВКОВА,

*кандидат фармацевтичних наук,
асистентка кафедри біологічної хімії
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9656-1165>*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

У боротьбі з пандемією гострої респіраторної хвороби Covid-19 медики та фармацевти опинилися на передовій. З точки зору бізнесу ситуація не завжди прогнозована, оскільки рішення органів влади можуть швидко змінюватися залежно від темпів поширення пандемії. У таких умовах фармацевтичним суб'єктам складно працювати і формувати плани. Тому нормативно-правові акти Державної влади та Міжнародних організацій, які регламентують та регулюють діяльності фармацевтичних суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19 є вкрай важливими та актуальними.

Звільнення від оподаткування ПДВ лікарських засобів. Перша спроба скасувати оподаткування ПДВ на лікарські засоби (ЛЗ), медичні вироби та/або медичне обладнання на період пандемії COVID-19 була запропонована постановою КМУ від 20.03.2020 р. № 224 «Про затвердження переліку лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), які звільняються від сплати ввізного мита та операції з

ввезення яких на митну територію України звільняються від оподаткування податком на додану вартість». Але зазначена постанова на той момент не відповідала вимогам Податкового кодексу України. Після прийняття Закону України від 30.03.2020 р. № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [1] у керівників фармацевтичних суб'єктів господарювання постали запитання щодо алгоритму реалізації зазначеного правового акту. Для усунення суперечностей навколо Закону № 540-IX оприлюднено постанову КМУ від 08.04.2020 р. № 271 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [2], якою були внесені зміни, у тому числі до постанови КМУ від 20.03.2020 р. № 224. Постанова КМУ від 08.04.2020 р. № 271 врегулювала питання звільнення операцій з ввезення та постачання медичних товарів, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемії та пандемії коронавірусної хвороби (COVID-19). У зазначеному правовому акті представлений перелік ЛЗ, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), які звільняються від сплати ввізного мита та операції з ввезення яких на митну територію України звільняються від оподаткування ПДВ. Окрім того, постанова КМУ від 08.04.2020 р. № 271 містить оновлену редакцію постанови КМУ № 224 від 20.03.2020 р. відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» від 30.03.2020 р.

Електронна торгівля лікарськими засобами. COVID-19 поставив під загрозу складний глобальний ланцюжок поставок. З початком карантинного періоду, що зумовлений поширенням коронавірусної інфекції в Україні, Уряд дозволив дистанційну реалізацію ЛЗ, яка до цього часу була забороненою. Враховуючи, що електронна торгівля ЛЗ є вимогою XXI ст. та зручним сервісом для пацієнта, не дивно, що з'явилися ініціативи щодо впровадження такого виду діяльності на постійній основі. Так, Верховною Радою України № 904-IX від 17.09.2020 р. був прийнятий закон про внесення змін до статті 19 Закону України «Про лікарські засоби» [3] щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі ЛЗ.

Одним з основних принципових питань щодо провадження електронної реалізації ЛЗ є питання необхідності ліцензування доставки ЛЗ як окремого виду діяльності. Як показує європейська практика, окремої ліцензії саме на доставку ліків немає. Так, реалізація ЛЗ, у тому числі дистанційна, здійснюється безпосередньо суб'єктом господарювання, що має ліцензію на роздрібну торгівлю ЛЗ та внесений до відповідного реєстру регуляторного органу. Здійснювати даний вид діяльності суб'єкт може як за рахунок

власної служби доставки, так і на договірних засадах з операторами доставки. Головне у даній ситуації, щоб при транспортуванні ЛЗ від аптеки до споживача дотримувалися визначені виробником умови зберігання. При цьому саме аптека несе відповідальність за виконання цих умов при доставці, незалежно від того факту, здійснює вона її самостійно чи на договірних засадах із зовнішніми службами доставки. Тобто доставка ЛЗ у даному випадку є складовою процесу реалізації засобу, відповідальність за яку перед кінцевим споживачем несе суб'єкт господарювання, що має ліцензію на роздрібну торгівлю ЛЗ. Важливим питанням є можливість визначення, чи має конкретний сайт *internet*-аптеки право на здійснення електронної торгівлі ЛЗ. Для цього законом передбачається, що ліцензіат повинен бути внесений у перелік суб'єктів, що мають право на здійснення електронної роздрібною торгівлі ЛЗ, який ведеться та розміщується на сайті органу ліцензування. На сайті суб'єкта, що має право на електронну торгівлю ЛЗ, обов'язково має розміщуватися спеціальний логотип-ідентифікатор, розроблений відповідно до Директиви 2011/672/ЄС та Регламенту ЄС 699/2014 від 24.06.2014 р. [4, 5]. Він підтверджуватиме справжність *web*-сайтів і легальність здійснення аптечним закладом такого виду діяльності. Натискання на логотип суб'єкта господарювання має переводити споживача за посиланням до переліку суб'єктів, що мають право на здійснення електронної торгівлі ЛЗ, який розміщений на сайті Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками.

Настанови Міжнародної фармацевтичної федерації (FIP) для фармацевтичних працівників під час пандемії COVID-19. FIP розділили усі настанови на чотири розділи, які допомагають робочому процесу у цілому. Інструкції FIP ґрунтуються на наявних доказах та рекомендаціях поважних організацій, таких як Всесвітня організація охорони здоров'я ((ВООЗ) [6], Європейські центри контролю та профілактики захворювань та інші.

Розділ 1. COVID-19. Рекомендації для фармацевтів і персоналу аптеки [7]. Метою цього документа стало надання відповідної інформації та ознайомлення з керівними принципами щодо пандемії COVID-19 фармацевтичним працівникам аптек як у контексті надання первинної медико-санітарної допомоги (тобто у громадських аптеках і установах первинної медико-санітарної допомоги), так і у лікарняних установах.

Розділ 2 COVID-19. Клінічна інформація і рекомендації з лікування [8]. Мета цього документа - надати відповідну клінічну інформацію та рекомендації щодо лікування пандемії COVID-19 фармацевтичним працівникам аптек у контексті надання первинної медико-санітарної допомоги (тобто у громадських аптеках і установах первинної медико-санітарної допомоги) та у лікарняних умовах, а також фармацевтам, які працюють клінічними біологами у медичних аналітичних лабораторіях.

Розділ 3. COVID-19. Часті питання і руйнування міфів [9]. Метою даного документа є надання відповідної інформації та рекомендацій про спалахи коронавірусних інфекцій - і зокрема, нового штаму SARS-CoV-2,

що викликає захворювання на COVID-19 - фармацевтичним працівникам аптек, як у контексті первинної медико-санітарної допомоги (тобто у громадських аптеках та установах первинної медико-санітарної допомоги), так і у лікарняних умовах, а також надання набору довідкових матеріалів, з якими можна ознайомитися для отримання більш докладної інформації.

Розділ 4. COVID-19. Додаткові ресурси [10]. Зазначений документ містить додаткові ресурси і інформацію у форматі гіперпосилань на опубліковані матеріали, які наданні міжнародними авторитетними організаціями.

Інформація щодо COVID-19 швидко змінюється, і наведені рекомендації можуть змінюватися відповідно.

Висновок. Таким чином, розвиток вітчизняного фармацевтичного ринку в умовах пандемії COVID-19 залежить від нормативно-правових актів, які забезпечують належну організацію роботи фармацевтичних суб'єктів господарювання та мають корелювати вимогам й рекомендаціям авторитетним міжнародним організаціям.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2020 № 271 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2020-п> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Про внесення змін до статті 19 Закону України «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібною торгівлі лікарськими засобами : Закон України від 17.09.2020 № 904-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-20> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Règlement du Parlement Européen et du Conseil // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0315:FIN:FR:PDF> (дата звернення: 05.02.2021).
5. Commission Implementing Regulation (EU) No 699/2014 of 24 June 2014 on the design of the common logo to identify persons offering medicinal products for sale at a distance to the public and the technical, electronic and cryptographic requirements for verification of its authenticity // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0699> (дата звернення: 05.02.2021).
6. Усиление мер реагирования систем здравоохранения на COVID-19. Внебольничная аптека (1 мая 2020 г.) // World Health Organization : сайт. URL: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/332574/WHO-EURO-2020-677-40412-54175-rus.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 05.02.2021).
7. COVID-19: руководство для фармацевтов и работников аптек // FIP : сайт. URL: <https://www.fip.org/file/4521> (дата звернення: 05.02.2021).

8. COVID-19: клиническая информация и рекомендации по лечению // FIP : сайт. URL: <https://www.fip.org/file/4773> (дата звернення: 05.02.2021).
9. COVID-19: часто задаваемые вопросы и разоблачение мифов // FIP : сайт. URL: <https://www.fip.org/file/4535> (дата звернення: 05.02.2021).
10. COVID-19: дополнительные ресурсы // FIP : сайт. URL: https://www.fip.org/files/content/priority-areas/coronavirus/mo-resources/Russian/PART_4_COVID-19_Additional_resource_20200326_RU.pdf (дата звернення: 05.02.2021).

УДК 615.1:339.138

Лілія Анатоліївна КАРПЕНКО,

*кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної фармації*

*Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0473-1102>;*

Євген Миколайович СКРИПЧЕНКО,

магістрант кафедри соціальної фармації

Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ПРОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ КОМПАНІЙ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ COVID-19

Метою будь-якої комерційної організації є створення прибуткової фірми і підтримання стабільності в сформованих економічних умовах. Однією з основ підвищення ефективності бізнесу є здатність організації реалізовувати маркетингову стратегію і погоджувати її з управлінням бізнес-процесами організації. Глобальна пандемія змінила суспільство і повсякденне життя, безпосередньо вплинувши на моделі і переваги споживачів в засобах масової інформації, а також на їх процес прийняття рішень, що стосуються охорони здоров'я. Пандемія коронавірусу спровокувала необхідність перегляду принципів розвитку і функціонування ринку. У цих умовах ринкова ситуація, яка склалася, кидає виклик класичній моделі роботи продакт-менеджера фармацевтичної компанії.

Метою нашого дослідження стало вивчення передового досвіду просування міжнародних фармацевтичних компаній під час пандемії COVID-19. Для аналізу використовували статистичні дані, доступні в мережі Інтернет, та дані з офіційних сайтів зарубіжних фармацевтичних компаній.

З моменту розповсюдження нової раніше невідомої інфекції COVID-19 і впровадження карантинних заходів в усьому світі фармацевтичні компанії зазнали труднощів із залученням конкретної цільової аудиторії. Особисте спілкування різко скоротилося для взаємодії пацієнта і

медичного працівника, а також відділу продажів і медичного персоналу, що змусило фармацевтичні компанії та їх партнерів по маркетингу використовувати інші підходи до просування і поширення інформації про переваги продукту.

Нами було проаналізовано ряд стратегій міжнародних фармацевтичних компаній, які вони використовували з січня 2020 року. Необхідно зазначити, що пандемія прискорила використання цифрових технологій. За даними німецької компанії Statista, до початку пандемії COVID-19 відсоток пацієнтів, які користувалися дистанційною консультацією, був на дуже низькому рівні (всього 2%). Проте, на сьогодні цифрові технології в охороні здоров'я набирають обертів, і очікується, що принаймні 19% консультацій залишаться віддаленими після стихання пандемії [1].

Фармацевтичні компанії також розглядають цифрові технології як можливість поліпшити свої бізнес-моделі. Це відкриває нові можливості для потенційних зацікавлених сторін, які дозволяють їм безпосередньо спілкуватися з клієнтами. Проведені дослідження Ramos M.V. зі співавторами показали, що під час пандемії багато фармацевтичних компаній активізували свої зусилля, пропонуючи пацієнтам і лікарям інформацію за допомогою цифрових засобів зв'язку, віддаленого моніторингу клінічних даних і відеоконсультацій. У дослідженні взяли участь такі відомі фармацевтичні компанії, як Roche, AstraZeneca, Cinfa, Neuraxpharm, Amryt Pharma, Almirall, Alcala Pharma и Dompré. Наприклад, одна з фармацевтичних компаній створила цифровий пакет для лікарів і пацієнтів, що включає питання і відповіді з відповідною інформацією про те, як управляти ситуацією, що розвивається через COVID-19 [2].

Цей новий спосіб взаємодії з різними зацікавленими сторонами вимагає постійних маркетингових зусиль, щоб відрізнятись від конкурентів. Цифрова аналітика - ще один ключовий компонент цифровізації. Штучний інтелект та аналітика даних мають вирішальне значення для захисту від майбутніх криз громадської охорони здоров'я.

У довгостроковій перспективі фармацевтичні компанії повинні адаптувати свої маркетингові стратегії до нових привабливих комерційних моделей. Вони повинні адаптуватися і допомагати своїм співробітникам підтримувати відносини, будуючи нові, з тим же рівнем якості і залученості. При цьому спілкування має бути деталізованим, коротким і частим. Для управління ефективною стратегією розробка контенту має вирішальне значення для комерційного успіху. Таким чином, фармацевтичні компанії зосередилися на відправці лікарям безлічі різноманітних повідомлень, що містять тільки короткі важливі фрагменти інформації.

По мірі того, як стратегія змінюється і стає більш орієнтованою на пацієнта, компаніям необхідно буде залучати більше спеціалістів в області комунікацій і цифрового маркетингу, зосередити увагу співробітників на електронному навчанні. Медичні представники повинні бути

переконливими онлайн, щоб утримувати увагу лікарів при віддаленому контакті з ними.

Найбільш вагомий внесок при цьому можуть зробити професійні форуми і соціальні мережі, відеоконференції, відеочати тощо.

Деякі фармацевтичні компанії досліджували використання безкоштовних додатків для обміну повідомленнями під час COVID-19, для обміну інформацією між користувачами. Ці інструменти виявилися ефективним каналом, оскільки вони полегшують взаємодію між професіоналами охорони здоров'я і пацієнтами, зберігаючи при цьому особисту взаємодію.

І хоча фармацевтичні компанії під час пандемії працюють з дещо обмеженими ресурсами, нова цифрова ера також потребує дотримання нормативних вимог.

Слід зазначити, що регулюючими органами багатьох країн у короткі терміни розроблювалася нормативна документація в альтернативних форматах, що сприяла видачі дозволів на продаж ліків і медичних виробів, які вважаються важливими під час пандемії [3, 4]. Так, Радою ЄС були внесені зміни до Директиви 2006/112/ЄС з метою запровадження тимчасових заходів щодо вакцин і наборів для тестування [5].

Йдеться також про можливість збереження таких процедур в майбутньому і введення аналогічних заходів з однаковою гнучкістю для всіх дозволів на продаж, включаючи інші ліки і медичні вироби.

Однак, при виході на зарубіжний ринок потрібно враховувати культуру і ринкову структуру країни, які можуть впливати на фармацевтичний маркетинг, тому що кожна країна має потребу в різних маркетингових стратегіях, для того щоб впливати на поведінку лікаря, який признає ліки або на пацієнта безпосередньо. Наприклад, у Нідерландах заборонена пряма реклама лікарських засобів, спрямована на споживача [6].

Відповідно за таких нових умов розвитку фармацевтичного ринку актуальним є перегляд та оновлення нормативно-правової бази щодо регулювання використання фармацевтичними компаніями маркетингових стратегій і форм просування своєї продукції з метою забезпечення реалізації принципів соціально-етичного маркетингу.

Висновок. Таким чином, проведені дослідження дозволили окреслити ряд маркетингових заходів, що використовували зарубіжні фармацевтичні компанії для виходу на ринок з новою продукцією під час пандемії COVID-19.

Для майбутніх досліджень було б корисним ширше розглянути ступінь впливу фармацевтичного маркетингу на поведінку лікаря і споживача.

Список бібліографічних посилань

1. Percentage of patient appointments conducted via telemedicine before, during, and after the COVID-19 pandemic as of April, 2020 // statista : сайт. URL: <https://www.statista.com/statistics/1133920/telemedicine-and-covid-19-impact-us/> (дата звернення: 07.02.2021).

2. Together Beyond COVID-19: A Look at the Future of the Pharmaceutical Industry / M. V. Ramos, B. L. Beileiro, M. G. Fernandez at al. // Pharmacy Times : сайт. 16.10.2020. URL: <https://www.pharmacytimes.com/news/together-beyond-covid-19-a-look-at-the-future-of-the-pharmaceutical-industry> (дата звернення: 07.02.2021).
3. COVID-19 // EUR-Lex : сайт. URL: <https://eur-lex.europa.eu/content/news/Covid19.html> (дата звернення: 07.02.2021).
4. ELI Principles for the COVID-19 Crisis // ELI : сайт. URL: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf (дата звернення: 07.02.2021).
5. COVID-19: Council Directive amending VAT Directive to introduce temporary measures for vaccines and testing kits published in Official Journal // Practical Law : сайт. 11.12.2020. URL: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/w-028-8058> (дата звернення: 07.02.2021).
6. The Influence of Pharmaceutical Marketing on the Prescribing Behavior of Physicians in the United States and in the Netherlands. URL: <http://arno.uvt.nl/show.cgi> (дата звернення: 07.02.2021).

УДК 615.12:614.27:339.371.4:004.738.5

Ольга Сергіївна ОВАКІМЯН,

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної фармації

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8762-9722>;

Олександр Вікторович СЕВРЮКОВ,

кандидат фармацевтичних наук,

завідуючий аптекою ТОВ «Центральна районна аптека № 16» (м. Харків),

асистент кафедри соціальної фармації

Національного фармацевтичного університету (м. Харків);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1830-8081>

АНАЛІЗ СВІТОВОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ ЛІКАРСЬКИМИ ЗАСОБАМИ

Актуальність дослідження проблеми державного регулювання дистанційної торгівлі пов'язана, з одного боку, з розкриттям нових перспектив та можливостей здійснення такого виду господарської діяльності у фармацевтичному секторі сфери охорони здоров'я, а з іншого боку, впровадження дистанційної торгівлі ліками пов'язано з низкою проблем, в тому числі й проблем суб'єктів господарювання в умовах пандемії COVID-19.

Метою нашої роботи стало проведення аналізу світового і національного досвіду державного регулювання дистанційної торгівлі лікарськими засобами (ЛЗ).

Для узагальнення матеріалів дослідження використано метод інформаційного пошуку та аналізу інформаційних джерел, статистичного та порівняльного аналізу. В якості основного методу отримання первинної інформації застосовано метод опитування в формі онлайн анкетування.

Зміни стилю життя у сучасному суспільстві, активне використання населенням можливостей замовлення різних товарів через Інтернет і, безумовно, нові виклики у вигляді пандемії коронавірусної інфекції, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, що охопила світ у 2020 році, зумовили необхідність перегляду форм ведення господарської діяльності, що не оминуло і фармацевтичний сектор. Так, було запроваджено новий вид реалізації ЛЗ – роздрібна торгівля з використанням інформаційно-комунікаційних систем дистанційним способом (електронна роздрібна торгівля ЛЗ) [1]. Це новий вид діяльності для фармацевтичного ринку України, однак у деяких країнах світу він вже є сталою практикою протягом багатьох років.

У світі найперші інтернет-аптеки розпочали свою діяльність у США ще у 90-х роках минулого століття. Встановлено, що практика онлайн-торгівлі ЛЗ регулюється Законодавчим актом «The Ryan Haight Online Pharmacy Consumer Protection Act of 2008». У сучасних умовах, актуалізованих обмужувальними заходами пандемії, існує дуже багато проєктів, що спрямовані на онлайн-доставку ЛЗ. Деякі з них мають можливість завантаження інформації з електронної медичної карти пацієнта щодо призначень та надають змогу замовити ліки безпосередньо в офіс чи додому. Поряд із цим, у більшості штатів є можливість отримання дистанційної консультації фахівця.

У Канаді також дозволено продаж ЛЗ через інтернет, проте національного ліцензування не існує. Будь-яка ліцензована аптека, яка пропонує інтернет-послуги, повинна відповідати стандартам практики в межах своєї провінції. Так, продаж рецептурних препаратів, що не містять підконтрольні речовини, дозволений, отримати online-консультацію можливо, однак рецепт на ЛЗ надається тільки після обстеження пацієнта лікарем.

Діяльність канадських аптек, що пропонують послуги через інтернет (Model Standards for Canadian Pharmacists Offering Pharmacy Services via the Internet) регулюється Національною асоціацією фармацевтичних регуляторних органів (National Association of Pharmacy Regulatory Authorities – NAPRA). Розроблено типові стандарти, вимоги яких, перш за все, стосуються інформації на сайті аптеки. Визначено, що згідно даних вимог допускається зазначення лише фізичної адреси, номеру телефона, ліцензії аптеки та імен співробітника/співробітників, а також інформації про пацієнта (із забезпеченням конфіденційності використання персональних даних). По-друге, вимоги регулюють інтернет-продаж та відпуск ліків в аспекті забезпечення належної фармацевтичної опіки та процедури підтвердження рецепта відповідно до локальних законодавств провінції. Зазначено, що реклама інтернет-аптеки має відповідати федеральним та провінційним вимогам щодо реклами ЛЗ і послуг аптек та те, що інтернет-аптека повинна бути доступною

для проведення перевірок регуляторними органами. Також в стандартах прописано процес організації взаємодії лікаря та фармацевта, що забезпечує можливість дистанційного продажу ліків.

У Європейському Союзі (ЄС) придбання ліків через інтернет є легальним та регулюється Директивою 2001/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС від 06.11.2001 р. «Про звіт законів Співтовариства щодо лікарських препаратів для людини», Директивою 97/7/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист прав споживачів в дистанційних контрактах» та локальними нормативно-правовими актами.

Так, наприклад, у Польщі, Чехії дозволено дистанційний продаж ЛЗ, що відпускаються без рецепта, косметики, в тому числі, лікувальної, дієтичних добавок тощо. Але доставка ЛЗ можлива тільки кур'єром. Впроваджено та активно діє система електронних рецептів. У Німеччині система електронних рецептів наразі тестується та буде введена в червні 2021 року, а обов'язкове використання електронного рецепту буде введено на початку 2022 року. З електронним рецептом можливо буде купувати ліки в інтернет-аптеці просто надіславши його в аптеку.

Отже, дистанційний продаж ліків існує в багатьох країнах світу та має тенденції розвитку. В Україні досвід дистанційної торгівлі ліками досить незначний. Такий спосіб роздрібної реалізації ЛЗ закладами охорони здоров'я набув особливої актуальності під час загальнонаціонального карантину (з березня 2020 р.), у період якого офіційно було дозволено дистанційний продаж ліків. До цього можливість дистанційного відпуску ліків в Україні була відсутня.

Встановлено, що порядок здійснення оптової та роздрібної реалізації ЛЗ в Україні регламентується низкою нормативно-правових актів і, зокрема, Законом України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 р. № 123/96-ВР (ред. від 29.01.2021) [1]. Для здійснення реалізації ЛЗ необхідною умовою є отримання ліцензії, і дистанційна торгівля не є виключенням. Порядок отримання ліцензії вказано в Законі України від 02.03.2015 р. № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності» [2]. Ліцензійні умови для оптової та роздрібної реалізації, виготовлення, імпорту ЛЗ регламентовано Постановою КМУ від 30.11.2016 р. № 929 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів)» [3].

Саме у ліцензійних умовах відзначено, що дистанційна торгівля ліками в Україні заборонена, що реалізація ліків повинна здійснюватися безпосередньо населенню в умовах аптеки або через її структурні підрозділи. Але у цьому ж документі визначені особливі умови, при яких такий вид торгівлі дозволений, а саме, в разі карантину або під час надзвичайного стану. Тобто, за умов впровадження загальнонаціонального карантину, обумовленого пандемією COVID-19, в Україні дозволена дистанційна доставка ліків та

супутніх товарів безпосередньо споживачам, з/без використання пошто-вих служб та тільки за умови відповідного зберігання ЛЗ.

Та, навіть, за таких умов існують певні обмеження та умови щодо відпуску деяких груп ЛЗ. Зокрема, існує перелік, що включає ЛЗ, не дозволені до реалізації дистанційно – ті, що відпускаються за рецептом лікаря, сильнодіючі, отруйні, засоби, які потребують особливих умов зберігання, та включені до списку наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів [4].

У 2020 році відбулись певні зміни в законодавстві України, завдяки яким дистанційна (електронна) торгівля ліками в нашій країні стала можливою. Сьогодні демонструє, що жителі України вже мають доступ до більш оптимізованих та якісних фармацевтичних послуг. В січні 2021 року ведено в дію Закон України від 17.09.2020 р. № 904-IX «Про внесення змін до статті 19 Закону України «Про лікарські засоби» щодо здійснення електронної роздрібної торгівлі лікарськими засобами». Зміни та доповнення визначають ряд вимог для здійснення дистанційної (електронної) роздрібної торгівлі ліками, в тому числі їх доставки.

Зазначено, що ліцензований суб'єкт господарювання має бути внесеним до Переліку суб'єктів господарювання, що мають право на здійснення електронної роздрібної торгівлі ЛЗ. Перелік ведеться та розміщується органом ліцензування на офіційному сайті. Дані, які вказані в переліку: назва, адреса місцезнаходження суб'єкту господарювання, адреси аптек, з яких відбувається доставка, дата початку електронної торгівлі, адреса сайту ліцензіата. Окрім того, сайт ліцензіата повинен містити наступну інформацію: логотип (з можливістю переходу до Переліку суб'єктів господарювання, що мають право на здійснення електронної роздрібної торгівлі ЛЗ), контакти, вартість доставки, також кнопка для консультації з фармацевтом, якщо виникне така необхідність.

Поряд із цим, визначається ряд вимог щодо доставки ліків. Аптека як заклад охорони здоров'я, який забезпечує роздрібну реалізацію ліків у дистанційний спосіб, повинен мати технічні можливості та устаткування, для забезпечення умов зберігання ЛЗ, що зазначені виробником. Або мати договір з поштовою службою, яка, в свою чергу, також повинна мати необхідне обладнання для відповідного зберігання та доставки ЛЗ. Порушення правил зберігання та відпуску загрожує ліцензіату адміністративною та кримінальною відповідальністю.

При цьому, доставка ЛЗ здійснюється тільки з аптек, які включено до Переліку суб'єктів господарювання, тобто таких, що мають право на здійснення дистанційної (електронної) роздрібної торгівлі ЛЗ.

Лікарські засоби, що відпускаються за рецептом (окрім тих, які мають електронний рецепт), отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, імунобіологічні – заборонені до електронного продажу, тобто до реалізації дистанційно. Мінімальні сума та/або розмір замовлення встановлювати заборонено. Ця заборона розповсюджується саме на реалізацію ЛЗ. Тож

виходячи з цього положення, встановлення мінімальної суми замовлення на інші товари, які не є ЛЗ, можливе.

Обов'язковим є зберігання конфіденційної інформації покупців. Конфіденційною інформацією є інформація про особу, в даному випадку особи, яка звернулася до аптеки та залишила на сайті свої данні.

Розглядаючи сферу дистанційної реалізації ліками в Україні, було виявлено чимало недоліків і проблем, які гальмують її подальший розвиток. З іншого боку, перспективи розвитку такого виду торгівлі в Україні корелюють із громадською думкою інтернет-користувачів щодо питань дистанційного продажу ліків. Так, під час проведення пілотажного опитування (грудень 2020 р. – січень 2021 р., n=100) нами визначено різне ставлення учасників опитування до можливості отримання заказу поштою (чи кур'єром). Більшість (63 %) – позитивно сприймають таку можливість, 24 % – нейтрально та лише 13 % – негативно.

Хоча, власний досвід щодо отримання послуг від інтернет-аптек (тобто аптек, які доставляють інтернет-замовлення у поштове відділення чи кур'єром) мають лише 36 % серед опитаних, бажання спробувати таку практику зазначило 42 % респондентів. Кожен п'ятий учасник дослідження вважає неприпустимим продаж ліків через інтернет (22 %).

Серед тих, хто вже спробували покупку ліків шляхом замовлення на сайтах інтернет-аптек та отримання інтернет-замовлення у поштовому відділенні чи кур'єром, у 36 % виникли проблеми під час купівлі ліків у такий спосіб. Так, найбільш розповсюдженими стали проблеми з наявністю товару (13 %), неможливість отримання професійної фармацевтичної допомоги (8 %), проблеми з доставкою (6 %) та проблеми технічного характеру (з оплатою, з підтвердженням заказу тощо). Але, незважаючи на це, 87 % учасників дослідження й надалі збирається користуватися послугою дистанційної (інтернет) купівлі ліків.

Виходячи з того, що кількість інтернет-користувачів постійно збільшується, а дистанційна реалізація ліками у 2021 році нарешті стала врегульованою, виникає необхідність активізації використання інформаційних технологій у фармацевтичній галузі та забезпечення якісного Інтернет-маркетингу. Отже, значно збільшиться, порівняно з попередніми роками, потреба у спеціалістах фармації, пов'язаних з маркетинговою діяльністю в інтернет-середовищі, а це, ще один виклик на шляху державного регулювання та розвитку дистанційної торгівлі ліками в Україні.

Саме перспективи розвитку дистанційної торгівлі ЛЗ, перш за все, пов'язані з дією органів державної влади. На наш погляд, їх основним завданням на сучасному етапі розвитку глобальної дистанційної/електронної торгівлі ЛЗ є впровадження правових механізмів функціонування електронного бізнесу в Україні, системи державного контролю та правохоронної діяльності з урахуванням світового досвіду в цій сфері.

Висновок. Таким чином, дистанційна торгівля ліками стає все більш актуальною та має великі перспективи для розвитку в Україні. Аналіз

світового і національного досвіду державного регулювання дистанційної торгівлі ЛЗ в цілому сприяє розвитку такого напрямку і допомагає населенню і аптечному бізнесу в складний для країни час. Проведене практичне дослідження показало, що дистанційна купівля ліків є затребуваною з боку споживачів та актуальною послугою.

Список бібліографічних посилань

1. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення: 05.02.2021).
3. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-п> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п> (дата звернення: 07.02.2021).

УДК 615.22:364.692:616.1

Любов Володимирівна ТЕРЕЩЕНКО,

*кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри соціальної фармації
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6066-1925>;*

Юлія Вікторівна КОРЖ,

*кандидат фармацевтичних наук,
доцент кафедри соціальної фармації
Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0828-9772>*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Охорона здоров'я (ОЗ) є складною системою з багатьма чинниками та детермінантами, які охоплюють усе суспільство, а її трансформація стосується кожного.

Протягом останніх років в Україні державними органами влади здійснюється реформа сфери ОЗ, яка базується на необхідності широкого

використання інформаційних технологій. Слід зазначити, що важливим елементом трансформації стало впровадження сучасної електронної системи ОЗ, що дає змогу поступово підвищувати ефективність та прозорість сфери ОЗ. Завданням електронної системи ОЗ є забезпечення можливості використання пацієнтами електронних сервісів для реалізації їх прав, зокрема за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, автоматизація ведення обліку медичних послуг і управління медичною інформацією, запровадження електронного документообігу у сфері медичного обслуговування населення. За умов реформування сфери ОЗ та впровадження низки нормативно-правових актів (НПА), пов'язаних із впровадженням електронної системи ОЗ, проблема їх узгодження набуває особливої актуальності і потребує системного підходу до вирішення.

Отже, метою наших досліджень стало проведення аналізу та систематизації нормативно-правових актів (НПА), які є основою формування державної політики у сфері ОЗ для впровадження та функціонування електронної системи ОЗ.

Матеріалами дослідження обрано НПА, аналітичні документи, офіційні сайти органів влади, наукові праці вітчизняних вчених щодо правового регулювання електронної системи ОЗ. Під час проведення дослідження використано методи наукового пізнання: контент-аналіз, узагальнення, формально-логічний, тлумачення правової норми, порівняно-правовий.

Реалізація національного проєкту з уведення інформаційних технологій в ОЗ України здійснюється відповідно до європейської «Резолюції А58/21 «eHealth / Електронна охорона здоров'я», програми Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я – 2020», а також вітчизняної програми «Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні». Так, протягом 2017-2020 рр. українська електронна система ОЗ впроваджується у кілька етапів і подальше прийняття нових НПА, необхідних для її функціонування, є невід'ємною складовою процесу диджиталізації.

Перший законодавчий акт, який став підґрунтям для впровадження електронної системи ОЗ був прийнятий Закон України від 19.10.2017 р. № 2168-VIII-ВР «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення». У зазначеному Законі надано визначення терміну «електронна система охорони здоров'я». Крім того, зазначено права доступу до персональних даних та іншої інформації, що міститься в електронній системі ОЗ, лікарям та третім особам, за умови дотримання вимог Закону України від 30.01.2018 р. №2297-VI-ВР «Про захист персональних даних».

Важливим законодавчим актом, який дав можливість запровадити електронний документообіг у сфері медичного та фармацевтичного обслуговування населення став Закон України від 07.11.2018 р. № 851-IV-ВР «Про електронні документи та електронний документообіг».

У положеннях статті 5 зазначеного Закону визначено, що електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. При цьому електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Відповідно до статті 6 обов'язковим реквізитом електронного документу є електронний підпис.

Наразі одним з основних документів, що визначає механізми функціонування електронної системи ОЗ та її компонентів, реєстрації користувачів, внесення та обміну інформацією і документами є Постанова КМУ від 25.04.2018 р. № 411 «Деякі питання електронної системи охорони здоров'я». У зазначеній Постанові визначено, що до складу електронної системи ОЗ входять центральна база даних та електронні медичні інформаційні системи, між якими забезпечено автоматизований обмін інформацією, даними та документами через відкритий програмний інтерфейс (API). Слід зазначити, що власником центральної бази даних є держава у особі Національної служби здоров'я України.

Наступним важливим етапом стало прийняття Розпорядження КМУ від 28.12.2020 р. № 1671-р «Про схвалення Концепції розвитку електронної охорони здоров'я». Цей нормативний документ був прийнятий урядом для формування політичних, правових, організаційних, технологічних та ідеологічних умов розвитку електронної системи ОЗ в Україні, що сприятиме підвищенню якості та доступності медичних та фармацевтичних послуг, розширенню прав і можливостей пацієнтів, забезпеченню їх безперервної медичної та фармацевтичної допомоги та безпеки, підвищенню ефективності управління та використання ресурсів, високому рівню поінформованості населення щодо питань здорового способу життя, профілактики захворювань та отримання медичної та фармацевтичної допомоги.

Слід зазначити, що формування нормативно-правового для забезпечення розвитку електронної системи ОЗ повинно здійснюватися за такими напрямками:

- поетапний перехід від використання паперових до електронних документів;
- визначення вимог щодо розроблення сервісів електронної системи ОЗ;
- удосконалення підходів щодо електронної ідентифікації, автентифікації користувачів електронної системи ОЗ, а також стандартів обміну інформацією в сфері ОЗ, порядків ведення реєстрів у центральній базі даних електронної системи ОЗ, ведення форм медичної документації, функціонування медичної статистики тощо;
- урегулювання питання щодо доступу суб'єктів надання адміністративних та інших послуг до відомостей про стан здоров'я клієнта з

урахуванням вимог законодавства про захист інформації та персональних даних;

- забезпечення інтеграції та електронної взаємодії електронної системи ОЗ з іншими інформаційно-телекомунікаційними системами;
- урегулювання питання щодо оброблення персональних даних, зокрема тих, що становлять особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних (дані про стан здоров'я);
- гармонізація національних стандартів з поширеними у світі стандартами та класифікаторами.

Висновок. Проведений аналіз сучасної нормативно-правова база, що регулює функціонування електронної системи ОЗ показав, що створення НПА знаходиться на початковому етапі та потребує удосконалення. Для успішної реалізації трансформацій електронної системи ОЗ в Україні нагально необхідним є формування політики, яка базується на цілісній, виваженій, прийнятій консенсусом стратегії реформи ОЗ; розробка дієвого нормативно-правового забезпечення, збалансованого з конституційними нормами.

Список бібліографічних посилань

1. Европейская инициатива в области информации здравоохранения // Всемирная организация здравоохранения : офиц. сайт. URL: <http://www.euro.who.int/ru/data-and-evidence/european-health-information-initiative> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення : Закон України від 19.10.2017 № 2168-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19> (дата звернення: 06.02.2021).
3. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 06.02.2021).
4. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 № 411 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-2018-п> (дата звернення: 06.02.2021).
5. От инноваций к внедрению. Электронное здравоохранение в Европейском регионе ВОЗ // World Health Organization : офиц. сайт. URL: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0018/310455/From-Innovation-to-Implementation-eHealth-Report-EU-ru.pdf?ua=1 (дата звернення: 06.02.2021).
6. Electronic Health: About Medreform Patient Data Protection Bureaucracy and the Future of Medicine. Kyiv, Ukraine, Oct. 2018.

УДК 347.7

Руслан Сергійович ФІЛЬ,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
начальник відділу Державного науково-дослідного
інституту МВС України (м. Київ);
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5680-875X>*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБІГУ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

COVID-19 ставить виклик не лише сучасній світовій економіці, а й світовій науковій спільноті щодо розроблення новітніх вакцин і препаратів для лікування коронавірусу та державним органам всіх країн, які в межах своєї компетенції забезпечать доступність до таких ліків усіх верст населення. Наявність патентів на лікарські засоби, які нині використовують при лікуванні коронавірусу, з одного боку, надають їх власникам виключне право використання, а з іншого – подібне монопольне використання ліків не лише сповільнює процес розроблення і виробництва новітніх інноваційних ліків, а й створюють для населення певні бар'єри цінового характеру. Тому, нинішня пандемія актуалізує питання не лише розробки препаратів для лікування COVID-19, а й їх доступності всім верстам населення на державному рівні.

За часів незалежності вітчизняна фармацевтична галузь зазнала значних позитивних змін у виробництві та розробці новітніх лікарських засобів, доступність населення до яких, за даними досліджень Організації економічного співробітництва та розвитку, Європейської федерації асоціацій фармацевтичних виробників та Європейської статистичної організації, прямо впливає на якість й тривалість їх життя [1]. Так, за результатами дослідження професора Колумбійського університету Ф. Ліхтенберга, застосування в 52 країнах інноваційних лікарських засобів та новітніх методів лікування серцево-судинних захворювань та раку продовжили тривалість життя на 40–59 % [2]. Доступність інноваційних ліків і новітніх терапевтичних рішень надзвичайно важлива для успішної реалізації завдань системи охорони здоров'я. Адже, завдяки своєчасному та ефективному лікуванню людина може повернутися до нормального повноцінного життя.

В Україні витрати на розробку інноваційних лікарських засобів порівняно з європейськими країнами є надзвичайно низькі. Недосконалість національної фармацевтичної діяльності засвідчується й тим, що наразі в Україні в обігу лише 5 % лікарських засобів є оригінальними. Відсутність розуміння важливості інновацій для фармацевтичної галузі та недосконалість правової охорони прав інтелектуальної власності створюють бар'єри не лише для розвитку власних новітніх ліків, а й для виходу іноземних виробників інноваційних препаратів на український ринок.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про лікарські засоби» під поняттям «лікарські засоби» розуміють будь-яку речовину або комбінацію речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), що має властивості та призначена для лікування або профілактики захворювань у людей, чи будь-яка речовина або комбінація речовин (одного або декількох активних фармацевтичних інгредієнтів та допоміжних речовин), яка може бути призначена для запобігання вагітності, відновлення, корекції чи зміни фізіологічних функцій у людини шляхом здійснення фармакологічної, імунологічної або метаболічної дії або для встановлення медичного діагнозу [3, ст. 2]. Тож, зі змісту визначення зазначеної дефініції, рецептура лікарських засобів є винаходом або корисною моделлю, оскільки до їхньої правової охорони підпадають продукти (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб) та нове їх застосування. Відмінність цих двох об'єктів права інтелектуальної власності полягає в їх умовах патентоспроможності.

Пріоритет, авторство та майнові й немайнові права на ці об'єкти за свідчуються патентом з терміном дії 20 років для винаходу та 10 років для корисної моделі. Однак, ч. 4 ст. 6 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» термін дії патенту на винахід, об'єктом якого є лікарський засіб, використання якого потребує дозволу відповідного компетентного органу, може бути продовжено за клопотанням власника цього патенту на строк, що дорівнює періоду між датою подання заявки та датою одержання такого дозволу, але не більше ніж на 5 років [4].

Патент наділяє їх власників виключним майновим правом дозволяти використання запатентованого винаходу (корисної моделі) або перешкоджати неправомірному використанню такого об'єкта, в тому числі забороняти таке використання [5, ст. 424].

Утім законодавцем передбачені й випадки коли виключні майнові права патентовласника лікарських засобів можуть примусово відчужуватися. Так, з метою забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства український уряд відповідно до ч. 3 ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» може дозволити використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди власника патенту (декларційного патенту) у разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) [4]. Уряд може надати такий дозвіл на використання запатентованих ліків без згоди власника патенту відповідно до Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 р. № 877 з дотриманням таких вимог, як: обсяг і тривалість використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначаються з урахуванням мети наданого дозволу; дозвіл на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) не позбавляє

власника патенту права надавати дозволи на використання запатентованого винаходу (корисної моделі); право на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) не передається третім особам, крім випадку, коли воно передається разом з тією частиною підприємства, в якій здійснюється це використання; використання запатентованого винаходу (корисної моделі) дозволяється для задоволення потреб внутрішнього ринку лікарських засобів; на підставі рішення Кабінету Міністрів України про надання дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) власнику патенту сплачується компенсація відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) за рахунок коштів особи, якій надається такий дозвіл [6].

Крім примусової ліцензії на використання запатентованих ліків для забезпечення охорони здоров'я населення та інтересів суспільства, законодавець за надзвичайних обставин (стихійне лихо, катастрофа, епідемія тощо) відповідно до 4 абз. ч. 2 ст. 31 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» не визнається порушенням прав, що впливають з патенту, використання запатентованого винаходу (корисної моделі) [4]. У такому разі патенто власника інформують про таке вільне використання його патенту та сплачують йому відповідної компенсації. Однак, реалізація такого механізму відчуження майнових прав інтелектуальної власності без встановленого порядку виконання зазначеної норми закону наразі залишається відкритою.

До того ж, з метою доступності населення до лікарських засобів з 18 березня 2020 року Верховна Рада України дозволила Міністерству охорони здоров'я України укласти договір керованого доступу із патенто власником оригінального (інноваційного лікарського засобу) на постачання оригінального (інноваційного) лікарського засобу (оригінального біологічного лікарського засобу) на територію України за кошти державного бюджету та/або місцевих бюджетів з метою забезпечення доступності таких лікарських засобів для пацієнтів [7, ст. 79¹]. Однак предметом такого договору законодавець визнає лише оригінальні (інноваційні лікарські засоби (оригінальні біологічні лікарські засоби).

Висновок. Законодавець з метою охорони здоров'я, наразі встановив порядок реалізації механізмів надання дозволу на вільне використання лише запатентованих лікарських засобів. Утім таке використання патентів на лікарські засоби може завдати економічної шкоди фармацевтичним компаніям, для яких патенти є гарантом повернення коштів, витрачених на розробку таких запатентованих ліків, які компанії витрачають на подальші життєвоважливі дослідження й розробки, проте, в умовах пандемії вимушена примусова ліцензія на використання запатентованих ліків є одним із інструментів забезпечення доступності життєвонеобхідних ліків для населення.

Список бібліографічних посилань

1. Захист прав інтелектуальної власності: чи стане фармринок привабливим для інвесторів? // Аптека.ua : сайт. 02.12.2013. URL: <https://www.apteka.ua/-article/262997> (дата звернення: 10.02.2021).

2. Lichtenberg F. The Impact of New Drug Launches on Longevity: Evidence from Longitudinal, Disease-Level Data from 52 Countries, 1982–2001. Columbia University. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15714263/> (дата звернення: 10.02.2021).

3. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.1996 № 123/96-ВР // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-вр> (дата звернення: 10.02.2021).

4. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> (дата звернення: 10.02.2021).

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.02.2021).

ii. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2013 № 877 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2013-п> (дата звернення: 10.02.2021).

iii. Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на підвищення доступності лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них, які закуповуються особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я : Закон України від 17.03.2020 № 531-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-20> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 347.7

Світлана Петрівна ФІЛЬ,

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
старший науковий співробітник Державного науково-дослідного
інституту МВС України (м. Київ);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8196-313>*

ВІДЧУЖЕННЯ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЛІКАРСЬКІ ЗАСОБИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Щодня світова статистика фіксує численну кількість хворих на COVID-19 та померлих від цієї недуги, загальна кількість яких уже обчислюється мільйонами. По всьому світу пандемія призводить до закриття підприємств з високим відсотком хворих, різкому зростанню попиту на продукти щоденного використання, спекуляціям на ринку конкретних товарів: противірусних препаратів, санітарних масок, засобів для дезінфекції. Однак вимушені міри боротьби з коронавірусом негативно відображаються на світовій економіці, в тому числі на благодійних

програмах. Так, за даними міжнародного видання, на сьогодні через перебої торгівлі, підвищенню цін продовольчих товарів в деяких регіонах та припиненню діяльності благодійних фондів у зв'язку з коронавірусом, майже 6,7 млн. дітей молодше п'яти років знаходяться вкрай виснажливому стані від дефіциту продуктів харчування, води, одягу та ліків [1].

З метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, з урахуванням рішення Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій від 10 березня 2020 р. Кабінет Міністрів України постановою від 11 березня 2020 р. № 211 запровадив карантин по всій території України з 12 березня. Коронавірус вплинув практично на всі сфери життєдіяльності не тільки в Україні, але і у всьому світі. COVID-19 не оминув жодної сфери нашого життя і виключенням не стала сфера інтелектуальної власності.

На шляху в боротьбі з пандемією Український парламент з метою доступності населення до запатентованих лікарських засобів дозволив у березні 2020 р. Міністерству охорони здоров'я України укласти договір керованого доступу із патентовласником оригінального (інноваційного лікарського засобу) на постачання оригінального (інноваційного) лікарського засобу (оригінального біологічного лікарського засобу) на територію України за кошти державного бюджету та/або місцевих бюджетів з метою забезпечення доступності таких лікарських засобів для пацієнтів [2, ст. 79¹]. Однак предметом такого договору законодавець визнає лише оригінальні (інноваційні) лікарські засоби (оригінальні біологічні лікарські засоби).

Загалом національне законодавство у сфері інтелектуальної власності для забезпечення здоров'я населення, оборони держави, екологічної безпеки та інших інтересів суспільства дозволяє Кабінету Міністрів України надати дозвіл на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначеній ним особі без згоди патентовласника у разі його безпідставної відмови у видачі ліцензії на використання винаходу (корисної моделі) [3]. Однак наразі законодавець затвердив лише порядок надання примусової ліцензії лише для лікарських засобів. Зазначений дозвіл на використання запатентованих лікарських засобів без згоди патентовласника згідно Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 р. № 877 надається із дотриманням вимог, а саме: обсяг і тривалість використання запатентованого винаходу (корисної моделі) визначаються з урахуванням мети наданого дозволу; дозвіл на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) не позбавляє власника патенту права надавати дозволи на використання запатентованого винаходу (корисної моделі); право на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) не передається третім особам, крім

випадку, коли воно передається разом з тією частиною підприємства, в якій здійснюється це використання; використання запатентованого винаходу (корисної моделі) дозволяється для задоволення потреб внутрішнього ринку лікарських засобів; на підставі рішення Кабінету Міністрів України про надання дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі) власнику патенту сплачується компенсація відповідно до економічної цінності винаходу (корисної моделі) за рахунок коштів особи, якій надається такий дозвіл [3].

Примусове відчуження прав інтелектуальної власності на лікарські засоби передбачені не лише нормами національного законодавства, а й міжнародними положеннями. Відповідно до основної угоди Світовою організацією торгівлі (членом якої є Україна з 2008 р.) – Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15 квітня 1994 р. (далі – Угода ТРІПС), наша держава зобов'язалася дотримуватись положень Угоди ТРІПС, в яких (ст. 31) передбачено право використовувати патент без дозволу патентовласника урядом країни-члена угоди чи третьою особою з дозволу уряду у разі надзвичайної ситуації в країні чи за умов інших обставин крайньої необхідності [4; 5]. Починаючи з 2016 р. Україна отримала можливість використовувати механізм примусового ліцензування запатентованих лікарських засобів для вирішення проблем охорони здоров'я, урахуваючи певні обставини, власні можливості та потреби [4]. Дане ліцензування ліків, як відмічає О. Кашинцева, сприяє підвищенню доступності фармацевтичної продукції для споживачів у результаті надходження в обіг інноваційних лікарських засобів за більш доступною ціною, активізації обміну сучасними технологіями з іншими членами Світової організації торгівлі, нарощуванню потенціалу вітчизняного фармацевтичного сектора [6, с. 8].

Застосування примусового відчуження прав на запатентований винахід (корисну модель) передбачено й ст. 5 Паризької конвенції про охорону промислової власності, яку Україна ратифікувала 25 грудня 1991 р. Відповідно до норма зазначеної статті кожна країна Союзу має право вжити законодавчих заходів, які передбачають видачу примусових ліцензій, для запобігання зловживанням, що можуть виникнути внаслідок здійснення виключного права, надаваного патентом [7].

Світова практика відмічає застосування примусового відчуження майнових прав інтелектуальної власності, об'єктом яких є лікарські засоби лише у крайніх випадках, зокрема: при загрозі епідемії (як це передбачено у США), по відношенню антиретровірусних препаратів (Малайзія), для лікування СНІДу та серцево-судинних захворювань (Таїланд) [1]. Зловживання примусовим ліцензуванням ліків породжує економічні обмеження, приміром для Таїланду – це внесення його до чорного списку країн, які порушують права інтелектуальної власності.

Утім, у разі застосування примусового ліцензування запатентованого об'єкту права інтелектуальної власності, Уряд сплачує патентовласнику компенсацію за рахунок коштів особи, якій надається такий дозвіл. Її

розмір розраховуються в залежності від економічної цінності винаходу (корисної моделі) [3].

Для подолання окреслених проблем та для імплементації європейського досвіду правової охорони прав інтелектуальної власності, об'єктом яких є фармацевтична продукція Україна зобов'язалась гармонізувати національну систему охорони та захисту прав інтелектуальної власності відповідно до гл. 9 «Інтелектуальна власність» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [8]. Згідно з ст. 230 вказаної угоди Україна та ЄС мають забезпечити добросовісні і справедливі заходи, процедури та засоби захисту, що необхідні для забезпечення дотримання охорони прав інтелектуальної власності. При чому ці заходи та засоби захисту повинні бути ефективними і стримуючими та застосовуватись таким чином, щоб уникнути створення перешкод законній торгівлі та забезпечити їх захист від зловживань.

Висновок. З метою запровадження європейського та міжнародного досвіду у сфері інтелектуальної власності Україна гармонізує норми національного законодавства до положень Угоди Світової організації торгівлі, Угоди ТРІПС та Паризької конвенції про охорону промислової власності та інших міжнародних документів із зазначеної сфери. Стороною не обійшли і правові механізми примусового відчуження прав інтелектуальної власності без згоди патентовласника на те, які вітчизняний законодавець реалізував лише у фармацевтичній галузі шляхом встановлення Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2013 р. № 877.

Список бібліографічних посилань

1. Дайджест: масштаб пандемії коронавірусу і податки Трамп // BBC NEWS : сайт. 28.07.2020. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-53550077> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Про внесення змін до деяких законів України, спрямованих на підвищення доступності лікарських засобів, медичних виробів та допоміжних засобів до них, які закупаються особою, уповноваженою на здійснення закупівель у сфері охорони здоров'я : Закон України від 17.03.2020 № 531-IX // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/531-20> (дата звернення: 04.02.2021).
3. Про затвердження Порядку надання Кабінетом Міністрів України дозволу на використання запатентованого винаходу (корисної моделі), що стосується лікарського засобу : Постанова Кабінету Міністрів України від 04.12.2013 № 877 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2013-p> (дата звернення: 04.02.2021).
4. Протокол про вступ України до Світової організації торгівлі : від 05.02.2008 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_049 (дата звернення: 04.02.2021).
5. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності : від 15.04.1994 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 04.02.2021).

2. Кашинцева О. Ю. Примусове ліцензування винаходів у сфері фармації: перспективи для України та досвід ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2016. № 6. С. 5–9.

3. Паризька конвенція про охорону промислової власності : від 20.03.1883 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123 (дата звернення: 04.02.2021).

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : від 27.06.2014 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення: 04.02.2021).

УДК 342.9

Аліна Миколаївна ЧОРНА,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0519-7300>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ОПОДАТКУВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Забезпечення громадян України якісними лікарськими засобами за доступною ціною багато в чому залежить від оподаткування фармацевтичних компаній. Виконуючи соціальну функцію, держава повинна сприяти здешевленню лікарських засобів. А в умовах пандемії коронавірусної хвороби фармацевтичним компаніям мають бути створені сприятливі умови для виробництва лікарських засобів за доступними цінами.

У Ліцензійних умовах з провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібною торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів міститься визначення виробника лікарських засобів, як суб'єкта господарювання, який здійснює хоча б один з етапів виробництва лікарських засобів та має ліцензію на виробництво лікарських засобів [1]. Вони є платниками податку на прибуток підприємства та податку на додану вартість. Працівники фармацевтичної компанії сплачують податок на доходи фізичних осіб.

Т. В. Паєнтко слушно зазначає, що за допомогою оподаткування фармацевтичних компаній держава може впливати на ціну лікарських засобів [2, С. 94]. Даний важель впливу повинен використовуватися органами влади для забезпечення доступу громадян України до якісних лікарських засобів.

У зв'язку із виявленням випадків гострої респіраторної хвороби COVID-19 в Україні були запроваджені необхідні заходи щодо звільнення

від окремих видів оподаткування операцій з постачання лікарських засобів. Зокрема, пільги з оподаткування податком на додану вартість були встановлені у п. 71 підрозділу 2 «Особливості справляння податку на додану вартість» Розділу XX Податкового кодексу України. Дана норма передбачає, що тимчасово, до дня завершення карантину, на всій території України звільняються від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання на митній території України лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання, необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19), перелік яких визначено Кабінетом Міністрів України [3]. Отже, законодавець звільнив від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання певних лікарських засобів.

Відповідно до п. 191 ч. 1 ст. 14 ПК України, постачання товарів – це будь-яка передача права на розпорядження товарами як власник, у тому числі продаж, обмін чи дарування такого товару, а також постачання товарів за рішенням суду [3]. Таким чином, набуття права власності на лікарські засоби відповідно до договорів поставки, дарування або іншого цивільно-правового договору буде вважатися постачанням товарів у розумінні ПК України. Подібні операції, пов'язані із постачанням лікарських засобів, які необхідні для запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби, звільнені від оподаткування податком на додану вартість.

Необхідно зауважити, що відповідно до п. «в» ч. 1 ст. 193 ПК України, по операціям з постачання лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, застосовується ставка податку на додану вартість у розмірі 7 відсотків [3]. Дана ставка застосовується до угод про поставку будь-яких лікарських засобів, незалежно від того, наскільки вони є необхідними для лікування коронавірусної хвороби.

Перелік лікарських засобів, які необхідні для запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2020 року. Дана постанова зберігає свою чинність на всій території України до дня завершення карантину [4]. Отже, Кабінет Міністрів України визначив перелік лікарських засобів, операції з постачання яких звільняються від сплати податку на додану вартість у зв'язку із поширенням коронавірусної хвороби.

У зв'язку із поступовим вивченням нової хвороби, появою нових ознак захворювання, цілком реальним виглядає доповнення даного Переліку новими лікарськими засобами, необхідними для лікування коронавірусу. Кабінет Міністрів України повинен оперативно реагувати на появу нових методів лікування цієї хвороби та вносити зміни і доповнення до затвердженого Переліку.

Запровадження означеного заходу суттєво зменшує податковий тягар для фармацевтичних компаній, дозволяє зробити окремі лікарські

засоби більш доступними для громадян України, які потребують лікування від коронавірусної хвороби. Зменшення ціни на дані лікарські засоби сприяє безперебійному постачанню ліків до державних та комунальних закладів охорони здоров'я.

Водночас, необхідно звернути увагу на можливість запровадження інших заходів для послаблення податкового навантаження на фармацевтичні компанії в умовах поширення пандемії коронавірусної хвороби:

1. У ч. 1 ст. 136 ПК України встановлена базова ставка податку на прибуток підприємств у розмірі 18 відсотків. Також у ч. 2 ст. 136 ПК України встановлені знижені ставки оподаткування для окремих різновидів договорів страхування [3]. Цілком обґрунтованою виглядає пропозиція щодо зниження ставки податку на прибуток підприємств за договорами про постачання лікарських засобів, які необхідні для запобігання поширенню коронавірусної хвороби.

2. Згідно із ч. 1 ст. 167 ПК України встановлена базова ставка податку на доходи фізичних осіб у розмірі 18 відсотків [3]. Цілком доречною та своєчасною виглядає пропозиція про зниження ставки податку на доходи у вигляді заробітної плати тих фахівців фармацевтичних компаній, які безпосередньо задіяні для розробки та випробування нових лікарських засобів, необхідних для лікування коронавірусної хвороби.

Отже, державою не вичерпані всі можливості для полегшення податкового тягаря для фармацевтичних компаній, що є виробниками лікарських засобів, які необхідні для лікування коронавірусної хвороби.

Список бібліографічних посилань

1. Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва лікарських засобів, оптової та роздрібної торгівлі лікарськими засобами, імпорту лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 № 929 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2016-p> (дата звернення: 08.02.2021).

2. Паєнтко Т. В., Марчук В. Г. Необхідність та напрями фінансового регулювання цін на лікарські засоби. *Економіка та держава*. 2015. № 3. С. 91-95.

3. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 08.02.2021).

4. Про затвердження переліку товарів (у тому числі лікарських засобів, медичних виробів та/або медичного обладнання), необхідних для виконання заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню, локалізацію та ліквідацію спалахів, епідемій та пандемій гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, операції з ввезення яких на митну територію України та/або операції з постачання яких на митній території України звільняються від оподаткування податком на додану вартість : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2020 № 224 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2020-p> (дата звернення: 08.02.2021).

СЕКЦІЯ 3.
ЕКОНОМІЧНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ
ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ
ПАНДЕМІЇ COVID-19

УДК [657.471.12+349.22]:616-036.21

Григорій Федорович АЗАРЕНКОВ,
*кандидат економічних наук, професор,
професор кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5665-2268>*

ЗМІНА ТРУДОВИХ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ ПІД
ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ:
ПРОБЛЕМИ РЕГЛАМЕНТУВАННЯ ТА ОБЛІКУ

Пандемія вірусної хвороби COVID-19, яка охопила всі країни світу, поставила нові виклики в питаннях соціально-економічного, політичного та суспільного розвитку. Виходячи з дуже високих темпів поширення захворювання, швидкої динаміки перебігу хвороби, непередбачуваність варіацій розвитку інфекційного захворювання для різних осіб та інших факторів, обумовили необхідність прийняття рішення Всесвітньою організацією охорони здоров'я щодо оголошення пандемії з березня 2020 р. Більш того, запобіжні заходи, які запроваджувались країнами світу були доволі радикальні та впроваджувались оперативно. За оцінками Міжнародної організації праці [1], в 2020 році, внаслідок запровадження системи заходів щодо боротьби з пандемією, ринки праці у всьому світі зазнали безпрецедентних змін та трансформацій з огляду на історичну ретроспективу. Так, понад 90% працівників мешкають в країнах, в яких було запроваджено жорсткі заходи. Цей показник свідчить, що оголошена пандемія та заходи щодо боротьби, заподіяла найбільшої економічної шкоди саме на ринок праці та трудових відносин.

Україна не стала виключенням. Рівень нормативно-правового регулювання багатьох аспектів господарсько-економічних відносин має певні недосконалості. Запровадження жорстких запобіжних заходів здійснило значний вплив на соціально-економічну ситуацію в Україні, та призвело до загострення існуючих проблем. Запровадження запобіжних заходів були спрямовані на людей, на особистість, а значить значною мірою торкнулось трудових відносин. Перехід на нові форми взаємодії між

працівниками та роботодавцями, стремління знизити темпи падіння економічної активності суб'єктів господарювання обумовив необхідність термінового регламентування питань, які гостро постали на ринку праці. В роботі розглянуто основні особливості нормативно-правового регламентування форм роботи поза межами території підприємства та аспекти обліку і контролю такої роботи.

Протягом 2020 року, з метою зменшення негативного впливу оголошеної пандемії на діяльність суб'єктів господарювання, приймалися ситуативні рішення та приймалися інструктивно-нормативні документи, спрямовані на врегулювання конкретних ситуацій. Однак, це питання потребує системного унормування на всіх рівнях нормативно-правового регламентування. Так, 04 лютого 2021 року Верховною радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи та роботи із застосуванням гнучкого режиму робочого часу» [2]. Набуття чинності законом відбудеться після його оприлюднення. Автором було проаналізовано проект зазначеного нормативного документу, в редакції від 01 лютого 2021 р. [2], який було подано на розгляд до Верховної ради, та зареєстрований під номером 4051. (На момент підготовки матеріалів Закон України [2] не опубліковано та кінцеву редакцію після прийняття Верховною радою не оприлюднено.)

Зазначений законопроект передбачає внесення змін в Кодекс законів про працю України та в Закон України «Про охорону праці».

В попередній редакції Кодексу законів про працю України [3] в ст. 60 зазначено загальні основи гнучкого режиму робочого часу та надано визначення поняття «дистанційної (надомної роботи)», причому ці поняття були поєднані та визначали як тотожні. Зазначений законопроект передбачає розширення питань щодо регламентування форм гнучкого режиму роботи в Кодексі законів про працю України.

Так, в законопроекті передбачено розмежування понять дистанційна робота, та надомна робота. Законодавець чітко сформулював різницю між даними категоріями. Однією з основних принципів відмінностей надомної роботи від дистанційної є обов'язковість чіткого визначення територіального місцезнаходження працівника, із зазначенням повної адреси, де виконується робота. У випадку, якщо працівник з будь-якої причини змінює місце проживання, або місце перебування, де він виконує свої функціональні обов'язки, тобто фактично, він змінює своє робоче місце, працівник зобов'язаний повідомити роботодавця таку зміну. Причому працівник зобов'язаний узгоджувати з роботодавцем, як місце виконання надомної роботи, так і зміну місця фактичного перебування для виконання роботи.

У разі запровадження надомної роботи на роботодавця, власника або уповноважений ним орган, покладається зобов'язання забезпечити

працівника засобами виробництва, матеріалами та інструментами, необхідними для виконання працівником надомної роботи. Крім того, в нормативному документі регламентуються питання щодо створення безпечних умов праці для працівників при застосуванні як надомної, так і дистанційної роботи. Однак, більш широкий спектр обов'язків щодо забезпечення та дотримання працівником техніки безпеки на визначеному робочому місці поза територією підприємства, установи, проведення своєчасного інструктажу, а також запобігання виникненню загроз різних видів, покладається на роботодавця, власника або уповноважений ним орган, у випадку визначення саме надомної форми роботи.

В свою чергу, дистанційна робота в проекті Закону визначається як форма організації праці, за якою роботи виконуються працівником поза робочими приміщеннями чи територією власника або уповноваженого ним органу, в будь-якому місці за вибором працівника та з використанням інформаційно-комунікаційних технологій [2]. Причому запровадження дистанційної форми роботи передбачає можливість поєднання дистанційної роботи з роботою на робочому місці на підприємстві. Регламентація такого поєднання форм роботи визначається за погодженням сторін. У випадку запровадження дистанційної роботи відповідальність щодо додержання та забезпечення безпечних умов праці покладається на працівника, оскільки територіальне місце знаходження та виконання відповідної роботи покладається на працівника. Одним з пріоритетів запровадження дистанційної роботи, як форми організації праці, при застосуванні гнучкого режиму робочого часу, з точки зору працівника є можливість самостійного вибору місця виконання відповідної роботи, без необхідності попередження роботодавця щодо свого місцезнаходження, за умов виконання контрактних зобов'язань.

В свою чергу, прийняття закону, який передбачає внесення змін в Кодекс законів про працю України, обов'язково потребує приведення у відповідність інших нормативно-правових та інструктивних документів.

Результати аналізу проекту зазначеного нормативного документу [2], щодо удосконалення правового регулювання дистанційної, надомної роботи, також дозволили визначити наступні особливості.

Форма організації трудових взаємовідносин між працівником та роботодавцем, власником або уповноваженим ним органом, будь то робота на робочому місці на території роботодавця, або застосування гнучкого режиму робочого часу на підприємстві з використанням однієї з дозволених форм, надомної або дистанційної роботи, не має впливати на права працівників. Принцип рівності прав працівників, які виконують роботу, мають дотримуватись роботодавцем. В тому числі, принцип рівності необхідно застосовувати до аспектів нормування видів робіт, обсягів завдань, які входять до функціональних обов'язків, оплати та інших трудових прав працівників. Водночас, відносно обов'язків працівника щодо

виконання правил внутрішнього трудового розпорядку, до яких застосовується гнучкий режим робочого часу, є певні послаблення, які передбачено Кодексом законів про працю України.

В свою чергу, питання щодо обов'язку ведення обліку та контролю за ефективністю використання робочого часу працівниками, залишається за роботодавцем, причому, форму та процедуру ведення обліку та контролю суб'єкт господарської діяльності визначає самостійно.

При застосуванні на підприємстві гнучкого режиму робочого часу, запровадженню дистанційної або надомної роботи обов'язково передують укладання трудового договору, відповідно про дистанційну або надомну роботу в письмовій формі. Саме в цьому договорі розкриваються всі особливості взаємовідносин між працівником і суб'єктом господарювання, в тому числі питання щодо аспектів організації роботи, забезпечення працівника обладнанням, інформаційними, технічними та іншими засобами, необхідними для виконання своїх обов'язків, процедуру і порядок звітування щодо виконання функціональних обов'язків, поставлених задач, порядок документування обсягів виконаної роботи, можливість компенсації додаткових витрат працівника та особливості розрахунку та документального підтвердження розміру таких витрат. Відповідно, актуальним для бухгалтерської служби підприємства, установи постає питання визнання та відображення в бухгалтерському обліку таких додаткових витрат працівників, необхідних для виконання ними своїх обов'язків, що має компенсувати підприємство.

На сьогодні, актуальним є питання саме організації обліку роботи та оплати праці працівників до яких застосовується гнучкий режим робочого часу. Питання щодо регламентації обліково-контрольних процедур з обліку оплати праці, їх документування потребує детальної проробки, в тому числі, через інструктивно-методичні розробки. Особливо, додаткової розробки підлягає процедура організації обліку оплати праці працівників з погодинною оплатою праці. В цілому, питання обліку оплати праці регламентується Конституцією України, податковим, господарським кодексами, Кодексом законів про працю України [3], Законами України, в тому числі Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [4], Законом України «Про оплату праці», а також національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, інструктивними матеріалами, методичними рекомендаціями, які регламентують процедури ведення бухгалтерського обліку оплати праці. Однак, зазначені нормативні та інструктивні документи не охоплюють регламентацію питань щодо гнучкого режиму робочого часу.

Суперечність питань документального підтвердження трудових взаємовідносин, оплати праці та його рівня полягає в необхідності визнання інформації в якості коректної, для всіх суб'єктів економіки, як роботодавцем, так і державними фіскально-контролюючими органами. Останніми

роками значно посилено контроль з боку держави за дотриманням суб'єктами господарювання законодавства в сфері регулювання питань трудових відносин.

В той же час, законопроектом № 4051, передбачається внесення змін в Кодекс законів про працю України, якими передбачено випадки застосування гнучкого режиму робочого часу без попереднього укладання договору, лише на основі наказу або розпорядження керівника установи. Такими випадками можуть бути різні надзвичайні ситуації, серед яких загрози військового характеру, оголошені епідемії, пандемії. Звертаючи увагу на сучасний стан з розвитком пандемії, спричиненої розповсюдженням вірусної хвороби COVID-19 в світі, а також з огляду на тенденцію, яка склалась в Україні, вважаємо за доцільне наступне.

Внести зміни в облікову політику підприємства; розробити типові трудові договори про дистанційну та надомну роботу, в яких визначити основні аспекти регламентування та взаємодії з працівниками при запровадженні дистанційної або надомної роботи; сформувати відповідні регламенти, в тому числі щодо визнання витрат, які підлягають компенсації працівникам, тощо. Такі зміни дозволять, в разі необхідності, оперативного запроваджувати будь-яку з форм гнучкого режиму робочого часу із забезпеченням сталості проведення обліково-фінансових процедур, що сприятиме забезпеченню стабільності діяльності суб'єкту господарювання.

Таким чином, в роботі було досліджено основні проблемні аспекти, що виникають при запровадженні форм дистанційної та надомної роботи, проведено аналіз основних законодавчих змін щодо регулювання питань застосування гнучкого графіку роботи. Автором запропоновано напрямки зміни облікової політики підприємства з метою забезпечення можливості коректного облікового відображення розрахунків з оплати праці при запровадженні гнучкого графіку роботи в умовах пандемії.

Список бібліографічних посилань

1. Global impact and policy recommendations // International Labour Organization : сайт. 18.05.2020. URL: <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus/impacts-and-responses/lang--en/index.htm> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення правового регулювання дистанційної роботи : від 04.09.2020 № 4051 / ініціатори Г. М. Третякова, Ю. М. Гришина, О. В. Санченко та ін. // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69838 (дата звернення: 05.02.2021).
3. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 05.02.2021).
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 05.02.2021).

УДК 657.37

Лідія Василівна БЕЗКОРОВАЙНА,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0423-0626>*

ВПЛИВ COVID-19 НА ПОКАЗНИКИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Безумовно, пандемія, зумовлена COVID-19, торкнулась усіх сфер життя. Її вплив на економіку нашої країни та країн світу важко переоцінити. Діяльність підприємств протягом 2020-го року відбувалась у складних умовах. Оцінити результати діяльності допомагає фінансова звітність підприємств, на показники якої також вплинула пандемія.

Повний вплив COVID-19 на більшості підприємств можна буде оцінити лише після поступового повернення до нормальних умов функціонування бізнесу. Однак, вже зараз можна стверджувати, що відбулося реальне зменшення доходів більшості підприємств.

Одним з показників, який розраховують на підставі фінансової звітності і використовують для оцінки прибутковості підприємства без урахування амортизаційних відрахувань є EBITDA. Це non-GAAP фінансовий показник, тобто показник, розрахований з використанням альтернативних методів порівняно з правилами розрахунків, передбаченими загальноприйнятими принципами бухгалтерського обліку GAAP (Generally Accepted Accounting Principles). Цей показник набув популярності у іноземних компаній, однак зважаючи на міжнародне співробітництво вітчизняних компаній, він цікавить і українські компанії, які здійснюють облік за міжнародними стандартами.

Цей показник також зазнав впливу пандемії і трансформувався у показник «EBITDAC». Розшифрування цієї аббревіатури: «earnings before interest, taxes, depreciation, amortization, and coronavirus» – «прибуток до процентів, податків, зносу, амортизації та корона вірусу». Деякі компанії вже застосовували цей показник під час складання проміжної фінансової звітності у 2020 році. Так, німецький виробник вимірювальної техніки Schenck Process включив термін EBITDAC у глосарій до своєї квартальної звітності. Компанія оцінила негативний ефект від корона вірусу на результати у першому кварталі 2020 року у 5,4 млрд. євро [1].

Щодо цього показника однозначної думки фахівців не існує. Очевидно, що у документах регуляторів, присвячених впливу COVID-19 на фінансову звітність, згадка про показник «EBITDAC» відсутня. Однак існують вимоги щодо надійності та інформативності non-GAAP фінансових

показників, адже потенційно вони можуть ввести в оману і призвести до прийняття невірних управлінських рішень користувачів фінансової звітності підприємств. Використання non-GAAP фінансових показників не має бути єдиною метою справити краще враження на користувачів. І якщо керівництво компанії вважає необхідним зазначити вплив COVID-19 на показники діяльності підприємства з допомогою коригування показника «ЕБІТДА», то слід пояснити корисність такого відкоригованого показника та обґрунтувати, як саме він допомагає користувачам звітності оцінити вплив COVID-19 на фінансовий стан підприємства та результати його діяльності.

Як показує аналіз, показник «ЕБІТДАС» зазнав багато критики з боку економічних та фінансових аналітиків, оскільки викликає сумніви його об'єктивність. Адже приховати за цим показником можна впливи різних факторів, а не лише пандемії COVID-19.

Проблема очевидна – пандемія значно вплинула на показники діяльності підприємств і цей вплив слід врахувати під час формування показників їх фінансової звітності, тобто здійснити коригування відповідних показників. А якого типу мають бути ці коригування, залежить від професійного рівня аналітика. Останнім часом спостерігаються коригування суб'єктивного характеру – наприклад, ті що стосуються недоотриманого прибутку. Ці елементи досить важко виокремити і визначити у кількісних вимірах, а отже, обґрунтувати. Підприємства стикнулись із вимушеним призупиненням діяльності та необхідністю віддаленої роботи і це могло призвести до втрати доходів, але не просто все це виразити цифрами і виокремити фактор коронавірусу від інших факторів.

Є певні витрати і доходи, стосовно яких безпосередній зв'язок з COVID-19 є очевидним. Аудитори КПМГ пропонують дотримуватись таких критеріїв: «Визначаючи вплив COVID-19, ми вважаємо, що компанія повинна розглядати як пов'язані з COVID-19 лише ті доходи та витрати, які є додатковими та безпосередньо пов'язаними з COVID-19. Це доходи та витрати, які не були б зароблені або понесені, якби не відбулася пандемія COVID-19, і не очікується, що вони повторяться після того, як її наслідки значно зменшаться» [2].

Що стосується витрат, безпосередньо пов'язаних з пандемією COVID-19, то для того, щоб їх обґрунтовано враховувати під час визначення результатів діяльності підприємства слід врахувати, що збільшення їх розміру викликане саме пандемією і господарські операції, які їх викликали, відрізняються від звичних операцій. До таких витрат можна віднести додаткові витрати на прибирання та дезінфекцію, на засоби індивідуального захисту; витрати, пов'язані зі скасуванням заходів через пандемію; надбавки працівникам за роботу в умовах, пов'язаних із ризиком для здоров'я тощо. Ці витрати мають бути незвичайними, неповторюваними, тобто операція, що їх спричинює повинна мати високий ступінь відхилення від

норми і бути явно не пов'язаною із звичайною діяльністю підприємства або лише випадково пов'язаною з нею. Лише у такому випадку їх можна застосовувати для коригування non-GAAP фінансових показників.

Так, Комісія з цінних паперів і бірж США (SEC) забороняє характеризувати як неповторювані, нечасті чи незвичайні витрати та доходи, коли вони з певною ймовірністю можуть повторитися протягом двох років або вже існували протягом попередніх двох років. А Європейський орган із цінних паперів та ринків (ESMA) не встановлює певних критеріїв, а лише вказує, що зазвичай не слід маркувати як неповторювані, нечасті чи незвичайні ті «елементи, які впливали на минулі періоди та впливатимуть на майбутні періоди» [2].

А от коригувати GAAP-показники на суму неотриманих під час пандемії доходів більшість аналітиків вважає неприпустимим, як і зазначати у звіті про прибутки та збитки втраченого доходу.

Звичайно, під час визначення витрат і доходів, спричинених пандемією буде присутнє певне суб'єктивне судження аналітика, тому користувачам фінансової звітності потрібно буде дуже критично аналізувати надану їм інформацію. Допомогти тут можуть пояснення щодо критеріїв, які застосовувались для ідентифікації таких витрат і доходів, якщо вони будуть наведені у фінансовій звітності.

Окрім використання non-GAAP фінансових показників для відображення впливу пандемії COVID-19 на діяльність підприємства можна використати і описові дані для пояснення ситуації, для цього навести кількісні оцінки та якісні пояснення в описовій частині звітів. Якщо витрати чи доходи від пандемії є суттєвими, то їх можна навести у додаткових статтях фінансової звітності, що не суперечить вимогам МСБО 1 «Подання фінансової звітності» [3].

Однак, слід зауважити, що наслідки пандемії торкнулись і вітчизняних підприємств, які складають і подають фінансову звітність за національними стандартами обліку. Вони також повинні мати змогу пояснити певні показники своєї діяльності, на які вплинула пандемія.

Згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан та результати діяльності підприємства [4]. Крім того, згідно з принципом бухгалтерського обліку та фінансової звітності «повне висвітлення», наведеним у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що ухвалюються на її основі [5].

Отже, є всі законні підстави для обґрунтування витрат і доходів, які сформувались під впливом пандемії COVID-19. Яким чином оцінити вплив пандемії на результати роботи підприємства, безумовно,

визначатимуть аналітики, керівництво. Однак, вважаємо, що досить інформативним буде наведення кількісних та якісних показників у описовій частині форми № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» або у пояснювальній записці до річної фінансової звітності.

Висновок. Дійсно, пандемія COVID-19 суттєво вплинула на діяльність суб'єктів господарювання в усьому світі. За підсумка роботи у непростому 2020 році підприємства складають фінансову звітність, за якою зацікавлені користувачі роблять свої оцінки та приймають відповідні рішення. Тож підприємства мають всі підстави для надання інформації про витрати та доходи, які були викликані саме впливом пандемії, застосовуючи як non-GAAP фінансові показники, так і кількісні оцінки та якісні пояснення в описовій формі, що не суперечать міжнародним стандартам обліку. Національні стандарти бухгалтерського обліку також дають право підприємствам надавати необхідну інформацію про фактичні та потенційні наслідки їх діяльності. Головне, щоб надана інформація не була надто суб'єктивною і містила виключно необхідні дані. У будь-якому випадку користувачі фінансової звітності мають критично аналізувати її показники.

Список бібліографічних посилань

1. Компанії стали указувати в фінотчетности EBITDAS – показатель прибыли за вычетом потерь от коронавируса // Фориншурер : сайт. URL: <https://forinsurer.com/news/20/05/15/37978> (дата звернення: 25.01.2021).
2. Кононенко О. Вплив спалаху: covid-звітування. *Практика МСФЗ*. 2020. № 11. С. 54–63.
3. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 (МСБО 1) «Подання фінансової звітності» : від 01.01.2012 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_013 (дата звернення: 26.01.2021).
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. Наказом М-ва фінансів України від 07.02.2013 № 73 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 27.01.2021).
5. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 27.01.2021).

УДК 656.078

Надія Аваківна БОЧАРОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4371-0187>;

Ірина Володимирівна ФЕДОТОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Харківського національного автомобільно-дорожнього університету;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3277-0224>

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Кількість підтверджених випадків COVID-19 продовжує зростати в Україні та в усьому світі, і ця нова пандемія безпрецедентно впливає на бізнес та економіку. Через коронавірусну пандемію багато країн ввели режим надзвичайного стану або карантинні заходи. Це призвело до часткового або повного припинення деяких виробництв і послуг. Коронавірусна криза поставила новаторські виклики для фірм, що працюють на ринку B2B, у порівнянні з «традиційними» кризами, що базувалися на фінансових ситуаціях [1]. Нинішня коронавірусна криза має катастрофічні наслідки для більшості фірм B2B у всьому світі, тому що різні країни ввели карантинні обмеження на пересування населення та ведення бізнесу, це негативно позначилось на світовій економіці. Коронавірус приніс колосальні збитки глобальній економіці, та практично усім галузям. Більшість підприємств України стикаються з проблемами ліквідності та труднощами у збереженні своїх кредитних зобов'язань через пригнічений ринок та запроваджені урядом обмеження. Занепад у продажах проковує внутрішньоорганізаційну та міжорганізаційну напругу, що вимагає нового підходу до управління життєздатністю підприємств.

Транспортна сфера відчула на собі шкоду від введених обмежень однією з перших. Більшість країн світу закрили кордони, припинили будь-яке міжнародне сполучення в сфері пасажирських перевезень, обмежили вантажні перевезення. Сьогодні, коли комерційні перевезення по повітрю і морю згорнуті через карантинні заходи, автомобільний транспорт отримав ще більше значення. На теперішній час нагальним завданням автотранспортного сектору є підтримка безперебійної роботи ланцюгів поставок, особливо продуктів харчування і товарів медичного призначення.

Залежно від тривалості кризи і з урахуванням різкого падіння обсягу міжконтинентальних контейнерних перевезень IRU (International Road

Transport Union – Всесвітня автотранспортна організація) передбачає, що зниження ділової активності світової автотранспортної галузі в 2020 році складе до 20% [2]. В результаті сумарний дохід транспортних операторів у всіх країнах світу може знизитися на 800 млрд дол. США. Підприємства сектора пасажирських перевезень повідомили про загальносвітове зниження ділової активності в середньому на 80%, тому на карту поставлено їх виживання [3]. Тобто більшість автотранспортних підприємств перебуває під сильним фінансовим стресом, та їм доведеться жити подальших кроків для підтримки своєї стабільності та життєздатності.

Сьогодні багато країн вже пережили пік спалаху коронавірусу і прагнуть оздоровити сектори економіки, які пов'язані з виробництвом та торгівлею, що в свою чергу поліпшить діяльність транспортно-логістичної сфери. Транспорт забезпечує розвиток економіки, таким чином виникає завдання підтримки життєздатності підприємств транспорту, зокрема автомобільного. В опублікованому секторальному огляді Міжнародної організації праці (МОТ) [4] сектор автомобільного транспорту названий одним з головних факторів розвитку світової економіки після пандемії COVID-19. У стратегічному секторальному огляді [4] МОТ підтверджують вимоги IRU, які звернули особливу увагу на важливість політичної підтримки операторів автомобільних пасажирських та вантажних перевезень, включаючи як фінансові, так і нефінансові заходи.

На теперішній час в дослідженнях приділяється багато уваги проблемам виходу підприємств з кризи, що спричинена пандемією COVID-19. Автори виділяють багато проблем, що виникли під час коронавірусної кризи, які необхідно вирішувати зараз та після пандемії. Окрім основних проблем пов'язаних з обмеженням або припиненням роботи підприємств, виникли безліч договірних порушень з партнерами (грошових та негрошових), які потрібно усунути. У майбутньому внаслідок пандемії з'явиться чимало непогашених договірних дефолтів. Грошові дефолти привернуть негайну і очевидну увагу [5]. Підприємства, на які вже значно впливає пандемія, повинні якнайшвидше розпочати дискусії зі своїми кредиторами, що може забезпечити творчі рішення та вигідні домовленості для всіх учасників.

Базуючись на дослідженнях та пропозиціях різних авторів [1-7], можливо зробити висновок, що дослідники надають власне бачення вирішення проблеми підтримання функціонування та адаптації підприємств під час та після пандемії, але практично відсутнє узагальнення напрямків підтримки життєздатності підприємств. На основі проведеного аналізу літературних джерел [1-7], пропонується виділяти напрямки підтримки життєздатності підприємств автомобільного транспорту залежно від середовища впливу. Фактори впливу на життєздатність підприємств під час кризи можуть знаходитися як в зовнішньому, так і внутрішньому середовищі підприємств. Зовнішнє середовище доцільно розділяти на

макро- та мікро- рівні. Макросередовище представлено різними типами середовищ, умов та факторів, на які не може впливати підприємство, а мікросередовище – певними групами організацій з якими взаємодіє підприємство (споживачі, постачальники, конкуренти, посередники та інші партнери). Таким чином, пропонується виділити три напрямки впливу на життєздатність підприємств автомобільного транспорту під час та після пандемії: 1) вплив зовнішнього макросередовища; 2) вплив зовнішнього мікросередовища; 3) вплив внутрішнього середовища підприємства. Розглянемо більш детально рекомендаційні заходи по підтримці життєздатності підприємств автомобільного транспорту по кожному напрямку:

1. Підтримка життєздатності підприємств автомобільного транспорту з боку зовнішнього макрооточення.

Основною метою впливу зовнішнього середовища на транспортну сферу є підтримання безперервної роботи транспортних мереж та недопущення банкрутства операторів автомобільних перевезень, тому державні органи влади та різні міжнародні організації повинні орієнтуватися на формування глобальної організації перевезень, яка зосереджує увагу на дорогах та внутрішніх транспортних питаннях, формувати узгоджену реакцію на пандемію в транспортно-логістичному секторі.

Система МДП (міжнародного митного транзиту) забезпечує прискорення процедур, пов'язаних з перетином державних кордонів, а значить, прискорену доставку товарів і матеріалів першої необхідності. Застосування безпаперових рішень, наприклад eTIR, додатково підвищує ефективність процедур транзиту і одночасно ще більше знижує ризик зараження вірусом. Установи ООН закликали різні країни користуватися цифровими інструментами, таким як eTIR, для того щоб не допустити соціально-економічного занепаду і знизити число фізичних перевірок в ході транзиту і фізичних контактів у прикордонних пунктах пропуску [6]. Це дозволить захистити здоров'я працівників і в той же час спростить торгівлю.

2. Підтримка життєздатності підприємств автомобільного транспорту з боку зовнішнього мікрооточення.

Споживачі транспортних підприємств та інші стейкхолдери (постачальники, посередники, органи влади та інші) зацікавлені в підтриманні безперервної роботи ланцюгів поставок. На цьому рівні потрібно знаходити рішення щодо:

- гарантування пріоритетної державної підтримки малих та середніх підприємств автомобільного транспорту;
- започаткування тристороннього діалогу на національному рівні між урядом, роботодавцями та профспілками, які підтримують транспортну галузь;
- концентрація та консолідація учасників галузі, які є життєздатними та добре капіталізованими, особливо в певних галузях промисловості, для надання підтримки транспортно-логістичній сфері, створення спілок, асоціацій, кластерів;

- проведення переговорів між підприємствами для розробки найбільш розумних та практичних варіантів, доступних як для компаній-боржників, так і для кредиторів, щодо домовленостей про відстрочку або реструктуризація боргу;
- коригування існуючих домовленостей з партнерами;
- відмова від авансових виплат постачальникам і реалізації на умовах відстрочки платежів;
- розподіл відповідальності між партнерами.

Тобто, в майбутньому зросте потреба у творчих рішеннях між кредиторами та боржниками, щоб забезпечити боржникам гнучкість, необхідну їм для подальшого управління своїм бізнесом, одночасно забезпечуючи кредиторів певним рівнем комфорту та безпеки. Такі рішення, як угоди про терпіння та інші неофіційні домовленості, будуть життєво важливими для сприяння виживанню підприємств протягом усієї глобальної кризи. Компанії повинні бути пильними у своєму фінансовому плануванні, послідовними у спілкуванні з різними кредиторами та усвідомлювати наявні варіанти, якщо вони стикаються з ситуацією, коли їх ліквідність під загрозою.

3. Підтримка життєздатності підприємств за допомогою їх внутрішнього середовища.

До основних завдань підтримання життєздатності підприємства під час та після кризи належать попередження й нейтралізація загроз і небезпек, підтримання необхідного рівня ефективності та ліквідності, забезпечення безпеки водіїв, інших робітників підприємства, а також населення.

Підприємству потрібно звернути особливу увагу на наступні питання:

- попереднє планування та підготовка до можливих проблем, які можуть виникнути в майбутньому;
- введення на підприємстві суворіших стандартів охорони праці та безпеки, забезпечення водіїв та інших працівників засобами індивідуального захисту;
- проведення формальної процедури реструктуризації чи банкрутства може бути необхідною для вирішення широко розповсюджених довірливих дефолтів;
- впровадження самострахування за рахунок створення системи резервів (резервних фондів (страхового і цільових), страхового товарного запасу, страхових запасів фінансових ресурсів (коштів); нерозподіленого залишку прибутку);
- диверсифікація та перебудова ланцюгів вартості;
- розробка нових бізнес-моделей та способів організації виробництва;
- встановлення відповідних економічних і фінансових нормативів;
- встановлення максимального розміру сукупних запасів товарів на підприємстві (запасів поточного поповнення, сезонного збереження, цільового призначення);

- встановлення мінімального розміру оборотних активів у високоліквідній формі (з виділенням їхньої суми у вигляді готових коштів платежу);
- диверсифікація видів діяльності і зон господарювання, асортименту послуг, постачальників основних груп товарів, ринків збуту;
- забезпечення діджиталізації та автоматизації АТП та ланцюгів поставок;
- зміна процесів прийняття рішень: децентралізація взаємодій в ланцюгах поставок, дотримання проактивної стратегічної гнучкості, орієнтація на поглиблення взаємовідносин з партнерами;
- удосконалення роботи з водіями та іншими робітниками під час пандемії для надання підтримки та зменшення тривожності і стресу, регулювання втоми.

Після завершення пандемії світ чекають істотні зміни в ланцюгах поставок сировини, комплектуючих і готових товарів. Йдеться про диверсифікацію більшості логістичних маршрутів – як трансконтинентальних, так і регіональних. І це не тільки нові можливості для використання транспорту, а й перспектива розвитку складської та придорожньої інфраструктури. Це змусить переосмислити свої моделі та стратегії зростання більшості країн, що розвиваються. Це означає не лише вирішення надзвичайних ситуацій, але й включення політики, спрямованої на розширення виробничого потенціалу, сприяння економічній диверсифікації та модернізації технологій при забезпеченні соціального та екологічного захисту. Однак, щоб це стало реальністю, ключовою є глобальна координація.

Список бібліографічних посилань

1. Cortez R. M., Johnston W. J. The Coronavirus crisis in B2B settings: Crisis uniqueness and managerial implications based on social exchange theory. *Industrial Marketing Management*. 2020. Vol. 88. Pp. 125–135.
2. Коронавирус (COVID-19): IRU призывает правительства оказать содействие обеспечению непрерывности поставок автомобильным транспортом и бесперебойной работе сетей мобильности // International Road Transport Union : сайт. 13.03.2020. URL: <https://www.iru.org/ru/Ресурсы/Новости/koronavirus-covid-19-iru-prizyvaet-pravitelstva-okazat-sodestyvie-obespecheniyu-bespreryvnosti-postavok-avtomobilnym-transportom-i-bespereboynoy-rabote-setey-mobilnosti> (дата звернення: 10.02.2021).
3. COVID-19: положение автомобильного транспорта // International Road Transport Union : сайт. 17.04.2020. URL: <https://www.iru.org/ru/Ресурсы/Новости/covid-19-polozhenie-avtomobilnogo-transporta> (дата звернення: 10.02.2021).
4. COVID-19 and road transport // International Labour Organization : сайт. URL: https://www.ilo.org/sector/Resources/publications/WCMS_746914/lang-en/index.htm (дата звернення: 10.02.2021).
5. Bish D., Leung D. G. The long tail of a pandemic: business viability after the crisis // *Torys* : сайт. URL: <https://www.torys.com/insights/publications/-2020/05/the-long-tail-of-a-pandemic-business-viability-after-the-crisis> (дата звернення: 10.02.2021).

6. LeGeyt D., DiGregorio H., Algar R., Josephs K. Canada: Restructuring Options To Encourage Business Viability In Light Of COVID-19 // Mondaq : сайт. 21.04.2020. URL: <https://www.mondaq.com/canada/insolvencybankruptcy/921064/restructuring-options-to-encourage-business-viability-in-light-of-covid-19> (дата звернення: 10.02.2021).

7. ООН считає eTIR одним из главных методов борьбы с последствиями COVID-19 // International Road Transport Union : сайт. 12.06.2020. URL: <https://www.iru.org/ru/Ресурсь/Новости/oon-schitaet-etir-odnim-iz-glavnykh-metodov-borby-s-posledstviyami-covid-19> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 332.2.025.8.005.25(475)

Олена Миколаївна ВАРФОЛОМЕЄВА,

головний бухгалтер профспілки

Харківського національного університету внутрішніх справ

НАПРЯМКИ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

На разі, у всьому світі, в тому числі і Україні, вирує та поширюється гостра респіраторна інфекційна хвороба COVID-19, яка спричинена коронавірусом SARS-CoV-2 (далі – коронавірусна інфекційна хвороба COVID-19). Всесвітня організація охорони здоров'я визнала коронавірусну інфекційну хворобу COVID-19 пандемією, тобто, поставило останню в один ряд з такими історичним хворобами як, наприклад, чума та холера.

З огляду на вищезазначену ситуацію, Кабінетом Міністрів України було запроваджено певні карантинні заходи, з метою протидії поширенню коронавірусної інфекційної хвороби COVID-19, які спрямовані на призупинення діяльності або обмеження діяльності деяких суб'єктів господарювання. Водночас, ведення даних заходів може призвести в першу чергу до зниження економічної активності в країні і як наслідок зупинення роботи деяких суб'єктів господарювання, що викликане відсутністю організаційних або технічних умов, необхідних для виконання роботи, у зв'язку із обставинами невідвортної сили.

Упродовж тривалого часу в Україні та світі спостерігається стабільне зростання ринку електронної комерції. Однак, спалах пандемії коронавірусу COVID-19, спричинивши глобальну економічну кризу, у тому числі позначився й на діяльності суб'єктів господарювання у сфері електронної комерції.

На початок 2020 року до спалаху пандемії обсяги електронної комерції в Україні склали близько 4 % від загального ринку роздрібної торгівлі в країні. За підсумками 2019 року в Україні обсяг ринку електронної комерції

становив понад 97 млрд грн, з них фізичних товарів та послуг продано на суму понад 76 млрд грн, що на 17 % більше порівняно з 2018 роком. За прогнозами фахівців у 2021 році очікується збільшення обсягів купівлі-продажу товарів у мережі Інтернет до понад 87 млрд грн (або 15 %). Варто зазначити, що у світовому масштабі обсяги ринку електронної комерції у 2019 році становили понад 3,3 трлн дол. США, що на 531 млрд дол. США більше порівняно з 2018 роком. За прогнозами аналітиків ринку очікується, що у 2021 році обсяги продажів становитимуть понад 3,8 трлн дол. США [2; 3].

З усіх секторів електронної комерції в Україні найбільш поширений вид B2C – бізнес – споживачу (англ. – Business-to-Consumer), представлений, переважно, у вигляді інтернет-магазинів та маркетплейсів, де здійснюється продаж товарів кінцевому споживачу. В Україні рівень довіри до здійснення покупок у мережі Інтернет зміцнився і вже кожен третій інтернет-користувач купує товари он-лайн [4]. Зі спалахом пандемії та введенням карантинних заходів значна частина споживачів переорієнтувалась на купівлю товарів (робіт, послуг) онлайн. Тож електронна комерція на відміну від інших сфер господарської діяльності змогла гідно «балансувати» та вистояти в умовах кризи, хоча і з певними втратами.

Зважаючи на екстериторіальність здійснення операцій у сфері електронної комерції, а також глобальний масштаб кризи, значна частина суб'єктів цієї діяльності відчула на собі негативний вплив пандемії та карантинних заходів. У більшості випадків ризику пов'язані з відсутністю платежів по укладеним угодам, відмовою клієнтів від купівлі запланованих товарів (робіт, послуг), складністю налагодження поставок фізичних товарів.

За даними «Global Innovation Index 2019» упродовж останніх років Україна перебуває у списку країн з доходом на душу населення нижче середнього і станом на 2019 рік займає друге місце серед 26 країн, що увійшли до вибірки за цим критерієм (зі 130 країн світу, охоплених дослідженням) [5, с. 64]). Адже як зазначають експерти Міжнародного валютного фонду, у найвищій зоні ризику під час нинішньої кризи опиняться саме країни з низьким рівнем доходів на душу населення, та країни, що розвиваються [5].

Тому в умовах, що склалися підтримка електронної комерції на державному рівні є надважливою. За відсутності дієвих заходів щодо підтримки суб'єктів вітчизняного сегменту електронної комерції та ІТ-індустрії наслідком може бути збільшення тінізації даної сфери та відтік висококваліфікованих фахівців за кордон. Зазначене негативно впливатиме на наповнення бюджету держави.

З метою полегшення негативного впливу кризи, спричиненої пандемією, а також пошуку шляхів розширення бази оподаткування та детінізації господарської діяльності у сфері електронної комерції була розглянута можливість щодо запровадження податкових канікул, пільгового кредитування галузі, а також державної підтримки фінансування ІТ-

індустрії (зокрема, шляхом державного замовлення на розробку та надання цифрових послуг). Також дієвим засобом підтримки може стати запровадження податкових канікул для новостворених суб'єктів електронної комерції, що стимулюватиме створення нових робочих місць, а відтак, сприятиме зменшенню кількості безробітних в Україні, та у подальшому позитивно відобразиться на наповненні бюджету держави.

Суттєвим послабленням впливу кризи на суб'єктів електронної комерції може стати зниження ставки ПДВ на окремі види діяльності у сфері ІТ-технологій, які на сучасному етапі є найбільш затребуваними (наприклад, розробка програмного забезпечення для надання послуг он-лайн (онлайн освіта, онлайн медицина, онлайн зайнятість тощо). Державною підтримкою може стати й збільшення (до 50 %) частки авансових платежів для суб'єктів електронної комерції, що задіяні у забезпеченні постачання товарів (робіт, послуг) для потреб держави на період подолання наслідків пандемії.

Отже, підсумовуючи усе вищенаведене, варто зазначити, що у зв'язку із запровадженням карантину на території України суб'єктам господарювання приходиться підлаштовуватись під ті умови, які визначили їм представники влади, брати до уваги приписи щодо заборон або рекомендацій про умови ведення видів господарської діяльності, зважати на масове розповсюдження коронавірусної інфекційної хвороби COVID-19 та забезпечувати своїм працівникам безпечні умови праці. Вважаю, що дані дії є доречними з огляду на забезпечення захисту життя та здоров'я людей, хоча, водночас, держава не має забувати, що саме суб'єкти господарювання забезпечують розвиток національної економіки, сплачують податки та збори, а тому їхня щоденна діяльність не має піддаватись необґрунтованим обмеженням та заходам впливу.

Список бібліографічних посилань

1. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо підтримки платників податків на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 533-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-20> (дата звернення: 04.02.2021).
2. Редих Э. Рынок электронной коммерции: каким он был в 2019 и каким будет в 2020 // Бизнес Цензор : сайт. 14.01.2020. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3169606/rynok_elektronnoyi_kommertsii_kakim_on_byl_v_2019_i_kakim_budet_v_2020 (дата звернення: 04.02.2021).
3. Борейко Н. М. Специфіка електронної комерції у вітчизняному сегменті мережі Інтернет. *Бізнес-навігатор*. 2020. Вип. 1 (57). URL: http://www.businessnavigator.ks.ua/journals/2020/58_2020/58_2020.pdf (дата звернення: 04.02.2021).
4. The global innovation index 2019 // World Intellectual Property Organization : сайт. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2019-chapter1.pdf (дата звернення: 04.02.2021).
5. Confronting the Crisis: Priorities for the Global Economy // International Monetary Fund : сайт. 09.04.2020. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2020/04/07/sp040920-SMs2020-Curtain-Raiser> (дата звернення: 04.02.2021).

УДК 33.338.12

Лідія Семенівна ГУР'ЯНОВА,

*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри економічної кібернетики і системного аналізу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2009-1451>;*

Аліна Олегівна КУЧУК,

*студентка Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

МОДЕЛІ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ НАСЛІДКІВ ШОКУ, ІНДУКОВАНОГО COVID-19

Починаючи з зими 2019 року життя більшості людей на планеті почало змінюватися під впливом світової епідемії коронавірусу, що має назву COVID-19. Карантинні обмеження, закриття кордонів та ін. призвели до порушення ланцюгів постачань по всьому світу, значного зниження рівня економічної активності, сформували кризові ситуації на фондових ринках внаслідок песимістичних очікувань інвесторів відносно прибутків транснаціональних корпорацій. Однак період пандемії в протиріччя очікуванням характеризується хвильовою динамікою макроекономічних індикаторів, за періодом рецесії йде період відновлення економічної активності. Проте важливим є те, що на відміну від стадії спаду, яка почалася майже у всіх країнах одночасно, початок стадії оживлення та її перебіг носить повністю індивідуальний характер в кожній країні [1-2]. Оскільки бізнес-сектор більшості країн світу не був готовим до карантинних обмежень, то ці безпрецедентні кроки, не могли не вплинути на соціально-економічний розвиток багатьох країн світу, у тому числі і України.

Саме тому актуальним і важливим завданням на сьогодні є оцінка масштабу негативних наслідків шоку, індукованого COVID-19, на соціально-економічний розвиток нашої країни. Адже повне розуміння економічної ситуації, в якій опинилась Україна в зв'язку з пандемією, є запорукою швидкої розробки ефективного плану виходу країни з кризового стану [3].

В роботі запропонована концептуальна схема дослідження впливу шоку COVID-19 на динаміку соціально-економічних процесів країни, яка дозволяє оцінити глибину рецесії внаслідок карантинних обмежень, потенціал відновлення рівня ділової активності. Схема взаємозв'язку основних етапів концептуальної схеми наведена на рис. 1. Нижче розглядається їх зміст.

Ціллю *першого етапу* є оцінка потенціалу відновлення рівня ділової активності в посткризовий період. В якості інформаційної бази дослідження виступають квартальні дані ВВП, як одного з найбільш узагальнюючих показників макроекономічної динаміки і рівня життя населення.

Інформаційна база цього етапу охоплює період до початку пандемії COVID-19 [4]. Для побудови моделі прогнозування використовуються наступні методи: модель декомпозиції (Census 1), спектральний аналіз, адаптивні методи прогнозування, ARIMA-моделі [5-6].

Побудова моделі декомпозиції (модель 1) передбачає згладжування часового ряду за допомогою ковзної середньої, попередній аналіз часового ряду на наявність трендової компоненти, оцінювання трендової, циклічної, сезонної, випадкової компонент, синтез рівнів ряду, оцінювання якості прогнозу.

Для побудови моделі періодичної компоненти (модель 2) використовується спектральний аналіз, алгоритм якого передбачає розрахунок детрендованого ряду, визначення періодичності значущих гармонік, оцінювання параметрів моделі періодичної складової. Подальший синтез рівнів ряду на підставі результатів прогнозування еволюторної і періодичної складової дозволяє визначити якість ретроспективного прогнозу, прийняти рішення відносно можливості застосування моделі для розробки прогнозу для заданого періоду упередження.

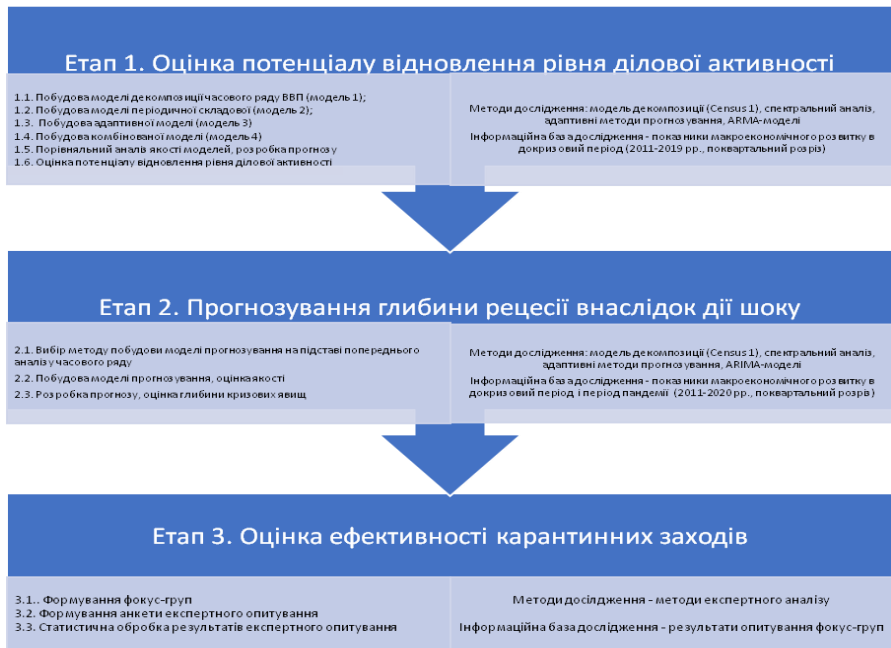

Рис. 1. Концептуальна схема дослідження

Адаптивна модель (модель 3) дозволяє здійснювати налаштування параметрів моделі еволюторної і періодичної складових за рахунок врахування змін характеристик часового ряду. Оскільки в похибках моделі

можуть залишатися залежності, які можна моделювати, то адаптивна модель використовується в комбінації з ARMA-моделлю.

Під час побудови комбінованої моделі (модель 4) передбачається, що детрендований ряд, отриманий на підставі застосування адаптивної моделі, яка враховує трендову і періодичну складову, а залишки моделі можуть бути представлені у вигляді ARMA-процесу.

На четвертому кроці першого етапу дослідження (рис. 1) здійснюється порівняльний аналіз якості моделей, за допомогою таких критеріїв, як MAE, RMSE, MSE, SSE, MAPE, MPE, коефіцієнт невідповідності Тейла, коефіцієнт кореляції вихідних і розрахункових значень рівнів часового ряду.

На завершальному кроці першого етапу (рис. 1) здійснюється розробка прогнозу рівня ділової активності без врахування дії шоку COVID-19. Розроблені прогнози є основою для оцінки потенціалу відновлення економіки в посткризовий період.

Змістом *другого етапу* є оцінка глибини кризових явищ внаслідок дії шоку COVID-19. Інформаційною базою дослідження на другому етапі є дані макроекономічної статистики, які охоплюють період пандемії COVID-19. Для побудови моделі використовуються адаптивні методи прогнозування, які дозволяють добре описувати неоднорідні часові ряди. Побудова адаптивної моделі передбачає визначення характеру періодичної складової (адитивної або мультиплікативної), визначення типу тренду, підбор оптимальних значень параметрів адаптації, які дозволяють мінімізувати похибку прогнозу. Після порівняльного аналізу якості альтернативних варіантів моделі, визначення найкращої моделі, здійснюється розробка прогнозу для заданого періоду упередження, визначається прогнозована глибина рецесії.

На третьому етапі дослідження здійснюється експертна оцінка наслідків карантинних заходів. Проведення експертного опитування передбачає формування фокус-груп, анкети експертного опитування, анкетування, статистичну обробку експертних оцінок [5-6].

Таким чином, запропонована вище схема дозволяє оцінити глибину рецесії внаслідок впливу шоку COVID-19, потенціал відновлення рівня ділової активності, які можуть бути маркерами під час прийняття рішень відносно формування проактивної стратегії, спрямованої на попередження кризових ситуацій і забезпечення стійкого функціонування та розвитку СЕС. Далі більш детально розглянута оцінка економічних наслідків шоку COVID-19, що є завданням першого і другого етапу концептуальної схеми.

Для розробки моделі оцінки впливу шоку COVID-19 на економічну ситуацію в країні, як було зазначено вище, обрано найбільш загальний макроекономічний показник, що відображає ринкову вартість усіх кінцевих товарів та послуг та який враховує рівень інфляції, а значить є більш точним індикатором економічного стану країни – валовий внутрішній продукт у цінах попереднього року. Дані, які були обрані для аналізу на

першому етапі дослідження (рис. 1), взяті з 2011 року по третій квартал 2019 року в кварталному розрізі [4]. Тобто дані, які використовувалися на першому етапі, не враховували період пандемії COVID-19. Результати оцінювання якості побудованих моделей часового ряду за середньою абсолютною відсотковою похибкою (MAPE) наведені в табл. 1. Слід зазначити, що в табл. 1 не врахована модель 2, оскільки похибка прогнозу за цією моделлю перевищує 20%.

Таблиця 1

Критерії якості моделей

Критерій якості прогнозу / Модель	Модель декомпозиції (модель 1)	Адаптивна модель прогнозування (модель 3)	Комбінована модель (модель 4)
середня абсолютна відсоткова похибка, %	15.66	2.79	7.09

Отже за результатами оцінювання якості побудованих моделей, можна зробити висновок, що за критерієм середньої абсолютної відсоткової похибки, найкращою моделлю є адаптивна модель - модель експоненційного згладжування з урахуванням мультиплікативної періодичної складової і експоненційного тренду. Саме прогноз за цією моделлю розглянуто в подальшому аналізі ВВП України.

Для розуміння глибини економічного спаду в Україні, що виник в результаті пандемії, викликаній COVID-19, оцінки потенціалу відновлення рівня ділової активності в посткризовий період важливим кроком є порівняння та аналіз фактичних значень ВВП країни та прогнозних значень, що були розраховані на основі моделі, побудованої на основі даних, які не враховують період пандемії.

Для порівняння обрані дані за четвертий квартал 2019 року та перший та другий квартал 2020 року (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка відсотку зниження темпів зростання внаслідок дії шоку

Квартал / Дані	Фактичні	Прогнозні	Відхилення	Реальний темп зростання внаслідок дії шоку COVID-19	Потенційний темп зростання без урахування шоку COVID-19	Відсоток зниження, %
Четвертий квартал 2019	983750	1004506,01	-20756,01	17%	19,8%	2,07%

1	2	3	4	5	6	7
Перший квартал 2020	818004	934868,084	-116864,084	7%	22,0%	12,50%
Другий квартал 2020	839436	1056868,96	-217432,96	-4%	20,7%	20,57%

Отже, за даними таблиці можемо сформулювати висновок, що фактичний ВВП України за розглянутий період пандемії є значно нижчим, ніж прогнозні дані, що були отримані на основі побудованої моделі експоненційного згладжування, яка відбиває інерційну динаміку. Всі похибки моделі є від'ємними, що говорить про реальний спад в економіці країни. За отриманими даними середній відсоток зниження ВВП у річному вираженні складає 11,69%, що є досить вагомою цифрою для економіки України. Отже потенціал відновлення рівня ділової активності в посткризовий період оцінюється на рівні 11,7% в річному вираженні.

Отримані результати корелюють з динамікою індикатора економічних настроїв [4] (рис. 2), пик спаду якого приходить на II квартал 2020 року.

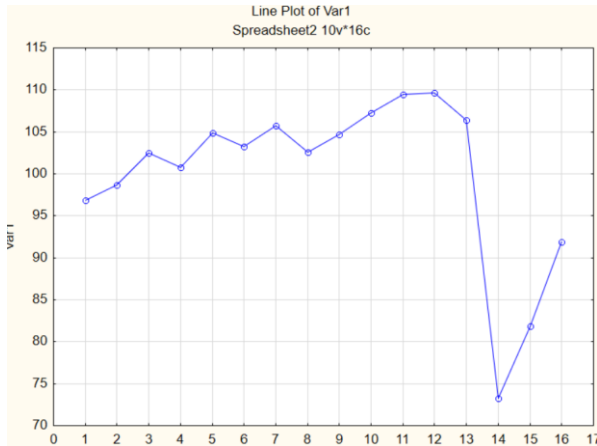

Рис. 2. Динаміка індикатора економічних настроїв (2017-2020 рр., кварталний розріз)

На другому етапі дослідження (рис. 1) здійснювалось оцінювання тенденцій розвитку економіки внаслідок дії шоку COVID-19, прогнозувалась глибина рецесії. Побудовано модель експоненційного згладжування з урахуванням мультиплікативної періодичної складової і експоненційного

тренду. Дані, що були використані для побудови моделі та прогнозування, враховували дані в період пандемії. Для реалізації моделі експоненційного згладжування визначено оптимальні значення параметрів адаптації: $\text{Alpha} = 0.9$, $\text{Delta} = 0.1$, $\text{Gamma} = 0.5$. Розраховані в результаті реалізації процедури експоненційного згладжування прогнозні значення ВВП та похибки моделі наведені на рис. 4.

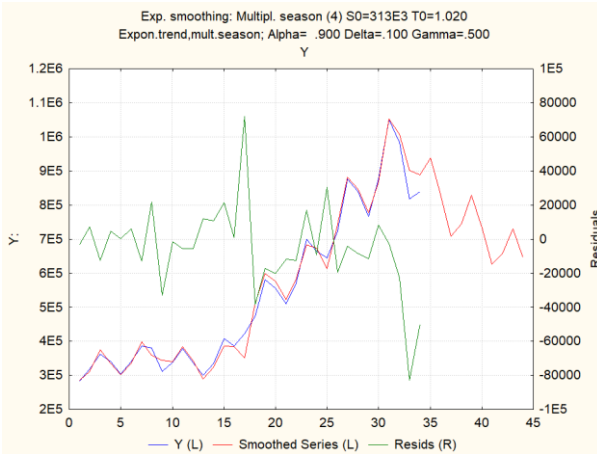

Рис. 4. Графік теоретичних значень ВВП з урахуванням впливу шоку COVID-19

Середня абсолютна відсоткова похибка прогнозу складає лише 3.4%, що говорить про високу точність моделі. Графік прогнозних значень ВВП України представлений на рис. 5.

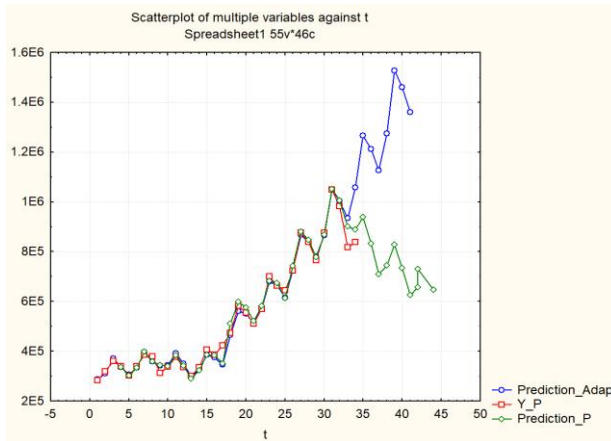

Рис. 5. Графік прогнозних значень ВВП України з урахуванням впливу шоку COVID-19

Таким чином, за прогнозом, розрахованим на основі моделі експоненційного згладжування, яка була побудована з урахуванням динаміки ВВП за період пандемії, можна зробити висновок, що падіння ВВП є досить значним і оцінюється на рівні 12% при збереженні поточних тенденцій розвитку.

Список бібліографічних посилань

1. Fasih T., Patrinos H. A. and Shafiq M. N. The Impact of COVID-19 on Labor Market Outcomes: Lessons from Past Economic Crises. Washington, 2020. 156 p.
2. Shmis T., Sava, A. Teixeira J. E. N. and Patrinos H. A. Response Note to COVID-19 in Europe and Central Asia: Policy and Practice Recommendations. Washington, 2020. 135 p.
3. Україна після коронакризи – шлях одужання : наук. доп. / Я. А. Жаліло (кер. авт. кол.), Я. Б. Базилюк, С. В. Ковалівська, О. О. Коломиєць та ін. Київ : НІСД, 2020. 304 с.
4. Державна служба статистики України : офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.02.2021).
5. Прогнозування соціально-економічних процесів / Т. С. Клебанова, В. А. Курзенев, В. М. Наумов та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 656 с.
6. Клебанова Т. С., Курзенев В. А., Наумов В. Н., Гур'янова Л. С. Методы и модели прогнозирования социально-экономических процессов. СПб. : Изд-во СЗИУ РАНХ и ГС, 2012. 566 с.

УДК 338.2:338.45

Оксана Сергіївна МАКОВОЗ,

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8728-1500>;*

Тетяна Сергіївна ПЕРЕДЕРІЙ,

*провідний економіст філії «Центр будівельно-монтажних робіт та
експлуатації будівель і споруд» АТ «Укрзалізниця» (м. Київ);
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0168-8164>*

АНАЛІЗ ПРОЦЕСІВ ПІДГОТОВКИ ДО ДРУГОЇ ХВИЛІ COVID-19 У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Сучасні умови господарювання підпадають під вплив наслідків пандемії COVID-19.

Стратегічною метою України є стати повноцінним та рівноправним членом європейської спільноти. Зазначене актуалізує питання дослідження досвіду аналізу процесів підготовки до другої хвилі COVID-19 у країнах Європи.

Відповідно до Наказу № 2020-1553 від 9 грудня 2020 року щодо продовження, відновлення або адаптацію різних соціальних положень для боротьби з епідемією Covid-19 [1], Францією продовжується підготовка до другої хвилі COVID-19.

13 листопада 2020 року Урядом Франції було вжито заходи економічної підтримки в умовах пандемії, що передбачають [2]:

1. Зміцнення фонду солідарності:

– підприємства, в яких чисельність не перевищує 50 працівників і які були закритими в адміністративному порядку, можуть отримувати щомісячну компенсацію за втрату доходів (за винятком обороту від он-лайн продажів) до 10 000€;

– компанії у сферах туризму, культури і спорту, в яких працює менш ніж 50 працівників, які не закриваються, але зазнають втрат доходів щонайменше 50% щомісячно, також отримують вигоду від цієї щомісячної компенсації до 10 000 €. Для компаній у суміжних секторах допомога може сягати у розмірі 10 000 € на місяць.

– всі інші компанії, у яких менше 50 співробітників та які можуть залишатися відкритими, але зазнають збитків понад 50% обороту, відновлено допомогу з фонду солідарності до 1 500 € на місяць.

2. Часткова зайнятість:

– у компаніях, які не працюють, (повністю або частково закрилися під час пандемії), всі працівники отримують допомогу від часткової зайнятості у розмірі 84 % від їх чистої заробітної плати, при цьому витрат компанія не несе;

– компанії зі зниженою діловою активністю отримують виплату, якщо вони стосуються туризму, культури або спорту, та 15 % отримують інші сектори. Працівник все ще отримує 84 % від своєї чистої заробітної плати.

3. Звільнення від сплати податку на соціальне страхування. Це стосується компаній, що мають менше 50 працівників, які закриті в адміністративному порядку, та тих, що мають менше 250 працівників у сферах туризму, культури, спорту та повітряного транспорту із втратою доходів не менше ніж 50 %, а саме:

– роботодавці отримують повне звільнення від соціальних внесків, за винятком додаткових пенсій, та допомоги зі сплатою соціальних внесків у розмірі 20% від фонду оплати праці;

– самозайняті особи отримують зниження одноразового соціального внеску на суму 2 400 € [3], якщо працюють у секторі S1 (туризм, готелі, громадське харчування, спорт, культура, повітряний транспорт) або S1bis (сектори, діяльність яких залежить від діяльності секторів 1, і які зазнали дуже різкого падіння свого товарообігу) або на 1 800 €, якщо працюють у секторі S2 (інші сектори діяльності, що включають прийом громадськості і діяльність яких була перервана внаслідок поширення епідемії Covid-19, за винятком добровільного закриття).

4. Відстрочка соціальних платежів. Роботодавці можуть відкласти повністю або частково сплату внесків на дати 5 та 15 листопада 2020 року за запитом URSSAF в Інтернеті (за відсутності відповіді протягом 48 годин цей запит вважається прийнятим).

Крім того, особисті соціальні внески для самозайнятих робітників (за винятком медичних працівників, які працюють за контрактом) у листопаді 2020 року не будуть відраховуватися.

5. Податковий кредит на зменшення розміру орендної плати. Проект закону про бюджет Франції на 2021 рік [4] передбачає податковий кредит, щоб заохотити орендодавців скасувати частину орендної плати. Будь-який орендодавець, який відмовляється від орендної плати щонайменше на місяць у жовтні, листопаді та грудні 2020 року, може отримати податковий кредит у розмірі 30% від суми розміру орендної плати.

6. Гарантовані позики та прямі державні позики. Усі компанії можуть взяти гарантовану державою позику до 30 червня 2021 року замість 31 грудня 2020 року, звернувшись до свого банку. Погашення позики може розподілятися на один-п'ять додаткових років, при цьому ставки для малих та середніх підприємств, узгоджені з французькими банками, становлять від 1 до 2,5 %, включаючи державну гарантію. Компанії можуть вимагати нової відстрочки повернення державної позики на один рік або на два роки. Компанії, які зазнали фінансових труднощів (банкроти або реструктуризовані з серйозними наслідками для зайнятості населення) та не мають рішення щодо фінансування, можуть подати напряму заявку щодо позики від держави до 30 червня 2021 року. Компанії можуть також розраховувати на допомогу мережі Уповноважених з питань реструктуризації та запобігання корпоративним труднощам компаній (CRP) [5].

24 листопада 2020 під керівництвом Президента Республіки Франції вирішено прийняти стратегію деконфінації [6], яка передбачає реалізацію таких заходів:

1) відкриті для громадськості заклади, які планувалися до відкриття 15 грудня, залишатимуться закритими ще на 3 тижні. Умови, встановлені для їх повторного відкриття, на жаль, не виконуються. В основному це кінотеатри, театри, зали перформансів, музеї, а також спортивні арени, цирку, зоопарки і навіть ігрові кімнати.

2) з 15 грудня заплановано відновлення комендантської години, яка буде жорсткішою, а саме: буде розпочинатися з 20:00 і буде суворо контролюватися Міністерством внутрішніх справ із залученням поліції і можливим подальшим звільненням з роботи осіб, які не дотримуються карантинних вимог;

3) комендантська година також застосовувалась Святвечора 31 грудня.

Для підприємств, яким довелося призупинити роботу в листопаді 2020 року було виплачено допомогу (виплати вже отримали 372 000 компаній на загальну суму майже 2 мільярди євро).

07 грудня 2020 року було створено Французьку федерацію страхування (FFA) з метою реагування на труднощі, з якими стикаються компанії, що мають менше ніж 250 працівників у таких секторах: готельна справа, заклади громадського харчування, туризм, культура, спорт. Також було прийнято рішення:

- заморозити внески за професійними договорами комплексного страхування на 2021 рік;
- зберігати контракти щодо страхування як заставу для компаній, які зазнали несвоєчасної сплати внесків у контексті пандемії протягом першого кварталу 2021 року;
- встановити повне покриття допомоги у разі госпіталізації, пов'язаної з Covid-19, для керівників підприємств та їх працівників за контрактами страхування [7].

23 листопада 2020 Урядом Великої Британії опубліковано Зимовий план із запобігання розповсюдженню COVID-19 [8], в якому викладено обмеження та кроки, які Уряд вживатиме для нормалізації життя до весни 2021 року. План має на меті знизити розповсюдження COVID-19, знайти нові способи боротьби з вірусом і дозволити мінімізувати шкоду для економіки та суспільства.

Велика Британія повернеться до захисту здобутих успіхів та використання наукових досягнень у галузі вакцинації, лікування та тестування Covid-19. певні обмеження будуть змінені, наприклад, комендантська година в готельному бізнесі була змінена на останні замовлення о 22:00 та час закриття їх о 23:00.

Перший і другий рівень реалізації Зимового плану із запобігання розповсюдженню Covid-19 передбачає відновлення заходів із глядачами, однак з вимогами до приміщень з обмеженнями по місткості, забезпеченням соціальної дистанції.

На першому рівні буде запропоновано мінімізувати поїздки та працювати вдома, де це можливо.

На другому рівні алкоголь можна продавати лише в готельному бізнесі як частину їжі. На третьому рівні заклади харчування будуть закриті для відвідувачів, окрім доставки та вивезення, а також закриті розважальні заклади, такі як кінотеатри, казино та боулінг-зали.

Ці рівні будуть єдиними, без переговорів щодо конкретних заходів, і базуватимуться на таких критеріях:

- частота захворюваності у всіх вікових групах;
- частота захворюваності людей віком від 60-х років;
- швидкість, з якою випадки зростають або падають;
- кількість випадків у відсотках від зданих тестів.

Розгляд рівнів буде переглядатися кожні 14 днів, а дія положення втрачає силу в кінці березня.

Також уряд планує розширити тестування територіальних громад, у яких буде високий рівень захворюваності на COVID-19. На прикладі

Ліверпуля, райони 3-го рівня зможуть взяти участь у шеститижневій програмі тестування громади для виявлення безсимптомних випадків та забезпечення їх самоізоляції.

Уряд Великої Британії також планує запровадити частіше тестування як альтернативу необхідності самоізоляції для людей, які мали тісний контакт із особами, у яких позитивно підтверджений Covid-19.

Швейцарія також активно проводить превентивну політику, так 18 листопада 2020 року Федеральна рада вирішила запропонувати зимовій сесії Парламенту терміново обговорити спеціальні зміни до Закону COVID-19. Це дозволить швидше реагувати на події під час другої хвилі пандемії COVID-19. Пропозиція включає розширення програми підтримки осіб, які перебувають у важких фінансових умовах загалом до 1 млрд. швейцарських франків та збільшення частки Конфедерації приблизно до двох третин. Крім того, планується продовження виплати компенсацій за короткочасну роботу. У спорті професійні і напівпрофесійні клуби повинні мати можливість отримувати підтримку у вигляді безоплатних внесків.

У Законі COVID-19, зокрема, мають бути внесені зміни до положення стосовно підтримки осіб, які перебувають у важких фінансових умовах (ст.12), діяльності спортивних закладів (ст. 13) та страхування на випадок безробіття (ст. 17).

– На підтримку осіб, які перебувають у важких фінансових умовах: з боку Конфедерації та кантонів пропонується збільшити підтримку до 1 млрд. швейцарських франків. Частка Конфедерації у цих витратах становитиме 50 % до 400 мільйонів швейцарських франків (тобто 200 мільйонів швейцарських франків), а потім 80 % (480 мільйонів швейцарських франків). Таким чином, Конфедерація несе близько двох третин понесених витрат, а кантони – третину.

– Спортивні заклади: Як доповнення до існуючих стабілізаційних заходів професійні та напівпрофесійні клуби повинні мати можливість отримувати безоплатні внески, а також позики. Це повинно забезпечити основну структуру швейцарського спортивного та масового спорту, тренувальних заходів та спортивних змагань. Також Федеральна рада хоче компенсувати клубам до двох третин втрачених доходів від продажу квитків, виходячи з показників за сезон 2018/2019. Натомість клуби повинні відповідати суворим вимогам, зокрема постійно знижуючи найвищі зарплати, відмовляючись від виплат дивідендів, продовжуючи сприяти розвитку молоді та жіночого спорту щонайменше до того самого рівня, що був до цього часу, та забезпечуючи повну прозорість використання коштів.

Крім того, Федеральна рада провела дискусію щодо відновлення кредитної програми COVID-19. Навесні 2020 року ці кредити були у формі екстреної допомоги для подолання проблем з ліквідністю в перші кілька місяців пандемії. Наприклад, основні заходи державної підтримки були запроваджені, однак Федеральна рада просить у парламенту норму делегування для створення нової програми позик.

11 грудня 2020 року Федеральна рада посилила заходи щодо протидії поширенню коронавірусу [9]. Ресторани та бари, магазини та ринки, музеї та бібліотеки, а також заклади спорту та дозвілля повинні бути закриті о 19:00 з 12 грудня (та будуть діяти до 22 січня 2021 року). За винятком ресторанів та барів, вони також не повинні працювати в неділю та святкові дні. Кантони з більш сприятливою епідеміологічною ситуацією можуть продовжити час закриття до 23:00. Заходи заборонені, за певними винятками, тоді як спортивні та культурні заходи все ще дозволяються групами до п'яти осіб.

Заборона на проведення заходів. Громадські заходи будуть заборонені. Винятки становлять релігійні служби (до 50 осіб), похорони, в яких беруть участь сім'я та близькі друзі, парламентські збори та політичні демонстрації.

Приватні збори: «правило 10» продовжує застосовуватися Федеральна рада прийняла рішення щодо подальших обмежень приватних зборів. Поточне правило щодо не більше десяти осіб продовжуватиме застосовуватися. Діти не зараховуються до цього числа. Крім того, Федеральна рада настійно рекомендує обмежувати приватні збори двома домашніми господарствами. Це правило чітке і означає, що можливі невеликі різдвяні святкування. **Спорт і культура: в групах до п'яти осіб дозволено** заняття аматорським спортом. Контактні види спорту залишаються забороненими. Спортивні та культурні заходи (за винятком змагань), в яких беруть участь діти до 16 років, як і раніше дозволяються. Також дозволені тренування та змагання для членів національної команди, як і тренувальні сесії та матчі з хокею та футбольних команд у професійних лігах, але без жодного глядача. Репетиції та виступи професійних артистів або ансамблі залишаються дозволеними.

Таким чином, країни Європи зміцнюють системи безпеки та моніторингу і приймають багато різноманітних заходів для відновлення та повноцінного функціонування господарської діяльності, тому що розуміють його важливість для сталого розвитку світової економіки. У процесі підготовки до другої хвилі COVID-19 Уряди Європейських країн керуються принципами та цілями сталого розвитку, тобто з урахуванням потреб та покращення життя людини.

Список бібліографічних посилань

1. Ordonnance n 2020-1553 du 9 décembre 2020 prolongeant, rétablissant ou adaptant diverses dispositions sociales pour faire face à l'épidémie de covid-19 // Accessibilité : сайт. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000042636870> (дата звернення: 08.02.2021).
2. Les mesures de soutien aux entreprises pendant le confinement // Gouvernement : сайт. 13.11.2020. URL: <https://www.gouvernement.fr/les-mesures-de-soutien-aux-entreprises-pendant-le-confinement> (дата звернення: 08.02.2021).

3. Covid: Dispositifs de réduction des cotisations // ACOSS : сайт. 04.02.2021. URL: <https://www.secu-independants.fr/cpsti/actualites/actualites-nationales/covid-dispositifs-de-reduction-des-cotisations> (дата звернення: 08.02.2021).
4. Projet de loi de finances pour // Assemblée nationale : сайт. URL: http://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/textes/l15b3360_projet-loi.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
5. Commissaires aux restructurations et prévention des difficultés des entreprises // Direction générale des entreprises : сайт. URL: <https://www.entreprises.gouv.fr/fr/industrie/politique-industrielle/commissaires-aux-restructurations-et-prevention-des-difficultes> (дата звернення: 08.02.2021).
6. Point de situation sur la lutte contre la COVID-19 le 10 decembre 2020. URL: https://www.gouvernement.fr/sites/default/files/document/document/2020/12/confERENCE_DE_PRESSE_DE_M._JEAN_CASTEX_PREMIER_MINISTRE_-_POINT_DE_SITUATION_SUR_LA_LUTTE_CONTRE_LA_COVID-19_-_10.12.2020.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
7. Engagements des assureurs en faveur des entreprises les plus affectées par la crise sanitaire // Gouvernement : сайт. 08.12.2020. URL: <https://www.gouvernement.fr/engagements-des-assureurs-en-faveur-des-entreprises-les-plus-affectees-par-la-crise-sanitaire> (дата звернення: 08.02.2021).
8. COVID-19 Winter Plan // HM Government : сайт. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/937529/COVID-19_Winter_Plan.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
9. Ordonnancesur les mesures destinées à lutter contre l'épidémie de COVID-19 en situation particulière // Chancellerie fédérale : сайт. URL: <https://www.news.admin.ch/news/message/attachments/64443.pdf> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Олена Олегівна МАРКОВА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри юридичних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9970-0944>

ТУРИСТИЧНА СФЕРА І ПАНДЕМІЯ

Міжнародна туристична діяльність за умов сьогоденних динамічних змін у світовій економіці внаслідок поширення пандемії COVID-19 супроводжується збільшенням кількості специфічних ризиків та зростанням їх впливу. Виникає потреба в розробленні узгодженого алгоритму дій як зі сторони керівництва туристичних компаній, так і держави. Туризм є одним із тих секторів всесвітньої економіки, що постраждав найбільше у зв'язку з пандемії COVID-19. Ризик, будучи невід'ємною частиною економічного, політичного, соціального життя суспільства, неминуче

супроводжує всі сфери діяльності та напрями будь-якої організації, яка функціонує в умовах туристичного ринку [2]. Станом на 20 квітня 2020 року через пандемію 100 % усіх міжнародних дестинацій ввели обмеження на в'їзд. Опубліковані наразі офіційні дані прогнозують зниження кількості міжнародних туристичних прибутків від 58 % до 78 % за рік, що залежить від швидкості поширення вірусу, тривалості діючих обмежень на пересування та закриття кордонів, однак з точністю визначити перспективи подальшого розвитку подій украй важко.

Уряди країн швидко відреагували на необхідність мінімізувати економічні наслідки пандемії COVID-19, узявши за основу *два загальних підходи з опанування ситуації*: перший підхід направлений на забезпечення доступних кредитних ліній для бізнесу, а другий — на відтермінування сплати боргових і податкових зобов'язань[1].

В Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах впровадження заходів на підтримку туристичного сектора, що ставить під серйозну загрозу конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку протягом прогнозованого періоду відновлення впродовж 2021 року. Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку. Український туризм не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді впровадження можливих заходів на підтримку туристичної галузі, якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів ЄС. Це ще більше ускладнює положення малого та середнього бізнесу (МСБ), який працює у сфері гостинності, туризму та відпочинку.

У відповідь на COVID-19 Всесвітньою організацією туризму (UNWTO) створено Глобальний кризовий комітет з туризму (далі – комітет), до складу якого входять ВООЗ (Всесвітня організація охорони здоров'я), ІКАО (Міжнародна організація цивільної авіації) та ІМО (Міжнародна морська організація) [3]. Комітет напрацьовує план відновлення сектору, готує пакет технічної допомоги для відновлення (Recovery Technical Assistance Package) та забезпечує лідерство у сприянні здійснення урядами заходів для життєдіяльності сфери та захисту найбільш вразливих членів суспільства.

Комітет оприлюднив перший пакет рекомендацій для термінового вжиття урядами та приватним сектором за трьома основними напрямками [5]:

1. Управління кризою та пом'якшення наслідків. Рекомендації стосуються збереження робочих місць, підтримки самозайнятих працівників, забезпечення ліквідності, сприяння розвитку навичок та перегляду податків, зборів та норм, що стосуються подорожей та туризму;

2. Забезпечення стимулу та прискорення відновлення, зокрема надання фінансових стимулів, включаючи сприятливу податкову політику, скасування обмежень на поїздки, як тільки це дозволить ситуація, сприяння спрощенню оформлення віз, підвищенню маркетингу та довірі споживачів. Рекомендації також передбачають визначення сфери туризму в центрі національної політики відновлення та планів дій.

3. Підготовка до майбутнього. Рекомендовано приділяти більше уваги вкладу сектору в Порядок денний сталого розвитку та формувати стійкість до навчання з уроків сучасної кризи. Рекомендації закликають уряди та суб'єкти приватного сектору розробляти плани готовності та використовувати цю можливість для переходу до циркулярної економіки.

Міжнародні організації та уряди країн вживають термінових заходів з підтримки туристичної сфери через підтримку ліквідності, фіскальні заходи (від прямої фінансової допомоги до прощення кредитування), спрощення правил державної допомоги, нові вказівки щодо прав пасажирів та застосування директив про туристичні подорожі, створення програм та проектів підтримки галузі, запровадження комунікаційних платформ, опитувань, сприяння працевлаштуванню та навчанню в сфері туризму тощо.

Що стосується України, необхідно відмітити активну, скоординовану роботу як безпосередньо приватної сфери, Уряду країни, так і закладів освіти щодо спільної розробки актуальних Методичних рекомендацій щодо роботи підприємств туристичної сфери в умовах ризиків поширення епідеміологічних захворювань, документу «Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні», рекомендації Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) МОЗ України, загального Антикризисового плану дій із реагування на наслідки пандемії COVID-19, Про затвердження Тимчасових рекомендацій щодо організації протиепідемічних заходів при здійсненні дозволених видів діяльності, які передбачають приймання відвідувачів в офісних приміщеннях на період карантину у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19).

Список бібліографічних посилань

1. Писаревський І. М., Стешенко О. Д. Ризик-менеджмент у туризмі : навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 129 с. URL: <http://portaliapm.edu.ua/-portal/media/books/3592aa041c53474f9563d74f3cc2394c.pdf> (дата звернення: 01.02.2021).
2. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком. Київ : КНЕУ, 2000. 292 с.
3. Coronavirus disease (COVID-19) advice for the public // World Health Organization : сайт. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novelcoronavirus2019/-advice-for-public> (дата звернення: 01.02.2021).

4. Биржаков М. Б., Казаков Н. П. Безопасность в туризме. СПб. : Издательский дом Герда, 2011. 208 с.

5. Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищення епідемічних ризиків // Національний інститут стратегічних досліджень : офіц. сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/schodo-rozvitku-turizmu-v-ukraini-v-umovakh-pidvischenikh> (дата звернення: 01.02.2021).

УДК 339.1.614.4

Сергій Петрович МАТВЕЄВ,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8356-5386>

РОЛЬ СУЧАСНИХ ФАКТОРІВ ФОРМУВАННЯ НЕФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПОПИТУ В ПОЖВАВЛЕНІ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ

Сучасний стан соціально-економічного життя України характеризується глибокою кризою, що охоплює більшість галузей національної економіки. Це проявляється у падінні темпів економічного зростання, обсягів виробництва і відповідно скорочення сукупної пропозиції. Проблема виходу з кризи ускладнюється пандемією COVID-19, яка з одного боку призвела до зупинення великої кількості підприємств та з іншого – до збільшення кількості безробітних, значного зниження рівня добробуту населення, зменшення споживчого попиту на національному ринку. Тому вихід з кризи, економічне пожвавлення, нарощування ділової активності невідривно пов'язано зі зростанням попиту населення на споживчі товари та послуги. А це, в свою чергу, вимагає від підприємців більш ретельного аналізу всіх чинників, що впливають на прийняття рішень про придбання благ та розподіл витрат споживачами, на структуру споживчого попиту.

Поряд із загальними принципами вибору раціонального споживача існують особливості, які визначаються впливом на нього смаків та уподобань. Для пожвавлення ринку в Україні необхідно враховувати всі можливості впливу на формування споживчого попиту та зміни в ньому. Американський економіст Х. Лейбенстайн ділить споживчий попит на дві великі групи: функціональний і не функціональний [1;305]

Функціональним попитом є така частина попиту, яка обумовлена споживчими якостями, властивими самому економічному благу (товару

чи послугі). Функціональний попит постійно знаходиться під впливом чинників ціни та доходів.

Нефункціональним попитом є така частина попиту, яка обумовлена такими чинниками, які безпосередньо не пов'язані з притаманними економічному благу якостями. До них відноситься і психологічний фактор поведінки споживача.

У нефункціональні попиту з певною часткою умовності можна виділити соціальний, спекулятивний і нераціональний чинники. Перший пов'язаний зі ставленням покупців до товару. Одні прагнуть витримати загальний стиль і купують те, що набувають ті, на кого вони рівняються. Інші прагнуть досягти винятковості, а не плисти за течією. Нарешті, треті досягли такого рівня життя, важливою стороною якого стає демонстративне споживання. Тому Х. Лейбенстайн виділяє три типові випадки взаємних впливів.

1. Ефект приєднання до більшості (bandwagon effect). Споживач, прагнучи не відставати від інших, набуває те, що купують інші. Він залежить від думки інших споживачів, і ця залежність пряма. Тому під ефектом приєднання до більшості розуміється ефект збільшення споживчого попиту, пов'язаний з тим, що споживач, слідуючи загальноприйнятим нормам, купує той же самий товар, який купують інші.

2. Ефект сноба (snob effect). В цьому випадку у споживача домінує прагнення виділитися з натовпу. І тут окремих споживач залежить від вибору інших, але ця залежність зворотня. Тому під ефектом сноба розуміється ефект зміни попиту через те, що інші люди споживають цей товар. Зазвичай реакція спрямована в протилежний бік по відношенню до загальноприйнятої. Якщо інші споживачі збільшують споживання даного товару, то сноб його скорочує. Покупець-сноб ні за що не купить те, що набувають все.

3. Ефект Веблена (Veblen effect). Іменем Т. Веблена (1857-1929) Х. Лейбенстайн називає престижне або демонстративне споживання, коли товари або послуги використовуються не за прямим призначенням, а для того, щоб справити незабутнє враження. Ціна товару в цьому випадку складається з двох складових частин: реальної і престижною. Тому під ефектом Веблена розуміється ефект збільшення споживчого попиту, пов'язаний з тим, що товар має більш високу (а не нижчу) ціну. Ефект Веблена схожий на ефект сноба. Однак принципова відмінність полягає в тому, що ефект сноба залежить від розмірів споживання інших, тоді як ефект Веблена залежить перш за все від ціни. Поряд з соціальними ефектами, пов'язаними з зовнішніми впливами на корисність з боку окремих індивідів і груп, Х. Лейбенстайн виділяє спекулятивний і нераціональний попит. Спекулятивний попит виникає в суспільстві з високими інфляційними очікуваннями, коли небезпека

підвищення цін в майбутньому стимулює додаткове споживання (покупку) товарів в сьогоднішні.

Нераціональний попит - це незапланований попит, що виник під впливом миттєвого бажання, раптової зміни настрою, примхи чи капризу, попит, який порушує передумову про раціональну поведінку споживача. Слід, однак, зауважити, що багато людей в більшій чи меншій мірі схильні до спалахів нераціонального попиту і часто роблять покупки, про які нерідко шкодують надалі.

Висновок. Такий аналіз попиту дає можливість з одного боку визначити ситуацію на споживчому ринку, будувати прогнози ринкової кон'юнктури, з іншого, враховуючи психологічний чинники та інтереси кожного сегмента споживачів, встановити таку номенклатуру товарів та послуг для населення, на яку б безпосереднє не впливав спадаючий рівень доходів. Стимулювання поставок на ринок таких благ прискорить зростання сукупного попиту в економіці та вихід з кризи.

Список бібліографічних посилань

1. Лейбенстайн Х. Эффект присоединения к большинству, эффект сноба и эффект Веблена в теории покупательского спроса // Вехи экономической мысли : в 2 т. / под общ. ред. В. М. Гальперина. СПб. : Эконом. школа, 2000. Т. 1: Теория потребительского поведения и спроса. С. 304–325.

УДК 339.543

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Яна Ігорівна БОБРОВСЬКА,

*студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

МИТНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЯК КЛЮЧОВИЙ НАПРЯМОК РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕД

Однією зі складових фінансової політики держави є митна політика, яка здебільшого спрямована на регулювання ЗЕД. В сучасних умовах митна політика належить до числа одних із важливих проявів суверенітету держави, що зумовлює особливу увагу до них з боку законодавчої та

виконавчої влади при формуванні міжнародно-правової позиції та вирішенні внутрішніх проблем держави.

Поняття «митна політика» вперше було зазначено у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р.

Згідно з Митним кодексом України, державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки. Державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

Митна політика є частиною внутрішньої та зовнішньої політики.

О. П. Гребельник розглядає з економічного погляду митну політику, як систему зовнішньої та внутрішньої економічної політики країни, яка базується на виборі оптимальної моделі взаємовідносин зі світовим господарюванням: протекціонізм, вільна торгівля, або сприятливе їхнє поєднання [2].

В іншій праці автор, акцентує, що митна політика – це комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення економічного суверенітету країни, охорону державних кордонів, реалізацію зовнішньоекономічної стратегії через сферу митних відносин [3]. Приведене твердження є неточним та неповним, оскільки реалізація митної політики націлена на забезпечення національної безпеки, об'єктом якої є, зокрема, й економічний суверенітет країни, та на реалізацію не тільки зовнішньоекономічної стратегії, а й загальнодержавної.

Частина науковців виносить дію митної політики за межі економічних відносин, надаючи їй суб'єктивного характеру. Так, І. Г. Бережнюк зазначає, що митна політика – це система поглядів, ідей та переконань, що формує основні правові та економіко-організаційні принципи митної справи [4]. Дане твердження має спірне значення, адже сукупність суб'єктивних факторів може бути підґрунтям формування загальних теоретичних та методологічних засад, яким необхідно мати об'єктивний характер. Якщо притримуватися такої думки, що митна політика за своєю природою є системою певних поглядів, ідей та переконань, то в такому випадку її важко буде відрізнити від ідеології, що і являє собою комплекс таких ідей.

Митну політику можна визначити також, як комплекс заходів держави (політика вільної торгівлі та заходи політики протекціонізму) для отримання абсолютних та порівняльних переваг на світовому ринку, захисту національного товаровиробника та реалізації політико-економічних цілей держави у результаті участі у світогосподарських процесах.

З розглянутих тверджень, необхідно виділити основні моменти поняття «митна політика»:

митна політика є важливою, невід'ємною складовою державної політики;

митна політика охоплює як процес свого формування, так і процес практичного втілення в життя;

митна політика формується державними інституціями з урахуванням думки всіх зацікавлених сторін, а реалізується виключно державними органами;

митна політика спрямована на забезпечення та захист прав і законних інтересів окремих громадян, суб'єктів господарювання, у цілому держави;

митна політика розвивається в напрямку гармонізації та уніфікації із загальноприйнятими міжнародними стандартами [5].

В цілому митна політика є складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, а саме комплекс заходів, які здійснюються задля гарантування більш ефективного застосування інструментів митного контролю і регулювання товарообміну на митній території, для участі в реалізації торгово-політичних завдань внутрішнього ринку, а також стимулювання розвитку національної економіки.

До пріоритетних напрямків митної політики у внутрішньополітичній сфері необхідно віднести: забезпечення захисту інтересів держави; контроль над дотриманням прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та окремих громадян; здійснення модернізації системи митної служби України; прозорість діяльності органів митної служби; інформованість населення України з питань митного регулювання, зміцнення таким чином довіри до посадових осіб митних органів; перешкоджання неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин і матеріалів, протидія митним правопорушенням [6].

Основними історичними формами митної політики є політика державного протекціонізму та політика вільної торгівлі (лібералізація). Зміст протекціоністської політики полягає в створенні умов для розвитку національної економіки шляхом штучного обмеження конкуренції з боку інших держав та допомозі національним виробникам в освоєнні закордонних ринків збуту, використовуючи зовнішньополітичні позиції держави та державну підтримку експорту. Політика протекціонізму передбачає завищені ставки ввізних мит, застосування нетарифних, адміністративно-правових обмежень або повної заборони щодо імпорту певних видів товарів, державне субсидування, кредитування, надання податкових пільг національним виробникам-експортерам. На сьогоднішній день політика державного протекціонізму суперечить міжнародно-правовим актам з питань торгівлі та митного регулювання і в своєму чистому вигляді майже не зустрічається, поступившись місцем політиці вільної торгівлі.

У практиці зовнішньоекономічної діяльності країн світу існує два рівні митного регулювання: міжнародний та національний, які визначають митну політику. З урахуванням підписання Асоціації з ЄС Україна має

використовувати правила та норми ЄС при здійсненні експортних та імпортованих операцій.

Митна політика України зводиться до необхідності забезпечення її єдності на всій території, координації зусиль всіх митних органів на виконанні її пріоритетних напрямів, удосконаленні нормативно-правової бази, взаємодії та тісній співпраці із митними органами інших країн. Митна політика містить елементи гуманітарної, економічної, торгової, фінансової, науково-технічної, інвестиційної, природоохоронної та інших видів політики.

Виходячи із завдань, які стоять перед митною політикою, основними цілями є:

створення законних умов для ефективної діяльності митних та інших державних органів по здійсненню митної справи, її вдосконаленню; забезпечення оптимальної, науково обґрунтованої організації митної системи, яка разом з іншими державно-виконавчими органами забезпечує реалізацію митної політики, у тому числі в напрямку розвитку демократичних засад митної системи і справи;

створення надійних умов для забезпечення законних прав і свобод громадян та організацій при здійсненні митної справи;

забезпечення захисту економічних інтересів України (захист українського ринку і національного товаровиробника) [7].

У ринковій економіці держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності з метою забезпечення безпеки країни і захисту загальнонаціональних інтересів. Діяльність державних органів щодо регулювання ЗЕД здійснюється практично у всіх країнах світу, але її масштаби, форми і методи, конкретні цілі і завдання визначаються кожною країною, виходячи з її масштабів, положення в сучасному світі, зовнішньої і внутрішньої політики.

Митна політика і митна діяльність, тісно залежать від зовнішньоекономічної діяльності держави, адже причиною виникнення зовнішньоекономічної діяльності є існування міждержавних економічних (торговельних) зв'язків як об'єкта державного впливу та контролю.

Загалом функції митної політики держави можна поділити на такі:

фіскальна – полягає в наповненні державного бюджету за рахунок справляння мита, податку на додану вартість, акцизного податку з товарів та предметів під час їх переміщення через митний кордон. Розмір ставок мита встановлюється на основі Закону України «Про Митний тариф України» [8];

економічна – передбачає вплив з боку держави на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та неекономічного (адміністративного) характеру для регулювання останніх з метою забезпечення національних інтересів та інтересів національних товаровиробників;

захисна – спрямована в першу чергу на захист держави від зовнішніх та внутрішніх загроз і в широкому розумінні включає: забезпечення

національної безпеки держави, підтримання міжнародної безпеки, громадського порядку, моральності, захист внутрішнього ринку, захист інтересів споживачів, ефективну боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил, захист прав інтелектуальної власності, сприяння забезпеченню екологічної безпеки, здійснення заходів антикорупційного характеру, забезпечення судово-експертної діяльності, апеляційної роботи, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом, злочинністю;

контрольна – формування умов і порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон та їх практична реалізація шляхом проведення митного контролю й митного оформлення;

інформаційна – організація збирання та зберігання інформації про результати митного контролю й митного оформлення, забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, обмін інформацією з країнами – торговими партнерами про товари і транспортні засоби, забезпечення та участь у процедурах митного оформлення і контролю, автоматизація процесу аналізу й регулювання митних ризиків;

міжнародна – полягає в забезпеченні міжнародно-інтеграційного процесу, здійсненні міжнародно-правових заходів розвитку міжнародного митного співробітництва, залученні організаційної та фінансової допомоги для розвитку митної справи.

Отже, митна політика держави, це важлива складова фінансової політики держави, завдяки якій здійснюється стимулювання або стримування експортних та імпорتنних операцій, забезпечується захист національного товаровиробника, розробляються заходи у відповідь на дискримінаційні дії інших країн тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Гребельник О. П. Митна справа : підручник. Київ : Центр навч. літ., 2014. 472 с.
3. Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2003. 600 с.
4. Бережнюк І. Теоретичні основи та сутність митної справи. *Вісник Академії митної служби України*. 2002. № 3. С. 3–13.
5. Приймаченко Д. В. Митна політика держави та її реалізація митними органами : монографія. Дніпропетровськ : Акад. митної служби України, 2006. 170 с.
6. Карамбович І. Митна політика: методологічні засади дослідження. *Вісник Академії митної служби України*. 2004. № 1. С. 12–18.
7. Бережнюк І. Г. Розвиток системи митного регулювання України в умовах розширення міжнародного співробітництва : автореф. дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.02. Київ, 2010. 32 с.

8. Про Митний тариф України : Закон України від 04.06.2020 № 674-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20> (дата звернення: 06.02.2021).
УДК 339.543(477)

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Дар'я Сергіївна ІВАНОВА,

*студентка 2 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6042-9683>*

СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ ФОРМИ ТА ВИДИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ

Важливим аспектом дослідження сутності митного контролю та митного оформлення товарів є розгляд питання його організації. Ефективна організація та розподіл функцій при здійсненні митного контролю є запорукою забезпечення захисту митного кордону України. Варто відзначити, що напрями організації митного контролю повинні забезпечувати постійний розвиток засобів нормативного регулювання механізмів контролю та вдосконалення самої процедури проведення митного контролю в Україні.

Митному контролю підлягають усі товари, що переміщуються через митний кордон України. Він передбачає проведення митними органами мінімуму митних процедур, необхідних для забезпечення дотримання законодавчих норм у сфері митно-тарифних відносин.

Таким чином, митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються митними органами в межах своєї компетенції з метою забезпечення додержання норм національних нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. Водночас форма та обсяг контролю визначаються самостійно митними органами [1].

Відомо, що сьогодні засоби й технології митного контролю в Україні відстають від сучасних потреб пропускну здатності та світових стандартів контролю товарів.

Контроль власне полягає у співставленні заявлених декларантом даних про товар, предмети, транспортний засіб із фактичними. Тому відправною позицією для здійснення митного контролю є саме подані документи. Відповідно до ст. 56 Митного кодексу України [2] для здійснення митного контролю подаються митному органу необхідні документи: при перетинанні товарами і транспортними засобами митного кордону України; при декларування товарів і транспортних засобів; при повідомленні митного органу про намір здійснити переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України; при здійсненні митними органами інших контрольних функцій відповідно до митного законодавства.

Процедура митного контролю здійснюється за наступними етапами (табл. 1).

Таблиця 1

Етапи проведення митного контролю в Україні

Етапи	Процес здійснення митного контролю
I етап	Формально-логічний контроль заявлених у документах відомостей з використанням комп'ютерних програм. Також перевіряється правильність заповнення товарно-транспортних документів на відповідність вказаних у них даних положенням контракту та іншим документам
II етап	Перевірка правомірності проведених платіжно-розрахункових операцій в іноземній валюті вказаними в декларації банківськими установами, дотримання учасниками зовнішньоекономічної діяльності валютного законодавства
III етап	Перевірка правильності обчислення митних платежів та надання митно-тарифним преференцій, фактичне надходження заявлених платежів на відповідні рахунки митниці.
IV етап	Перевірка правильності заповнення відповідних граф митної декларації, на підставі яких формується митна статистика.
V етап	Прийняття рішення щодо проведення митного огляду товарів спеціальними співробітниками митниці на предмет відповідності заявленим в документах відомостям.

Проходження митного контролю є необхідною, але не достатньою умовою завершення митного оформлення, адже, окрім митного контролю, товари та предмети, що переміщуються через митний кордон

України, можуть підлягати також санітарному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному та екологічному контролю. Саме тому до форм митного контролю можемо віднести (рис. 1):

Рис. 1. Найбільш поширені форми митного контролю

Основною і найбільш поширеною формою митного контролю є перевірка документів та відомостей, необхідних для такого контролю, – документальний контроль. У ході здійснення такого контролю перевіряються документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю. При цьому встановлюється наявність документів, необхідних для митного контролю товарів згідно з заявленим режимом та найменуваннями товарів, перевіряється правильність заповнення товарно-транспортних документів, відповідність зазначених у них відомостей відомостям, що містяться у договорі ЗЕД та інших документах, наданих до митного контролю та митного оформлення, перевіряються відомості та документи, що стосуються нетарифних заходів регулювання (ліцензування, сертифікації, дозволи інших державних органів), платіжні документи, сертифікати про походження товарів і інші документи [3].

Поряд з документальним контролем митні органи України здійснюють контроль фактичний. Формами такого фактичного контролю є митний огляд та переогляд товарів, ручної поклажі, багажу, транспортних засобів, а також особистий огляд громадян. Митний огляд та переогляд товарів і транспортних засобів здійснюється шляхом відкриття вантажних приміщень, транспортних засобів, тари й упаковки. У ході митного огляду встановлюються найменування та якість товарів, визначається їх кількість. Митний огляд використовується також з метою виявлення прихованого переміщення товарів.

Окремою формою митного контролю є перевірка системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України, та

огляд територій, де можуть знаходитись товари та транспортні засоби, що перебувають під митним контролем. Це передбачає проведення митними органами на підприємствах дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари і транспортні засоби.

Митні органи при здійсненні митного контролю мають право усного опитування усіх фізичних осіб, в тому числі посадових осіб підприємств, декларантів і перевізників, що переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України, або безпосередньо перетинають його у пунктах пропуску на митному кордоні України. Усне опитування може здійснюватися посадовими особами митних органів з метою отримання інформації, необхідної для здійснення митного контролю та митного оформлення.

Огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, магазинів безмитної торгівлі, територій вільних митних зон та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи (крім житла громадян), може здійснюватися посадовими особами митного органу за письмовим рішенням керівника цього органу або особи, яка виконує його обов'язки, з метою:

перевірки законності ввезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення на митну територію України, дотримання порядку їх ввезення, а також правильності нарахування та повноти сплати митних платежів;

перевірки відповідності фактичної кількості ввезених товарів, транспортних засобів комерційного призначення відомостям, заявленим у митній декларації;

перевірки дотримання встановлених цим Кодексом та іншими законами України правил провадження діяльності, контроль за якою покладено на митні органи [4].

Залежно від виду й характеру співробітництва митних органів країн сусідів виділяють такі різновиди митного контролю:

односторонній митний контроль (проводиться тільки однією стороною, як правило, до перетинання митного кордону. Митні органи однієї сторони довіряють іншій стороні і повторного митного контролю не проводять. Така система контролю ще називається спрощеною);

двосторонній митний контроль, який відповідно самостійно проводиться митницями двох країн;

спільний митний контроль, який проводиться одночасно митними органами двох країн.

Окрім цього, розрізняють однократний митний контроль і повторний митний контроль, які здійснюються, як правило, щодо транспортних засобів або товарів, коли у митних органів є достатньо для цього підстав. Однократний митний контроль проводиться в тому разі, коли

митний кордон перетинається в одному напрямку, а повторний – коли протягом короткого періоду транспортні засоби перетинають митний кордон двічі [5].

Висновок. Отже, митний контроль є важливим інструментом безпеки держави, завдяки якому не допускається ввезення заборонених товарів, продуктів або речовин. Основною проблемою є недосконалість митного законодавства, а також відсутність нормативної бази в аспекті проведення митного контролю після випуску товарів. Практична новизна полягає у виокремленні складових проведення митної реформи задля подолання наявних проблем, серед яких: прийняття відповідно нових законодавчих актів; впровадження антикорупційних заходів; автоматизація митних процедур; реалізації системи «електронної митниці»; вдосконалення існуючої системи управління ризиками, а також забезпечення користувачів актуальною інформацією з митних питань.

Список бібліографічних посилань

1. Білуха М. Т., Микитенко Т. В. Митний контроль: організація і методологія. *Науковий вісник Національного університету ДПС України*. 2014. № 1 (64). С. 181–187.
2. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 09.02.2021).
3. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16.04.1991 № 959-XII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення: 09.02.2021).
4. Годованець О. В., Ведашенко Н. М. Митний контроль в Україні: сутність і призначення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 20. С. 159–163.
5. Беднарський О. П. Митний контроль та митне оформлення товарів: сутність і прагматика реалізації в Україні : дипломна робота. Чортків, 2013. 200 с.

УДК 351.713:338.242

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Катерина Сергіївна КОЖУШКО,

*студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

УДОСКОНАЛЕННЯ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ З УРАХУВАННЯМ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Митна політика є ефективним інструментом забезпечення економічних інтересів держави. Її завдання, характер та механізм впровадження у значній мірі визначаються стратегічними цілями країни для побудови конкурентної національної економіки.

Розвиток ринкових відносин, активізація експортно-імпортних операцій, посилення міжнародного економічного співробітництва та інтеграційних процесів в усьому світі супроводжуються загостренням економічної конкуренції на внутрішньому ринку, що актуалізує питання потреби гарантування економічної безпеки держави та її складових.

Запровадження інформаційних технологій у митній сфері – це не просто вимога часу, а й об'єктивно необхідна реальність, без якої на сьогодні неможливе повноцінне здійснення митної справи в Україні. Процедура електронного декларування є саме тим кроком уперед, що задовольнить як інтереси бізнесу, так і інтереси держави і надасть позитивні результати всім учасникам митно-правових відносин. Повноцінне застосування електронного декларування вже є реальністю для держав-членів ЄС, США та інших розвинутих держав.

Застосування електронного декларування як різноманітних робіт та послуг, так і товарів, дає широкий спектр можливостей для застосування електронного документообігу, що значно пришвидшує співробітництво митних органів та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Електронна митниця – це комплексна багатофункціональна система, яка поєднує інформаційно-комунікативні технології та сукупність механізмів їх застосування. Використання даної системи дозволить [1]: зменшити час на митні процедури; перейти на безпаперове оформлення; взаємодіяти з інформаційними системами різних установ та державних організацій України; розвивати міжнародне співробітництво; зменшити тіньовий сектор у зовнішній торгівлі; збільшити митні надходження до

Державного бюджету України.

Створення «Електронної митниці» як багатофункціональної системи, є вагомим внеском у діяльність митних органів України. Реалізація концепції та використання комплексної системи забезпечить ліквідацію різниці між митними процедурами в Україні та ЄС, що призведе до пришвидшення Європейської інтеграції нашої держави.

Основною проблемою, яка заважає нормальному впровадженню та функціонуванню системи, «Електронна митниця» залишається відсутність достатнього фінансування нововведень як з боку держави, так і з боку суб'єктів господарювання.

Доцільним для України в процесі формування її митної політики та механізму використання інструментів митно-тарифного регулювання є використання світового досвіду – а саме досвіду тих країн, які мають подібний економічний стан.

Розвиток та становлення митного права Європейського Співтовариства прямо пов'язані із створенням митного союзу на рівні ЄС, що передбачає загальний простір, у якому здійснюється вільний обіг товарів і осіб. При цьому устанавлюється спільний простір для суб'єктів ЄС для вжиття заходів в області торгової, тарифної і нетарифної політики відносно третіх країн. Правовими актами ЄС визначено межі митної території Союзу, на якій, крім деяких випадків, застосовується єдине митне законодавство.

Становлення митної політики ЄС, має тісний зв'язок не лише з національною, але і з міжнародною політикою, бо діяльн

ість міжнародних організацій і їхніх органів, зокрема, Всесвітньої митної організації, ГАТТ/СОР, Європейської Економічної Комісії ООН, що пов'язана з встановленням нових стандартів та розробленням норм спрямованих на врегулювання митних відносин, значно вплинула на розвиток митного права Європейського Співтовариства.

Механізм оподаткування експортних та імпорتنих операцій зарубіжними країнами із розвинутою економікою і багатим досвідом стягнення мита, митних зборів та інших непрямих податків відпрацьовано і в основному відповідає рекомендаціям міжнародних організацій.

В Іспанії політика стягнення митних платежів подібна до української. Експорт товарів і послуг звільняється від ПДВ, імпорт обкладається ПДВ; при цьому вартістю, що оподатковується, вважається ціна, запропонована продавцем, плюс всі митні платежі, що мають бути сплачені. Юридично це оформлено як специфічний вид операцій, до яких застосовуються нульова ставка податку. В результаті експортери не звільнені від документального оформлення своїх операцій для податкових органів [2].

У Німеччині ПДВ називається податком з обороту імпорту. Він являє собою акциз відповідно до Положення про податки, збори, мито та

імпортний податок згідно з митним законодавством. Збір податків здійснює федеральне Митне управління.

Мета стягнення цього податку – адаптація товарів третіх країн (звільнених від податку на додану вартість країни-експортеру) до оподаткування ПДВ, який застосовується щодо аналогічних вітчизняних товарів.

У доходах бюджету центрального уряду Франції податкові надходження становлять понад 93 %. Непрямі податки надають близько 60 % податкових доходів загального бюджету. Основний непрямий податок у Франції – ПДВ – введений в 1954 р. У податкових доходах загального бюджету надходження по цьому податку дорівнюють 45 %. Іншим непрямим податком, надходження по якому сягають 8,5 % у доходах загального бюджету, є внутрішній податок на нафтопродукти. На його частку припадає до 13,3 % надходжень по непрямим податках [2].

У Швеції імпорт обкладається ПДВ, а експорт звільняється від нього. Податок повинен зазначатися в інвойсах, супроводжуваних продаж товарів і послуг. Базою для нарахування ПДВ є вартість товару (послуги), що включає всі нараховані на неї податки і збори. Платники податку сплачують податок за різницею між вихідним і вхідним ПДВ. Для деяких товарів (автомобілі, вина і міцні спиртні напої та ін.) відрахування вхідного ПДВ не здійснюється.

У Швейцарії мито стягується по імпортних та експортних операціях за ставками, встановленими в митному тарифі. Мито стягується тільки з одиниці ваги, але не з вартості, тобто є специфічним. Частина доходів, отриманих від мита, призначається для конкретно визначених цілей. Наприклад, доходи, отримані від мита на паливо, спрямовуються на будівництво національних швидкісних магістралей [2].

Найбільш показовим для України стосовно реформування митної системи є досвід Грузії, яка налагодила відкриті та недискримінаційні торговельні стосунки із країнами світу (табл. 1).

Таблиця 1

Рекомендації стосовно удосконалення митної системи України на основі досвіду Грузії, Польщі, Італії та Китаю [3, 4]

Країна	Досвід для України	
Грузія	Мінімізувати ставки мита на основі грузинської практики, де передбачено лише три ставки ввізного мита – 0%, 5% та 12 %. Перелік товарів, що належать до кожної із трьох тарифних категорій визначає Міністерство економічного розвитку.	Налагодити процес запровадження автоматизованої системи обробки митних даних ASYCUDA WORLD, яка розроблена UNCTAD та використовується у понад 80 країнах світу тощо

Китай	Застосувати нову модель митного управління, яка засвідчує, що після отримання зобов'язань від підприємств, що не буде ніякої втрати національного доходу, митники не стягують мита на товари імпорту, але здійснюють контроль над усім процесом переробки, поки перероблені товари не реекспортують	Запровадити процедури реалізації дієвого пост митного контролю, аналогічного системі постаудиту.
Польща	Удосконалити розвиток інформаційних систем та зробити акцент на обміні інформацією перед прибуттям товару, що поліпшить аналіз ризиків і полегшить розпізнавання легального товарообігу, який здійснюється суб'єкти підприємницької діяльності. Інформація, що аналізується перед прибуттям і контролем товару, дозволяє істотніше розпізнавати можливі загрози і приймати рішення про збільшення або зменшення кількості митних процедур, що приводить до економії коштів і часу оформлення товару	Передбачити встановлення грошової компенсації сільськогосподарським виробникам у відсотковому вираженні до середнього рівня дотацій, які надаватимуться представникам аграрної сфери (практика Польщі свідчить, що у перший рік членства в ЄС вони становили 55%, у другий – 60%, у третій – 65%)
Італія	Розвиток вітчизняної системи стимулювання суб'єктів ЗЕД податковими та митними преференціями	Зважене поєднання політики протекціонізму і лібералізації

Вільна торгівля здійснюється на основі низьких митних тарифів, або взагалі без їх застосування та відмови від нетарифного регулювання ЗЕД. Митні процедури стосовно імпорту та експорту є максимально спрощені та реалізуються із мінімумом затрат коштів і часу [5].

Перспективи подальшого розвитку та вдосконалення ЗЕД України пов'язані з проникненням українських товарів та послуг на зовнішній ринок, орієнтація України на експорт з одночасним обмеженням імпорту в країну, створення привабливого інвестиційного іміджу, здійснення контролю надходжень валютних цінностей в Україну, зміцнення партнерських стосунків з країнами ЄС. Тому, подальший розвиток економіки України повинен бути спрямований на підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності по наступним напрямкам:

переорієнтація зовнішньоекономічної діяльності на експортні галузі національної економіки. Підвищення конкурентоздатності продукції вітчизняного виробника і, в першу чергу, це стосується технічно складних товарів. Співробітництво з технічно розвинутими країнами,

впровадження науково-технічного прогресу в виробництво. Велике значення має фінансування в інтелектуальну власність та інноваційну діяльність;

державна підтримка українських виробників, може бути досягнута за рахунок скасування податку ПДВ для малих та середніх підприємств та впровадження, так званих, «податкових канікул» терміном 3-5 років. Надання податкових канікул та пільгового кредитування українським виробникам;

створення економічно привабливого середовища для вкладання інвестицій в економіку держави та в різні підприємства, широке залучення іноземного капіталу;

забезпечення функціонування механізмів кредитування і страхування експорту за участю держави, а також надання державних гарантійних зобов'язань щодо експортних кредитів;

забезпечення стабільних поставок паливно-сировинних товарів в Україну на взаємовигідних умовах;

налагодження ділових стосунків з Японією для проведення науково-технічних досліджень і впровадження її результатів у виробництво;

співробітництва з Індією на взаємовигідних умовах: використання дешевої сировини Індії (сировини для легкої, харчової та хімічної промисловості) та науково-технічної бази України;

широко підтримка вітчизняних виробників для входу на ринок країн ЄС, що можливо здійснити за рахунок створення експортно-кредитних агентств.

Список бібліографічних посилань

1. Пашко П. В. «Електронна митниця» – головний механізм гарантування митної безпеки держави. *Фінанси України*. 2012. № 12. С. 51–60.
2. Новікова К. І. Світовий досвід митно-тарифного регулювання та можливості його застосування в Україні // Придніпровський науковий вісник : сайт. URL: http://www.rusnauka.com/3_SND_2010/Economics/57999.doc.htm (дата звернення: 07.02.2021).
3. Бережнюк І. Г. Розвиток системи митного регулювання України в умовах розширення міжнародного співробітництва : автореф. дис. ... д-ра економ. наук : 08.00.02. Київ, 2010. 32 с.
4. Колінець Л. Б. Аналіз зарубіжного досвіду використання податкових важелів стимулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Економіка*. 2003. № 15. С. 115–118.
5. Письмаченко Л. М. Досвід державного регулювання зовнішніх економічних відносин у країнах із розвинутою ринковою економікою. *Державне будівництво*. 2007. № 1 (2). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1%282%29_60.pdf (дата звернення: 07.02.2021).

УДК 336.24+339.543.4(477)

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;

Юлія Сергіївна КУЛИК,

студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

АНАЛІЗ НАДХОДЖЕННЯ МИТА ДО ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Митно-тарифне регулювання зовнішньої торгівлі є класичним економічним методом регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який застосовується в Україні з використанням таких інструментів: митного тарифу, класифікації товарів відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, визначення країни походження товару, його митної вартості, а також застосування системи митних пільг та преференцій.

Митний тариф як важливий інструмент зовнішньоекономічної політики держави виконує низку функцій в економіці, серед них важливе значення для української економіки має саме фіскальна функція, яка проявляється через надходження коштів від сплати мита до бюджету, причому роль мита у наповненні Державного бюджету тим більша, чим менш розвинута економіка (рис. 1).

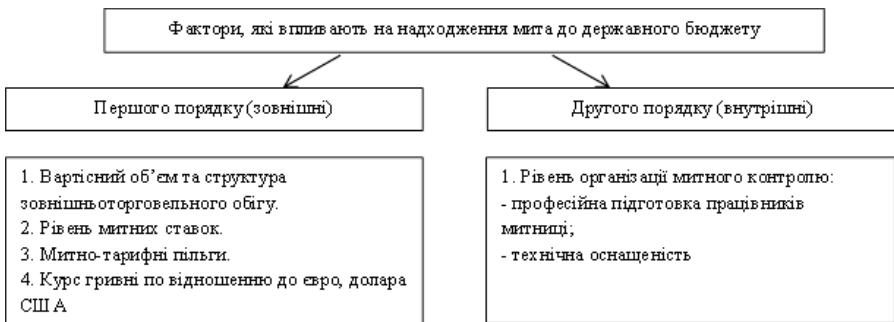

Рис. 1. Класифікація факторів впливу на надходження мита до державного бюджету [1]

Економічна роль митних платежів пов'язана, насамперед, з тим, що, впливаючи на ціну товару та відмежовуючи національний ринок від

світового, підвищуючи рівень цін на товари, мито активно впливає на конкурентоспроможність товару, що, у свою чергу, позначається і на рівні накопичення капіталу, темпах розвитку, нормах прибутку в окремих галузях економіки, нівелюючи різницю, яка склалася в міжнародних і національних умовах виробництва [2].

Таким чином, більшість країн світу, використовуючи митні платежі у своїй зовнішньоекономічній політиці, вирішують багато завдань, таких як:

захист економіки країни від негативного впливу іноземної конкуренції (мито завжди погіршує конкурентні умови функціонування закордонних виробників на цьому ринку);

забезпечення умов для ефективної інтеграції країни до світового економічного простору (митні платежі широко використовуються з метою поліпшення умов доступу національних товарів на закордонні ринки);

підтримання раціонального співвідношення вивезення і ввезення товарів, валютних надходжень і витрат на території країни (митні тарифи впливають на стан платіжного балансу країни);

створення умов для прогресивних змін у структурі виробництва і споживання товарів;

раціоналізація товарної структури вивезення і ввезення товарів [3].

Основою вітчизняного митно-тарифного регулювання є Митний тариф України, що визначається як систематизований згідно з УКТЗЕД звід ставок ввізного мита, яким обкладаються товари та інші предмети, що ввозяться на митну територію України [4].

Тобто, Митний тариф України є імпорнтним тарифом. Варто відмітити, що у економічно розвинутих країнах, як правило, митом оподатковується лише імпорт. Так, у США експортне мито заборонено законодавчо [5]. В Україні експортне мито застосовується до обмеженого переліку товарів, тому його частка у структурі надходжень мита до Державного бюджету України є невеликою.

Якщо порівняти рівень податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності в Україні та в інших державах з перехідною економікою, то можна зробити висновок, що в Україні цей рівень є набагато нижчим. Це пояснюється, по-перше, взятими Україною на себе зобов'язаннями щодо поступового зменшення середніх податкових ставок, по-друге, наявність угод про вільну торгівлю майже зі всіма новими незалежними державами, що спричинило звільнення від оподаткування значної частини імпорту, і по-третє, імпорнтні товари оподатковуються ПДВ та акцизним збором на рівні національних.

При цьому варто зазначити незначну частку експортного мита у загальній сумі доходів митної служби. Це визначається, по-перше, тим, що держава підтримує національного товаровиробника та прагне полегшити йому доступ до світових ринків, а по-друге, тим, що українська продукція не може реально вплинути на світову кон'юнктуру цін через свою низьку

конкурентоспроможність, а тому підвищення цін призведе лише до зменшення обсягів експорту.

Зменшення ролі ввізного мита у формуванні дохідної частини Державного бюджету пояснюється також і значним падінням курсу гривні щодо американського долара. Девальвація гривні автоматично збільшила захисний ефект навіть невисоких ставок мита. Через зростання курсу долара подорожчали й імпортні товари, що призвело до зменшення імпортних поставок в Україну, і відповідно надходження від оподаткування імпортних операцій (табл. 1).

Надходження митних платежів залежить від митних режимів, в яких ці товари ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі.

У відповідності до існуючого законодавства в Україні передбачено тринадцять митних режимів: імпорт; експорт; реімпорт; реекспорт; транзит; тимчасове ввезення (вивезення); митний склад; спеціальна митна зона; магазин безмитної торгівлі; переробка на митній території України; знищення або руйнування; відмова на користь держави. Юридично є можливість застосовувати всі тринадцять режимів у процесі здійснення зовнішньоекономічної діяльності. Але кожний режим містить у собі певні стимулюючі чи обмежувальні фактори.

Регуляторні митні режими виступають інструментом реалізації митної політики держави. В такому режимі закладено засади як обмеження так і стимулювання для підприємницької діяльності.

Таблиця 1

Динаміка надходжень від мита до Державного бюджету України [6]

Рік	Доходи Державного бюджету,	Надходження до бюджету від мита та митних платежів, млн. грн	Частка митних платежів у доходах бюджету, %	Мито	Ввізне мито, млн. грн	Вивізне мито, млн. грн
	всього, млн. грн.					
2014	357084,2	280178,3	78,46	12608,7	12389	219,7
2015	652031	507635,9	77,85	40300,8	39881	419,8
2016	782748,5	650781,7	83,14	20371	19280	1091
2017	1016788,3	828158,8	81,45	24541,8	23898,4	643,4
2018	928108,3	753815,6	81,22	27076,6	26560,4	516,2

На формування митної політики та митних режимів впливає багато внутрішніх та зовнішніх факторів. Слід зазначити, що будь-які зміни в нормативній базі зачіпають інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Тому при формуванні митної політики значну роль набуває формування регуляторних митних режимів, у рамках яких декларант здійснює всі операції щодо митного контролю та оформлення. Від виду митного режиму залежать заходи тарифного та нетарифного регулювання, внутрішні податки, які в деяких випадках можна віднести до нетарифних заходів, а в інших – ні (збори за використання доріг). При формуванні кожного митного режиму закладаються обмежувальні та стимулюючі заходи, тобто певні умови, які дозволяють стимулювати деякі види діяльності корисні для держави. Так, створення сприятливих умов в рамках режиму транзиту дозволить покращити використання транзитного потенціалу України, сприятиме підвищенню надходжень від податків щодо користування доріг, трубопроводів тощо.

Таким чином, у митній політиці фіскальні мотиви відіграють все меншу роль, натомість посилюється роль митного тарифу як регулятора розвитку національної економіки. Пріоритетними напрямками подальшого удосконалення діяльності митних органів України є підвищення ефективності роботи з наповнення Держбюджету України; розроблення та імплементації митного законодавства до міжнародних стандартів і стандартів Євросоюзу; забезпечення комплексного контролю за додержанням митного законодавства суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами; удосконалення механізму функціонування митної служби України; спрощення та модернізації митних процедур. З метою удосконалення адміністрування нарахування та сплати митних платежів слід здійснювати системний аналіз і поглиблене вивчення тенденцій у зовнішньоекономічній діяльності, пов'язаних зі справлянням податків та зборів, і вживати організаційні заходи, направлені на збільшення надходжень митних платежів до бюджету.

Список бібліографічних посилань

1. Пенська І. О. Торгівельні орієнтири України на світових ринках. *Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси*. 2013. № 2. С. 5–11.
2. Гребельник О. П. Митна справа : підручник. Київ : Центр навч. літ., 2014. 472 с.
3. Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посіб. Київ : Центр навч. літ., 2003. 600 с.
4. Про Митний тариф України : Закон України від 04.06.2020 № 674-IX р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20> (дата звернення: 02.02.2021).
6. Жук М. Територіальні чинники інтенсифікації зовнішньоекономічної діяльності. *Економіка України*. 2002. № 10. С. 79–84.
7. Бюджет України 2018 : статист зб. Київ : М-во фінансів України, 2019. 315 с.

УДК 339.543:671.12(477)

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;

Аліна Андріївна ПЕТРЕНКО,

студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО ОФОРМЛЕННЯ ТОВАРІВ (НА ПРИКЛАДІ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ)

Товари, які ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі, підлягають митному оформленню.

Пунктом 57 ст. 4 Митного кодексу [1] встановлено, що товари – це будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширюється режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі.

Товари, що переміщуються через митний кордон України, при їх декларуванні підлягають класифікації, тобто щодо товарів визначаються коди відповідно до класифікаційних групувань, зазначених в Українській класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД).

Згідно з УКТ ЗЕД, ювелірні вироби, вироби майстрів золотих і срібних справ та інші вироби включаються до таких товарних позицій (табл. 1).

Таблиця 1

Товарні позиції ювелірних виробів згідно УКТ ЗЕД

Код УКТ ЗЕД	Назва товарної позиції
7113	Ювелірні вироби та їх частини з дорогоцінних металів чи металів, плакованих дорогоцінними металами
7114	Вироби майстрів золотих і срібних справ та частини цих виробів з дорогоцінних металів чи металів, плакованих дорогоцінними металами
7116	Вироби з природних або культивованих перлів, з дорогоцінного або напівдорогоцінного каміння (природного, штучного чи реконструйованого)

Правові основи і принципи державного регулювання видобутку, виробництва, використання, зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контролю за операціями з ними визначено Законом № 637, згідно зі ст. 1 якого до дорогоцінного каміння органогенного утворення відносяться

перли і бурштин в сировині, необробленому та обробленому вигляді [2].

Відповідно до частини другої ст. 4 Закону № 637 всі суб'єкти господарювання незалежно від форми власності, що займаються операціями з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням, дорогоцінним камінням органогенного утворення та напівдорогоцінним камінням, ювелірними виробами з них, виробами та матеріалами, що містять дорогоцінні метали і дорогоцінне каміння, проводять їх облік за встановленим порядком і подають звітність [2].

Як передбачає діюче митне законодавство, товари, в тому числі і золоті та срібні ювелірні вироби, перстні, сережки, придбані в іншій країні, сумарна вартість яких не перевищує еквівалент 1000 євро, що ввозяться громадянами у ручній поклажі та/або супроводжуваному багажі через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення (через аеропорт), та товари, сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, що ввозяться громадянами на митну територію України у ручній поклажі та/або супроводжуваному багажі через інші пункти пропуску через державний кордон України (наприклад, морський порт), не підлягають письмовому декларуванню та не є об'єктами оподаткування митними платежами [1].

Відповідно до вимог частини першої ст. 371 Митного кодексу товари, що вивозяться (пересилаються) громадянами за межі митної території України і сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро (крім зазначених у частині другій цієї статті), не підлягають письмовому декларуванню [1].

При цьому частиною другою цієї статті визначено, що товари, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро та на які законом встановлено вивізне мито та/або якщо відповідно до закону державними органами видаються документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення таких товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України громадянами, підлягають письмовому декларуванню в порядку, встановленому для громадян, із сплатою у випадках, визначених законами України, вивізного мита та з поданням відповідних документів, виданих державними органами.

Ключовими в цих положеннях частини другої ст. 371 Митного кодексу є норма про встановлення вивізного мита і про документи, що видаються державними органами. На ювелірні вироби, про які йдеться

в цій статті (товарні позиції 7113, 7114 і 7116), на даний час законами України не встановлено вивізне мито [1].

Інші обмеження щодо вивезення (пересилання) громадянами за межі митної території України окремих товарів встановлено ст. 373 Митного кодексу, відповідно до вимог частини другої якої порядок вивезення (пересилання) громадянами за межі митної території України дорогоцінних металів (за винятком банківських металів, пам'ятних та ювілейних монет України із дорогоцінних металів), дорогоцінного каміння та виробів із них, а також культурних цінностей з метою їх відчуження визначається Кабінетом Міністрів України [3].

Порядок декларування ювелірних виробів, що пересилаються міжнародними поштовими відправленнями (МПВ) представлені на рис. 1:

Таким чином, ювелірні вироби (дорогоцінні метали, дорогоцінне каміння та вироби з них), що вивозяться (пересилаються) за межі митної території України і фактурна вартість яких не перевищує суму, еквівалентну 10 000 євро, декларуються шляхом вчинення дій, усно або за бажанням власника таких товарів чи на вимогу посадової особи митного органу письмово.

Рис. 1. Декларування ювелірних виробів, що пересилаються громадянами міжнародними поштовими відправленнями

Відповідно до вимог Всесвітньої поштової конвенції забороняється вкладати монети, банківські білети, банкноти чи будь-які цінні папери на пред'явника, дорожні чеки, платину, золото чи срібло у виробах чи в необробленому вигляді, дорогоцінні камені, ювелірні вироби та інші цінні предмети:

у відправлення письмової кореспонденції без оголошеної цінності;
у посилки без оголошеної цінності, за винятком випадків, якщо відповідно до національного законодавства країн подання і призначення це дозволено.

Тобто при пересиланні громадянами за межі митної території України у МПВ ювелірних виробів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 10 000 євро, необхідно оформити відправлення з оголошеною цінністю та заповнити митну декларацію [1].

Слід звернути увагу, що згідно з частиною першою ст. 368 Митного кодексу для цілей оподаткування товарів, що переміщуються (пересилаються) громадянами через митний кордон України, застосовується їх фактурна вартість [1].

Особі, яка декларує товари, Митним кодексом надано право довести достовірність відомостей, представлених для визначення їх фактурної вартості. Водночас у разі наявності доказів недостовірності заявленої фактурної вартості товарів контролюючі органи визначають їх вартість самостійно, на підставі ціни на ідентичні або подібні (аналогічні) товари відповідно до вимог Митного кодексу.

Аналіз товарної структури експорту показав, що найбільшу питому вагу займають недорогоцінні метали та вироби з них.

Так, за період 2013–2019 рр. товарообіг дорогоцінностей мав мінливу тенденцію з-за кризових явищ в економіці (табл. 2).

Таблиця 2

Сумарний обсяг експорту та імпорту ювелірних виробів за 2013-2019 рр., складено за даними [4]

Код позиції	Назва позиції	Імпорт			Експорт			Сальдо
		вартість	питома вага	вага нетто, т	вартість	питома вага	вага нетто, т	
з 01.01.2013 до 31.12.2013 року								
7113	Ювелірні вироби	17437	0,02%	4	6396	0,01%	2	-11041
з 01.01.2014 до 31.12.2014 року								
7113	Ювелірні вироби	12187	0,02%	3	4369	0,01%	2	-7818
з 01.01.2015 до 31.12.2015 року								
7113	Ювелірні вироби	10332	0,03%	3	2638	0,01%	1	-7694
з 01.01.2016 до 31.12.2016 року								

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
7113	Ювелірні вироби	15975	0,04%	5	1489	0,00%	2	-14486
з 01.01.2017 до 31.12.2017 року								
7113	Ювелірні вироби	13551	0,03%	3	1661	0,00%	1	-11890
з 01.01.2018 до 31.12.2018 року								
7113	Ювелірні вироби	18778	0,03%	5	1940	0,00%	1	-16838
з 01.01.2019 до 31.12.2019 року								
7113	Ювелірні вироби	13115	0,03%	3	1891	0,01%	0	-11224

Основними неофіційними учасниками ринку виступають Китай, Туреччина, Росія. Загалом за офіційними даними імпорт ювелірних виробів в Україну перевищує експорт в декілька разів.

Розвиток ринку ювелірних товарів значною мірою залежить від стану сировинної бази. Остання формується за рахунок надходження ювелірних дорогоцінних металів, основними з яких є золото, срібло, платина і паладій. Завдяки їх унікальним властивостям (колір, м'якість, пластичність тощо) створюються різноманітні прикраси для різних груп споживачів. Україна не має власного видобутку дорогоцінних металів та є їх чистим імпортером, що, відповідно, спричинює повну залежність України від курсу валюти та постачальників.

Головними країнами-імпортерами серед країн Азії є Таїланд, а серед країн Європи – Італія та Франція. Причинами перевищення імпорту над експортом є відносна дешевизна ювелірних виробів, що властиво продукції з Таїланду, а також світові бренди, сучасний дизайн і відповідність модним віянням, що характерно для Італії та Франції.

Таким чином, згідно з нормами діючого законодавства, встановлено особливі правила митного оформлення ювелірних виробів.

Список бібліографічних посилань

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 04.02.2021).

2. Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними : Закон України від 18.11.1997 № 637/97-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/637/97-вр> (дата звернення: 04.02.2021).

3. Про порядок вивезення (пересилання) за межі митної території України громадянами дорогоцінних металів (за винятком банківських металів, пам'ятних та ювілейних монет України із дорогоцінних металів), дорогоцінного каміння та виробів із них, а також культурних цінностей з метою їх відчуження : Постанова

Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 № 448 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2012-п> (дата звернення: 04.02.2021).

4. Державна служба статистики України : офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.02.2021).

УДК 343.359.346.5

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Лілія Михайлівна НЕЙМИРОК,

*студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНТРАБАНДА», ЙОГО ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Сьогодні одним із основних завдань зовнішньоекономічної політики є всебічний розвиток зовнішньої торгівлі, зміцнення економічних зв'язків з іншими країнами, захист вітчизняного товаровиробника, впорядкування цього є поширення контрабанди та сірого імпорту. Наявність чорних та сірих схем імпорту завдає значні збитки державі у вигляді ненадходжень належних сум від податків і зборів під час здійснення зовнішньоторговельних операцій. Проблема контрабанди в Україні набула значної актуальності й подолання цього негативного явища є одним із першочергових завдань держави у справі захисту економічних інтересів та безпеки держави [1]. системи справляння митних платежів. Однією з основних загроз

Внаслідок нестабільної економічної та політичної ситуації у країні контрабанда набуває розмірів масового негативного явища, що становить реальну загрозу економічним інтересам держави. Держава втрачає монополію на експорт/імпорт певних груп товарів, особливо тих, що вилучені із загального списку товарообігу, а українські товаровиробники зазнають значних збитків, адже за рахунок нелегального імпорту товарів попит на вітчизняну продукцію істотно зменшується. Окрім того, така діяльність негативно впливає на суспільну безпеку у разі нелегального перевезення наркотичних засобів, зброї і боєприпасів, психотропних речовин, під час перевезення зброї масового ураження, а також виникає загроза для інтересів культури під час контрабанди культурних цінностей

та надбань країни.

Термін «контрабанда» походить від поєднання двох слів італійського походження – *contra* – «проти» та *bando* – «урядовий указ» і у буквальному смислі означає вчинення дій всупереч установленого урядом порядку. Будучи одним з досить поширених злочинів перш за все економічної спрямованості, контрабанда становить суттєву загрозу національній економічній безпеці України.

Згідно зі ст. 201 Кримінального кодексу України [2] контрабандою є переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Та згідно статті 305 контрабандою вважається перевезення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів.

Контрабанда – це переміщення товарів, валюти, цінностей та інших предметів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах особою або групою осіб, які організувалися для діяльності, а також незаконне переміщення через кордон історичних і культурних цінностей, наркотичних засобів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних, вибухових речовин, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та боєприпасів до неї).

Одним із основних структурних елементів методики розслідування контрабанди є криміналістична характеристика даного виду злочину. Криміналістична характеристика контрабанди – це узагальнена, інформаційна модель (графічна й описова), що являє собою систематизований опис типових криміналістично значущих ознак контрабанди, які мають суттєве значення для її виявлення, розкриття та розслідування [3].

До основних елементів криміналістичної характеристики контрабанди відносять: предмет злочинного посягання; спосіб вчинення і приховування злочину; «слідову картину» контрабанди; місце і час вчинення контрабанди; особу злочинця.

Згідно з діючим законодавством предметом контрабанди можуть бути як товари, інші цінності, що знаходяться у вільному обігу, так і предмети, обіг яких обмежено або взагалі вилучено з цивільного обігу (отруйні, сильнодіючі, радіоактивні, наркотичні, вибухові речовини, зброя та боєприпаси і т.п.).

Криміналістична особливість предмета злочинного посягання полягає в тому, що це слідосприймаючі і слідоутворюючі об'єкти живої та

неживої природи, їх якісно-кількісні показники, фізико-хімічні та споживчі властивості індивідуалізують предмет у матеріальному світі, обумовлюють способи вчинення і приховання контрабанди.

Аналіз практики боротьби з контрабандою свідчить про те, що в сучасних умовах «асортимент» предмета контрабанди надзвичайно різноманітний і час від часу змінюється в залежності від потреб окремих груп населення. Ці потреби детерміновані соціально-економічною обстановкою в країні та соціальними і психологічними особливостями проживаючих у ній громадян. Частіше всього предметами контрабанди виступають: продовольчі і промислові товари, сировина для їх виготовлення, наркотики, ювелірні вироби і дорогоцінні метали, антикваріат, твори мистецтва, зброя, боєприпаси, вибухові, отруйні, сильнодіючі речовини та ін.

Поряд із зростанням окремих видів контрабанди простежуються її якісні зміни: контрабандною діяльністю займаються організовані злочинні групи зі стійкими міжнародними зв'язками. У контрабанді наркотичних засобів спостерігається перехід від об'ємних (макова соломка) до менш об'ємних і «важких» наркотиків – опій, екстракт макової соломки, кокаїн тощо. Частіше зустрічаються випадки переміщення синтетичних наркотиків, прекурсорів.

Контрабанда товарів вважається вчиненою у великих розмірах, якщо їх вартість у тисячу і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян. У випадках, коли вартість предметів є меншою від зазначеного розміру, відповідальність (за відсутності інших ознак злочину) настає як за порушення митних правил відповідно до Митного кодексу України[4].

При визначенні вартості предмета контрабанди необхідно виходити з нормативних актів про ціни і ціноутворення на відповідні предмети. При необхідності це питання може бути вирішено на підставі висновку експерта.

Якщо предмет контрабанди вивезено за межі України, реалізовано чи знищено або ж його місце знаходження не встановлено, при визначенні його вартості можуть бути використані відомості, що є в митних, товарно-супровідних та інших документах.

Спосіб вчинення контрабанди – це детермінована система дій злочинця по підготовці, виконанню та приховуванню незаконного переміщення контрабанди через митний кордон, а також по використанню результатів контрабандної діяльності .

Приховування контрабанди – це умисна дія злочинця, що полягає у перешкоджанні встановлення об'єктивної істини про незаконне переміщення через кордон шляхом приховування, знищення, маскування або фальсифікації слідів контрабанди і контрабандиста, спрямованої на повне або часткове ухилення винуватого від кримінальної відповідальності (табл. 1).

Шляхи приховування контрабанди[5]

Вид	Характеристика
Знищення	За спрямованістю дій по приховуванню контрабандної діяльності можна поділити на: а) знищення слідів контрабанди; б) знищення слідів контрабандиста. Ліквідація слідів може бути повною і виражатися у: спалюванні підроблених документів, що стосуються злочину; знищенні засобів скоєння злочину; стиранні слідів ніг, транспортних засобів на місці переміщення поза митним контролем; стиранні папілярних узорів з предметів контрабанди та ін. Часткове знищення виражається в застосуванні контрабандистом певних речовин (гас, одеколон, тютюн, порошок гірчиці тощо).
Маскування	Зміна уявлення в осіб, які стали свідками контрабанди, про злочинний характер здійснюваних дій і причетність до них певної особи. Це можуть бути: періодична зміна місця проживання; зміна зовнішнього вигляду особи злочинця (зміна одягу, використання перук, штучне створення або зміна особливих прикмет); запобіжні заходи по прослуховуванню телефонних розмов; "скромний" образ життя контрабандиста та ін.
Фальсифікація	Підроблення, перекручування та розповсюдження фальшивої інформації та її носіїв. Ці дії можуть виражатися у повному чи частковому підробленні митних та інших документів, атрибутів митного забезпечення, товарів, супроводжувальної документації; в обмові співучасників у здійсненні контрабанди. Комбінованим способом фальсифікації є повне алібі контрабандиста.
Приховування	Залишення органів дізнання (слідства) у невіданні стосовно тих чи інших обставин розслідуваної контрабанди. Це може бути замовчування або відмова від давання правдивих свідчень, приховування контрабандистом засобів злочину та ін.

Аналіз слідчої практики показує, що невід'ємною частиною способу вчинення контрабанди є використання результатів злочинної діяльності. За кримінальним правом контрабанда вважається закінченою з моменту фактичного переміщення предмета посягання через митний кордон за наявності однієї з ознак, вказаних у законі. При ввезенні товарів (предметів, речовин) на митну територію України – з моменту фактичного перетину кордону, а при вивезенні – з моменту подання митної декларації або іншої дії безпосередньо спрямованої на реалізацію наміру ввезти або вивезти предмети [4].

Проміжною ланкою використання результатів контрабанди є способи транспортування та зберігання товарів, що є важливим джерелом криміналістичної інформації. Аналізуючи діяльність злочинців по транспортуванню до місця зберігання контрабандного вантажу, а також безпосереднє його зберігання, органи дізнання (слідства) часто виявляють ознаки порушення

митного законодавства. Місцями зберігання предметів контрабанди можуть бути квартири, гаражі, склади (власні, знайомих, родичів або орендовані). Часто для зберігання та реалізації контрабандних підакцизних товарів комерційної структури використовують порожні склади на підприємствах [1].

При переміщенні контрабанди поза митним контролем за допомогою автотранспортних засобів «слідова картина» припускає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів. Певний інтерес можуть викликати сліди фарбування деяких місць, нові частини в транспортному засобі, сильне забруднення вузлів і механізмів, наявність нових дверних петель, вилучення або додавання частин у вузлах, замінення гвинтів і т.п.

При вчиненні контрабанди шляхом фальсифікації митних та інших документів можна виділити найбільш розповсюджені: сліди підробки митних документів шляхом підчистки, дописки, травлення, заміни частин документів; сліди підробки відтисків печаток і штампів.

Узагальнення практики показує, що контрабанда належить до розряду «чоловічих злочинів», оскільки переважна їх кількість скоюється чоловіками. Проте останнім часом намітилася тенденція зміни такого становища в плані зростання кількості осіб жіночої статі, які здійснили контрабанду. При цьому характерною є «спеціалізація» контрабандистів за статевою належністю. У більшості випадків жінки скоюють контрабанду ювелірних виробів, наркотиків із приховуванням від митного контролю шляхом використання місць, що утруднюють їх виявлення: полових органів, нижньої білизни, сумочок, спеціально пристосованих панчо, заколок у волоссі, одягу та взуття. Проте дуже рідко зустрічаються випадки вчинення жінками контрабанди зброї, боєприпасів, радіоактивних, вибухових речовин, а також приховування з використанням виготовлених тайників, що більш характерно для чоловіків [1].

Отже, контрабанда – це явище, яке загрожує національній безпеці держави, оскільки завдяки контрабанді на територію України можуть ввозитися неякісні товари, а також вивозитися різноманітні цінності.

Список бібліографічних посилань

1. Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Харків : Гриф, 2003. 280 с.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 10.02.2021).
3. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід : монографія / А. А. Музика, А. В. Савченко, О. В. Процюк та ін. Київ : Вид. Паливода О. В., 2011. 276 с.
4. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 10.02.2021).
5. Цимбал П. В. Особливості виявлення, розкриття та розслідування злочинів у сфері оподаткування : монографія. Ірпінь : Нац. Ун-т ДПС України, 2009. 450 с.

УДК 339.543:671.12

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Анастасія Сергіївна ТЕРТИЧНА,

*студентка 2 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

УПРАВЛІННЯ МИТНИМИ РИЗИКАМИ ПРИ МИТНОМУ КОНТРОЛІ НАПІВФАБРИКАТІВ І КОМПЛЕКТУЮЧИХ ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ

В митній справі ризик визначається як недодержання митного законодавства України, можливість реалізації певної митної загрози з прогнозованими чи непрогнозованими збитками. Створення будь якої ризикової ситуації може призвести до порушення роботи митних органів. Тому таким важливим є ефективне управління ризиками в процесі митного контролю. Управління ризиками – це робота митних органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, а також розроблення та практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів (ст. 361 МК України) [1].

Разом із спрощенням митних процедур, державним органам важливо докласти зусиль для ефективного контролю за дотриманням митного законодавства усіма учасниками зовнішньоекономічної діяльності. Недостатній, в деяких аспектах, контроль на митниці призводить до того, що добросовісні імпортери та місцеві виробники страждають від недобросовісної конкуренції з боку тих, хто налагодив імпорт без сплати належних податків та мит. Окрім того, що практика «сірого імпорту» економічно дискримінує добросовісних постачальників, стимулює корупцію та підриває систему захисту прав споживачів, вона також значно впливає на інвестиційну привабливість усієї країни [2].

Митний контроль на основі пост-аудиту є загальноновизнаним інструментом спрощення міжнародної торгівлі. Ефективно налагоджена система митного пост-аудиту дозволяє митній адміністрації максимально спростити митні процедури під час випуску товарів та скоротити часові рамки митного оформлення, тоді як належний документальний контроль може проводитися саме на етапі після завершення митного оформлення. Положення міжнародних угод (наприклад, Угода про асоціацію з ЄС) також зобов'язують Україну застосовувати сучасні методи митного контролю, такі як аналіз ризику, контроль після випуску товарів та аудит компаній. У порівнянні з

іншими напрямками реформування митної справи, лише незначна кількість опитаних компаній вважає питання пост-аудиту актуальним для себе.

У сучасну цифрову еру, митниці практично всіх країн світу реалізують проекти, спрямовані на автоматизацію управлінських процесів та впровадження електронного документообігу. Автоматизація митних процедур та застосування сучасних інформаційних технологій на митниці дозволяє суттєво прискорити випуск товарів, спростити контроль під час митного оформлення, зменшити роль «людського фактору» та скоротити можливості для корупції. У багатьох країнах світу набуває поширення технологія митного оформлення за принципом «віддаленого декларування», коли товари фактично перебувають в одному місці, а митне оформлення відбувається в іншому.

Зокрема, у ЄС використовується «централізоване митне оформлення». Віддалене декларування дозволяє сконцентрувати профільних спеціалістів митних органів (наприклад, паливно-енергетичні товари, хімічна промисловість тощо) в одному підрозділі. Така організація роботи вже діє у митній адміністрації США (10 «Центрів компетенцій та експертизи» за різними галузями економіки). Митне оформлення товарів до прибуття їх на кордон вже певною мірою реалізовано в Україні під час застосування попередніх декларацій типу ЕА. Автоматизація митних процедур також є надважливим аспектом реформування митної справи.

Основною метою системи управління ризиками, з однієї сторони, є спрощення та прискорення митних формальностей, з іншого – забезпечення належного контролю по ризикових зовнішньоекономічних транзакціях.

В діяльності митних органів по аналізі та управлінні ризиками виділяють ряд завдань. Насамперед, митними органами повинна формуватися інформаційна база даних САУР, проводитись аналіз та оцінка ризиків, розроблятися і вводиться в реалізацію практичні заходи щодо управління ризиками, необхідно проводити аналіз результатів та коригування використаних заходів.

На сьогоднішній день ювелірний ринок України знаходиться в економічній та політичній залежності, що негативно впливає на його розвиток. Через великі коливання іноземної валюти кількість виробників ювелірних виробів скоротилась, так як зазнають великих збитків. Необхідно зазначити, що майже всі напівфабрикати та комплекти для ювелірних виробів імпортуються на територію нашої держави, а сировина, яка добувається в Україні, майже завжди експортується в інші країни. Ринок ювелірних виробів займає досить велику частку у фінансуванні державного бюджету за рахунок великої ціни на них та значних податків.

Протягом останніх 5 років відбувається падіння ринку ювелірних виробів з дорогоцінних металів, спричинене зростанням ринку біжутерії, яка є головним конкурентом золотих, платинових та срібних ювелірних виробів.

Одними з найвагоміших індикаторів ризиків, які стосуються ювелірних виробів, що переміщуються через митний кордон України, є товари групи «прикриття» – товари, що з достатнім ступенем ймовірності

можуть декларуватись замість товарів групи «ризик».

На всі види ювелірних виробів з дорогоцінних металів ставка мита становить 10%. Окрім матеріалу виготовлення ювелірного виробу, на розмір ставки мита також впливає склад сплаву та різноманітні вставки, з яких виготовлені вироби, а також їх видова приналежність. Ювелірні вироби (товарна позиція 7113), суб'єкти ЗЕД намагаються задекларувати як біжутерію, ставка мита якої лише 5%, а також під виглядом виробів з недорогоцінних металів, ставка мита яких також становить 5%.

Існує також ймовірність декларування ювелірних виробів з платини як виробів з білого металу, а ним може виявитися срібло, митна вартість на вироби з якого буде значно меншою. До того ж, ювелірні вироби з дорогоцінних металів (наприклад, золота), мають нижчу ціну за грам, ніж з платини (майже в 2 рази).

Тому необхідно чітко та вірно встановити видову приналежність товару до відповідного класифікаційного угруповання згідно з УКТЗЕД, присвоїти код, встановити митну вартість і згідно Митного тарифу України провести нарахування митних платежів [3].

Для проведення ідентифікації ювелірних виробів, з метою встановлення вірного коду згідно з УКТЗЕД запропоновано наступні критерії: вміст дорогоцінного металу у виробі (є головним критерієм); вид дорогоцінного металу; відповідність розмірів виробів загальноприйнятій системі (відповідно до ДСТУ 3527-97 «Вироби золотарські з коштовних металів. Загальні технічні умови»); достатній ступінь обробки, завершеність виробу; відповідність найменування ювелірного виробу зазначеному у маркуванні та товаросупровідних документах; вага виробу (є необхідним критерієм, визначається в грамах та в разі наявності вставок – у каратах).

Через великі ставки мита дана група товарів досить часто піддаються різним видам фальсифікації і тому становлять великий ступінь ризику для митних органів. Є різні види індикаторів за якими визначають ризики, що стосуються напівфабрикатів та комплектів для ювелірних виробів. Найвагомими із них є ті, що пов'язані із митно-тарифним регулюванням, походженням товару та його вартістю. Порушення митно-тарифного регулювання досить поширений вид ризиків для даного типу товарів. Тарифне регулювання досить суттєво впливає на цінове утворення. Мито, яке потрібно сплатити при імпорті даних товарів, коливається від 2 до 10%. При цьому необхідно зазначити, що майже всі види напівфабрикатів та комплектів мають досить високу ціну. Так як дані товари забезпечують значну частку надходжень в державний бюджет, їх переміщення через митний кордон піддається більш уважній перевірці.

Також для зменшення мита більшість імпортерів декларують свої товари як товари групи «прикриття», які мають велику ймовірність декларування як товари групи «ризик». До таких товарів застосовуються менші ставки мита, саме через це застосовується даний вид підробки митних декларацій. Походження товарів досить часто змінюють через те,

що товари, імпортовані з країн, з якими Україна уклала договір про вільну торгівлю, розмитнюються по зменшеним ставкам. Так як для більшості товарів даного виду країною походження вважається та, де сировина піддавалась виробничим та технологічним переробкам, імпортерам досить легко використати такий спосіб зменшення мита. Митні органи здійснюють порівняння цін на ідентичні чи подібні товари, що переміщуються через митний кордон України. Так як імпортери можуть вказувати зменшену ціну на свій товар, а експортери навпаки. Крім індикаторів, що стосуються товарів використовуються також індикатори діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. До них належать особливості зовнішньоекономічної угоди, дані про попередні порушення митних правил та протиправну діяльність цього суб'єкта.

Отже, при імпорті ювелірних виробів виникає велика кількість ризиків щодо порушень митного та податкового законодавства.

Список бібліографічних посилань

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 10.02.2021).
2. Чичкало-Кондрацька І. Б., Радченко Л. М. Розвиток експортного потенціалу регіону в контексті укладання угоди про зону поглибленої вільної торгівлі між Україною та ЄС. *Бізнес Інформ*. 2012. № 5. С. 42–46.
3. Про Митний тариф : Закон України від 04.06.2020 № 674-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 336.225.4

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи та оподаткування
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Дар'я Вікторівна ТИХОМИРОВА,

*студентка 1 курсу магістратури
факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

ІНСТРУМЕНТИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ

Митна політика є складовою фіскальної політики держави, разом із тим перша взаємопов'язана з податковою політикою. Цей зв'язок

пояснюється тим, що згідно зі ст. 9 Податкового кодексу України [1] мито належить до загальнодержавних податків і зборів. Тобто суми мита включаються до суми податкових надходжень, які потім розподіляються через бюджет країни на різні сфери соціально-економічного розвитку.

Водночас мито є складовою митної політики, об'єднуючи обидва види. Податкова та митна політики мають дещо різні цілі: податкова спрямована на поповнення бюджету держави; а митна не тільки сприяє поповненню бюджету, але й регулює процеси експорту й імпорту, захищаючи національних товаровиробників.

У динаміці зовнішньоторговельного балансу України мито дотепер не є основним фактором впливу на економіку держави. Питома вага надходжень від мита у ВВП за 2011 – 2018 рр. перебувала в діапазоні 0,88 – 1,03 % (за винятком 2015 р.; питома вага мита в податкових надходженнях була не вище 4 % (за винятком 2015 р.). Водночас у доходах Зведеного бюджету України питома вага мита в 2017 – 2018 рр. знизилася до 2,75 % (рис. 1).

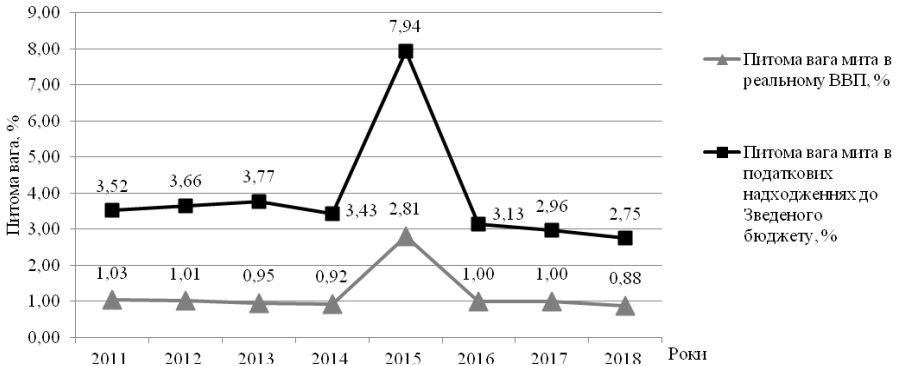

Рис. 1. Питома вага мита у реальному ВВП і доходах Зведеного бюджету України (складено авторами за даними [2])

Вплив на митну політику держави здійснюється в тому числі завдяки інструментам податкового регулювання, які розподіляються за такими ознаками [3]: за призначенням (стимуляційні, компенсаційні, дестимуляційні); за характером цілей соціально-економічного розвитку (стратегічні, оперативні); за сферою впливу (економічні, соціальні, екологічні); за механізмом впливу (системні, комплексні, локальні).

Митна політика держави може мати одночасно стимуляційний та обмежувальний характер. Стимулювання може проявлятися в пільгових умовах оподаткування (звільнення від оподаткування; знижені ставки мита). Обмежувальною функцією наділені: інструменти з визначеним терміном дії; перелік товарів, які можна ввозити на територію України без сплати мита; необхідність підтвердження цільового використання товарів, які були ввезені на пільгових умовах.

Стратегічний характер притаманний інструментам, які передбачають застосування митних правил на довготривалу перспективу (наприклад, порядок визначення митної вартості). Оперативні інструменти застосовуються для реалізації різноманітних стратегічних цілей. Прикладом може слугувати неодноразове відтермінування штрафних санкцій до осіб, які несвоєчасно розмитнили транспортні засоби на європейських номерах.

Економічні інструменти податкового регулювання пов'язані із застосуванням різноманітних обмежень щодо ввезення на митну територію України різних товарів – з метою захисту національного товаровиробника або у відповідь на дії інших держав. Наприклад, до 1.01.2021 р. чинна Постанова Кабінету Міністрів України «**Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з Російської Федерації**», якою заборонено ввезення на митну територію України товарів за 122 товарними позиціями.

Статтями 196 і 197 Митного кодексу України [4] встановлено:

переліки товарів (з кодами УКТ ЗЕД), на переміщення яких через митний кордон України у відповідному напрямку встановлено заборону на 19 товарних позицій;

переліки товарів (з кодами УКТ ЗЕД), на переміщення яких через митний кордон України у відповідному напрямку встановлено обмеження щодо 16 товарних позицій.

Економічний характер ставок сезонного мита врегульований згідно з вимогами Закону України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції».

Сезонні ввізні (імпортні) мита запроваджуються щорічно у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок (30 % від митної вартості) ввізного (імпортного) мита на сільськогосподарську продукцію груп Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробництва.

Для обмеження вивезення деяких товарів в Україні встановлено ставки експортного мита на такі товари:

насіння деяких видів олійних культур (10 % від митної вартості);

жива худоба та шкіряна сировина (від 10 до 20 % від митної вартості);

відходи та брухт чорних металів (58 євро за 1 тону);

леговані чорні метали, брухт кольорових металів і напівфабрикати з їх використанням (15 % від митної вартості);

природний газ у газоподібному та скрапленому стані (35 % від митної вартості, але не менше 400 грн за 1 000 м³).

Екологічні інструменти податкового регулювання реалізуються в забороні або обмеженні ввезення на митну територію України радіоактивних матеріалів, небезпечних відходів.

Соціальні інструменти податкового регулювання полягають у можливості громадян ввозити на митну територію України лікарські засоби та спеціальне дитяче харчування [5] чи харчові продукти для власного споживання.

Окрім того, згідно зі ст. 376 і 378 Митного кодексу України громадяни, які досягли 18-річного віку, можуть ввозити алкогольні напої та тютюнові вироби на митну територію України в ручній поклажі або супроводжуваному багажі без сплати митних платежів і без письмового декларування у такій кількості із розрахунку на одну особу.

Системним інструментом податкового регулювання є загальний рівень митного оподаткування. Як зазначалося, питома вага мита в податкових надходженнях поступово знижується; за підсумками 2019 р. може більш суттєво знизитися завдяки коливанням курсу іноземних валют. Дефіцит бюджету за 2019 р. склав 72,4 млрд грн.

Прикладом реалізації комплексних інструментів податкового регулювання є застосування спеціальних режимів оподаткування, які вводяться за територіальною чи галузевою ознаками. Використання таких інструментів може бути спрямоване на забезпечення реалізації завдань розвитку територій пріоритетного розвитку за допомогою застосування пільгових умов оподаткування зовнішньоекономічних операцій.

В Україні починаючи з 1992 р. ухвалені нормативно-правові акти, які регламентують створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ). Проте перші СЕЗ в Україні почали функціонувати лише в 1998 р. Із створених 12 СЕЗ сьогодні в країні існує 8: «Славутич», «Закарпаття», «Яворів», «Трускавець», «Ковель» (не функціонує через відсутність законодавчих норм), «Порто-франко», «Миколаїв», «Рені». Термін діяльності СЕЗ коливається від 5 (СЕЗ «Сиваш – припинила своє існування») до 60 років (СЕЗ у Донецьку та Маріуполі).

СЕЗ надавалися пільги пов'язані зі звільненням від мита імпортованих товарів (крім підакцизних), а також експортованих товарів, повністю виготовлених в СЕЗ. Пільга застосовувалася протягом п'яти років у разі ввезення для реалізації інвестиційних проектів

На жаль, належного ефекту від створення СЕЗ в Україні не вдалося досягти.

Головними інструментами податкового регулювання в митній справі є локальні інструменти, основними з яких є ставки мита.

В умовах чинного законодавства (з урахуванням вимог СОТ) в Україні на 99 % товарів встановлено пільгові адвалерні ставки мита. Ця норма розповсюджується на 162 країни СОТ, 12 країн, з яким укладено угоду про вільну торгівлю (країни колишнього СРСР) і 55 країн, до яких застосовується режим найбільшого сприяння. Крім того, з 1.01.2016 р. Україна розпочала поступове зниження ставок ввізного мита (на 97 % товарних позицій), згідно з вимогами Закону України «Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї

сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Прикладами стимулювання можуть слугувати введення з серпня 2017 р. нульового мита на вживані легкові автомобілі походженням з Канади (за умов документального підтвердження); з 1.01.2018 р. – зниження ставок ввізного мита на нові автомобілі з країн ЄС.

На жаль, для більшості українських товарів, які поставляються до країн ЄС, відсутні нульові мита та застосовуються обмежувальні квоти.

Одним із видів обмежень у митній політиці України є застосування антидемпінгових чи спеціальних ставок мита (табл. 1).

Таблиця 1

Обмежувальні заходи щодо імпорту товарів в Україну
(складено автором за даними [6])

Ставки мита	Країни	Продукція
Антидемпінгова	Російська Федерація	Стрілочні переводи, плити деревоволокнисті, нітрат амонію (аміачна селітра), склотара медичного призначення місткістю до 0,15 л, сода каустична, круги шліфувальні на керамічній зв'язці, деякі види шоколаду та інших готових продуктів із вмістом какао, азотні добрива, арматура та катанка, карбамідо-формальдегідна смола, цемент, прокат з корозійностійким покриттям, прутки з вуглецевої та інших легованих сталей
Спеціальна	Російська Федерація	Дизельне пальне, скраплений газ, кислота сірчана та олеум
Компенсаційна	Російська Федерація	Легкові автомобілі
Антидемпінгова	Китайська Народна Республіка	Лампи розжарювання електричні; вироби, виготовлені з чорних металів; без електричної ізоляції; труби безшовні неіржавні; гумові пробки медичного призначення; прокат із корозійностійким покриттям
Антидемпінгова	Республіка Білорусь	Сіль кухонна виварна гатунку екстра, електричні лампи розжарювання, цемент
Спеціальна	Республіка Білорусь	Кислота сірчана та олеум
Антидемпінгова	Республіка Польща	Гумові пробки медичного призначення
Антидемпінгова	Республіка Молдова	Цемент
Антидемпінгова	Киргизька Республіка	Лампи розжарювання загального призначення
Спеціальна	Для всіх країн	Гнучкі пористі плити, блоки та листи з пінополіуретанів

Такі види мита застосовуються переважно для захисту національного товаровиробника від імпорту товарів в Україну за цінами нижчими від тих, що склалися на митній території України. Останнім часом більшість випадків застосування таких ставок мита стосується продукції з Російської Федерації.

Ще одним прикладом локального інструменту податкового регулювання є метод визначення дати виникнення податкових зобов'язань. В експорті та імпорті податкові зобов'язання за податком на додану вартість та акцизом визначаються на дату складання митної декларації, а право на податковий кредит за податком на додану вартість у разі імпорту товарів виникає за датою сплати податкових зобов'язань митним органам.

Таким чином, завдяки інструментам податкового регулювання держава здійснює стимулювання імпорту деяких товарів на митну територію України, обмежує експорт товарів за межі митної території України, створює сприятливі умови для імпорту з країн, які входять до СОТ.

Список бібліографічних посилань

1. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Статистичний збірник // Міністерство фінансів України : офіц. сайт. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/statistichnij-zbirnik> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Податкова політика: теорія, методологія, інструментарій : навч. посіб. / під ред. Ю. Б. Іванова, І. А. Майбурова. Харків, 2010. 492 с.
3. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 06.02.2021).
4. Про обсяги та порядок ввезення громадянами на митну територію України лікарських засобів та спеціального дитячого харчування : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2012 № 458 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/458-2012-p> (дата звернення: 06.02.2021).
5. Обмежувальні заходи щодо імпорту товарів в Україну (антидемпінгові, компенсаційні та спеціальні заходи) // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіц. сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2d92511f-c6fa-468a-97f3-bc353742db15&title=ZakhistInteresivNatsionalnikhTovarovirobnikivNaVnutrishnomuRinku> (дата звернення: 06.02.2021).

УДК 343.359.346.5

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Анастасія Андріївна ЧЕРЕДНИЧЕНКО,

*студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

ХАРАКТЕРИСТИКА ЧИННИКІВ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ КОНТРАБАНДИ

Досліджуючи соціально-економічні фактори (чинники) контрабанди товарів, слід звернутися до особливостей соціальної та економічної системи України. З набуттям незалежності Україною її уряд у спадок отримав країну, де на практиці не діяли важелі економічного управління і регулювання, існували гіпертрофовані, асоціальні відносини в системі розподілу та перерозподілу національного продукту.

Особливістю сучасної вітчизняної економіки є, з одного боку, кризовий стан більшої частини промисловості, сільського господарства, транспорту, деформація громадських, політичних та державних структур, а з іншого – відносно швидкий розвиток і вплив певних сегментів фінансового ринку, які сконцентрували в собі значну масу доходів народного господарства й важелі влади. На цьому фоні спостерігається збільшення суми зовнішнього державного боргу, безробіття населення, вивезення за кордон капіталу, стратегічно важливих для країни ресурсів, зростання контрабанди товарів [1].

Дослідники детермінантів контрабанди зазначають, що виникнення ринкових відносин стало одним із факторів, які вплинули на її зростання. На думку вчених, значна частка контрабанди здійснюється, як правило, в межах галузі виробництва і компетенції посадових осіб.

Тому один з чинників поширення контрабанди в Україні – поява підприємницького сектора, орієнтованого на торговельно-посередницьку діяльність у сфері зовнішньої економіки. З часом підприємницький сектор перетворився на потужну надбудову над державним сектором, економікою, швидко зруйнував останню, наживши при цьому велетенські капітали.

В економіці, в тому числі на підприємствах і організаціях споживчого ринку, і нині існує гостра криміногенна ситуація. Це означає не тільки зростання правопорушень і злочинів у господарській сфері, а й фактичне стирання кордонів між легальним і нелегальним бізнесом, наявність негативних умов, за яких підприємці, що не беруть участі в кримінальному

бізнесі, поступово витісняються з ринку. Наявні товарні потоки в кримінальних і некримінальних цілях обслуговують супутні промислові, фінансові та комерційні підприємства декількох найпотужніших структур, як правило, у складі холдингів, які здійснюють контроль ринків у високоприбуткових галузях економіки.

До цього слід додати криміналізацію відносин у галузі зовнішньої торгівлі, чому сприяло намагання окремими підприємцями, а потім і фінансово-економічними групами не допустити створення прозорих правил регулювання цієї діяльності. У бізнес проникли лідери кримінального світу, ділки тіньової економіки й особи з антисуспільною орієнтацією та мотивацією. З іншого боку, протиправні проступки у підприємницької діяльності (позастатутна діяльність; виробництво товарів, надання послуг, торгівля без відповідних дозволів (ліцензій), сертифікатів якості тощо), якщо залишаються поза увагою правоохоронних органів, стимулюють девіантну поведінку осіб, зайнятих у цій сфері, та, як правило, переростають у злочини. Такі правопорушення фактично поширились на всі напрями і сфери економічної діяльності й набули характеру злочинності. На сьогодні вчені констатують факт криміналізації економіки України, злиття кримінального бізнесу та злочинного підприємництва, утворення «кримінального підприємства». Незаконна діяльність підприємців зазвичай має груповий характер.

Злочинна група підбирається з добре знайомих співучасників і характеризується високою стійкістю. Саме діяльність злочинних груп, а точніше «злочинних підприємств», в економічній сфері за умови наявності в них корумпованих зв'язків забезпечує як виготовлення, придбання продукції, так і її контрабандне проходження до реалізації та отримання. Таким чином, нині криміналізація підприємницької діяльності – фактор (чинник) поширення контрабанди товарів [2].

Проблемою сьогодення є те, що держава практично втратила контроль над процесом виробництва й обігу товарів. Науковці звертають увагу, що відповідні державні органи, на яких покладено контроль за обігом товарів, не можуть повною мірою здійснити його. Це зумовлено тим, що немає програми дій правоохоронних та контрольних органів у цьому напрямі, недостатній рівень фінансування їх діяльності. Водночас до сфери незаконного обігу товарів належить оригінальна продукція, ввезена на митну територію України контрабандним шляхом. Товари незаконно ввозяться на територію України, а документально оформлюються фіктивною фірмою як придбані в Україні [3].

Слід також урахувати, що у підприємців такий спосіб приховування доходів, як внесення у звітні документи даних, які не відповідають дійсності, з метою зниження суми доходів, займає перше місце серед інших способів контрабанди. Правопорушення і злочини вчиняються ними як у процесі виконання своїх професіональних функцій, пов'язаних з виробництвом товарів, так і під час їх реалізації на зовнішньому ринку (експорту).

Це говорить про неефективність не тільки роботи правоохоронних органів, а й контролю в економічній і фінансовій сферах та організації системи адміністративного управління і контролю. Крім того, контрабандні товари можна побачити на ринках, прилавках комерційних і державних торгових підприємств, що говорить про відсутність контролю за ринком збуту товарів.

Також криміногенним фактором контрабанди є недоліки у стратегії економічної політики держави, тому що не можна ігнорувати ту політичну ситуацію, в якій існують економічні відносини і котра здатна справляти зворотний вплив на їх розвиток. Такими недоліками насамперед виступають неузгодженість фінансової, податкової, промислової, господарчої та митно-тарифної політики, а також невизначеність державної політики в напрямку контролю над процесом виробництва й обігу товарів.

До соціально-економічних факторів контрабанди слід віднести наявність в Україні тіньової економіки. Тіньова складова суттєво впливає на неекономічні сфери: політику, соціальні відносини, морально-психологічний клімат у суспільстві, громадську «свідомість». Кримінологічна дія такого економічного чинника, як тіньова економіка полягає в тому, що він зумовлює виникнення цілої низки соціальних і соціально-психологічних процесів, які сприяють криміналізації суспільства.

Особливістю розвитку сучасних процесів тіньової економіки є те, що процеси тінізації охопили насамперед сферу легального виробництва, звичайного підприємництва, пов'язані з приховуванням додаткових прибутків від обліку. На рівні конкретно суб'єкта господарювання практично зникає межа між офіційною та прихованою економічною діяльністю, що породжує кругообіг тіньових і легальних капіталів з огляду на бізнесову діяльність.

Криміногенний вплив тіньової економіки на зростання рівня контрабанди проявляється в тому, що тіньовий сектор породжує контрабандні прояви й підтримує злочинну діяльність контрабандистів як прибутковий спосіб свого існування. Особливо ці процеси поширились у зв'язку з необхідністю легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Це дозволило контрабанді перетворитися на надприбуткову галузь бізнесової злочинної діяльності, а контрабандисту – на бізнесмена. Невід'ємна складова тіньової економіки – великий рівень корупції та хабарництва. Триває зрощування частини державних чиновників з нечесними підприємцями. Особливо сприяє вчиненню контрабанди корупція в митних і правоохоронних органах.

В аналізі факторів (чинників) контрабанди слід також ураховувати, що сучасна світова економіка характеризується настанням якісно нової стадії розвитку – глобалізацією, яка відкриває корпораціям, підприємствам та окремим особам додаткові можливості для незаконної діяльності [4].

Наприклад, глобалізаційні процеси обумовлюють збільшення обсягу міжнародних економічних угод, що не може не впливати на рівень

зростання злочинів у зовнішньоекономічній діяльності. Особливо це стосується контрабанди товарів.

Однією з основних причин контрабанди є необлаштованість і незахищеність державного кордону на більшості його ділянок. Найбільші труднощі, пов'язані з виявленням контрабандних потоків, виникають у зоні кордону, яка між Україною і сусідніми державами є до кінця неузгодженою. Найпоширенішою ця проблема є на ділянках кордону з державами-сусідами членами СНД. Це є детермінуючим фактором при виборі такого способу вчинення контрабанди, як переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем. Контрабандисти в цьому випадку використовують для досягнення своєї мети об'їзні шляхи.

І. Базярук [1] характеризує розвиток контрабанди в Україні такими тенденціями: збільшуються масштаби діяльності контрабандистів, а її негативні наслідки поширюються на всі сфери економіки; контрабанда в Україні набула ознак організованої злочинності з наявністю налагоджених каналів контрабанди та стійких способів її вчинення; гнучка організаційна структура контрабандних схем, що дозволяє оперативно корегувати механізми і тактику протиправної діяльності; більшість злочинів, пов'язаних з незаконним переміщенням вантажів через державний кордон України, вчиняються з використанням корумпованих зв'язків переважно за участю посадових осіб митних органів, органів охорони державного кордону, а також інших контролюючих державних інституцій [1]. Наявність такого диференційованого характеру розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України не лише посилює дестабілізуючий вплив цього явища на економіку, але й ускладнює процеси формування ефективного інструментарію боротьби з організованими контрабандними потоками.

Дестабілізуючий вплив розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України створює такі загрози для економічної безпеки держави:

- знижує обсяги фінансових надходжень до Державного бюджету;

- посилює рівень криміналізації економічних відносин і перешкоджає процесам їх лібералізації;

- стимулює розвиток корумпованих відносин як серед суб'єктів підприємницької діяльності, так і представників органів державної влади;

- негативно впливає на динаміку та структуру ВВП та формує передумови для недоотримання доданої вартості;

- активізує розвиток недобросовісної конкуренції;

Ще одним фактором, який визначає суспільну небезпечність контрабанди, є те, що деякі форми сучасної контрабанди все тісніше зливаються із структурами організованої злочинності, яка є одним із найбільших деструктивних явищ, що негативно впливають на соціальний, економічний і культурний розвиток будь-якої держави. Це, зокрема, стосується України.

Не можна залишити без уваги і той факт, що між наркотиками і

збільшенням злочинності й насильства існує прямий зв'язок. Спеціалістами відзначається, що найважливішою тенденцією сучасного тероризму вважається його злиття з організованою злочинністю, насамперед із наркобізнесом. Простежується також зв'язок наркобізнесу з нелегальною торгівлею зброєю. Досить часто саме необхідність фінансування екстремістських угруповань для придбання ними зброї була й залишається фактором, стимулюючим збільшення обсягів виробництва й торгівлі наркотиками [5].

Також при вчиненні контрабанди особа має корисливу мету, тобто вчиняє її з метою незаконного (протиправного) збагачення. Вчинивши дії, що утворюють склад контрабанди, вбачається прояв характеру суспільної небезпечності цього кримінально караного діяння. Отже, вчинення контрабанди наркотичних засобів з метою протиправного збагачення є великою небезпекою для суспільства, оскільки здійснення низки злочинів, зокрема корисливої спрямованості, стає економічно вигідним. Наркоманія – це тінювий бізнес, який є найбільш прибутковою галуззю економіки, котра стабільно має динамічний розвиток, здатна швидко адаптуватися до умов, що змінюються.

Контрабанда наркотичних засобів є злочином із високим ступенем суспільної небезпечності. Цим злочином завдаються збитки національним інтересам держави, оскільки йдеться про руйнування фізичного і морального здоров'я нації, її генофонду, інтелектуального потенціалу суспільства. Вчинення контрабанди наркотичних засобів сприяє поширенню такого негативного явища, як наркотизм. Цей злочин завдає істотної шкоди економічно-господарській діяльності держави. Деякі форми сучасної контрабанди наркотиків дедалі тісніше зливаються зі структурами організованої злочинності і набувають рис національної і транснаціональної організованої злочинності. Крім того, контрабанда наркотичних засобів нерідко сприяє розширенню тінювого сектора економіки, а в окремих випадках поєднується із вчиненням інших тяжких злочинів.

Список бібліографічних посилань

1. Базярук І. Об'єктивні та суб'єктивні чинники злочинності у сфері переміщення предметів через митний кордон України. *Вісник прокуратури*. 2009. № 10. С. 81–87.
2. Контрабанда: засоби попередження та протидії : навч. посіб. / Б. В. Романюк, М. І. Камлик, В. В. Коваленко та ін. ; за ред. Я. Ю. Кондратьєва, Б. В. Романюка. Київ : МІВВЦ, 2001. 118 с.
3. Васи́линчук В. І. Організаційні засади застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів в оперативній профілактиці злочинів, вчинюваних у сфері господарської діяльності. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 2 (2). С. 23–31.
4. Музика А. А. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід : монографія / А. А. Музика, А. В. Савченко, О. В. Процюк та ін. Київ : Вид. Паливода О. В., 2011. 276 с.
5. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика. Київ : Ін Юре, 2007. 712 с.

УДК 339.549.336.2

Олексій Євгенович НАЙДЕНКО,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри митної справи
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0638-3965>;*

Анастасія Іванівна ЧЕРНОВА,

*студентка 3 курсу факультету фінансів і обліку
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця*

ПРОБЛЕМИ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення митна політика також знаходиться під впливом пандемії, що в значних розмірах позначається на обсягах податкових надходжень від зовнішньоекономічної діяльності, а також призводить до зменшення обсягів експорту та імпорту.

Митна політика України зводиться до потреби забезпечення її єдності на всій території, координації зусиль усіх митних органів на виконання її пріоритетних напрямів, удосконалення нормативно-правової бази, взаємодію на тісну співпрацю із митними органами інших країн. У ринковій економіці держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності для гарантування безпеки країни і захисту загальнонаціональних інтересів. Тому митна політика має бути логічною, стабільною, зваженою та реалізовуватися на основі норм митного права. Її головне завдання – це розроблення та правове закріплення стратегії й тактики державних реформ у митній сфері.

Одним із важливих аспектів є правильно організована та чітко налагоджена митна політика, в межах якої визначається порядок переміщення через митний кордон товарів та інших предметів, вирішуються питання митного регулювання, пов'язані з установами мита та митних зборів, процедури митного контролю, використовуються інші засоби проведення в життя митної політики.

Дослідження проблем становлення митної політики для України має особливе значення, адже трансформаційні процеси ускладнюються структурною незавершеністю економіки, руйнівним впливом суперечливих тенденцій формування глобальної системи та макрорегіональних інтеграційних об'єднань, нестабільністю законодавства і політики.

Для ефективної діяльності митної політики та її стратегії розвитку як в умовах сьогодення, так і майбутнього необхідним є виявлення ряду проблем. Це пов'язано з цілим комплексом факторів об'єктивного та суб'єктивного характеру. Перш за все, необхідно звернути увагу на

унормування митного законодавства. Правові норми чинного Митного кодексу України містять протиріччя. Наявність же будь-яких подібних недоліків у законодавчому акті, по-перше, не сприяють спрощенню та прозорості регулювання, які є безумовними вимогами з боку суспільства; по-друге, сприяють виникненню корупційних ризиків.

До позитивних нововведень у податковому законодавстві в Україні треба зарахувати певні положення, які ліквідовують схеми виведення національного капіталу в офшорні зони. Так, статтею 139 Податкового кодексу України [2] визначено перелік витрат, що не враховуються під час визначення оподаткованого прибутку, так збільшуючи базу оподаткування. До таких витрат зараховано витрати на придбання у нерезидента послуг з консалтингу, маркетингу, реклами, котрі становлять понад 4 % чистої виручки від реалізації за попередній рік. Але вказані витрати повністю не враховуються до складу "податкових" витрат, якщо вищенаведені послуги придбані у нерезидента з офшорним статусом. Витрати на придбання у нерезидента послуг та робіт з інжинірингу повністю не зараховують до складу "податкових витрат", якщо нерезидент зареєстрований в офшорах та офшорах, та можуть входити до складу таких витрат для всіх інших нерезидентів, за умови, що обсяг вказаних витрат не перевищує 5 % митної вартості імпортного обладнання за інжиніринговим контрактом. До складу витрат також не враховують роялті, нараховані на користь нерезидента з офшорним статусом. У разі укладання договорів вітчизняними суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, які передбачають оплату товарів (робіт, послуг) на користь нерезидентів з офшорним статусом, чи під час здійснення розрахунків через таких нерезидентів або через їхні банківські рахунки, витрати платників податку на оплату вартості можуть входити до складу витрат обсягом 85 % від вартості вказаних товарів.

Незважаючи на те, що Податковий кодекс України певним чином перешкоджає діяльності підприємств-резидентів із нерезидентами, зареєстрованими у офшорних зонах, все ж залишається проблема щодо оподаткування експортних операцій через таких нерезидентів із застосуванням нульової ставки згідно з міжнародними договорами. В Україні загалом існує чимало підприємств, які укладають експортні угоди з нерезидентами, зареєстрованими в офшорних зонах (Кіпр, Віргінські острови, Сейшельські острови тощо), хоча фактична поставка здійснюється у країні кінцевого споживання, у такому разі повинна відбуватись сплата податку на прибуток (15 % – податок на репатріацію), таким чином бюджет України зазнає великих збитків з податку на прибуток.

Система митних платежів в Україні побудована в основному на непрямих податках, які включені до переліку загальнодержавних податків і зборів. Окремим її елементом є митні збори як плата за послуги митних органів. Поряд із цим, вони виконують фіскальну функцію, оскільки представляють собою доходи Державного бюджету, а обсяг їх надходження

залежить від правильності розрахунку основи нарахування.

Достатньо проблематичним питанням є визначення бази оподаткування для сплати загальнодержавних податків і зборів при перетині митного кордону України. Нарухування мита на товари та інші предмети, що підлягають митному стягненню, здійснюється на базі митної вартості, заявленої декларантом або визначеної митними органами на момент перетину товарами митного кордону України. Цей показник слугує базою обчислення митних платежів (митні збори, мито, податок на додану вартість) на момент переміщення товарів через митний кордон України. Її недооцінка призводить до ухилення від сплати податків суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Основною складовою оподаткування митних платежів є чітке законодавство та економічно обґрунтоване визначення митної вартості товарів, адже основною сумою є митна вартість, так як саме з неї розраховується основні митні платежі при переміщення через митний кордон. Суттєве значення має проблема заниження вартості товарів, також на стан надходження митних платежів впливає правильність визначення країни походження та ідентифікація коду при перетині через митний кордон даних товарів та інших предметів. Поряд із заниженням митної вартості товарів та інших предметів, в Україні на стан надходження від митних платежів впливає правильність визначення країни походження, та ідентифікація коду при переміщенні товарів і інших предметів через митний кордон. Недостовірна класифікація або підробка сертифікатів про країну походження товарів – основні фактори заниження розміру ввізного мита, що призводить до зменшення нарахування податку на додану вартість [3].

Багато країн стикаються з низкою проблем, пов'язаних головним чином з оподаткуванням ПДВ зовнішньоторговельних операцій, одним із найрозповсюдженіших непрямих податків, що використовуються для оподаткування товарів, вироблених у внутрішній економіці, у тому числі для експорту та імпортованих, є податок на додану вартість.

В Україні, де оподаткування ПДВ зовнішньоторговельних операцій має місце вже більше десяти років поспіль, головними з цих проблем є необхідність повернення ПДВ експортерам, поширеність негрошових розрахунків з ПДВ, велика кількість пільг та наявність різних схем ухилення від його сплати. Невирішеність цих проблем негативно впливає на забезпечення податкових надходжень до бюджету, знижує фіскальну ефективність ПДВ.

При переході до застосування ПДВ в зовнішньоекономічній діяльності, країни повинні були визначитися з принципами оподаткування, до яких світова практика відносить принцип країни походження товару та принцип країни призначення. Вибір принципу диктується необхідністю заохочувати вітчизняного виробника до експорту власних товарів чи стимулювати імпорт у країну продукції іноземного походження.

За принципом призначення товари оподатковуються за місцем їх

споживання, тобто при споживанні у країні-експортері. Застосування принципу призначення у механізмі оподаткування імпорту податком на додану вартість, згідно з чинними в країнах СOT домовленостями, передбачає, що ставка даного податку не повинна перевищувати внутрішню у разі реалізації вітчизняних товарів. Перевагою даного принципу є можливість дотримання та контролювання однакового рівня оподаткування на момент кінцевої реалізації імпортованих та національних товарів. За принципом походження товари оподатковуються за місцем їх виробництва, тобто стягнення податків у даному разі відбувається під час експорту товарів. Недоліком принципу походження є відмінність між механізмами та рівнями оподаткування товарів, що імпортуються, та вітчизняних товарів, особливо якщо у країні походження під час експорту застосовується інша ставка. Застосування принципу походження тягне за собою необхідність урегулювання питання "подвійного оподаткування зовнішньої торгівлі" у зовнішньоекономічних відносинах, що пов'язано з високим рівнем податкової координації між країнами та передбачає прийняття системи розподілу податків [4].

Найпоширенішим є принцип оподаткування в країні призначення. Цей принцип оподаткування застосовується у більшості країн ЄС та СНД. Його використання стимулює вивіз продукції з митної території держави, впливає на підвищення динамічності експортної діяльності, адже оподаткування експортних операцій здійснюється за нульовою ставкою.

Характерною рисою оподаткування зовнішньоторговельних операцій податком на додану вартість за принципом призначення є необхідність повернення експортерам вхідного ПДВ, сплаченого ними при виробництві експортної продукції. За законодавством багатьох країн, що застосовують ПДВ у зовнішньоторговельній діяльності за вказаним принципом, повернення вхідного ПДВ експортерам передбачається за обмеженими термінами. У відповідності до цього в Україні передбачено, що сума перевищення податкового кредиту над сумою податкових зобов'язань з ПДВ підлягає відшкодуванню платникові податку з державного бюджету протягом місяця з дня подання декларації.

Чинна нормативно-правова база та практика функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності дає змогу виокремити ключові проблемні аспекти у сфері оподаткування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності:

1. Заборгованість держави перед експортерами щодо відшкодування ПДВ.
2. Зберігання схеми нарахування податків на податки під час оподаткування зовнішньоекономічних операцій.
3. Існування певних податкових прогалів у сфері оподаткування операцій із нерезидентами, що зареєстровані в офшорах (очікується ліквідувати цю проблему на засадах прийняття законодавства про трансфертне ціноутворення).
4. Продовження практики сплати податку на прибуток підприємств за

авансовим підходом, незважаючи на реальні обсяги бази оподаткування.

6. Високий рівень диференціації ставок мит навіть у межах однієї товарної групи, що ускладнює процедуру митного декларування та створює можливості для маніпулювання і заниження вказаних ставок [5].

Слід звернути увагу на одну з найголовніших проблем митної політики України – це низький рівень митного контролю від сучасних потреб пропускну-ї здатності та світових стандартів контролю товарів. Суттєве зростання обсягів зовнішньоторговельного обороту та зміцнення цих тенденцій вимагає якісно нового підходу до здійснення контролю міжнародних вантажних потоків. Зростання товаропотоків висвітлює такі проблеми митного контролю як суттєві часові витрати на проведення митних процедур та застарілі механізми. Про значну недосконалість митної політики України свідчать також: значний вміст товарів, що переміщуються контрабандним шляхом; збереження загрозливої ситуації з контрабандою наркотичних засобів та зброї; учинення правопорушень у сфері інтелектуальної власності та інші.

Негативним чинником є також збереження тенденцій щодо кількісно зареєстрованих в Україні учасників зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та їх фактичною активністю в сфері зовнішньої торгівлі.

Отже, зважаючи на різні тенденції та умови функціонування митної політики в Україні, пріоритетними завдання в цій сфері мають бути [6]:

удосконалення нормативно-правового регулювання митної діяльності держави та її уповноважених органів;

підвищення рівня захисту національних інтересів держави з одночасним упровадженням міжнародних вимог та стандартів;

спрощення митних процедур;

створення максимально сприятливого середовища для учасників ЗЕД;

підвищення ефективності виявлення та протидії негативним явищам у середовищі зовнішньої торгівлі

Враховуючи вищезазначене, можна дійти таких висновку, ситуація в галузі митного контролю та митного оформлення залишається непростюю.

З урахуванням функціонування світового товариства та ряду проблемних аспектів у здійсненні митної політики в Україні, виникає нагальна потреба в проведенні модернізації діяльності митних органів та реформуванні здійсненню митного контролю. Що у свою чергу, зможе максимально спростити процедуру оформлення товарів згідно Митного кодексу України, уникнути будь-яких порушень та здійснювати міжнародну боротьбу з контрабандою.

Список бібліографічних посилань

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 11.02.2021).

2. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 11.02.2021).

3. Гуцу С. Ф. Проблеми митного регулювання в Україні в умовах євроінтеграції. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 4. С. 105–109.
4. Дуран М. М. Значення митної політики в системі державного регулювання міжнародної економічної інтеграції України та її регіонів. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.1. С. 184–190.
5. Венцель В. Т. Проблемні питання оподаткування операцій податком на додану вартість в зовнішньоекономічній діяльності. *Вісник ЖДТУ*. 2011. № 2 (20). С. 106–119.
6. Основи митної справи в Україні : підручник / за ред. П. Пашка. Київ : Знання, 2008. 652 с.

УДК 332.2.021.8.001.25(477)

Вікторія Миколаївна ОСТАПЕНКО,

кандидат економічних наук,

доцент кафедри митної справи

Харківського національного економічного

університету імені Семена Кузнеця;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4077-5738>

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ВИЩУ ОСВІТУ

Минулого року (2019) Генеральна Асамблея ООН визнала освіту для сталого розвитку (ОСР) моделлю для переосмислення навчання для досягнення цілей сталого розвитку [1]. ОСР переоцінює те, що ми дізнаємось, де ми вчимося і як ми вчимося, розвиває знання, навички, цінності та відносини, що дозволяють учням приймати обґрунтовані рішення та дії щодо глобальних проблем, таких як кліматична криза. Це дає можливість учням різного віку змінити спосіб мислення та працювати у напрямку сталого майбутнього. ОСР звертається до змісту освіти таким чином, щоб навчальні програми включали вивчення екологічної цілісності, економічної життєздатності та того, як працювати на шляху до справедливого суспільства. Але також переоцінює методи навчання та результати, щоб сформувати критично налаштованих, чуйних студентів, які можуть спільно вирішувати проблеми та діяти у місцевих та глобальних надзвичайних ситуаціях.

ОСР є ключовим фактором, що сприяє реалізації всіх 17 цілей сталого розвитку, але також може бути ключовим для підготовки світу до майбутніх криз, таких як COVID-19. Пандемія показала нам важливість для людей та суспільства здатності швидко реагувати на несподівані ризики. Це передбачає здатність розуміти складність, передбачати різні сценарії, домовлятися про компроміси, бути готовим діяти швидко на основі обмеженої інформації та співпрацювати у пошуку найкращих рішень.

Пандемія COVID-19 спричинила різні зміни в житті. Один із секторів, який сильно постраждав є вища освіта, а конкретніше обмін студентами. COVID-19 безпрецедентно порушив освіту у всьому світі. Мільйони студентів

не змогли продовжувати навчання в школах, університетах, закладах професійного навчання та програмах навчання дорослих. Багато урядів відповіли на нагальну потребу забезпечити школярів можливостями навчання через Інтернет та дистанційне навчання. Були прийняті віртуальні уроки, розповсюджені домашні навчальні матеріали та освіта через телевізор та радіо або просторі. Ці зусилля були суттєвими і, безперечно, дуже складними для багатьох урядів, викладачів та студентів, оскільки вимагали перестановки не лише механізмів надання послуг, а й ролей та відповідальності.

За даними ЮНЕСКО, 1 квітня 2020 року школи та заклади вищої освіти (ЗВО) були закриті в 185 країнах, зачіпаючи 1 542 412 000 учнів, що становить 89,4 % від загальної кількості зараховані учні. 7 травня, школи та ЗВО все ще були закриті в 177 країн, які охоплюють 1 268 164 088 учнів, що становить 72,4 % від загальної кількості учнів, які навчаються.

Різні організації, наприклад, Міжнародний інститут Освіта (ІІЕ) у США або Європейська асоціація міжнародної освіти (ЕАІЕ), Міжнародна Асоціація університетів (ІАУ) та Студентська мережа Еразмуса (ESN) взяли участь у окремих дослідженнях, щоб зрозуміти вплив COVID-19 на громади, які вони безпосередньо підтримують. Відповідно до цих опитувань розглянуто такі питання:

вплив на обмін студентами. На запитання про вплив COVID-19 на міжнародний рівень 53% закладів вищої освіти відповіли, що іноземні студенти базуються на своїх навчальних закладах і 43 % їх студентів опинилися в іноземних закладах;

скасовані мобільності. 30% ЗВО відповіли, що всі їх мобільності скасовано та 47 % ЗВО відповіли, що обмін студентами скасовано з деякими країнами, тоді як 25 % студенти стверджували, що їхню мобільність скасовано;

зв'язок між вищими навчальними закладами та студентами. Запитували про те, чи мають ЗВО наявність належної інфраструктури для спілкування зі студентами та 97% представників закладів вищої освіти підтвердили, що вони це зробили. Однак факт наявності відповідної інфраструктури нічого не говорить щодо ефективності спілкування. Аналізували більш детально інформацію щодо доступності інформації стосовно заходів охорони здоров'я; наявності інформації англійською мовою; і щодо доступності інформації про обмеження подорожей. Ці результати означають, що ЗВО справді намагаються зробити ефективним спілкуватися зі своїми учнями, і що в більшості випадків потік інформації хороший. Однак існує незначний відсоток ЗВО, де ці зусилля не є ефективними. На цих ЗВО існує необхідність переглянути спосіб доставки інформації як з точки зору змісту, мови, так і технічні платформи, що використовуються;

необхідність адаптації навчальних методологій через неможливість проведення презентаційних занять. Тому онлайн-викладання та навчання відіграли важливу роль у вищій освіті за останні місяці. 85% іноземних студентів, які відповіли на опитування, поділились, що презентаційні класи були повністю або частково замінені онлайн-методологіями.

Крім того, 12% опитаних ЗВО, які повністю припинили навчання, розробляли рішення для викладання та навчання, наприклад, за допомогою онлайн-методологій та засобів самонавчання;

необхідність підтримувати студентів більш цілісно не лише на академічному рівні. 42% представники ЗВО заявили, що у партнерських установах за кордоном були розроблені плани на випадок непередбачених ситуацій, 34% - у вітчизняних університетах і 23% не мали планів на випадок непередбачених ситуацій ні в своїх установах, ні в партнерських установах за кордоном. Незважаючи на те, що більшість закладів вищої освіти позитивно відповіли на підтримку, яку надають студентам, відсутність планів дій на випадок майже на чверті ЗВО може призвести до негативного впливу на студентів досвід. Дуже важливо, щоб навчальні заклади не дозволяли студентам відчувати себе покинутими, не маючи підтримки з боку установ;

пошук правильного балансу між очним та онлайн-навчанням, між фізичною мобільністю та „віртуальним обміном”. Необхідно забезпечити безпечне середовище в студентському містечку для всіх студентів (включаючи міжнародних студентів), що вимагатиме більше зусиль як з боку ЗВО, так і студентів. Міжнародна мобільність потребуватиме більшої та, можливо, іншої підтримки закладів вищої освіти. Тому, як ніколи, необхідно, щоб ЗВО та студенти тісно співпрацювали у пошуку рішення для забезпечення поточного та наступного покоління студентів однаково, якщо не кращим, навчанням можливостей, ніж у попередніх поколінь студентів [1].

Це призводить до висновку, що попри труднощі в адаптації до зовсім іншої методології для викладання сектор вищої освіти продемонстрував реактивність, щоб знайти рішення для виклик пандемії та продовження викладання та навчання. Залишається з'ясувати, як на якість навчання впливає перехід від особистого до онлайн-викладання, особливо коли ситуація зміниться з антикризового управління на нову нормальну для нового навчального року. Буде важливо детальніше вивчити цю зміну як із вузів, так і з точки зору студентів.

Зараз вища освіта повинна перейти від ситуації управління кризовими ситуаціями до більш довгострокового планування на новий навчальний рік. Багато рішень, впроваджених під час кризи продемонстрували свою корисність і, ймовірно, їх доцільно продовжувати, але для того, щоб надалі пропонувати якість освіти в новому навчальному році слід ретельно планувати, оскільки виникають нові виклики [2].

Важливим є вимушений перехід до дистанційного навчання та навчання можливості запропонувати більш гнучкі можливості навчання, дослідити змішане або гібридне навчання та поєднувати синхронне навчання з асинхронним. Тип впливу різноманітний і варіюється від установи до установи, але скрізь це було негативно. Більшість ЗВО мають плани на випадок непередбачених ситуацій, щоб пом'якшити це вплив.

Більшість навчальних закладів у всьому світі скасували навчання та перейшли на дистанційне навчання, намагаючись стримати поширення COVID-19 (табл. 1.5). Частина (або вся) формальної системи освіти не відкріє цього навчального року в одних країнах, тоді як в інших (частинах)

Відновити освіту, щоб підтримати тих, хто змінює ситуацію, готових до глобальних викликів. Закриття навчальних закладів у понад 180 країнах відкрило нерівність в освіті, недоліки дистанційного навчання, вартість цифрового розриву, а також важливу роль, яку школи відіграють у здоров'ї та добробуті учнів. Після цієї кризи урядам усього світу доведеться переглянути оцінку систем навчання, щоб відповісти на ці виклики. Це можливість для поколінь покращувати освіту, поряд з економікою, боротися з кліматичною кризою. Настав час керівникам освітніх установ використовувати цей період, щоб переконатися, що те, що люди дізнаються, справді стосується їхнього життя та виживання планети. Карантин та вимушене застосування дистанційного навчання тільки загострили ряд проблем, які й раніше у більшості випадків були відомі педагогам та управлінцям. Вимушений перехід на дистанційне навчання виявив серйозні організаційні, навчальні, психоемоційні, технічні проблеми із забезпеченням права на якісну освіту (рис. 1).

Підвищена диспропорція у когнітивних здібностях, яка може виникнути під час пандемії COVID-19, матиме наслідки не лише в короткостроковій перспективі, але і в довгостроковій перспективі. Численні дослідження [1, 2, 3] виявляють, що пізнавальний та соціально-емоційний рівень навчання є гарним предиктором подальших результатів.

Студенти, слабо наділені цими навичками, як правило, мають нижчу освіту та гірші перспективи на ринку праці як зайнятості, так і рівня оплати праці. Отже, існує ризик, що за відсутності відповідних заходів політики, короточасна освітня нерівність, спричинена COVID-19, може зберігатися або навіть зростати з часом, що призведе до більшої економічної нерівності в майбутньому. Проблеми в навчанні, яку зазнали студенти під час COVID-19, призведе до зменшення кількості людського капіталу, що негативно впливає на зростання продуктивності праці, інновацій та зайнятості, в тому числі майбутні нижчі заробітки для когорт студентів, на яких безпосередньо впливає ізоляція.

Змішана / ротаційна система навчання (з елементами офлайн та он-лайн) має такі особливості:

- 1) вимагає зміни обох кількісних та якісних навчальних здібностей,
- 2) вимагає перегляду навчальної програми,
- 3) можуть виникати проблеми з адаптацією до цієї моделі, особливо щодо користування ІКТ,
- 4) структура багатьох існуючих будівель закладів освіти може не відповідати вимогам, щодо збереження фізичної дистанції.

КЛЮЧОВІ ПРОБЛЕМИ ВПЛИВУ COVID-19 НА ОСВІТУ

слід вжити заходів, щоб забезпечити можливість більш вразливим студентам компенсувати втрату навчання, яку вони зазнали під час ізоляції. Це слід зробити швидко та ефективно, щоб уникнути такої кризи, що призведе до постійної освіти та економічної нерівності

існує ймовірність того, що освітні установи можуть бути не в змозі працювати повністю особисто протягом навчального року, тому слід застосовувати альтернативні методи викладання та місце для навчання

Хоча прийняття дистанційного навчання є ключовим для забезпечення безперервності навчання, після фізичного закриття шкіл учні, в середньому, можуть зазнати **втрати навчання під час ізоляції**, що може бути спричинено такими факторами:

студенти, які перебувають на карантині, зазвичай витрачають менше часу на навчання порівняно з тим, коли школи працюють

багато студентів залишаються вдома через COVID-19, що може спричинити стрес і занепокоєння, і це може негативно вплинути на їх здатність зосередитись на завданнях

закриття навчального закладу та відсутність особистого навчання контакт може зробити студентів менш мотивованими іззовні для участі в навчальній діяльності

перехід також посилює існуючу нерівність в освіті. Більш вразливі студенти, такі як, наприклад, з менш сприятливими умовами, особливо ймовірно відстають в період цієї надзвичайної ситуації. Ці студенти мають менше шансів отримати доступ до відповідних навчальних цифрових ресурсів і менше шансів мати відповідне домашнє навчальне середовище

можуть не отримувати стільки (прямої чи опосередкованої) підтримки від батьків. У заможних сім'ях батьки частіше можуть працювати вдома, а також, швидше за все, дозволить собі приватне навчання в Інтернеті. Школи можуть ще більше сприяти цій нерівності, враховуючи те, що студенти з більш сприятливих ситуацій люди можуть частіше відвідувати школи з кращою інфраструктурою, що базується на ІКТ і де викладачі мають вищий рівень цифрових навичок

перехід до дистанційного навчання та викладання спричинить більшу нерівність у пізнавальних здібностях, але вони можуть мати подібний ефект, що стосується емоційного добробуту та мотивації учнів. Ізоляція студентів від своїх друзів та вчителів можуть призвести до нерівномірного розподілу поведінки та проблеми психології

Рис. 1. Ключові проблеми у навчанні, спричинені COVID-19

Наступні елементи повинні бути частиною успішної стратегії інтеграції в Інтернеті та в режимі офлайн навчальної діяльності:

гарантувати доступу до Інтернету та забезпечити наявність комп'ютерів, ноутбуків або планшетів: доступ до Інтернету на відповідній швидкості та до належних засобів ІКТ є основною передумовою для будь-якої онлайн-стратегії викладання та навчання;

прийняти належні віртуальні навчальні середовища (VLE): VLE може надати студентам доступ до освітніх ресурсів, зв'язати учнів з викладачами та сприяти дистанційному навчанню;

переосмислити роль радіомовної освіти: освітнє мовлення може бути таким корисне доповнення до онлайн-програм, оскільки забезпечує навчання тих, хто не має доступу до Інтернету та зрівняти методи навчання та матеріали в різних школах країни чи регіону;

покращити доступність технологій навчання для учнів із спеціальною потребою в освіті та / або інвалідність (SEND): цифрові технології можуть надати корисну підтримку студентам, особливо якщо вони є частиною послідовного та всеохоплюючого процесу.

підтримка викладачів: викладачі повинні навчитися адаптувати свою роль до ситуації в Україні, з яким вони можуть спілкуватися лише в Інтернеті і в якому, як правило, навіть студенти можуть втратити мотивацію при переході до навчання в Інтернеті. Це має вирішальне значення для вдосконалення цифрових компетенцій вчителів у будь-якому віці, а також для забезпечення педагогічних підходів, які найкраще підходять для Інтернету.

Завдяки аналізу вторинної інформації університетських та урядових джерела у 20 країнах [3], можна узагальнити виклики та наслідки, які пандемія COVID-19 викликала для світової спільноти вищої освіти:

науково-дослідницькі та провідні світові університети швидше за інших подолають кризові явища та залишать за собою провідну роль у вищій освіті залишаться і, можливо, навіть посиляться. Приватні установи, які переважно залежать від плати за навчання, більше схильні до кризового стану;

наукові дослідження в основній мірі будуть стосуватися питань виходу з кризи, а також підтримка суспільства у відповідних важливих проєктах. Провідні науково-дослідні установи, що спеціалізуються на науках про життя, отримують більше уваги та фінансування;

можливості доступу до відповідних ІКТ стали суттєвими викликами, що посиляться нерівність між студентами вищої освіти. У той час вдосконалюються навички викладачів, а платформи навчання та дистанційні навчальні програми покращуються.

проходження навчальних програм за кордоном може зазнати проблем, адже інфраструктура вищої освіти різко скоротиться і виникне необхідність адаптуватися до нових моделей. Практика прийому на роботу

та на навчання зміниться: будуть діяти гнучкі терміни подання заявок та зміняться кваліфікаційні вимоги до студентів. Поїздки на великі відстані частково замінять телеконференції.

Список бібліографічних посилань

1. The Impact of COVID-19 on Nigher Education around the World // International Association of Universities : сайт. URL: https://www.iau-aiu.net/IMG/pdf/iau_covid19_and_he_survey_report_final_may_2020.pdf (дата звернення: 08.02.2021).
2. COVID-19 and the education sector // International Labor Organization : сайт. URL: https://www.ilo.org/sector/Resources/publications/WCMS_742025/lang-en/index.htm (дата звернення: 08.02.2021).
3. COVID-19: Higher Education challenges and responses // International Association of Universities : сайт. URL: <https://www.iau-aiu.net/COVID-19-Higher-Education-challenges-and-responses#SURVEYREPORTS> (дата звернення: 08.02.2021).

УДК [657+346]:614.46

Оксана Володимирівна ПИСАРЧУК,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6674-9223>;*

Анастасія Володимирівна МАРACHEVСЬКА,

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і бізнес-консалтингу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4119-6113>*

ОБЛІКОВО-КОНТРОЛЬНІ АСПЕКТИ ДИСТАНЦІЙНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ

Розвиток соціально-економічних систем країн світу знаходиться під впливом значної кількості чинників різної природи, водночас підпорядковуються певним тенденціям та закономірностям. В економічній торії виділяють так звані технологічні уклади. Це структуровані періоди часу розвитку економічних взаємовідносин, в період якого можна виділити домінування відповідного технологічного аспекту, як основу рушійної сили розвитку економіки. В свою чергу, все це призвело до виділення країн, які займають лідируючі позиції за рівнем соціально-економічного розвитку, темпами розвитку економік, їх потенціалом. В світі

сформувався певний стійкий уклад як щодо соціально-економічних, геополітичних міжнародних відносин між країнами, так і відповідні соціально-економічні відносини всередині кожної країни.

Однак, незалежно від соціально-економічного рівня розвитку країни, територіального розташування, у всьому світі новим викликом постала пандемія короно вірусної хвороби COVID-19. Спалах нового захворювання з непередбачуваною динамікою розвитку, невизначеною природою та дуже високими темпами розповсюдження, несистемною реакцією кожної індивідуальної особи на зазначену інфекцію, та доволі високим рівнем смертності, все це обумовило прийняття рішення Всесвітньою організацією охорони здоров'я в березня 2020 року щодо оголошення пандемії, спричиненої новою короно вірусною хворобою COVID-19. Всесвітня організація охорони здоров'я закликала всі країни максимально швидко спрямувати всі доступні ресурси на боротьбу з новим всесвітнім викликом.

Широкомасштабні заходи, які було запроваджено в різних країнах світу, в тому числі й в Україні, та спрямовані на боротьбу із захворюванням призвели до значних економічних наслідків від зниження макроекономічних показників країни до глибокої економічної кризи. Відбулось значне зниження економічної активності в усіх сферах господарської діяльності, в деяких сферах майже до нульового рівня. За даними, які були висвітлені у Всесвітньому економічному звіті ООН [1], світова економіка в 2020 році зазнала скорочення на 4,3 відсотки. Для порівняння, таке стрімке падіння більше ніж в два з половиною рази перевищило темпи падіння рівня економіки під час глобальної фінансової кризи 2009 року. Крім того, на Всесвітньому економічному форумі в Давосі [2] цьогорічну кризу, яка була спричинена пандемією, було визнано найбільш значною економічною кризою за останні майже сто років.

На сьогодні, в умовах глобалізації, економіки країн світу мають тісний зв'язок одна з одною. Різке зменшення або зупинення будь-яких бізнес-процесів або взаємовідносин в одній сфері, дуже швидко відбивається на порушенні взаємовідносин в інших сферах соціально-економічного розвитку, як в масштабах країни так і на міждержавному рівні.

Однією з особливих характеристик сучасної економічної кризи, спричиненої пандемією короно вірусної інфекції COVID-19, є те, що кризові явища охопили всі сфери та галузі економіки. Запобіжні заходи та заходи боротьби були спрямовано на впровадження обмежень щодо переміщення та фізичних контактів між людьми. Відповідно, такі заходи обумовили загострення кризових процесів в сфері трудових взаємовідносин та на ринку праці. Дані Міжнародної організації праці (МОП) ILOSTAT [3] свідчать, що в світі 93 % працівників мешкають в країнах, де запроваджено обмеження внаслідок COVID-19 різного ступеня жорсткості, пов'язані з обмеженнями на робочому місці. Різні форми закриття робочих місць, впровадження секторальних, часових та інших обмежень призвели до втрат

робочого часу в 2020 році у порівнянні з ІВкварталом 2019 р. 8,8%, що становить еквівалент 255 млн. робочих місць з повною зайнятістю.

Серед факторів, які чинили вплив на таке значне скорочення, окрім обмежувальних заходів, можемо виділити низький рівень готовності суб'єктів господарювання до застосування різних форм взаємодії з працівниками, в тому числі використання дистанційних форм роботи. На основі даних Eurostat Statistics explained [4] авторами було проведено дослідження щодо використання дистанційної роботи в різних країнах світу до пандемії, станом на 2019 рік. На рис 1 представлено частка працівників у %, які працювали дистанційно або з використанням дистанційної форми за різними країнами світу до початку пандемії, а також наведено середнє значення з країнами Європейського Союзу, яке становить лише 5,4% від загальної кількості працюючих. Крім того, слід зазначити, що у Сполучених штатах Америки станом на 2019 рік лише біля 7 % працівників працювали дистанційно.

Результати аналізу свідчать, що, в цілому, дуже незначна частка суб'єктів господарювання та працівників використовували таку форму роботи, як дистанційна. Доволі широкий перелік країн, де цей показник не перевищує 3%.

Це свідчить про те, що до початку пандемії, переважна більшість суб'єктів господарювання виявилась неготова до оперативного переходу на новий формат взаємодії з працівниками, до нової форми організації роботи. Це, в свою чергу, чинило вплив на різке зростання негативного показника втрат часу, зменшення доходів, зниження економічної активності та загострення економічної кризи в усіх країнах світу.

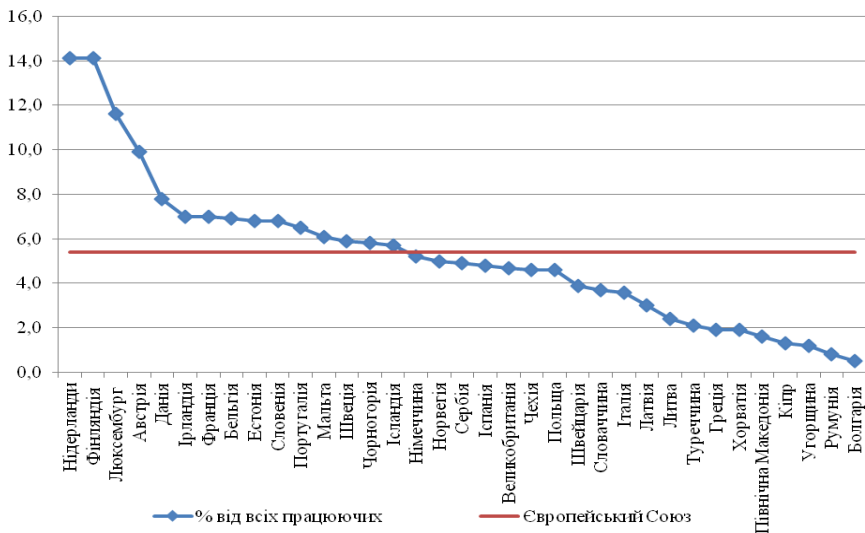

Рис 1 Частка працівників, які працювали дистанційно в період до пандемії COVID-19, станом на 2019 р., %

Нажаль, Україна не стала виключенням з цієї тенденції. В Україні, як і в цілому світі, було запроваджено заходи по протидії розповсюдженню корона вірусної інфекції COVID-19. Такі заходи призвели до значних змін в роботі всіх галузей економіки, в тому числі до зміни трудових взаємовідносин. Введення обмежень щодо переміщення осіб, обмежень щодо режиму, формату роботи підприємств, установ та організацій і, навіть, цілих сфер діяльності, обумовили необхідність впровадження змін в організації роботи з працівниками.

З одного боку, падіння економіки, зменшення та зупинення зовнішньо-економічних та зовнішньоторговельних операцій, порушення договірних зобов'язань між контрагентами, падіння економічної активності призводить до падіння доходів суб'єктів господарювання.

Запровадження локдаунів також призвело до зниження економічної активності, призупинення значної кількості ланцюгів економічних взаємовідносин, і, відповідно до стрімкого зростання витратної складової в діяльності суб'єктів господарювання. Базові принципи законів ринкової економіки визначають, що діяльність суб'єктів господарювання спрямована на отримання прибутку, а також передбачають сукупність інструментарію управління діяльністю, в тому числі управління витратами. Оскільки за всіма сферами економічної діяльності в Україні спостерігалось падіння доходів, то суб'єкти господарювання вимушені зменшувати витрати діяльності. З метою забезпечення можливості подальшого функціонування, серед напрямків оптимізаційних заходів, в умовах падіння економіки, можна виділити зниження обсягів діяльності, а також зменшення витратної складової на оплату праці. За офіційними даними [5] було проведено аналіз щодо зміни рівня середньої заробітної плати в Україні протягом 2020 року (рис 2).

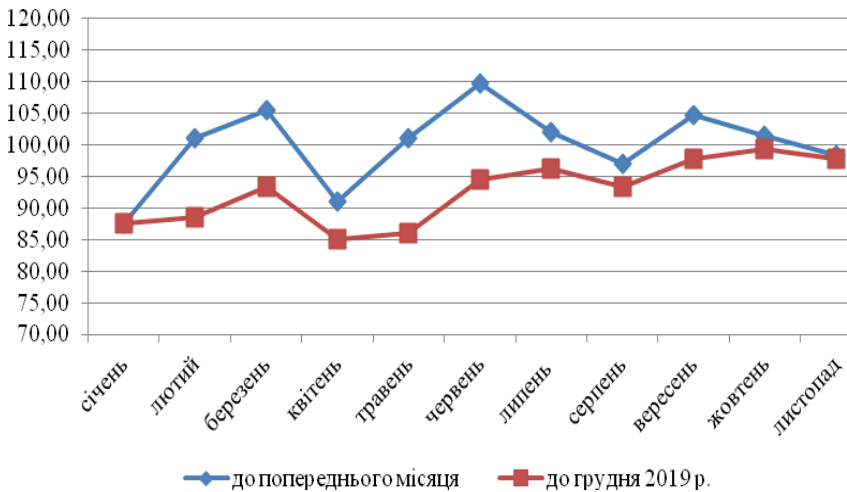

Рис 2 Динаміка зміни індексів середньої заробітної плати в Україні в 2020 році.

Результати проведеного дослідження показали, що в 2020 році рівень середньої заробітної плати за місяцями в Україні не перевищив рівня середньої заробітної плати, яка була зафіксована в грудні 2019 р. Динаміка коливання індексів подана на рис 2. Тенденція щодо значного зниження трудових доходів спостерігалась в країнах світу [3]. За оцінкою МОТ рівень трудових доходів в світі знизився на 8,3 %.

Соціально-економічне становище, яке склалося, обумовлює появу нових форматів взаємовідносин між працівниками та роботодавцями. Відповідно, виникає об'єктивна необхідність передчасної розробки та формування механізмів такої взаємодії. Розробка системи заходів, процедур, регламентів такої взаємодії необхідна на мікро-, макро- та міждержавних рівнях. Унормування потребує сукупність нормативно-правової бази, інструктивно-методичної бази, а також локальні системи інформаційних потоків.

За результатами проведеного дослідження авторами було виділено сукупність проблем за кількома групами. По перше, це проблеми, які необхідно та доцільно вирішити на рівні кожного окремого суб'єкту господарювання, з метою збільшення ступеню готовності такого суб'єкта до оперативного реагування на можливі соціально-економічні виклики та обмеження, зниження ризиків стабільності функціонування, створення умов для прогнозованості діяльності. По-друге, це група проблем щодо нормативно-правового регулювання питань організації дистанційної форми роботи, а також питань обліку робочого часу, результатів виконання функціональних обов'язків або виробничого завдання, тощо. По-третє, це питання технічно-технологічного розвитку, поширення застосування хмарних технологій. Четверта група проблем пов'язана з геополітичними та економічними взаємовідносинами між країнами та об'єднаннями країн.

Узагальнюючи результати дослідження, серед зазначеної сукупності проблем вважаємо за необхідне акцентувати увагу на наступному.

Внесення змін до Кодексу законів про працю України потребує приведення у відповідність інших нормативно-правових та інструктивних документів різних рівнів. Організація обліково-контрольних процедур суб'єктом господарської діяльності щодо обліку оплати праці, повинно одночасно забезпечувати інтереси всіх сторін, а саме, потреби роботодавця, власників, інвесторів, а також представників держави в особі фіскально-контролюючих органів. Серед шляхів вирішення неузгоджених питань, а також питань, які можуть викликати певні протиріччя або різні тлумачення, виходячи з діючої законодавчої бази України, авторами було виділено наступне.

Запровадження в діяльність суб'єкту господарювання гнучкого режиму робочого часу із застосуванням дистанційної та надомної форми організації роботи, відобразивши таку можливість в обліковій політиці. Розробка регламенту обліку та контролю робочого часу та виконаної роботи для категорій працівників, які працюють поза межами роботодавця.

Забезпечення своєчасного оформлення працівників, проведення коректних розрахунків щодо оплати праці, і, відповідно, сплати податкових зобов'язань в повному обсязі, а також обґрунтування таких розрахунків. Документального доведення фактів виконання або невиконання робіт працівниками, і відповідно її оплати. В умовах пандемії COVID-19 в трудових відносинах виникло поняття «самоізоляції», причому вона може передбачати як можливість, так і неможливість, в повному обсязі дистанційно виконувати роботу, відповідно, необхідно регламентувати алгоритм дій у разі виникнення таких ситуацій, з урахуванням дотримання соціальних гарантій. Питання щодо можливості компенсації витрат, які несе працівник при роботі поза межами території роботодавця. Ці проблеми потребують обліково-контрольного регламентування, в тому числі через інструментарій облікової політики.

Список бібліографічних посилань

1. Новини ООН Мирова економіка після пандемії: ООН призиває к глобальній консолідації // Новини ООН : офіц. сайт. 25.01.2021. URL: <https://news.un.org/ru/story/2021/01/1395082> (дата звернення: 30.01.2021).
2. In Davos speech, UN chief highlights private sector role in pandemic recovery // UN News : сайт. 25.01.2021. URL: <https://news.un.org/en/story/2021/011082862> (дата звернення: 30.01.2021).
4. Statistics on unemployment and supplementary measures of labour underutilization // International Labour Organization : сайт. URL: <https://ilostat.ilo.org/topics/unemployment-and-labour-underutilization/> (дата звернення: 03.02.2021).
5. Labour market // Eurostat : сайт. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Labour_market (дата звернення: 03.02.2021).
6. Державна служба статистики України : офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.02.2021).

УДК 334.77:614.192:330

Мурат Абдикасович САДИКОВ,

доктор економічних наук, професор,

викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1249-2359>

НАСЛІДКИ COVID-19 ДЛЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Скорочення частки продукції АПК в структурі ВВП національної економіки призведе до збільшення дефіциту бюджету, і як наслідок до погіршення життєвого рівня населення.

Наслідки COVID-19 негативно впливає на розвиток інших суміжних галузей та соціально – економічну ситуацію в країні. Україна є невід'ємною частиною глобальної торгівельно-економічних відносин, і задовольняє чималий обсягу зерна, сої, кукурудзи на зерно, рапсу, соняшнику на олії та інших імпортованих потреб ключових ринків збуту Китаю, ЄС і інших країн світу.

Аналізуючи негативні наслідки пандемії на соціально = економічну ситуацію в країні слід зазначити, що COVID-19 менш всього впливає економіку аграрного сектору[1]. Це пов'язано частковим обмеженням громадян до купівлі продуктів харчування на продовольчих ринках. Закриття закладів харчування, кафе, ресторанів. Незважаючи на це попит на продукти харчування на внутрішньому ринку залишається стабільною.

За даним ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН, виробництво сільськогосподарської продукції в Україні за період із січня по серпень 2020 р. скоротилося на 9,9 % у порівнянні з аналогічним періодом 2019 р. В той же час масштаби виробництва сільськогосподарської продукції в господарствах усіх категорій зростали на 1,1 %, порівняно з аналогічним показником 2018 р. Варто зазначити, спостерігається зниження експорту продукції у 2020 р., незважаючи на рекордні врожайність зернових. Експорт товарів і послуг за підсумками першого півріччя 2020 р. зменшився на 7,1 % (на \$2,1 млрд) у порівнянні з показниками першого півріччя 2019 р. та становив \$27,6 млрд. [2].

Нова криза в Україні стане ще більшим, ніж для решти світу, так як економіка країни залежна від світової кон'юнктури попиту і пропозиції на товари українського експорту (металургія і аграрна продукція) і цін на товари, які Україна імпортує.

Згідно з прогнозом МВФ, ВВП України через COVID-19 впаде на 7,7 %, тоді як економіка світу - на 3 %. Відновлення після кризи для України буде більш тривалим, ніж для решти світу: зростання ВВП України в 2021р. прогнозується на рівні 3,6 %, тоді як зростання економіки світу – на 5,8 % [2].

Це визначає, що нова криза тільки збільшить розрив між Україною і розвиненими країнами: як за показником конкурентоспроможності економіки країни.

Зараз безробіття в Україні досягає рекордно великого рівня: за час карантину тільки офіційно за допомогою до держави звернулося 90 тисяч українців, в цілому ж кількість безробітних могло вирости на 1,3 мільйона чоловік (за підрахунками Торгово-промислової палати України). Аналогічна ситуація залишається на світовому ринку праці. Так, тільки за місяць з початку карантину COVID-19, США повідомила про безробіття близько 22 мільйонів чоловік – кожна восьма працездатна американець. Це найбільша кількість безробітних в США за всю історію офіційних спостережень Американської служби праці (з 1960-х років). Наслідки нової економічної кризи від COVID-19 на дому можуть сприяти тому, що частина офісної роботи стане віддаленою. Це зменшить попит

на папір, офісне обладнання, а також на оренду офісних приміщень. Як наслідок, видозміниться і ринок нерухомості: попит на комерційні приміщення скоротиться, а ціни на оренду житла можуть зрости.

Наслідки COVID-19 в українській дійсності вносять деякі зміни у життєвому укладі мешканців великих міст. Більшість мешканців мегаполісів бажають жити в працювати в сільській місцевості. Історичний досвід подолання пандемії чуми, корі та інших шкідливих захворювань в Іспанії, Південні Америці, ЄС, Південно-Східної Азії свідчить у разі появи нових штамів COVID-19 і погіршення ситуації, можлива ізоляція мешканців у сільській місцевості. 19 підкреслює прогноз Міжнародного валютного фонду (МФВ). Згідно з прогнозом МФВ, економіка світу в 2020 р. впаде на 3,0% - максимально за останні кілька десятиліть. Погіршення показників світової економіки на 3,0% значить, що в світі буде вироблено приблизно на \$ 2,7 трлн менше товарів і послуг, ніж у 2019 р. Оптимістичні прогноз МФВ ґрунтується на гіпотезі, що пандемію COVID-19 вдасться стримати у першому півріччі 2020 р., а вже з липня економіка почне працювати в звичайному режимі. Якщо ж ситуація піде по менш оптимістичним сценарієм, то збиток для світової економіки може виявитися ще більше[3].

Висновки: Криза COVID-19 дає набагато більше питань, ніж відповідей. Зараз жоден експерт не береться напевно прогнозувати, як довго будуть відчуватися наслідки кризи і наскільки вагомими вони стануть. У МВФ вважають, що нова економічна криза може радикально змінити наше споживчу поведінку. Для зниження негативного впливу COVID-19 на національну економіку України необхідно підтримати рентабельні експортно-орієнтовані галузі національного господарства.

Список бібліографічних посилань

1. Агросектор у піке – причини падіння виробництва сільськогосподарської продукції в Україні // AgroPolit.com : сайт. 28.10.2020. URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/813-agrosekto-r-v-pike-prichini-padinnya-virobnitstva-silskogospodarskoj-ekonomiki-v-ukraini> (дата звернення: 06.02.2021).
2. Винокуров Я. Новая Великая депрессия: последствия коронавируса для мировой и украинской экономики // Hromadske : сайт. 21.04.2020. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/novaya-velikaya-depressiya-posledstviya-koronavirusa-dlya-mirovoj-i-ukrainskoj-ekonomiki> (дата звернення: 06.02.2021).
3. Аверчук Р. Шаг в неизвестное: как страны Европы начинают выходить из карантина // Hromadske : сайт. 16.04.2020. URL: <https://hromadske.ua/ru/posts/shag-v-neizvestnoe-kak-strany-evropy-nachinayut-vyhodit-iz-karantina> (дата звернення: 06.02.2021).

УДК 338.46

Надія Миколаївна САПИЧ,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальних та економічних дисциплін Сумської філії

Харківського національного університету внутрішніх справ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Проектний менеджмент базується на прийнятті рішень. З точки зору повноти апріорної інформації рішення приймаються в умовах визначеності, вірогідної визначеності та невизначеності. Якщо результат рішення відомий, то рішення приймається в умовах визначеності. При наявності певної ймовірності, що відбудеться та чи інша подія, рішення приймається з певним ризиком. Якщо ймовірність і наслідки події передбачити неможливо, то рішення приймається в умовах невизначеності.

Обов'язковою вимогою прийняття ефективних управлінських рішень є їх наукова обґрунтованість, тобто розробка рішень з урахуванням об'єктивних закономірностей розвитку об'єкта управління, які проявляються у економічних, соціальних, організаційних, технічних, екологічних та інших аспектах діяльності об'єкта управління. Для забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень їм необхідно надати кількісну і якісну визначеність. Це означає, що результати виконання розроблюваного рішення мають ґрунтуватися на конкретних кількісних показниках і бути кількісно визначеними.

Оскільки господарська діяльність відбувається в ринковому середовищі, яке є результатом дії та взаємодії значної кількості багатоманітних чинників, то процеси прийняття рішень щодо управління проектами відбуваються в умовах невизначеності. Тобто управлінські рішення приймаються під впливом таких факторів, як неповне знання ситуації, наявності випадковості, наявності форс-мажорних обставин. З позиції ідентифікації ризиків події, спричинені у підприємницькій діяльності пандемією гострої респіраторної хвороби COVID-19 (далі – пандемія COVID-19), слід віднести саме до форс-мажорних обставин.

Для забезпечення ефективного проектного менеджменту необхідно мати оцінку зовнішніх та внутрішніх ризиків. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України разом з Представництвом ЮНІСЕФ в Україні підготувало оцінку ризиків та викликів, які постали як перед світовою економікою, так і перед економікою України внаслідок світової рецесії та введення в Україні обмежувальних заходів під час боротьби з пандемією COVID-19 (табл. 1). Оцінку ризиків розраховано на базі матеріалів, наданих у липні 2020 р. експертами Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України,

Міністерства фінансів України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки, Інституту еволюційної економіки, Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г.М. Доброва НАН України, Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, Міжнародного центру перспективних досліджень,

Таблиця 1

Інтегральна оцінка зовнішніх ризиків / явищ на 2020-2024 рр.

Зовнішні ризики (явища)	2020	2021	2022	2023	2024
Нова світова криза (внаслідок руйнування усталених виробничих зв'язків, банкрутства ряду промислових виробників в країнах ЄС/світі)	11	7	4	3	3
Виникнення інших хвиль пандемії COVID-19 в світі	10	8	4	3	3
Дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталу	10	9	5	5	4
Вихід нерезидентів із ОВДП	9	9	5	5	5
Посилення гібридних загроз національній безпеці України, у т. ч. активне військове протистояння на сході країни	9	8	8	7	5
Неотримання запланованого фінансування від МВФ	6	7	5	4	4
Впровадження нових торговельних бар'єрів для вітчизняного експорту з боку інших країн	5	5	3	3	3
Запуск в експлуатацію трубопроводів Північний потік 2 та Турецький потік	3	6	6	5	4
Суттєве зростання цін на світових енергетичних ринках	3	4	4	4	4

Джерело: [1, с. 36].

Ради підприємців при КМУ, Інвестиційної банківської компанії ICU, Dragon Capital, CASE Україна, АТ «УКРСИББАНК» тощо. Інтегральна оцінка ризику поєднує два показники – оцінку вірогідності реалізації явища та оцінку впливу явища на економіку України.

Серед запропонованих експертам для розгляду, зовнішніх ризиків /

явищ на 2020 та 2021 рр. висока інтегральна оцінка зберігається за ризиками, які оцінюються не вперше, хоча деякі з них мають дещо нижчі інтегральні оцінки порівняно з попереднім опитуванням. Так, «Нова світова криза (внаслідок руйнування усталених виробничих зв'язків, банкрутства ряду промислових виробників в країнах ЄС/ світі)»: інтегральна оцінка на 2020 р. – 11 балів, на 2021 – 7 (у попередньому опитуванні інтегральна оцінка цього ризику на 2020 р. була 11, на 2021 р. – 9 балів). Цей ризик / явище вдруге займає лідируючу позицію.

Провідні фахівці у сфері макроекономічного аналізу та прогнозування суттєво зменшили ризики «Дефіциту зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталів»: інтегральна оцінка у 2020 р. – 10, (у попередньому опитуванні 13), у 2021 – 9 (10).

Новий зовнішній ризик – «Виникнення інших хвиль пандемії COVID-19 в світі» – отримав високу інтегральну оцінку (у 2020 р. – 10 балів), тобто на рівні з ризиком «Дефіциту зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталів». Проте починаючи з 2022 р. значення ризику «Виникнення інших хвиль пандемії COVID-19 в світі» суттєво зменшується.

За експертними оцінками фахівців у 2021 р. найбільшими зовнішніми ризиками стануть «Дефіцит зовнішнього фінансування та звуження можливостей доступу до міжнародних ринків капіталів» та «Вихід нерезидентів із ОВДП» (по 9 балів). На другому місці за значенням будуть ризики «Виникнення інших хвиль пандемії COVID-19 в світі» та «Посилення гібридних загроз національній безпеці України, у т. ч. активне військове протистояння на сході країни» (по 8 балів).

До найменш значущих зовнішніх ризиків експерти віднесли такі явища, як «Запуск в експлуатацію трубопроводів Північний потік 2 та Турецький потік» (інтегральна оцінка 3 бали – у 2020 р., у 2021 році – 6 балів) та «Суттєве зростання цін на світових енергетичних ринках» (у 2020 р. – 3 бали, у 2021 р. – 4 бали). За експертною оцінкою у 2024 р. рівень ризиків цих явищ зменшиться до 4 балів.

Поряд із зовнішніми ризиками прийняття рішень щодо управління проектами має враховувати також і внутрішні ризики (табл. 2). Найбільш значущим внутрішнім ризиком для економіки України за експертною оцінкою фахівців з макроаналізу та прогнозування, що здійснювали і наведену вище оцінку зовнішніх ризиків, виявилось «Значне зростання дефіциту державного бюджету та касових розривів у ПФУ, інших Фондах державного соціального страхування» (з інтегральною оцінкою 12 балів – у 2020 р. та 10 балів – у 2021р.). Даний ризик у попередніх роках оцінювався експертами як доволі значущий (за 2017-2019 рр. середня інтегральна оцінка – 9 балів) та в умовах пандемії COVID-19 вдруге зайняв головну позицію.

На фоні пандемії COVID-19 дещо зменшилась порівняно з попереднім

опитуванням, але залишилась на високому рівні оцінка таких постійних ризиків на 2020-2021 рр., як:

- «Зростання негативних очікувань економічних агентів» у 2020 р. – 11 балів (у попередньому опитуванні 12 балів), у 2021 р. – 9 балів (у попередньому опитуванні 9 балів);

- «Посилення неплатоспроможності реального сектору економіки» у 2020 р. – 11 балів (у попередньому опитуванні 12 балів), у 2021 – 10 балів (у попередньому опитуванні 10 балів);

- «Суттєве падіння платоспроможного попиту населення» у 2020 р. – 11 балів (у попередньому опитуванні 13 балів), у 2021 р. – 9 балів (у попередньому опитуванні 11 балів);

- «Збереження високого рівня корупції» у 2020 р. – 10 балів (у попередньому опитуванні 11 балів), у 2021 р. – 10 балів (у попередньому опитуванні 10 балів); на думку експертів (відповідно до інтегральних оцінок) цей ризик у наступні роки дещо зменшиться, але все ж таки матиме суттєве значення (у 2022 р. – 9 балів, у 2023 р. – 8, у 2024 р. – 6 балів);

- «Збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному

Таблиця 2

Інтегральна оцінка внутрішніх ризиків / явищ на 2020-2024 рр.

Внутрішні ризики (явища)	2020	2021	2022	2023	2024
Значне зростання дефіциту державного бюджету та касових розривів у Пенсійному фонді, інших Фондах державного соціального страхування	12	10	6	6	6
Зростання негативних очікувань економічних агентів	11	9	6	4	3
Посилення неплатоспроможності реального сектору економіки	11	10	6	5	4
Прояв суттєвих девальваційних тенденцій на валютному ринку	11	9	6	5	5
Суттєве падіння платоспроможного попиту населення	11	9	6	5	4
Збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі	10	8	7	5	4
Значне безробіття через повернення заробітчач, масове звільнення працівників	10	9	5	4	3

Продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6
Масове банкрутство підприємств середнього та малого бізнесу	10	7	4	3	3
Збереження високого рівня корупції	10	10	9	8	6
Недостатньо швидке проведення реформ	9	8	7	6	5
Прискорення інфляційних процесів	9	9	5	4	3
Експоненціальне поширення COVID-19, не спроможність медичної системи зупинити пандемію в Україні	8	7	4	3	2
Значний перегляд соціальних стандартів у бік підвищення	6	6	4	5	5
Дефолт по зовнішнім боргам	5	6	4	4	4
Запровадження податку на виведений капітал	5	6	5	4	3

Джерело: [1, с. 40].

секторі» у 2020 р. – 10 балів (11 балів у попередньому опитуванні), у 2021 р. – 8 балів (10 балів у попередньому опитуванні).

На відміну від попередніх опитувань фахівці з макроекономічного аналізу та прогнозування долучили до внутрішніх ризиків також ті, що обумовлені виключно появою пандемії COVID-19. Ці чотири внутрішніх ризики отримали високі оцінки на 2020 р. – у межах 8-10 балів:

- «Значне безробіття через повернення заробітчанин, масове звільнення працівників»;
- «Масове банкрутство підприємств середнього та малого бізнесу»;
- «Прискорення інфляційних процесів»;
- «Експоненціальне поширення COVID-19, не спроможність медичної системи зупинити пандемію в Україні».

У 2021 р. за оцінкою експертів значення трьох з цих ризиків зменшиться, а «Прискорення інфляційних процесів» залишиться незмінним на доволі високому рівні (9 балів). Слід звернути увагу, що поява даного ризику обумовила більш високу оцінку порівняно з попереднім опитуванням «Прояву суттєвих девальваційних тенденцій на валютному ринку»: у 2020 р. – 11 балів (9 балів у попередньому опитуванні), у 2021р. – 9 балів (7 балів у попередньому опитуванні) [1, с. 39].

Отже, однією із складових забезпечення ефективного проектного менеджменту в сучасних умовах є врахування в процесі прийняття рішень ризиків / явищ, які спричинені пандемією COVID-19, а також традиційно існуючих ризиків / явищ, дія яких під впливом пандемії COVID-19 посилюється. Прийняття управлінських рішень суб'єктами господарювання має спиратися на оцінку впливу тих чи інших конкретних ризиків / явищ

на економіку України в залежності від цілі, типу і розміру проекту, прийнятої в організації стратегії, її фінансового стану. Врахування оцінки впливу ризиків / явищ на економіку України надасть обґрунтованості процесу прийняття рішень щодо управління проектами у публічній сфері, які спрямовані на розв'язання актуальних проблем розвитку держави, окремих галузей і секторів національної економіки, адміністративно-територіальних одиниць та територіальних громад.

Список бібліографічних посилань

1. Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020-2024 рр. очима експертів та молоді) : консенсус-прогноз // Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіц. сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=-Konsensus-prognoz> (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 349.2

Ольга Володимирівна СЕВІДОВА,

викладач кафедри правового забезпечення господарської діяльності факультету № 6 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4930-8845>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЗА ПОРУШЕННЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В ПЕРІОД ПАНДЕМІЇ COVID-19

Епідеміологічна ситуація в країні, яка була викликана поширенням респіраторної хвороби COVID-19 призвела до тяжких економічних наслідків як окремих домогосподарств, робітників, підприємств та держави в цілому. У зв'язку зі складними умовами та великими грошовими втратами суб'єкти господарювання вдаються до не законних способів збереження власного капіталу та порушують права працівників.

Так можна назвати основні порушення трудового законодавства суб'єктами господарювання під час пандемії COVID-19:

- примусове відправлення працівників у відпустку без збереження заробітної плати;
- незаконне звільнення працівників.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)», внесено зміни до ст. 84 Кодексу законів про працю України, відповідно до яких у разі встановлення Кабінетом Міністрів України карантину термін перебування у відпустці без збереження заробітної

плати на період карантину не включається у загальний термін, що не перевищує 15 календарних днів на рік [1].

Відпустки без збереження заробітної плати надаються виключно на підставі волевиявлення працівника та його особистої заяви. Надання такої відпустки за ініціативи роботодавця чинним трудовим законодавством не передбачено. Отже, примусове відправлення працівників у відпустку без збереження заробітної плати є протиправним.

На сьогоднішній день в чинному трудовому законодавстві відсутні норми які би надавали право роботодавцям звільняти у зв'язку із запровадженням карантинних заходів. Також, законодавство не містить положень про заборону звільняти працівників в такій ситуації. Проте, постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2020 року № 256 «Деякі питання забезпечення трудових прав державних службовців, працівників державних органів, підприємств, установ та організацій на час встановлення карантину у зв'язку із загостренням ситуації, пов'язаної з поширенням випадків гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» наголошено на неухильному додержанні та забезпеченні прав працівників [3].

В зазначеній постанові наведені такі рекомендації: підприємствам, установам та організаціям незалежно від форми власності на час встановлення карантину не звільняти працівників, які виконують визначену трудовим договором роботу вдома, та працівників, які перебувають у відпустці без збереження заробітної плати на період карантину, з підстав, установлених пунктами 3, 4 і 5 частини першої статті 40 Кодексу законів про працю України [3]. Проте це лише рекомендації і роботодавці мають право їх не дотримуватись.

За наведені вище правопорушення законодавством України передбачені різні види відповідальності.

Згідно зі ст. 235 Кодексу Законів про працю України у разі звільнення без законної підстави або незаконного переведення на іншу роботу, у тому числі у зв'язку з повідомленням про порушення вимог Закону України "Про запобігання корупції" іншою особою, працівник повинен бути поновлений на попередній роботі органом, який розглядає трудовий спір. При винесенні рішення про поновлення на роботі орган, який розглядає трудовий спір, одночасно приймає рішення про виплату працівникові середнього заробітку за час вимушеного прогулу або різниці в заробітку за час виконання нижчеоплачуваної роботи, але не більш як за один рік. Якщо заява про поновлення на роботі розглядається більше одного року, не з вини працівника, орган, який розглядає трудовий спір, виносить рішення про виплату середнього заробітку за весь час вимушеного прогулу [1]. З цього випливає, що за протиправне звільнення працівника роботодавець повинен нести матеріальну відповідальність.

Крім того, відповідно до статті 172 Кримінального кодексу України, грубе порушення законодавства про працю – незаконне звільнення

працівника з роботи з особистих мотивів чи у зв'язку з повідомленням ним як викривачем про вчинення іншою особою корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також інше грубе порушення законодавства про працю[2].

Як слушно зазначають О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк, при вирішенні питання, чи є порушення трудового законодавства грубим, слід враховувати, зокрема, кількість потерпілих, тяжкість наслідків для них, тривалість порушень, характер мотивів. При цьому незаконне звільнення працівника з роботи означає, на думку науковців, розірвання трудового договору з працівником на порушення встановленої процедури або без законних підстав (звільнення здійснюється за скороченням штатів, проте фактично скорочення не відбувається; мало місце звільнення за прогул за умови, що причини відсутності на роботі працівника були поважними; звільнення було здійснено за систематичне невиконання трудових обов'язків за умови фактичної відсутності системи порушень; звільнення було здійснено з порушенням строків притягнення до дисциплінарної відповідальності; за вчинення аморального проступку було звільнено працівника, який не виконував виховних функцій, тощо) [5, с. 128].

Важливо зазначити, що Державна служба України з питань праці наголошує, що примусове направлення працівників у відпустку за власний рахунок є грубим порушенням законодавства про працю, відповідальність за яке передбачено статтею 172 Кримінального кодексу України. Проте, законодавчо врегульованого визначення терміну «інше грубе порушення законодавства про працю» немає. Що значно ускладнює застосування цієї норми.

Висновок. Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити висновок що суб'єкти господарювання під час карантинну вживали незаконні заходи збереження власних коштів. Введення карантинних обмежень не може бути підставою для звільнення працівника або примусового направлення його у відпустку за власний рахунок. Обмеження подібних дій встановлено законом, проте практичне застосування таких норм значно ускладнюється неповнотою понятійного апарату та недосконалістю механізму притягнення роботодавців до відповідальності.

Список бібліографічних посилань:

1. Кодексу законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 09.02.2021).
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 28.12.1960 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05> (дата звернення: 09.02.2021). Втратив чинність.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 17.03.2020 № 530-IX // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20> (дата звернення: 09.02.2021).

4. Деякі питання забезпечення трудових прав державних службовців, працівників державних органів, підприємств, установ та організацій на час встановлення карантину у зв'язку із загостренням ситуації, пов'язаної з поширенням випадків гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2020 № 256 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2020-p> (дата звернення: 09.02.2021).

5. Світайло П. Ю. Актуальні питання відповідальності роботодавця за незаконне звільнення працівника в умовах пандемії коронавірусу SARS-COV-2. *Правова держава*. 2020. № 40. С. 124–132.

УДК 658.0

Сергій Олександрович ТКАЧЕНКО,

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри соціальних та економічних дисциплін факультету № 2

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5816-4185>

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Ухвалення рішення про розвиток суб'єкта господарювання і його вихід на новий ринок, вибір відповідних форм і методів, визначення цінової політики і каналів руху товарів для досягнення максимальної ефективності повинно здійснюватися в межах єдиного процесу розробки й реалізації стратегії і розвитку підприємства, тобто процесу стратегічного планування.

І. Ансофф характеризує стратегічне планування як процес концентрації зусиль щодо можливості захисту від факторних небезпек [1].

Ф. Котлер зосереджує свою увагу на відновленні й трансформації, що забезпечує підприємство інструментом адаптації продукції й діяльності з метою задоволення динамічно-змінних потреб споживачів [2].

Головчук Ю. О. та Пчелянська Г. О. визначають її як «сукупність методів конкуренції та бізнесу» та наголошують, що «фактично вона передбачає низку економічних, мотиваційних, організаційних та інших засобів, методів і форм для досягнення найкращих результатів діяльності» [3].

Нечипоренко В.В. говорить про сукупність «заходів і дій, спрямованих на досягнення стратегічної мети в межах місії підприємства» [4].

На нашу думку, стратегічне планування - це процес мінімізації втрат в процесі розробки й обґрунтування переліку заходів, процедур і результатів діяльності, що ґрунтуються на визначених стратегічних ресурсах і балансу інтересів.

Стратегічні перспективи визначають майбутню місію підприємства,

а відповідно і сферу діяльності, номенклатуру перспективних для ринку товарів і послуг.

Даний процес передбачає поглиблений аналіз факторів, що впливають на стратегію розвитку, виявлення й оцінку резервів її формування та реалізації, де резерви виступають у якості об'єктивних невикористаних можливостей.

Планування і визначення цілей у загальному процесі стратегічного управління дозволяє підприємству:

- отримати кількісний вираз запланованого результату;
- визначити механізм забезпечення ресурсами;
- встановити короткострокові нормативні значення по фінансових і нефінансових показниках.

Ми пропонуємо здійснювати планування цілей за наступним алгоритмом:

- визначення стратегічних (короткострокових, проміжних) цілей;
- встановлення взаємозв'язку стратегічних ініціатив;
- розподіл стратегічних ресурсів і забезпечення балансу ресурсів щодо зовнішнього та внутрішнього ринках;
- розподіл обов'язків та формування критеріальних значень за окремими структурами та виконавцями.

Зусилля менеджерів мають бути спрямовані на поліпшення й перебудову процесів, що є особливо значущі для досягнення стратегічних цілей підприємства, при цьому, на відміну від традиційних перетворювальних програм, спрямованих на економію витрат, стратегічні ініціативи ґрунтуються на скороченні термінів виконання замовлень, прискоренні просування нових продуктів, тощо.

Процес планування, визначення завдань і стратегічних ініціатив визначає специфічні кількісні показники через збалансований набір результатів і факторів, а порівняльний аналіз дозволяє зосередитись на недоліках.

У сучасних динамічних умовах господарювання, стратегія повинна постійно корегуватись за рахунок використання додаткових можливостей або появи загроз.

Дії менеджменту при втіленні процесу розробки й реалізації стратегії мають ґрунтуватись на досягненні конкретних елементів загальної сукупності завдань:

- визначення фінансових критеріїв досягнення стратегічної цілі (прибутковість, отримання частки ринку, генерування фінансового потоку);
- з метою аналізу конкурентної протидії чітко визначення сегменту ринку;
- розробка завдань і критеріальних показників для внутрішніх бізнес-процесів;
- здійснення інвестиційних вкладень в систему удосконалення організаційних процедур, інформаційних технологій і систем;

- подолання бар'єрів, що перешкоджають ефективній реалізації стратегії.

Список бібліографічних посилань

1. Ansoff H. I., McDonnell E. J. The new corporate strategy. New York: J. Wiley, 1988. 288 p.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент. Экспресс-курс / пер. с англ. ; под ред. С. Г. Божук. 2-е изд. СПб. : Питер, 2006. 464 с.
3. Головчук Ю. О., Пчелянська Г. О. Особливості формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі парадигми інноваційного розвитку. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 66–70.
4. Нечипоренко В. В., Задорожна В. В. Формування та реалізація стратегії розвитку підприємства // Світові тенденції, проблеми та перспективи розвитку фінансової системи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 квіт. 2019 р.). Дніпро : Перспектива, 2019. С. 41.

УДК 334.72:339.9

Олена Василівна ТУР,

кандидат економічних наук,

старший науковий співробітник

відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку

Науково-дослідного центру індустріальних

проблем розвитку НАН України (м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ПІДТРИМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ У КРАЇНАХ ЄС В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Підтримка діяльності підприємств малого бізнесу у розвинутих зарубіжних країнах є невід'ємною складовою економічної політики, ознакою врахування їх вагомого внеску у ВВП, а також позитивного впливу на соціально-економічний стан.

Слід зазначити, що, не дивлячись на певні специфічні риси державної політики у сфері підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу, країнам притаманні спільні ознаки, які можна визначити таким чином:

- спеціальне законодавче та нормативно-правове забезпечення, що регламентує напрями державної підтримки малого бізнесу;
- функціонування установ, утворених з метою координації та стимулювання розвитку суб'єктів малого бізнесу, як структурних підрозділів центральних та місцевих органів виконавчої влади;
- надання широкого спектра повноважень територіальним філіям установ з підтримки малого бізнесу з метою найбільш повного врахування місцевих особливостей функціонування малих підприємств;

- формування програм державної підтримки розвитку малого бізнесу в якості основи сталого соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних утворень;

- застосування спеціальних методів фінансування, започаткування банківських, страхових та інвестиційних установ, створених з метою сприяння діяльності саме малих підприємств;

- постійне співробітництво представників органів державної влади різних рівнів з об'єднаннями підприємців з метою врахування їх пропозицій при розробці відповідного законодавчого забезпечення.

Необхідно підкреслити, що підтримка та стимулювання малого бізнесу у ЄС здійснюється на двох рівнях, а саме безпосередньо у країнах та шляхом реалізації програм, що розробляються під егідою ЄС та фінансуються зі структурних фондів. З метою підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу діє система наднаціональних та національних органів влади, що дозволяє враховувати загальні цілі ЄС та інтереси кожної країни-члена. Вагому роль у підтримці та стимулюванні розвитку малих підприємств грають спеціально утворені структури, зокрема Бюро зі зближення підприємств, Європейська асоціація венчурного капіталу, Комітет зі спрощення процедур у сфері підприємництва, а також мережа інформаційних підприємницьких центрів [1].

Також у ЄС діють спеціально розроблені програми фінансування, одна з яких має на меті забезпечення підприємств, що характеризуються наявністю перспективних напрямів діяльності, ризиковим капіталом. Друга програма (Євротек) діє шляхом співробітництва фондів взаємних гарантій, що здійснюють кредитування для інвестицій у високотехнологічні міжнародні проекти та для підтримки кризових видів економічної діяльності [2].

Враховуючи наведене вище, вбачається за доцільне приділити увагу особливим засобам підтримки малого бізнесу у деяких країнах, які пов'язані із виникненням специфічних умов, що ускладнюють його функціонування. Такою умовою на сучасному етапі є стрімке поширення коронавірусної інфекції, що спричинило низку негативних тенденцій соціально-економічного розвитку держав і, зокрема, малого бізнесу як найбільш уразливого виду підприємницької діяльності. У зв'язку з цим уряди здійснюють заходи з нівелювання наслідків пандемії COVID-19, що перешкоджають діяльності малих підприємств. Зазначені заходи мають багато спільних рис у різних країнах, зокрема, наявність спеціально розроблених антикризових програм, що передбачають виокремлення коштів з метою подолання негативних наслідків впливу пандемії на результати функціонування суб'єктів підприємницької діяльності. Сутність зазначених заходів можна розглянути на прикладі Німеччини, де основними напрямками антикризової програми, що є найвагомішою за всю історію держави, є такі:

- додатковий бюджет в обсязі 156 млрд. євро., що є на 43 % більше затвердженого бюджету Німеччини на 2020 р. і свідчить про відмову від

політики бездефіцитних бюджетів, якої німецький уряд притримувався близько 7 років. Слід зазначити, що необхідний обсяг коштів буде отримано завдяки розміщенню державних облігацій на фондовому ринку. Крім того, Європейський центральний банк гарантував країнам ЄС купівлю облігацій на суму 750 млрд. євро з тимчасовою відміною дії європейського пакту стабільності, що обмежує обсяг бюджетного дефіциту та державного боргу;

– допомога малим, середнім та мікропідприємствам. Всім підприємствам з чисельністю персоналу менш, ніж 5 осіб, передбачено виплату у розмірі 9 тисяч євро, підприємства, що мають чисельність до 10 осіб, отримують допомогу в обсязі до 15 тисяч євро. Зазначені кошти мають бути спрямовані на сплату оренди приміщень, устаткування, що експлуатується на умовах лізингу, та кредитів. За попередніми розрахунками зазначеним видом допомоги, що за сутністю є субсидією, користуватиметься близько 3 млн. підприємців. Необхідною умовою надання цієї субсидії є доведення виникнення певних проблем у діяльності малих підприємств саме після початку пандемії коронавірусу;

– компенсації неповного робочого часу. Шляхом внесення змін до законодавства за час вимушеного простою державою здійснюється виплата 60% заробітку. Співробітники, що мають щонайменше одну дитину, отримують 67 % заробітку. За прогностичними розрахунками уряду така система здійснення виплат стосуватиметься близько 2 млн. працівників;

– регіональні субсидії та податкові пільги. Антикризовою програмою передбачено виплату до 25 тис. євро підприємствам з чисельністю працівників до 50 осіб за умови зменшення виручки на 50 % та вище або тимчасового призупинення діяльності в умовах карантину (Вестфалія). Деякі регіональні органи влади пропонують виплати у розмірі до 30 тис. євро (Баден-Вюртембург), або 60 тис. євро для компаній з чисельністю до 250 осіб (Бранденбург). Також передбачені тимчасові податкові пільги.

Висновок. Стале функціонування підприємств малого бізнесу у будь-якій країні світу вимагає дієвих заходів підтримки з боку держави. За умови виникнення негативних явищ, що утруднюють діяльність малих підприємств, значущість державної підтримки набуває більш вагомого значення. В свою чергу це вимагає розробки та реалізації специфічних засобів підтримки, що нівелюють наслідки впливу негативних факторів, яким в сучасних умовах є поширення коронавірусної інфекції. У зв'язку з цим виокремлення особливостей підтримки діяльності підприємств малого бізнесу у країнах ЄС в умовах пандемії COVID-19 є підґрунтям для формування відповідних заходів, що мають враховувати національну специфіку та стан розвитку вітчизняних суб'єктів підприємницької діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Чуприна Л. В., Юзовицька С. А. Світовий досвід розвитку малого підприємства та його використання в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 32. С. 264–270.

2. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs // European Commission : сайт. URL: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en#annual-report (дата звернення: 10.02.2021).

УДК 332.2.025.8.002.25(485)

Вікторія Анатоліївна ФУРСА,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри правового забезпечення господарської діяльності

факультету № 6 Харківського національного університету

внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6325-0910>

ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Світова пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) та запровадження Кабінетом Міністрів України карантинних та обмежувальних заходів, спрямованих на протидію її подальшого поширення в Україні, зумовили виникнення додаткових ризиків діяльності суб'єктів господарювання, що має враховуватися при аудиті їх фінансової звітності (консолідованої фінансової звітності).

Звертаємо увагу на наступні питання, які є важливими і мають бути враховані при виконанні завдань з обов'язкового аудиту фінансової звітності підприємств, що становлять суспільний інтерес, в умовах пандемії COVID-19:

- оцінка ризиків, пов'язаних із пандемією COVID-19 та запровадженням карантинних та обмежувальних заходів, а також необхідність перегляду раніше оцінених ризиків;
- визначення обставин, що спричинені впливом пандемії COVID-19 та запровадженням карантинних та обмежувальних заходів, як ключових питань аудиту, їх повідомлення тим, кого наділено найвищими повноваженнями та розкриття у відповідному параграфі аудиторського звіту;
- здатність аудитора отримати прийнятні аудиторські докази в достатньому обсязі перед тим, як надати аудиторський звіт, через обмеження пересування, фактичного доступу до місцезнаходження підприємств, а також обмежені можливості щодо комунікації з персоналом клієнта через стан здоров'я. Аудитори мають адаптувати свій підхід до проведення аудиту з максимальним використанням альтернативних процедур та сучасних технологій. В разі неможливості отримати належні докази аудитор повинен розглянути питання модифікації думки і залежно від обставин висловити думку із застереженням або відмовитися від висловлення думки;

- особлива увага аудитора до суттєвих суджень управлінського персоналу щодо облікових оцінок, зокрема, впливу пандемії COVID-19 та запровадження карантинних та обмежувальних заходів на невизначеність оцінки та розкриття у фінансовій звітності інформації, пов'язаної з відповідними обліковими оцінками. Для багатьох суб'єктів господарювання пандемія COVID-19 та запровадження карантинних та обмежувальних заходів може спричинити прямий та непрямий фінансовий вплив на їх діяльність. Прямий вплив може проявлятися через знецінення необоротних активів, суттєву зміну їх справедливої вартості, зміни очікуваних кредитних збитків щодо фінансових активів, знецінення дебіторської заборгованості тощо. Непрямий – через вплив на покупців та постачальників, що може призвести до зростання витрат чи зниження доходів, необхідності перерахунку забезпечень;
- оцінка аудиторами розкриття суб'єктом господарювання інформації про вплив пандемії COVID-19 та запровадження карантинних та обмежувальних заходів на його діяльність, фінансовий стан та майбутні економічні показники, чи є вони відповідними з огляду на застосовану концептуальну основу фінансової звітності, а також розгляд питання про включення в аудиторський звіт відповідного пояснювального параграфу. Якщо за судженням аудитора у звітності відсутні належні розкриття, необхідно буде розглянути питання про модифікацію думки;
- оцінка прийнятності використання управлінським персоналом припущення про безперервність діяльності під час складання фінансової звітності, враховуючи зростаючу невизначеність пов'язану із зміною економічної ситуації та песимістичними прогнозами розвитку світової та національної економіки. Аудитор має ретельно розглянути вплив такої своєї оцінки на аудиторський звіт з відповідним розкриттям питання безперервної діяльності в параграфі «Основа для думки із застереженням» чи у параграфі «Суттєва невизначеність, що стосується безперервності діяльності»;
- здійснення огляду іншої інформації, що не є фінансовою звітністю (Звіт про управління, Річна інформація емітента цінних паперів тощо), на предмет розкриття в ній питання впливу пандемії COVID-19 і запровадження карантинних та обмежувальних заходів на діяльність суб'єкта господарювання та оцінити чи є таке розкриття узгодженим із відповідним розкриттям у фінансовій звітності.

За підсумками I кварталу ВВП країн Єврозони через кризу впав на 3,6 % (сезонно-скоригований показник до IV кварталу 2019 року), замість прогнозованих раніше 3,8 % і зростання на 0,0 % в останні 3 місяці 2019 року. Падіння ВВП відбулося і в порівнянні до I кварталу 2019 року. Зокрема, таке падіння ВВП Австрії становило 2,6 %, Іспанії – 5,2 %, Франції – 5,3 %, Італія – 5,3 %.

Не стала виключенням і Україна, де за підсумками I кварталу сезонно-скориговане падіння ВВП до попереднього кварталу склало 0,7 %, а падіння квартал до відповідного кварталу – 1,3 %. Але найбільших втрат вітчизняна

економіка зазнала у II кварталі. За попередніми оцінками Мінекономіки падіння ВВП до II кварталу 2019 року склало 11 (при прогнозованих 14 %).

За даними Євростату в II кварталі 2020 року зменшення обсягу ВВП порівняно з відповідним періодом 2019 року в Німеччині становило 11,7 %, Іспанії – 22,1 %, Франції – 19,3 %, Австрії – 12,8 %, Литві – 3,8 %. За попередніми даними Міністерства торгівлі США економіка США в II кварталі 2020 року впала на 32,9 % в перерахунку на річні темпи.

Найбільш важким у II кварталі був квітень – період максимально жорстких карантинних заходів. Проте, наступне пом'якшення карантинних обмежень як в Україні, так і по всьому світі сприяло поступовому відновленню ділової активності. За даними НБУ індекс очікувань ділової активності вже у червні 2020 року становив 45,5 п. порівняно з 29,9 п. у квітні 2020 року (рекордно низьким рівнем) та 45,8 п. у березні 2020 року. Відповідно з травня ми маємо зменшення глибини падіння більшості видів економічної діяльності.

Так, якщо:

- у промисловості падіння виробництва у квітні 2020 року до квітня 2019 року становило 16,2 %, то вже у травні – на 12,2 % та у червні – на 5,6 % відповідно;

- у сфері вантажних перевезень: • вантажообіг у квітні скоротився на 27,2 %, то вже у травні – на 26 % та у червні – на 18,3 % відповідно;

- пасажирообіг у квітні скоротився на 95,9 %, то вже у травні – на 92,3 % та у червні – на 72 % відповідно;

- у будівництві – падіння обсягів виконаних робіт у квітні становило 16 %, то вже у травні – на 2,6 %, у червні – зростання на 0,1 % відповідно.

В цілому упродовж січня-червня серед основних секторів економіки відбулося зростання лише обсягу обороту роздрібною торгівлі – на 3,0 % (зростання на 10,5 % у січні-червні 2019 року). Водночас інші види економічної діяльності показали скорочення: сільське господарство – на 18,7 % (зростання на 5,8 % у січні-червні 2019 року); обсяг вантажообігу – на 19,6 % (зростання на 3,4 % відповідно), обсяг пасажирообігу – на 55,9 % (зростання на 3,0 % відповідно), оптовий товарооборот – на 0,5 % (падіння на 0,2 % відповідно); промислове виробництво – на 8,3 % (зростання на 1,3 % відповідно); будівництво – на 5,5 % (зростання на 25,3 % у січні-червні 2019 року). Як наслідок, падіння ВВП за I півріччя за оцінками Мінекономіки становить 6,5 % (прогнозувалось 8,1 %).

Динаміка внутрішніх цін у 2020 році, не зважаючи на період певної невизначеності в настроях суб'єктів господарювання, пов'язаної із карантинном, в цілому більшою мірою є нижчою ніж за останні роки. Тимчасове зниження попиту внаслідок карантинних обмежень економічної діяльності (особливо щодо торгівлі) за умови збереження потенціалу пропозиції товарів та послуг, що мають необхідність відносно швидкої реалізації, переважно обмежувало зростання споживчих цін, за виключенням точкових позицій у продуктах харчування.

Відповідно до динаміки виробництва, рухалась і заробітна плата. Проте, на відміну від виробництва, лише у квітні порівняно із квітнем 2019 року мало місце незначне реальне падіння заробітної плати. У травні-червні 2020 року в умовах послаблення карантинних заходів та поступового відновлення роботи галузей продовжилося відновлення зростання реальної заробітної плати як порівняно з квітнем-травнем 2020 року (на 0,8 % та 9,5 %), так і порівняно з травнем-червнем 2019 року (на 1,4 % та 4,8 % відповідно).

Загалом середньомісячна номінальна заробітна плата штатних працівників за січень-червень 2020 року становила 10 928 грн, реально зросла – на 6,5%. Саме збереження позитивної динаміки заробітної плати та відповідно споживчого попиту населення пом'якшило негативний ефект від раптової «карантинної зупинки» економіки. Також, в світі та в Україні упродовж періоду карантину спостерігалось зростання безробіття. Частина компаній, проводила скорочення працівників або відправляла у відпустку за власний рахунок.

«Раптова зупинка на карантин» в Україні та світі викликала не лише очікуване логічне скорочення інвестування в умовах непередбачуваності подій, але й перебої в постачанні ряду товарів, що виснажило запаси. Україна, як і інші країни світу, зазнає відчутного негативного впливу як світової пандемії та, відповідно, скорочення світового попиту, так і карантинних заходів, запроваджених всередині країни.

Список бібліографічних посилань

1. Верховна Рада України : офіц. сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.02.2021).
2. Електронне звернення // Урядовий контактний центр : сайт. URL: <https://ukc.gov.ua/apreal> (дата звернення: 05.02.2021).

УДК 378.02:372.8

Ганна Степанівна ЧЕРНОІВАНОВА,
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та бізнесу
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця;
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7671-4219>*

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ОЦІНЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УПРАВЛІНСЬКИХ ФАХІВЦІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Аналіз економічної літератури [1-9] засвідчив, що єдиний підхід до оцінювання інноваційних компетентностей відсутній, розбіжності у

поглядах вчених щодо визначення категорії «інноваційна компетентність», переліку їх видів, оцінювання інноваційних компетентностей управлінців на підприємствах. Тому, щоб усунути ці протиріччя було обґрунтовано підхід до оцінювання інноваційних компетентностей управлінських фахівців на підприємствах, складовими якого є:

1. Уточнення змісту поняття «інноваційна компетентність».

На основі огляду та аналізу сучасних доробок [1-9] сформовано авторське поняття «інноваційна компетентність», яке полягає в наступному: інноваційна компетентність фахівця являє собою інтегральну характеристику, яка базується на синтезі знань, умінь, навичок, особистісних характеристик та практичного суб'єктного досвіду фахівця, та забезпечує успішну діяльність, націлену на створення, розповсюдження та свідоме і доцільне використання інновацій.

2. Формування факторів інноваційних компетентностей та їх складових на підставі використання методи аналізу, синтезу, та структурно-логічного узагальнення.

В дослідженні пропонується формувати фактори інноваційних компетентностей відповідно до ключових стадій створення інноваційного продукту наступним чином:

- для стадії створення інновацій ключову роль відіграє фактор творчих інноваційних компетентностей, що розкривають креативні здібності фахівця, його здатність до генерування нових ідей, винахідництва, здатність до ідентифікації нових можливостей, нестандартного мислення тощо;

- на стадії просування ключовим є фактор комерціалізації, що містить інноваційні компетентності щодо виявлення шляхів застосування інновацій та їх просування на ринок;

- на стадії управління інноваційними проектами відповідає фактор управління їх впровадженням що вимагає від працівників наявності компетентностей щодо втілення інноваційних ідей в процес організації, виробництва та обслуговування нової продукції, який, у свою чергу, спрямований на максимізацію очікуваного економічного ефекту.

3. Формування рейтингу оцінок інноваційних компетентностей фахівців з позиції їх важливості для максимально ефективного здійснення інноваційної праці, який виступає підґрунтям для розробки системи оцінювання здатності фахівців до інноваційної праці. Інструментом вирішення поставленого завдання є метод евристичного аналізу, який ґрунтується на анкетуванні провідних фахівців-управлінців різних підприємств Харківського регіону.

В дослідженні пропонується ввести наступну градацію інноваційних компетентностей фахівців в залежності від їх важливості та значимості в процесі здійснення інноваційної праці:

- дуже важливі – компетентності, володіння якими є обов'язковим для фахівців-носіїв інноваційної праці та забезпечують максимальну ефективність та продуктивність праці фахівця;

- важливі – компетентності, що формують суттєвий змістовний аспект інноваційної праці фахівця та є необхідними при її виконанні;
- не дуже важливі – до них відносяться компетентності, володіння якими є бажаним для фахівців-носіїв, однак їх відсутність не приводить до суттєвого зниження ефективності виконання ними інноваційної праці.

Для проведення рейтингування інноваційних компетентностей в розрізі факторів, що формують складноструктуровану систему, в дослідженні пропонується застосування одного з методів експертного аналізу – методу групової оцінки.

Метод групового експертного оцінювання передбачає проведення опитування групи експертів щодо важливості інноваційних компетентностей фахівців з наступним аналізом та обробленням отриманих результатів, метою його застосування є формування загального рейтингу інноваційних компетентностей.

Респондентами даного аналізу в роботі виступають представники керівного складу вищої та середньої ланки промислових підприємств Харківського регіону.

Для отримання інформації від експертів використовується метод анкетування. В результаті анкетування було отримано 33 анкети та проведено аналіз ступеню узгодженості результатів оцінювання важливості компетентностей за рахунок визначення коефіцієнту конкордації.

Обробку результатів анкетування та побудову рейтингу інноваційних компетентностей пропонується здійснювати на підставі розробленого алгоритму, що містить наступні етапи (рис. 1):

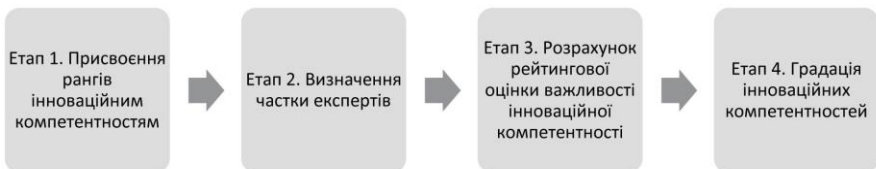

Рис. 1. Алгоритм побудови рейтингу інноваційних компетентностей фахівця

Етап 1. Присвоєння рангів інноваційним компетентностям в залежності від їх ступеню важливості для інноваційної праці, а саме:

- дуже важлива – ранг 3;
- важлива – ранг 2;
- не дуже важлива – ранг 1.

Етап 2. Визначення частки експертів у загальній їх сукупності, що надали компетентностям визначений ранг.

Етап 3. Розрахунок рейтингової оцінки важливості інноваційної компетентності

Етап 4. Градація інноваційних компетентностей відповідно до

результатів рейтингового оцінювання.

Для формування однорідних за ступенем важливості інноваційних компетентностей в роботі пропонується використовувати шкалу Харрінгтона, що, з одного боку, має універсальний характер та широкий досвід використання науковцями для якісної градації кількісних критеріїв при оцінці економічних процесів та, з іншого боку, дозволяє охарактеризувати ступінь виразності досліджуваної властивості та адекватно економічно інтерпретувати отримані результати.

Відповідно до логіки дослідження встановлено, що мінімальний ранг дорівнює 1 та відповідає не дуже важливій, але доцільній компетентності для певної інноваційної праці, а максимальний ранг 3 відповідає необхідній, максимально важливій компетентності.

Отримані результати показали, що практично всі сформовані інноваційні компетентності визначені експертами як важливі або дуже важливі. При цьому до переліку дуже важливих увійшли 8 компетентностей, а саме: здатність до інноваційної та творчої праці, дослідницької діяльності, здатність до креативності, критичного й нешаблонного мислення, здатність сприймати проблему комплексно, вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати, та швидко засвоювати інформацію, здатність до генерування нових ідей (фактор творчих інноваційних компетентностей), вміння просувати розробку на ринок (фактор комерціалізації інновацій), відповідальності за ефективність та результат (фактор управління впровадженням інновацій) та вміння розставляти акценти й пріоритети (фактор персональних якостей фахівця). Можемо зробити висновок, що найбільш суттєвими та значимими експерти вважають компетентності, що забезпечують високий рівень креативності і, в той же час, відповідальності та надають можливість отримати ефективний результат від інноваційної праці.

Градація інноваційних компетентностей лише на дві групи - дуже важливі та важливі підтверджує якість сформованого переліку інноваційних компетентностей та доводить необхідність володіння ними фахівців – носіїв інноваційної праці. В той же час, різноманітність сформованих оцінок дозволяє рейтингувати компетентності за рівнем їх важливості та може бути використана як підґрунтя для побудови профілю фахівця.

Отже, результатом кроку 3 методичного підходу є формування рейтингових оцінок інноваційних компетентностей фахівців з позиції їх важливості для максимально ефективного здійснення інноваційної праці.

4. Визначення найбільш суттєвих для підприємства інноваційних компетентностей управлінських фахівців в розрізі видів інноваційної праці, що в подальшому сформують обґрунтований перелік інноваційних компетентностей для побудови профілю фахівця. Інструментом вирішення наукового завдання є метод евристичного аналізу, що ґрунтується на анкетуванні провідних фахівців-управлінців різних підприємств Харківського регіону та авторські пропозиції щодо змісту різновидів

інноваційної праці та складу відповідних їм компетентностей.

В роботі запропоновано сформувані наступні види інноваційної праці: креативно-винахідницька, креативно-управлінська, рутинна.

З метою оцінки рівня відповідності інноваційних компетентностей, необхідних фахівцю для здійснення певного виду інноваційної праці, в роботі застосовується один з методів експертного аналізу – метод групової оцінки. Для отримання необхідної інформації від експертів використовується анкетування,

1) для фахівців, що займаються креативно-винахідницькими видами інноваційними праці, необхідним та найбільш суттєвим є високий рівень володіння компетентностями, що визначені експертами як найбільш важливі у факторі творчих інноваційних компетентностей, а саме: здатність до інноваційної та творчої праці, дослідницької діяльності, здатність до креативності, критичного й нешаблонного мислення, здатність до генерування нових ідей. В той же час, ці фахівці повинні в достатній мірі володіти такими компетентностями, як здатність застосовувати теорію вирішення винахідницьких завдань, здатність до відкриттів та винахідництва, мати здатність до розвинутої уяви, фантазії, спонтанної та адаптивної гнучкості. В набагато меншій мірі, на базовому рівні вони мають володіти основним переліком інноваційних компетентностей, що входять до факторів комерціалізації та управління впровадженням інновацій;

2) фахівці, що відносяться до видів креативно-управлінської праці, повинні володіти на високому рівні такими компетентностями, як вміння користуватися інформаційними технологіями (фактор творчих інноваційних компетентностей); здатність до сприйняття розумного ризику (фактор комерціалізації інновацій), вміння проводити стратегічний і маркетинговий аналіз та мати здатність ефективно працювати в групах (фактор управління впровадженням інновацій). Бачимо, що це відповідає основному профілю їх діяльності та в той же час, дозволяє їм поєднувати інноваційну працю з організаційними та іншими управлінськими функціями. Такі дуже важливі компетентностями, як здатність сприймати проблему комплексно та вміння аналізувати, інтегрувати та синтезувати, та швидко засвоювати інформацію та інші компетентності щодо сприйняття інформаційного простору є також досить суттєвими для фахівців, що відносяться до даного виду праці.

Взагалі для фахівців даної групи притаманний середній рівень володіння майже всіма виділеними інноваційними компетентностями, що знову ж таки обумовлюється специфікою виду інноваційної праці, якої вони займаються;

3) фахівці, які займаються рутинними видами інноваційної праці мають володіти інноваційними компетентностями переважно на базовому рівні. Це стосується як найбільш важливих компетентностей, виділених в межах всіх факторів, так і творчих компетентностей. До найбільш суттєвих компетентностей, якими повинні володіти фахівці даної групи, віднесено

знання правових основ інтелектуальної власності, володіння навичками формування контрактів (фактор впровадження інновацій) та здатність до важкої та наполегливої праці (фактор персональних якостей).

Отже, результатом кроку 4 є визначення найбільш значимих та суттєвих інноваційних компетентностей, якими повинні володіти фахівці – носії в розрізі визначених видів інноваційної праці.

5. Побудова профілю фахівців, що займаються інноваційною працею. Необхідність вирішення даного завдання ґрунтується на тому, що для якісного підбору фахівців – носіїв інноваційної праці потрібне розуміння виду праці, її функціоналу, усвідомлення тих еталонів, яким повинні відповідати кандидати і в якій мірі ця відповідність вимагається. Профіль фахівця має бути важливою частиною системи управління персоналом підприємства, що займається інноваційною працею. Використання профілю фахівця дозволить підвищити ефективність інноваційних процесів на підприємстві за рахунок залучення фахівців, що володіють сукупністю компетентностей, необхідних для певного виду інноваційної праці.

Основою формування профілів фахівців – носіїв за видами інноваційної праці є результати анкетування експертів щодо рівня відповідності інноваційних компетентностей видам інноваційної праці. Побудову профілів фахівців пропонується проводити в розрізі факторної структури інноваційних компетентностей, сформованої в межах кроку 2 розробленого методичного підходу.

Отже, побудовані еталонні профілі дозволяють сформувати розуміння щодо сукупності необхідних компетентностей фахівців за видами інноваційної праці.

Використовуючи запропонований підхід до побудови профілю компетентностей фахівців, пропонується сформувати профілі за видами інноваційної праці для промислових підприємств Харківського регіону. Для цього пропонується застосування результатів анкетування експертів, що представляли відповідне підприємство.

Таким чином, порівняння профілю компетентностей фахівців, побудованого для конкретного промислового підприємства з еталонним профілем відповідно до певного виду інноваційної праці дозволяє виявити слабкі місця в системі управління інноваційним персоналом підприємства та визначити пріоритетні напрямки розвитку інноваційних компетентностей фахівців на ньому.

Висновок: обґрунтовано підхід щодо оцінювання інноваційних компетентностей управлінських фахівців підприємств й організацій, що базується на побудові нової, складноструктурованої системи інноваційних компетентностей, факторами якої виступають фактор творчих інноваційних компетентностей, фактор комерціалізації, фактор управління впровадженням інновацій та фактор персональних якостей управління, що з системних позицій дають змогу оцінити здібності, цінності, мотиви, знання, уміння та практичні навички управління за рахунок побудови

унікального для певного підприємства профілю інноваційних компетенцій фахівця відповідної посади.

Список бібліографічних посилань

1. Чайка Г. Л. Компетенції в управлінні : навч. посіб. Київ : Знання, 2015. 167 с.
2. Формування і розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів : монографія / Ю. І. Кулагін, Н. П. Статінова, О. М. Кущенко та ін. Київ : Київ. торг.-економ. ун-т, 2012. 212 с.
3. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості : монографія / кер. авт. кол. В. О. Моляко. Київ : Пед. думка, 2008. 208 с.
4. Харабуга С. В. Формування компетенцій інноваційно активного фахівця в системі професійної освіти : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.07. Донецьк, 2009. 20 с.
5. Шестер І В. Формування персоналу інноваційного підприємства : автореф. дис. ... канд. економ. наук : 08.00.04. Севе́родонецьк, 2016. 20 с.
6. Сосницька Н. Л., Ачкан В. В. Компетентнісний підхід як методологічна основа підготовки майбутніх вчителів фізико-математичних дисциплін до інноваційної педагогічної діяльності. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія педагогічна*. 2015. Вип. 21. С. 146–148.
7. Проценко О., Юрочко С. Інноваційна компетентність педагога: зміст і структура. *Молодь і ринок*. 2015. № 5 (124). С. 51–55.
8. Rasmussen P. Creative and innovative competence as a task for adult education. *Elm Magazine*. 2012. Iss. 4. URL: https://www.researchgate.net/publication/260714085_Creative_and_innovative_competence_as_a_task_for_adult_education (дата звернення: 03.02.2021).
9. Любушин Н. П. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности. 2-е изд., перераб. и доп. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. 448 с.

УДК 338.246.87

Elizabeth SUPENO,

*Master's Degree in Environment Management and Innovative Studies
President of Altegon Consulting*

Sergei SKOKOV,

*Ph.D. in Environmental Economics and Resource Management
International Operations Manager & Senior Advisor
Altegon International Inc*

Maria BORZYKH,

expert of Altegon Consulting

COUNTRY SME POLICY RESPONSES TO COVID-19

After several years of economic growth and overall positive economic and social transformation, many countries around the world face a serious socio-

economic crisis linked to the COVID-19 pandemic. In order to deal with the current socio-economic difficulties, most governments have elaborated the anti-crisis economic plans and strategies already adopted in March – April 2020. They composed immediate and midterm perspectives and presented the measures undertaken by each state to support the social and economic recovery following the consequences of the COVID-19 pandemic. In some plans, the governments committed to pursue structural reforms in several fields, e.g. education, energy, capital markets, the business environment, in order to transform, diversify and increase the resilience of the economy. Some plans also took into consideration opportunities for the development of more sustainable and environmentally friendly economic models.

Indeed, most of the world has achieved high growth rates and urban expansion at the expense of the environment last decade. Nowadays, deteriorating environmental conditions and pollution have a direct negative impact on the human health. Environmental protection and its impact on health have become an increasing priority for the EU population and its Governments. These issues will remain crucial during post COVID-19 recovery.

In these challenging times of COVID-19 pandemic, many countries demonstrated their resilience and could share their success stories. An unprecedented amount of grants, loans on highly favorable terms, and assistance is being provided to small and medium enterprises (SME) at this hard time.

COVID-19 pandemic causes a large-scale loss of life and severe human suffering globally. It is the largest public health crisis in humankind's memory that has also generated a major economic crisis with a standstill in production in affected countries, a collapse in consumption and confidence, and stock exchanges responding negatively to heightened uncertainties. Although world-wide, the number of COVID-19 continues is increased, in a number of countries cases are diminishing, and lockdown and containment measures are gradually being lifted.

There are quite a few ways the COVID-19 pandemic affects the economy, particularly SMEs, on both the supply and demand sides. Hence, on the supply side, the companies experience a reduction in the supply of labor, as workers are unwell or need to look after children or other dependents while schools are closed and movements of people are restricted. Measures to contain the disease by lockdowns and quarantines lead to further and more severe drops in capacity utilization. Moreover, the supply chains are interrupted leading to shortages of parts and intermediate goods.

Whereas, on the demand side, a dramatic and sudden loss of demand and revenue for SMEs severely affects their ability to function, and causes severe liquidity shortages. Additionally, the consumers experience loss of income, fear of contagion and heightened uncertainty, which in turn reduces spending and consumption. These effects are compounded because workers are laid off and firms are not able to pay salaries. Some sectors, for example tourism and transportation, are particularly affected, also contributing to reduced business and consumer confidence. Generally, SMEs are more vulnerable to 'social distancing' than other companies. Furthermore,

the impact of COVID have potential spill-overs into financial markets with further reduced confidence and decrease of credit. Thus, various impacts affect both larger and smaller companies. Nevertheless, the effect on SMEs is especially severe due to higher levels of vulnerability and lower resilience related to their size.

It's worth to note that SMEs account for the majority of businesses worldwide and are important contributors to job creation and global economic development. They represent about 90 % of businesses and more than 50 % of employment worldwide.¹ Officially SMEs contribute up to 40 % of national income (GDP) in emerging economies. Also, SMEs account for vast majority of companies with considerable value added and employment in all OECD countries. Nevertheless, the prevalence of SMEs is even higher in some regions and sectors that have particularly felt the impacts of COVID-19. For instance, the significance of SMEs within the economic structure is even more critically important in some most affected regions like Northern Italy.² Similarly, SMEs are strongly represented in sectors like tourism and transportation severely affected by the pandemic as well as the fashion and food where short delivery time is crucial.

Furthermore, SMEs are above average represented in sectors mostly affected by COVID-19, i.e., transport, manufacturing, construction, wholesale and retail trade, air transport, accommodation and food services, real estate, professional services, and other personal services. In these sectors the share of SMEs in employment is 75 % on average whereas nearly 90 % in Greece and Italy. In some countries, microenterprises are particularly strongly represented in affected sectors. For instance, in Italy and Greece, the share of microenterprises in the most affected sectors is 60 %, whereas their share in total employment in the business economy is respectively 45 % and 55 %.²

Since the SMEs' limited resources and current complications in accessing capital, the period of SMEs' survival is more restricted than for larger companies. For example, 50 % of small businesses operate with fewer than 15 days in buffer cash and that even healthy SMEs have less than two-month cash reserves as shown in the research made in the United States. This situation might be better or worse in other countries where SMEs could go bankrupt while containment measures are in force.

Due to the specific circumstances uncounted by SMEs, most countries have taken actions to support them. Though the first concern is the public health, a wide array of measures is introduced to mitigate the economic impact of the COVID outbreak on businesses. Thus, many countries urgently took steps to support SMEs and the self-employed at this challenging time strongly focused on initiatives to sustain short-term liquidity. Such policies take vary from country to country. Some focus on more general policies to pillow the blow for the economy and for all businesses. For instance, Central Banks have stepped in to support lending by alleviating monetary conditions and enabling commercial banks to provide more loans to SMEs in many countries. Such examples include the measures taken by the US Federal Reserve and European Central Bank.

Furthermore, many countries have introduced SME specific policy measures including:

- Working time shortening, temporary lay-off and sick leave. Likewise, the governments provide wage and income support for employees temporarily laid off, or for companies to safeguard employment. In many cases, countries have introduced measures specifically focused on the self-employed.

- Deferral of tax, social security payments, debt payments and rent and utility payments in order to ease liquidity constraints. In some cases, tax relief or a moratorium on debt repayments have been implemented. Some countries take measures regarding procedures for public procurement and late payments.

- Extended or simplified provision of loan guarantees to enable commercial banks to expand lending to SMEs.

- Direct lending to SMEs through public institutions.

- Grants and subsidies to SMEs and other companies to bridge the drop in revenues.

- Increased use of non-banking financial support to intermediaries in their policy support mix.

- Introduction of structural policies to help SMEs adopt new working methods and (digital) technologies and find new markets and sales channels to continue operations under the prevailing containment measures.

- Specific schemes to monitor the impact of the crisis on SMEs and enhance the governance of SME related policy responses.

Some policies aim to address urgent short-term challenges, such as the introduction of teleworking, but also contribute to strengthening the resilience of SMEs in a more structural way and support their further growth.

Further analysis shows that most widely used instruments in response to the COVID outbreak are income and profit tax deferrals, loan guarantees, direct lending to SMEs, and wage subsidies. Recent research indicates that out of 845 SME policy instruments used worldwide 328 relate to debt finance (loans and guarantees), 205 to employment support and 151 to tax.³ Further analysis shows that most widely used instruments in response to the COVID outbreak are income and profit tax deferrals, loan guarantees, direct lending to SMEs, and wage subsidies.

The structural policies have been only used modestly while focusing on teleworking and digitalization, though a number of countries introducing such policies has increased. The use of grants, debt moratorium and specific measures for the self-employed provide is mixed, and highly differs across countries. The efficiency and effectiveness of these policies are further detailed and analyzed.

Reference

1. Improving SMEs' access to finance and finding innovative solutions to unlock sources of capital. World Bank, 2020.
2. Statistical Insights: Small, Medium and Vulnerable. OECD, 2020.
3. Development Co-operation Report 2020: Learning from Crises, Building Resilience. OECD Publishing, Paris, 2020.

Наукове видання

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Міжнародна науково-практична конференція
(м. Харків 26 лютого 2021 року)

Українською та англійською мовами

Тексти друкуються в авторській редакції

Відповідальні за випуск: *О. П. Гетьманець, О. В. Брусакова,
А. М. Чорна, В. В. Чумак.*

Коригування списків бібліографічних посилань: *С. С. Тарасова*
Комп'ютерне верстання: *К. О. Сологуб*

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 20,3.

Обл.-вид. арк. 21,7. Тираж 30 пр. Зам. № 2021-2.

Видавець і виготовлювач –
Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. Л. Ландау, 27, м. Харків, 61080. Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 3087 від 22.01.2008.